T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YAZMA ESERLERDE TEZHİP SANATI

Yüksek Lisans Tezi

ZEYNEP BAYRAKTUTAR ARSLAN

İstanbul, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YAZMA ESERLERDE TEZHİP SANATI

Yüksek Lisans Tezi

ZEYNEP BAYRAKTUTAR ARSLAN

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aziz DOĞANAY

2. Üye: Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU

3. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN

İstanbul, 2025

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zeynep Bayraktutar Arslan

Ana Bilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Programı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Aziz Doğanay

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, Kasım 2025

Anahtar Kelimeler : Yazma eser, tezhip, İslâm sanatı, motif, renk, kompozisyon

ÖZET

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YAZMA ESERLERDE TEZHİP SANATI

"Oku" emriyle başlayan Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulü ve mushaf haline getirilmesi, sadece dinî bir metnin korunması değil; aynı zamanda İslâm sanatlarının temellerinin atılması açısından da mühimdir. Türk-İslâm medeniyetinin temelini teşkil eden bu anlayış, kitabı yalnızca bir bilgi kaynağı olarak değil, aynı zamanda estetik bir nesne olarak da görmüş; bu anlayış kitap sanatlarının doğuşuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır.

Bu çerçevede, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan yazma eserler arasında tezhip sanatı açısından önem arz eden eserlerin tespiti ve incelenmesi tez konusunun ana eksenini oluşturmuştur. Söz konusu kütüphanenin, Hamidiye Mektebi'nden günümüze ulaşan yazma eserleri ile bağışlar yoluyla zenginleşen koleksiyonlara sahip olması; ayrıca bu yazma eserlerin tezhip sanatı açısından daha önce bir incelemeye konu edilmemesi tez konusu olarak belirlenmesinde etkili olmuştur. Kütüphane katalog tarama sistemi üzerinde yapılan ön araştırmada, tezhipli eserlerin tespiti hususunda herhangi bir veri bulunamaması üzerine, koleksiyonlardaki 2709 adet yazma tek tek incelenmiş ve tezhipli olanlar belirlenmiştir, sayıca sınırlı olan tezhipli eserler ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmaksızın hepsi çalışmaya alınmıştır. Bu eserlerin sayfa ölçüleri alınmış, hattat bilgisi, ketebe bilgileri için ilk ve son sayfalar okunmuştur. Tezhipli sayfaları incelenerek motifler, desen tasarımı, üslûp özellikleri belirlenmiştir. Konumuz olan eserler görselleri ve bilgisayar ortamında yapılan çizimleriyle de desteklenerek tezhip sanatı açısından değerlendirilmesine katkıda bulunulmuştur. Son olarak değerlendirme bölümünde dönemleriyle mukayesesi yapılarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya konarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	: Zeynep Bayraktutar Arslan
Field	: Islamic History and Arts
Programme	: Islamic History and Arts
Supervisor	: Prof. Dr. Aziz Doğanay
Degree Awarded & Date	: Master Degree- November 2025
Keywords	: Manuscripts, illumination, Islamic arts, pattern, colour, composition

ABSTRACT

THE ART OF ILLUMINAITON IN MANUSCRIPTS IN MARMARA UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY RARE WORKS LIBRARY

This thesis explores illuminated manuscripts housed in the Rare Manuscripts Collection of the Marmara University Faculty of Theology Library, focusing on their artistic and historical significance. The Qur'an's revelation, beginning with "Read," and its compilation not only ensured the preservation of a sacred text but also laid the foundation for Islamic book arts. Within Turkish-Islamic civilization, the book came to be seen as both a vessel of knowledge and an aesthetic object. The Ottoman Empire institutionalized these arts, preserving earlier traditions while also producing outstanding examples of manuscript illumination.

Due to the lack of catalog information on illuminated works, nearly 2,709 manuscripts were visually examined, and all identified illuminated pieces were included in the study. Page sizes, colophons, and calligraphers were recorded, and detailed analyses of motifs, compositions, and stylistic features were conducted. Visual documentation and digital illustrations supported the evaluations.

The thesis concludes with a comparative assessment of the manuscripts across different periods, highlighting stylistic similarities and distinctions. This comprehensive study offers new insights into Ottoman illumination art and contributes to the documentation and appreciation of the Islamic book arts tradition.

ÖNSÖZ

El yazması nadir eserler, hattat ve müzehhiplerin üretimleri olarak Türk-İslâm medeniyetinin hem ilmî hem estetik yönünü yansıtan kıymetli kültür miraslarıdır. Bu, kitabı salt bir bilgi aktarım aracı olmaktan çıkararak incelikle tasarlanmış bir sanat ögesi hâline getirmiş ve kitap sanatlarının gelişimine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve tezhip sanatı bakımından önem taşıyan yazmaların tespiti ile sanat tarihsel açıdan değerlendirilmesi çalışmanın temel eksenini oluşturmaktadır. Kütüphanenin, Hamidiye Mektebi'nden günümüze ulaşan yazmalar ile çeşitli bağışlar aracılığıyla zenginleşmiş koleksiyonlara sahip olması ve tezhip sanatına ilişkin bir incelemeye daha önce konu edilmemesi, araştırma konusunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma yürütülürken, özellikle ilmî yönlendirmeleri ve katkılarıyla süreci şekillendiren, kolaylaştıran kıymetli danışmanım Prof. Dr. Aziz Doğanay'a; tanıdığım günden bu yana öğrencisini daima teşvik eden, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen muhterem hocam Dr. Ali Rıza Özcan'a; araştırma sürecindeki değerli katkıları için Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu'na; eserlerdeki hattat imzalarının okunmasına yönelik kıymetli destekleri dolayısıyla Doç. Dr. Kadir Turgut'a; inceleme aşamasında gösterdikleri yakın ilgi ve sağladıkları destekler için Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nin değerli çalışanları Saliha Örükaya, Hakan Yılmaz ve Zeynep Erol Pehlivan'a; manevi desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili arkadaşım Merve Kelebek Turgut'a; tüm süreç boyunca desteklerini esirgemeyen kıymetli eşim ile aileme teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, söz konusu eserleri bizlere miras bırakan seçkin sanat ehline şükranlarımı arz ederim.

Zeynep Bayraktutar Aslan

Üsküdar, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……i

ABSTRACT……..…ii

ÖNSÖZ…….iii

KISALTMALAR.....vi

ŞEKİLLER LİSTESİ.....vii

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....xii

EKLER LİSTESİ.....xix

I.GİRİŞ.....1

A. Konu.....1
B. Kaynak ve Araştırmalar.....3
C. Metot ve Düzen.....5

II.MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ ve KOLEKSİYONLARI.....6

III.MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ KOLEKSİYONLARI'NDAKİ YAZMA ESERLERDE TEZHİP SANATI.....8

A. Tezhip Türleri.....8
1. Zahriye Tezhibi.....8
2. Serlevhâ ve Unvân Sayfası Tezhibi.....11
3. Sûre ve Fasıl Başı Tezhibi.....14
4. Hâtime, Ferağ ve Temellük Sayfaları.....19
5. Gül ve Duraklar.....22
6. Beyne's-Sutûr Tezhibi.....28

7. **Koltuk Tezhibi** 31
8. **Su Bezemeleri ve Cetveller** 33
9. **Tığlar** 37
B. **Tezhip Teknikleri** **41**
1. **Zemini Boyalı Tezhip** 41
2. **Hurdekâri Tekniği** 43
3. **Halkârî** 45
C. **Tezhip Üslûpları** **47**
1. **İlhanlı ve Memlükler Dönemi Tezhip Üslûbu** 50
2. **Safevîler Dönemi Tezhip Üslûbu** 51
3. **Osmanlı Klasik Tezhip Üslûbu / İstanbul Üslûbu** 52
4. **Barok-Rokoko** 55

IV.MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANESİ NADİR ESERLER KOLEKSİYONLARI'NDAKİ DİĞER KİTAP SANATLARI **57**

A. **Hat Çeşitleri ve Hattat İmzaları** **57**
B. **Ciltler** **70**
C. **Minyatür Resimler** **75**

V.KATALOG **79**

A. **Kitaplar** **80**
B. **İcâzetnâmeler** **244**
C. **Vakfiyeler** **253**

VI.DEĞERLENDİRME ve SONUÇ **259**

A. **Tipoloji** **259**
1. **Sayfa Tipolojisi** 259
2. **Motif Tipolojisi** 273
B. **Değerlendirme ve Sonuç** **282**

KAYNAKÇA **292**

EKLER **296**

KISALTMALAR

b. : bin
bkz. : bakınız
bs. : basım
c. : cilt
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
d. : doğum
ed. : editör
Fot. : fotoğraf
h. : hicri
İ. : İstinsah Tarihi
K. : Katalog No.
m. : miladi
no. : numara
ö. : ölüm
s. : sayfa
sy. : sayı
thk. : tahkik eden
thr. : tahric eden
vd. : ve diğerleri
yy. : yüzyıl
v. : varak

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: SS0668, Beyne's-sutûr Analizi 30
Şekil 2:SS0039, Su Bezemesi 34
Şekil 3: SS0668, Su Bezemesi 34
Şekil 4:YZ0520, Su Bezemesi 34
Şekil 5:YZ0124, Serlevhâ Tığ Süslemesi, XVI.yy 38
Şekil 6:YZ0142, Çift Tahrir Uygulaması 44
Şekil 7: YZ1745, Zahriye Analizi 85
Şekil 8: YZ1745, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 86
Şekil 9: YZ0007, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 89
Şekil 10: YZ0971, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 91
Şekil 11: SS0039, Serlevhâ Analizi 94
Şekil 12: SS0039 Sûre Başı ve Sonu Analizi 95
Şekil 13: YZ0142, v.1b Analizi 100
Şekil 14: YZ0142, Serlevhâ Analizi 101
Şekil 15:YZ0142, Serlevhâ Başlık Tezhibi Analizi 102
Şekil 16: YZ0142, Serlevhâ Analizi 103
Şekil 17: YZ0639, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 109
Şekil 18: YZ0006, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 117
Şekil 19: YZ0976, Serlevhâ Analiz 120
Şekil 20: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 135
Şekil 21:YZ1121, Serlevhâ Analizi 138
Şekil 22: US0025, Serlevhâ Analizi 146
Şekil 23: OG1233, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 158
Şekil 24: SS0124, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 164
Şekil 25:YZ1721, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 173
Şekil 26:SS0668, Serlevhâ Analizi 182
Şekil 27:SS0668, Serlevhâ Haşiye Tezhibi Analizi 183
Şekil 28:SS0668, Serlevhâ Bölüm Başı Tezhibi Analizi 184
Şekil 29: 010346, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 187
Şekil 30:YZ0520, Zahriye Analiz 192
Şekil 31: YZ0520,Zahriye Tezhibi Detay 192
Şekil 32: YZ0520, Fasıl Başı Analiz 193
Şekil 33: YZ0520,Ara Sayfa Zahriye Analiz 194

Şekil 34: YZ0520, v.4b 196
Şekil 35:YZ0103, Serlevhâ Tezhibi Analizi 199
Şekil 36:YZ0287, Serlevhâ Analizi 206
Şekil 37:HS0633, v.49b Analizi 214
Şekil 38:YZ01732, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi 245
Şekil 39: YZ0642, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XV. yy. 260
Şekil 40: YZ1745, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XVI. yy. 260
Şekil 41: YZ0816, Zahriye Sayfa Tipolojisi, 18. yy. 260
Şekil 42: YZ0520, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XIX. yy. 261
Şekil 43: YZ0520, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XIX. yy. 261
Şekil 44: YZ0142, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVI.yy. 263
Şekil 45: SS0039, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVI. yy 264
Şekil 46: YZ1121, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVIII. yy. 264
Şekil 47: YZ0976, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX. yy. 265
Şekil 48: YZ0054, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX.yy. 265
Şekil 49:US0025, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX.yy. 265
Şekil 50:YZ1745, Unvân Sayfası Tipolojisi, XV. yy 267
Şekil 51:YZ0971, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVI. yy 267
Şekil 52: YZ0006, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII 267
Şekil 53: YZ0007, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVI. 267
Şekil 54:YZ0639, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII. yy. 267
Şekil 55:YZ0699, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII. yy 267
Şekil 56: YZ1721, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX.yy. 268
Şekil 57: YZ0068, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 268
Şekil 58: YZ0846, Unvân Sayfası Tipolojisi 268
Şekil 59: YZ0816, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 269
Şekil 60: YZ0826, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 269
Şekil 61: YZ0520, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 270
Şekil 62: OG1233, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 270
Şekil 63: SS0124, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy. 270
Şekil 64:YZ0054, Hatime Sayfası 272
Şekil 65:YZ0103, Hatime Sayfası 272
Şekil 66:SS0668, Hatime Sayfası 272
Şekil 67:YZ0976, Hatime Sayfası 272
Şekil 68:SS0124, Hatime Sayfası 272

Şekil 69: YZ0520, Hatime Sayfası 272
Şekil 70: YZ1745 274
Şekil 71:YZ1745 274
Şekil 72: YZ1745 274
Şekil 73:YZ0971 274
Şekil 74:YZ0007 274
Şekil 75:SS0039 274
Şekil 76:10346 274
Şekil 77:YZ0639 274
Şekil 78: YZ0142 274
Şekil 79:YZ0976 275
Şekil 80:YZ0287 275
Şekil 81:YZ1121 275
Şekil 82:US0086 275
Şekil 83:US0086 275
Şekil 84:US0025 275
Şekil 85: YZ1721 275
Şekil 86: YZ0629 275
Şekil 87: HS0633 275
Şekil 88: YZ0188 275
Şekil 89: OG1233 275
Şekil 90:YZ0699 276
Şekil 91:YZ01732 276
Şekil 92:SS0039 276
Şekil 93: YZ0639 276
Şekil 94::YZ0816 276
Şekil 95: YZ0007 277
Şekil 96:SS0039 277
Şekil 97:YZ0006 277
Şekil 98:YZ0976 277
Şekil 99:SS0668 277
Şekil 100:SS0668 277
Şekil 101: YZ1745 277
Şekil 102:YZ0287 277
Şekil 103:YZ0287 277

Şekil 104: YZ1745 278
Şekil 105: YZ1745 278
Şekil 106: YZ1745 278
Şekil 107: YZ1745 278
Şekil 108:YZ0971 278
Şekil 109:YZ0971 278
Şekil 110:YZ0287 278
Şekil 111:US0025 278
Şekil 112: YZ01732 278
Şekil 113:YZ0142 279
Şekil 114:10346 279
Şekil **115:**US0086 279
Şekil 116:YZ0007 279
Şekil 117:10346 279
Şekil 118:US0086 279
Şekil 119:US0086 279
Şekil 120:10346 279
Şekil 121:YZ0639 279
Şekil 122:YZ0572 279
Şekil 123:YZ0629 279
Şekil **124**:YZ0520 279
Şekil **125**:YZ0520 279
Şekil 126:US0086 279
Şekil 127:SS0039 279
Şekil 128:SS0039 279
Şekil 129:YZ0639 279
Şekil 130:SS0039 280
Şekil 131: YZ0639 280
Şekil 132:US0086 280
Şekil 133:US0086 280
Şekil 134:YZ0520 280
Şekil 135:YZ0520 280
Şekil 136:SS0124 280
Şekil 137: YZ0572 280
Şekil 138:YZ0142 281

Şekil 139:YZ0572 281
Şekil 140:YZ0007 281
Şekil 141: US0086 281
Şekil 142:YZ0520 281
Şekil 143: YZ0520 281

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: YZ0642, Zahriye Sayfası, v.1a....9
Fotoğraf 2: YZ0520, Zahriye Sayfası, v.1a....10
Fotoğraf 3: YZ0142, Serlevhâ Sayfası, v.1b-2a....12
Fotoğraf 4: 010346, Unvân Sayfası, v.1b-2a....13
Fotoğraf 5: SS0668, v.298b, v.299a....14
Fotoğraf 6: SS0668, Sûre Başı Tezhipleri Detayı....15
Fotoğraf 7: YZ0717, Sûre Başı Tezhibi, v.22b,23a....16
Fotoğraf 8:HS0633 Sûre Başı Tezhibi, v.43b....16
Fotoğraf 9: HS0633, Sûre Başı Tezhibi, v.44a....16
Fotoğraf 10:SS0039, Sûre Başı Tezhibi....17
Fotoğraf 11:YZ0816, Fasıl Başı Tezhibi, v.29a....17
Fotoğraf 12: YZ0816 Fasıl Başı Tezhibi,v.45b....17
Fotoğraf 13: YZ1121 Sûre Başı Tezhibi, v.416b....17
Fotoğraf 14:YZ1121 Sûre Başı Tezhibi, v.432b....17
Fotoğraf 15: YZ0520 Fasıl Başı Tezhibi, v.2b....18
Fotoğraf 16: YZ0520, Fasıl Başı Tezhibi Detayı....18
Fotoğraf 17: SS0668, Hatime Sayfası....20
Fotoğraf 18 :SS0124, Hatime Sayfası....20
Fotoğraf 19: YZ0606, Hatime Sayfası....20
Fotoğraf 20: HS0369, Hatime Sayfası....20
Fotoğraf 21: YZ0933, Hatime Sayfası....21
Fotoğraf 22: YZ0717, Hatime Sayfası....21
Fotoğraf 23 :YZ0520, Hatime Sayfası....21
Fotoğraf 24:YZ0103, Ketebe Sayfası....21
Fotoğraf 25: SS0668, Durak Örneği....24
Fotoğraf 26: SS0668 Durak Örneği....24
Fotoğraf 27: SS0668 Durak Örneği....24
Fotoğraf 28: SS0668,Durak Örneği....24
Fotoğraf 29: HS0633, Durak Örneği....24
Fotoğraf 30:HS0633, Durak Örneği....24
Fot**oğraf 31**:SS0039 ,Durak Örneği....24
Fotoğraf 32:SS0124, Durak Örneği....24

Fotoğraf 33:YZ0243, Durak Örneği 24
Fotoğraf 34:SS0668, Hizb ve Cüz Güllerinden Örnekler 25
Fotoğraf 35: YZ1121, Hizb ve Cüz Güllerinden Örnekler 26
Fotoğraf 36:HS0633, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 37:HS0633, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 38:YZ0054, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 39:YZ0054, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 40:YZ0103, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 41:YZ0103, Cüz Gülü Örneği 27
Fotoğraf 42: YZ0520, Zahriye Sayfası Beyne's-sutûr 29
Fotoğraf 43: YZ1121, Serlevhâ Sayfası Beyne's-sutûr 29
Fotoğraf 44:YZ0976, Serlevhâ Sayfası Beyne's-sutûr 29
Fotoğraf 45:YZ0142, Koltuk Tezhibi 32
Fotoğraf 46: YZ0142,Su Bezemesi 35
Fotoğraf 47:SS0668, Su Bezemesi 35
Fotoğraf 48:SS0124, Su Bezemesi 35
Fotoğraf 49:US0025, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 50:YZ0006, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 51:YZ0054, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 52:YZ0976, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 53:YZ0717, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 54:YZ0824, Su Bezemesi 36
Fotoğraf 55:YZ1745,Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XV. yy. 39
Fotoğraf 56:SS0039,SerlevhâVTığ Süslemesi,XVI.yy. 39
Fotoğraf 57:010346, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVI.yy. 39
Fotoğraf 58::YZ0971, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVI.yy. 39
Fotoğraf 59:YZ0699, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVII.yy. 39
Fotoğraf 60:YZ0006, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVII.yy 39
Fotoğraf 61:YZ0976, Serlevhâ Tığ Süslmesi,XVIII. yy. 39
Fotoğraf 62:YZ0816, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVIII.yy. 39
Fotoğraf 63:US0086, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XVIII. yy. 40
Fotoğraf 64:YZ1721, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XIX. yy. 40
Fotoğraf 65:YZ1121,Serlevhâ Tığ Süslemesi, XVIII.yy. 40
Fotoğraf 66:HS0684, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVIII-XIX.yy. 40
Fotoğraf 67:OG1233, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XIX. yy. 40

F**otoğraf 68:**US0025,Serlevhâ Tığ Süslemesi,XVIII.yy. 40
Fotoğraf 69: SS0668, Zemini Boyalı Tezhip 42
Fotoğraf 70: YZ1745, Zemini Boyalı Tezhip 42
Fotoğraf 71: YZ0103, Serlevhâ Sayfası Halkârî Tekniği Örneği 46
Fotoğraf 72: YZ0103, Ketebe Sayfası Halkârî Tekniği Örneği 46
Fotoğraf 73:OG0574, v.16b-17a 57
Fotoğraf 74: YZ0642, v.1b 58
Fotoğraf 75: YZ0142, v.3b-v.4a 63
Fotoğraf 76: YZ01732, v.4a 64
Fotoğraf 77: YZ01732, v.4b 64
Fotoğraf 78: YZ0642, İ.1455 65
Fotoğraf 79:OG1189, İ.1492 65
Fotoğraf 80:YZ0007, İ.1533 65
Fotoğraf 81:YZ0142, İ.1550 65
Fotoğraf 82: SS0039, İ.1587 65
Fotoğraf 83: YZ1692 65
Fotoğraf 84:YZ0639, İ.1623 65
Fotoğraf 85:YZ0976, İ.1647 66
Fotoğraf 86:YZ0004, İ.1716 66
Fotoğraf 87:YZ1710, İ.1609 66
Fotoğraf 88:YZ0036, İ.1722 66
Fotoğraf 89:US0086, İ.1745 66
Fotoğraf 90:YZ0234, İ.1743 66
Fotoğraf 91:YZ0717, İ.1761 67
Fotoğraf 92:YZ1121, İ.1748 67
Fotoğraf 93:US0025, İ.1761 67
Fotoğraf 94:YZ0629, İ.1755 67
Fotoğraf 95:YZ0004, İ.1716 68
Fotoğraf 96:OG1233, İ.1806 68
Fotoğraf 97:YZ0068, İ.1809 68
Fotoğraf 98:SS0124, İ.1826 68
Fotoğraf 99:HS0369, İ.1836 68
Fotoğraf 100:YZ0923, İ.1858 68
Fotoğraf 101:YZ0416, İ.1892 69
Fotoğraf 102:YZ0054, İ.1867 69

Fotoğraf 103: SS0668, İ.1868 69
Fotoğraf 104: SS0717, Cilt 71
Fotoğraf 105: YZ068, Cilt 72
Fotoğraf 106: YZ01121, Cilt 72
Fotoğraf 107: SS0668, Cilt 73
Fotoğraf 108: YZ0156, Cilt 74
Fotoğraf 109: YZ0520, Cilt 74
Fotoğraf 110: YZ0824, v.15b-16a 76
Fotoğraf 111: YZ0479, v.10b-11a 76
Fotoğraf 112: YZ1128, v.13b-12a 77
Fotoğraf 113:YZ0933, v.12b-13a 77
Fotoğraf 114:YZ0640, v.13b-14a 78
Fotoğraf 115: YZ0642, Zahriye Sayfası 82
Fotoğraf 116: YZ1745, Zahriye Tezhibi 84
Fotoğraf 117: YZ1745, Unvân Sayfası Tezhibi 86
Fotoğraf 118: YZ0007, Unvân Sayfası 89
Fotoğraf 119: YZ0971, Unvân Sayfası Tezhibi 91
Fotoğraf 120: SS0039, Serlevhâ Tezhibi 93
Fotoğraf 121: SS0039, Serlevhâ Tezhibi Detayı 93
Fotoğraf 122: YZ0142, Serlevhâ Tezhibi 98
Fotoğraf 123: YZ1710, Unvân Sayfası Tezhibi 106
Fotoğraf 124:YZ0639, Unvân Sayfası 108
Fotoğraf 125: YZ0639, Unvân Sayfası Detayı 109
Fotoğraf 126:YZ0697, Unvân Sayfası Tezhibi 111
Fotoğraf 127: YZ0697, Unvân Sayfası Tezhibi 111
Fotoğraf 128: YZ0699, Unvân Sayfası Tezhibi 113
Fotoğraf 129: Unvân Sayfası Tezhibi Detay 113
Fotoğraf 130: YZ0006, Unvân Sayfası 116
Fotoğraf 131: YZ0976, Serlevhâ Tezhibi 119
Fotoğraf 132: HS0788, Unvân Sayfası Tezhibi 122
Fotoğraf 133: YZ1708, Unvân Sayfası Tezhibi 124
Fotoğraf 134: YZ0004, Unvân Sayfası Tezhibi 126
Fotoğraf 135: YZ0004, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 126
Fotoğraf 136:YZ0479, Unvân Sayfası Tezhibi 128
Fotoğraf 137: YZ0479, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı 128

Fotoğraf 138:YZ0234 Unvân Sayfası 130
Fotoğraf 139: YZ0234 Unvân Sayfası Detayı 130
Fotoğraf 140: YZ0689, Unvân Sayfası Tezhibi 132
Fotoğraf 141: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi 134
Fotoğraf 142: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 135
Fotoğraf 143: YZ1121, Serlevhâ Tezhibi 137
Fotoğraf 144:YZ1121, v.446b- v.447a 139
Fotoğraf 145: YZ0629, Unvân Sayfası Tezhibi 141
Fotoğraf 146: Unvân Sayfası Tezhibi Detay 141
Fotoğraf 147: YZ0572, Unvân Sayfası Tezhibi 143
Fotoğraf 148: YZ0572, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 143
Fotoğraf 149: US0025, Serlevhâ Tezhibi 145
Fotoğraf 150: YZ0717, v.15b Unvân Sayfası Tezhibi 148
Fotoğraf 151: YZ0717, Hatime Sayfası Tezhibi 149
Fotoğraf 152: YZ0606, Unvân Sayfası Tezhibi 151
Fotoğraf 153: YZ1601, Unvân Sayfası Tezhibi 153
Fotoğraf 154: YZ0592, Unvân Sayfası Tezhibi 155
Fotoğraf 155: YZ0592, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 155
Fotoğraf 156: OG1233, Unvân Sayfası Tezhibi 157
Fotoğraf 157:OG0574, Unvân Sayfası Tezhibi 160
Fotoğraf 158:OG0574, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 160
Fotoğraf 159: YZ0068, Unvân Sayfası Tezhibi 162
Fotoğraf 160: YZ0068, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı 162
Fotoğraf 161: SS0124, Unvân Sayfası Tezhibi 164
Fotoğraf 162: HS0369, Unvân Sayfası Tezhibi 166
Fotoğraf 163: HS0369, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 166
Fotoğraf 164: YZ0097 Unvân Sayfası 168
Fotoğraf 165: YZ0097 Unvân Sayfası Detayı 168
Fotoğraf 166: YZ0923, Unvân Sayfası Tezhibi 170
Fotoğraf 167: YZ0923, Unvân Sayfası Tezhibi Detay 170
Fotoğraf 168: YZ1721, Unvân Sayfası Tezhibi 172
Fotoğraf 169:YZ0134 Serlevhâ Tezhibi 175
Fotoğraf 170: YZ0134, Ketebe Sayfası 175
Fotoğraf 171: YZ0933, v.14b 177
Fotoğraf 172: YZ0054 Serlevhâ Tezhibi 179

Fotoğraf 173: YZ0054 Serlevhâ Tezhibi Detayı....179
Fotoğraf 174: SS0668, Serlevhâ Tezhibi....181
Fotoğraf 175: SS0668, v.301b-302a....184
Fotoğraf 176: 010346, Unvân Sayfası Tezhibi....186
Fotoğraf 177: YZ0036, Unvân Sayfası....189
Fotoğraf 178: YZ0520, Zahriye Sayfası....192
Fotoğraf 179: YZ0520 Bölüm Başı ve Ara Sayfa Tezhibi....193
Fotoğraf 180: YZ0520, Bölüm Başı Tezhibi....195
Fotoğraf 181: YZ0520, Ara Sayfa Tezhibi....195
Fotoğraf 182: YZ0520, Hatime Sayfası Tezhibi....195
Fotoğraf 183: Kaçar Hükümdarı Abbas Mirza'nın I. Napolyon'a Gönderdiği Mektup 'un Unvân Tezhibi (1808)....196
Fotoğraf 184: YZ0103, Serlevhâ Tezhibi....198
Fotoğraf 185: YZ1746, Serlevhâ Tezhibi....201
Fotoğraf 186: YZ0693, Serlevhâ Tezhibi....203
Fotoğraf 187: YZ0287, Serlevhâ Tezhibi....205
Fotoğraf 188: YZ0824, Unvân Sayfası Tezhibi....208
Fotoğraf 189: YZ0824, Unvân Sayfası Tezhibi Detay....208
Fotoğraf 190: YZ0188, Unvân Sayfası Tezhibi....210
Fotoğraf 191: YZ0188, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....210
Fotoğraf 192: YZ0846, Unvân Sayfası Tezhibi....212
Fotoğraf 193: YZ0846, Unvân Sayfası Tezhibi Detay....212
Fotoğraf 194:HS0633, Sûre Başı Tezhipleri....214
Fotoğraf 195: HS0633,v.1b....215
Fotoğraf 196: HS0633,v.53b....215
Fotoğraf 197: OG1189, Unvân Sayfası Tezhibi....217
Fotoğraf 198: OG1189, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....217
Fotoğraf 199: YZ0646, Unvân Sayfası Tezhibi....219
Fotoğraf 200: YZ0646, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....219
Fotoğraf 201: YZ0711, Unvân Sayfası Tezhibi....221
Fotoğraf 202: YZ0711, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....221
Fotoğraf 203: HS0684, Unvân Sayfası Tezhibi....223
Fotoğraf 204: HS0684, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....223
Fotoğraf 205: YZ0535, Unvân Sayfası Tezhibi....225
Fotoğraf 206: YZ0535, Unvân Sayfası Tezhibi Detay....225

Fotoğraf 207: YZ0200,Unvân Sayfası Tezhibi....227
Fotoğraf 208: YZ0200,Unvân Sayfası Tezhibi Detay....227
Fotoğraf 209: HS0155,Unvân Sayfası Tezhibi....229
Fotoğraf 210: HS0155,Unvân Sayfası Tezhibi Detay....229
Fotoğraf 211: YZ0245,Unvân Sayfası Tezhibi....231
Fotoğraf 212: YZ0245,Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....231
Fotoğraf 213: YZ0826 Unvân Sayfası Tezhibi....233
Fotoğraf 214: YZ0826,Unvân Sayfası Tezhibi Detay....233
Fotoğraf 215: US0021, Unvân Sayfası Tezhibi....235
Fotoğraf 216: US0021, Unvân Sayfası Tezhibi Detay....235
Fotoğraf 217: YZ1128, Unvân Sayfası Tezhibi....237
Fotoğraf 218: YZ0029, Unvân Sayfası Tezhibi....239
Fotoğraf 219: YZ0141, Unvân Sayfası Tezhibi....241
Fotoğraf 220: YZ0141, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı....241
Fotoğraf 221: HS0385, Serlevhâ Tezhibi....243
Fotoğraf 222: HS0385 v.109b-v.110a....243
Fotoğraf 223: YZ01732, Unvân Sayfası Tezhibi....245
Fotoğraf 224: YZ0067, Unvân Sayfası Tezhibi....247
Fotoğraf 225: SS1106, Unvân Sayfası Tezhibi....249
Fotoğraf 226: YZ0416, v.1a....251
Fotoğraf 227: YZ0416, v.1b....252
Fotoğraf 228: YZ0243 Unvân Sayfası Tezhibi....254
Fotoğraf 229: YZ0243 Unvân Sayfası Tezhibi Detay....254
Fotoğraf 230: YZ0816, Zahriye Tezhibi....256
Fotoğraf 231: YZ0816, Unvân Sayfası Tezhibi....257
Fotoğraf 232: YZ0816, Unvân Sayfası Tezhip Detay....257
Fotoğraf 233:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.28b....258
Fotoğraf 234:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.10b....258
Fotoğraf 235:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.39b....258
Fotoğraf 236: YZ0816, Hatime Sayfası Tezhibi, v.27b....258

EKLER LİSTESİ

EK 1: 00122 / Süleymaniye 296
EK 2: اسد الله ولي يعني علي, Yesârizâde Mustafa İzzet 297
EK 3: اللهم صل على سيدنا محمد وعلى ال سيدنا محمد وعلى اهل بيته الابرار اجمعين, ed- Dâî Hafız Cemal Alasonevî (Hacı Cemal Öğüt) 297
EK 4: اللهم صل على سيدنا محمد وعلى ال سيدنا محمد وعلى اهل بيته الابرار اجمعين, ed- Dâî Sûfîzâde Hasan Vefa es-Sünbülî 298

I. GİRİŞ

A. Konu

Türk-İslâm medeniyetinin en kıymetli kültürel miraslarından biri olan yazma eserler, yalnızca içerikleriyle değil barındırdıkları sanat öğeleriyle de büyük önem taşımaktadır. Bu nadir eserler, medeniyetimizin entelektüel ve estetik hafızasını yansıtan değerli belgeler olarak günümüze ulaşmıştır.

El yazmaları; hat, tezhip, minyatür resim, cilt ve ebru gibi geleneksel kitap sanatlarını bünyesinde barındırarak geçmişle bugün arasında köprü kuran kültürel bir hazine niteliğindedir. Özellikle Osmanlı Devleti dönemi, söz konusu olan kitap sanatlarının zirveye ulaştığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde yazma eserlerin bir bölümü özel koleksiyonlarda, bazıları vakıf arşivlerinde ve müzelerde yer alırken, çok büyük bir kısmı ise kütüphanelerde muhafaza edilmekte ve arşivlenmektedir. Bu eserlerin fiziksel olarak korunması kadar, içeriklerinin çalışılması, literatüre kazandırılması ve gelecek nesillere aktarılması da büyük önem taşımaktadır. Yazma eserlerin araştırmalara konu edilmesi, hem bu kültürel mirasın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakta hem de özgün akademik çalışmalara zemin hazırlamaktadır.

Bu bağlamda hazırlanan çalışmamızda, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi koleksiyonlarında yer alan ve daha önce tezhip açısından incelenmemiş yazma eserlerin hepsinin çalışılması hedeflenmiştir. Araştırmalar için önemli kaynak eserler barındıran, zengin içeriklere sahip bu kütüphaneyle ilgili daha önce böyle bir çalışma olmaması, söz konusu tezhipli sayfaların sanat tarihi ve üslûp açısından analiz edilmesini daha da önemli hale getirmektedir. Böylece, hem kütüphane koleksiyonlarının katalog bilgilerine katkı sunulacak hem de bu eserlerin üslûpsal özellikleri ortaya konarak Türk-İslâm sanat tarihine bir nebze de olsa katkıda bulunacaktır.

Çalışmanın temel amacı, kütüphanedeki tezhipli yazma eser sayfalarının desen, motif ve üslûp özellikleri bakımından incelenip tezhiplerin ait oldukları dönemlerin izleri sürülerek tespit edilmesidir. Mevcut katalog kayıtlarında tezhibe ilişkin herhangi bir bilginin yer almaması da bu çalışmayı alandaki boşluğu doldurması açısından önemli kılmaktadır. Böylelikle yalnızca Türk-İslâm Sanatları Tarihi literatürüne değil, aynı zamanda kütüphanecilik ve kataloglama alanına da değerli veriler kazandırılması amaçlanmaktadır.

Tez konusunun belirlenmesinde, danışman hocamızın yönlendirmeleri doğrultusunda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde yer alan yazma eserlerin daha önce tezhip

yönüyle herhangi bir çalışmaya konu edilmemiş olması etkili olmuştur. Farklı dönemlere ait olduğu düşünülen bu eserlerin incelenmesi ile Osmanlı kitap sanatlarının gelişim sürecine dair bilgilere katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi bünyesindeki Nadir Eserler Kütüphanesi, temelleri 1883 yılında atılan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi dönemine kadar uzanan ve zamanla çeşitli bağışlarla zenginleşmiş koleksiyonları barındıran bir kütüphanedir. Koleksiyonlar, el yazmaları ve Osmanlı Türkçesiyle basılmış nadir eserlerden oluşmaktadır. Kitapların içerikleri kadar üzerlerinde bulunan çeşitli kayıtlar, notlar ve mülkiyet şerhleri de bu eserlerin tarihî değerini artırmaktadır.

Kütüphanenin resmî web sitesinden alınan bilgiye göre; "koleksiyonlarda yer alan nadir eserler önce kapsamlı bir temizlik, sınıflandırma ve kataloglama sürecinden geçirilmiş, dijital arşivi sağlıklı bir şekilde oluşturulmuştur. Dijitalleştirilen toplam 1.721.000 sayfa, "bilgiye engelsiz erişim" ilkesi doğrultusunda tüm araştırmacıların ücretsiz kullanımına açılmıştır. Sayısal koleksiyonun içeriği şu şekildedir: 2709 yazma eser, 6781 eski harfli basma eser, 581 Latin harfli nadir eser ve 715 adet süreli yayın. Bu eserlerin envanter bilgilerine kütüphanenin tarama motoru üzerinden erişebilmektedir. Kütüphane koleksiyonlarının gelişiminde bağışların büyük rolü olmuştur. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün 1959'daki kuruluşuyla oluşturulan temel koleksiyon, ilerleyen yıllarda Hacı Cemal Öğüt, Ahmet Emir Mahmutoğlu ve Hafız Ali Üsküdarlı gibi hayırseverlerin katkılarıyla zenginleşmiştir. 1982 yılında Enstitü'nün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle birlikte kütüphane, üniversitenin Dokümantasyon Daire Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Kurumun kitap alımlarıyla desteklenen koleksiyon, bugün araştırmacılar açısından önemli bir başvuru kaynağıdır"[1].

Kütüphanenin ilgili bölümünden Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yazma Eserler Koleksiyonu, Ali Rıza Hakses Koleksiyonu, Şişli Camii Vakfı Koleksiyonu, Hacı Cemal Öğüt Koleksiyonu, Hafız Ali Üsküdarlı Koleksiyonu'ndan toplamda 70 adet eser çalışılmıştır. Türkçe, Arapça, Farsça dillerinde yazılmış; 9 adet Kur'ân-ı Kerîm ve tasavvuf, edebiyat, dua, fıkıh, dilbilim, kıraat, siyer, tarih konu başlıkları olan eserlerin tezhipli bölümleri tez konusu kapsamındadır.

[1] https://kutuphane.marmara.edu.tr/hizmetler/nadir-eserler-kutuphanesi, (Erişim Tarihi: 01.01.2025)

B. Kaynak ve Araştırmalar

Türk-İslâm medeniyeti, hat, tezhip, cilt gibi geleneksel sanatları bünyesinde barındıran zengin bir kitap sanatı mirasına sahiptir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde, el yazması eserlerde vücut bulan bu sanatlar en yüksek seviyesine ulaşmış; kitap, yalnızca bir bilgi taşıyıcısı değil, aynı zamanda estetik bir obje olarak da değerlendirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in yazımıyla temelleri atılan bu gelenek, günümüze kadar uzanan süreçte hat ve tezhip başta olmak üzere, minyatür resim, ebru ve cilt gibi sanatların bir arada uygulandığı özgün bir sanat anlayışı geliştirmiştir.

Kitap sanatları içerisinde tezhip, eserlerin süsleme unsurlarını oluşturan önemli bir dal olarak öne çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca icra edilerek günümüze ulaşan tezhip sanatı, tarihsel süreçte önemli aşamalardan geçmiş ve klasik üslûpların yanı sıra özgün yorumlara da zemin hazırlamıştır. Bu sanata dair değerli örnekler, günümüzde Türkiye'de çeşitli kurumsal ve bireysel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Özel koleksiyonlar, müzeler, vakıf koleksiyonları ve özellikle kütüphaneler, bu yazma eserlerin korunmasında önemli rol oynamaktadır.

Söz konusu eserlerin korunmasının yanı sıra, bu kültürel birikimin incelenerek gelecek nesillere aktarılması, akademik literatüre kazandırılması da büyük önem arz etmektedir. Bu noktada, Türk-İslâm sanatlarının taşıyıcısı olan yazma eserlerin estetik, tarihî ve kültürel yönleriyle ele alınması; özgün düşüncelerin gelişimine katkı sunacak yeni bakış açılarına kapı aralayacaktır. Bu düşünceden hareketle, tez çalışmasının konusunun belirlenmesinde söz konusu birikimin incelenmesine yönelik bir yaklaşım benimsenmiştir.

Tez konusu arayış sürecinde Prof. Dr. Aziz Doğanay hocamızın da yönlendirmesiyle Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi yazma eserlerin tezhipli sayfalarının şimdiye kadar ele alınıp çalışılarak değerlendirilmemesi, farklı yüzyıllara ait olduğu düşünülen tezhipli yazma eserlerin daha önce tezhiplerinin incelenilmemiş olması, bu konuda bir tez ya da makaleye rastlanılmaması belirleyici olmuştur.

Kütüphanenin resmî web sitesinde alınan bilgiye göre; Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1883 yılında kurulan ve Marmara Üniversitesi'nin temelini oluşturan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden günümüze kadar gelen ve bağış yoluyla sağlanan eserlerden oluşmaktadır.

Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma eserleri tezhip sanatı açısından inceleyen bu çalışmada yazma eserlerle ilgili literatür, konu ile alakalı tez ve makaleleri kapsayacak şekilde taranmıştır.

“İnci Birol ve F. Çiçek Derman’ın Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler” adlı eseri motiflerin anatomisini çözmek noktasında tez çalışmamıza önemli katkıda bulunmuştur.

“Aziz Doğanay’ın Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri” adlı eser ve yine Aziz Doğanay hocamıza ait makaleler ıstılahların kökeniyle ilgili araştırmalarda önemli boşluğu doldurmaktadır, bu anlamda tezhip terminolojisiyle alakalı olarak çokça faydalanılmıştır.

“Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı” ve “Diyanet İslâm Ansiklopedisi” ilgili maddeleri tezhiplerle ilgili üslûpları belirleme açısından tez çalışmasına önemli katkıları olan kaynaklardır.

“Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn” adlı eserden tez kapsamında yer alan hattatlara ilişkin bilgiler için yararlanılmıştır. Ayrıca, istinsah tarihi bulunmayan eserlerin hattat bilgileri incelenerek olası istinsah tarihlerinin tespitine yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı bünyesinde hazırlanmış Doktora ve Yüksek Lisans tezleri, tezimizin yazım ilkeleri ve akademik üslûbu açısından önemli bir katkı sağlamıştır.

C. Metot ve Düzen

Kütüphane tarama motorunda eserlerin katalog bilgilerinde kitapların tezyînâtıyla ilgili bilgi verilmemesi ve adı geçen kütüphanedeki eserlerin kitap sanatlarından herhangi bir sanat dalı açısından incelenerek bir çalışmanın ortaya konmaması sebebiyle Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma eserler tek tek incelenerek tezhipli sayfaları olan eserler tespit edilmiştir. Çalışılacak eserler seçilirken konu, yüzyıl ve üslûp gibi kısıtlamaya gidilmemiştir, tezhipli sayfası bulunan bütün eserler çalışma kapsamına alınmıştır. Kütüphanedeki konu kapsamında olan yazma eserlerin katalog bilgilerinin bir kısmı kütüphane envanter kayıtlarında vardır ancak kısıtlı bilgi şeklinde bulunmaktadır eserlerin baş ve son sayfaları tespitli sayfaların ölçüleri gibi bilgiler tekrar gözden geçirilerek kontrol edilmiştir.

Çalışmamızda; tezhipli alanlar yani serlevhâ, zahriye sayfası, sûre başları, cetveller, hizb gülleri, duraklar; tezyînât, desen, motif, üslûp, renk, form, kompozisyon açısından incelenmiş ve bunlarla birlikte ferağ kayıtlarından eserlerin istinsah tarihi tespit edilmiştir. Tespitle beraber Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'ndan alınan tiff formatındaki eserlerin görselleriyle beraber eser adı, yazarı, envanter numarası, hattat, istinsah tarihi vb. bilgileriyle beraber verilmiştir. Bu şekilde genel tanıtımlarıyla beraber tezhip kullanılan sayfalar görseller ve Adobe İllustrator programında yapılan çizimlerle beraber desteklenerek değerlendirilmiştir.

Eserlerin ait oldukları dönem açısından karşılaştırmaları yapılmış ve dönemindeki yeri ile eser üzerindeki etkili olan üslûp ortaya konmaya çalışılmıştır. Tezhip sanatının kullanıldığı sayfa yapıları yanında konu, motif, renk, üslûp, teknik açıdan eserlerin karşılaştırmaları ve benzerlikleri tespit edilmiş ve bu tablolarla desteklenmiştir.

II. MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ ve KOLEKSİYONLARI

Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1883 yılında kurulan ve üniversitenin temelini oluşturan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden[2] günümüze ulaşan, çoğunlukla bağış yoluyla edinilen eserlerden oluşmaktadır. Koleksiyonlarda ağırlıklı olarak el yazmaları ve eski harfli Türkçe basma kitaplar yer almaktadır. Eserleri değerli kılan yalnızca içerikleri değil, aynı zamanda kitaplar üzerinde bulunan notlar ve çeşitli kayıtlar gibi tarihî izlerdir. Kütüphanelerde yer alan nadir eserler dijitalleştirme öncesinde temizlenmiş, sınıflandırılmış, kataloglanmış ve mükerrer nüshalar ayrılmıştır. Daha önce yalnızca kart kataloglarda yer alan veya hiç kataloglanmamış eserler, tek bir dijital arayüz üzerinden taranabilir hale getirilmiş ve koşulsuz erişime açık şekilde tasarlanmıştır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde toplamda;2709 yazma eser,6.781 eski harfli basma eser,581 Latin harfli nadir eser, 715 cilt süreli yayın olmak üzere, 1.721.000 sayfa dijitalleştirme gerçekleştirilmiştir[3].

Zengin yazma eserlere ve Osmanlı Devleti dönemine ait basma nadir eserlere sahip olan Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı sahip olduğu eserlerin korunması ihtiyacına binaen cilt ve restorasyon atölyesi hizmetini vermektedir. Birimin amacı üniversitenin sahip olduğu nadir eser koleksiyonun koruma ve restorasyon çalışmalarını yapmaktır.

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı 2024 faaliyet raporuna göre, Nadir Eserler Koleksiyonlarının bulunduğu İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi (Altunizade Yerleşkesi) fiziksel yapısı şöyledir: "Kullanıcıların bilgi erişim ihtiyaçlarını karşılamak üzere 3.416 m² kapalı alan üzerinde hizmet sunmaktadır. 1 Ağustos 2016 tarihinde Fahri Kiğılı Binası'nın C bloğuna taşınan kütüphane, -1, zemin ve 1. kat olmak üzere üç katlı bir yapı içerisinde faaliyet göstermektedir. Kütüphane bünyesinde katlara göre hizmet alanları şöyledir:

-*1. Kat:* Süreli Yayınlar Koleksiyonu, Okuyucu Salonu, Nadir Eserler Odası, Kataloglama-Sınıflama ve Aksesyon ile Restorasyon ve Klasik Cilt Atölyesi.

[2] Murat Arısal, Önder Bayır, *Marmara Üniversitesi'nin Kurucu Okulu Hamidiye Ticaret Mektebi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi, 2023, s.16-17

[3] https://kutuphane.marmara.edu.tr/hizmetler/nadir-eserler-kutuphanesi, (Erişim Tarihi: 05.05.2025)

Zemin Kat: Kitap Koleksiyonu Salonları, Okuyucu Salonu, İnternet Salonu, Referans Kaynakları Koleksiyonu, Kataloglama-Sınıflama, Konferans Salonu, Ödünç Yayın Hizmetleri ve Kütüphane İdari Birimleri.

1. Kat: Kitap Koleksiyonu Salonları, Okuyucu Salonu ve Referans Kaynakları Koleksiyonu"[4].

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bağışlar yoluyla oluşan koleksiyonların tarihçesi ve gelişim süreci hakkında bilgi edinmek amacıyla hem hâlen görev yapmakta olan hem de emekli olmuş kütüphane çalışanlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sürecinde yalnızca Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın resmî internet sitesinde yer alan verilere ulaşılmıştır. Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nin resmî web sitesinde belirtilen bilgilere göre, kütüphanede yer alan yazma eserlerin ait oldukları koleksiyonları aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

Eserlerin büyük çoğunluğunu barındıran *İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Koleksiyonu'nda* 215 adet eser vardır. Arapça, Farsça, Türkçe yazılan eserlerdir. Konu olarak fıkıh, tasavvuf, itikat, hadis vb. İslâmî ilimler, Türk-İslâm Edebiyatından eserler büyük çoğunluktadır bunlarla beraber felsefî konularda da eserler vardır ve birer adet matematik ve kimya konulu eser vardır.

187 adet eserin bulunduğu *Hafız Ali Üsküdarlı Koleksiyonu'*nda 153 adeti Arapça kalanı Türkçedir ve konu olarak çoğunluğu İslâmî ilimlerden eserlerdir. *Hacı Cemal Öğüt Koleksiyonu'*nda 183 adet eser vardır yine çoğunluğu İslâmî ilimler olmakla beraber Doğu, Sami Dilleri ve Edebiyatları, Toplum Bilimleri, Dil Bilim, Ahlak, Uygulamalı Bilimler, Felsefe, Matematik ve Mantık alanlarında eserler vardır. *Ali Rıza Hakses Koleksiyonu* ise 99 eser barındırmaktadır. Diğer koleksiyonlarda olduğu gibi eserler çoğunlukla Arapça, Türkçe dillerinde yazılmıştır, Farsça bir eser vardır. 60 eser İslâmî ilimlerle ilgiliyken geri kalanı dil bilimi, felsefe, edebiyat tarih alanındadır. *Kitap Genel Koleksiyonu'*nda 32 eser bulunmaktadır diğer koleksiyonlar gibi kitap içerikleri İslâmi ilimlerdir. *Şişli Camii Vakfı Koleksiyonuna* kayıtlı 18 eser vardır diğer tüm koleksiyonlar gibi Arapça ve Türkçe eserlere sahip olmakla beraber çoğunluğu İslâmi ilimleri konu edinen eserlerdir. *Çapa Öğretmen Okulu Koleksiyonu* adındaki küçük çaplı koleksiyonda 3 adet yazma eser vardır.

Çalışmada, envanter numaralarında "YZ" ile başlayan eserler *Yazma Eserler Koleksiyonu'*na, "SS" ile başlayan eserler *Şişli Camii Vakfı Koleksiyonu'*na, "US" ile başlayan eserler *Hafız Ali Üsküdarlı Koleksiyonu'*na, "HS" ile başlayan eserler *Ali Rıza Hakses Koleksiyonu'*na, "OG" ve "OGT" ile başlayan eserler ise *Hacı Cemal Öğüt Koleksiyonu'*na aittir.

[4] https://kutuphane.marmara.edu.tr/dosya/kutuphane/Kalite/KDDB2024.pdf , (Erişim Tarihi: 07.05.2025)

III. MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ KOLEKSİYONLARI'NDAKİ YAZMA ESERLERDE TEZHİP SANATI

A. Tezhip Türleri

1. Zahriye Tezhibi

El yazması nadir eserlerde genellikle esas metnin başlangıcından önce yer alan ve yoğun tezyîni unsurlar içiren sayfalar *zahriye* olarak isimlendirilmektedir. Bu ıstılah Arapça zahr (arka, sırt) kökünden türemiş olup; sayfanın cilt kapağı ile kâğıdın arka yüzü arasında yer alması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir[5]. Zahriye sayfaları tezhip sanatının en zarif, estetik açıdan çok zevkli örneklerinin icra edildiği bölümlerdir. Zahriye tezhibi, müzehhibin hem estetik zevkini ve hem de sanatkârlık kabiliyetini sergilediği en kıymetli bölümler arasında kabul edilmektedir. Bu sayfada yer alan dairevî, mekik veya şemse (Fot. 116) biçimindeki tezyînâtın içine -bazen dışına- eserin kime ait olduğu yahut kimin için yazıldığını belirten bir ifade yazılmıştır. (Fot.1, Fot.2) Bu şekilde eserin kime ithaf edildiğine, kimin mülkiyetine geçtiğine dair kayıtlar ile mühürler ve temellük kayıtlarıyla zahriye sayfaları, eser adına ithaf edilen şahsın biyografik kimliğine, yazma eserin tarihçesine dair ipuçları veren, tarihe ışık tutan belge niteliğindedir[6].

Her ne kadar zahriye sayfaları çoğunlukla metinden önce gelen ilk sayfada yer alsa da özellikle çok ciltli yahut bölümler hâlinde tertip edilmiş mesnevî türü eserlerde her ana bölümün başında müstakil zahriye tezhiplerine rastlanmaktadır. (Fot.179) Bu uygulama, metin yapısındaki çok katmanlılığa paralel olarak süsleme düzeninin de tekrar eden bir biçimde kurgulandığını göstermektedir. Zahriye sayfası süsleme geleneği, miladi X. yüzyıldan itibaren mushaflarda kullanılmaya başlanmış; ancak XVII. yüzyıl sonrasında zahriye tezhibi örnekleri az rastlanmakla beraber var olan eserler de tezyîni zenginliğin giderek azaldığı, sanatsal derinlik açısından belirgin biçimde zayıfladığı gözlemlenmektedir[7]. Çalışmamızda çoğu eser XVIII. ve XIX. yüzyıla tarihli olduğundan bu tezhip türüne az rastlanmaktadır.

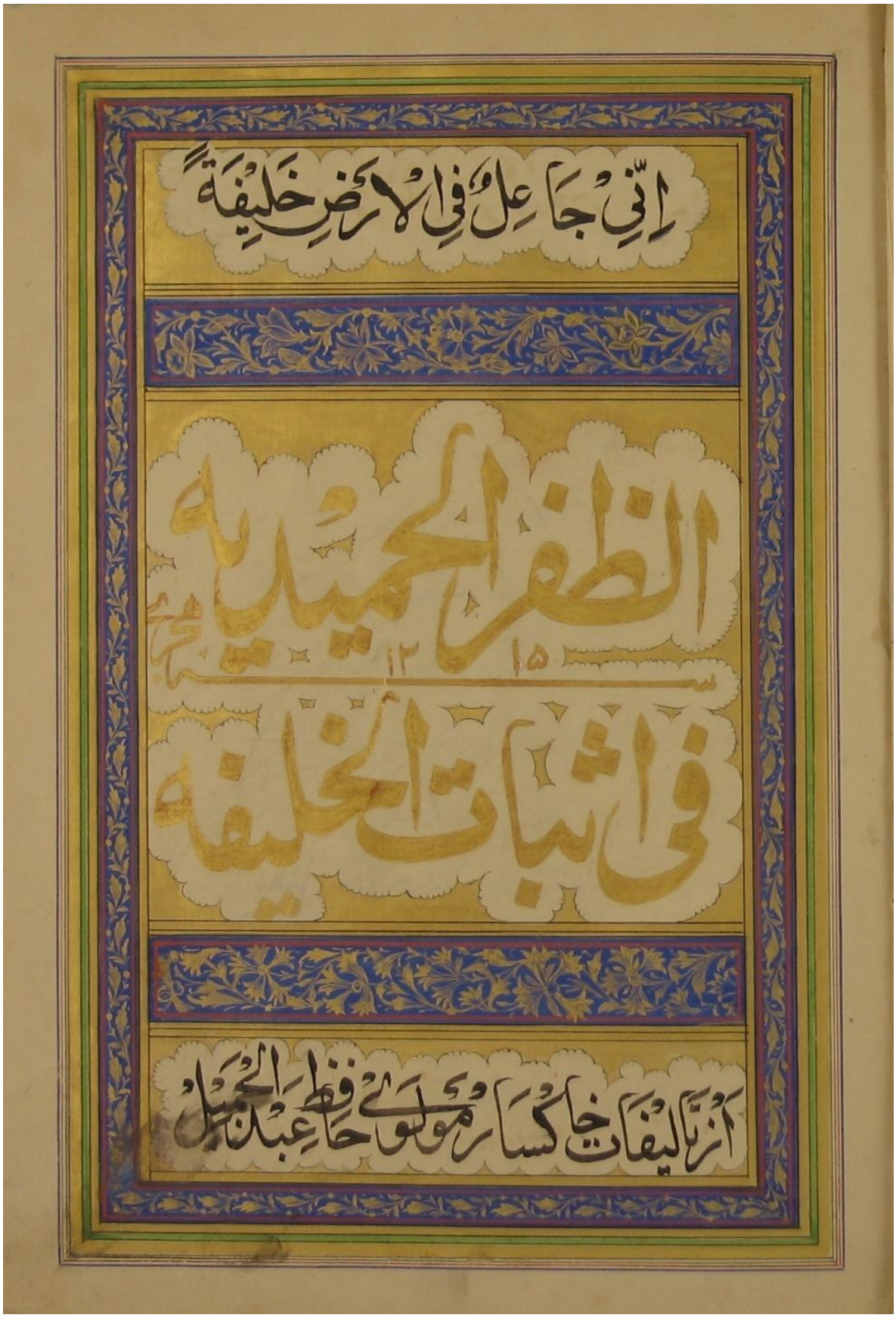
[5] Ferit Devellioğlu, Osmanlıca–*Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları,1998, s.1166.

[6] Ayla Ersoy, *Türk Tezhip Sanatı*, İstanbul: Akbank Yayınları,1988, s.42.

[7] Gülnur Duran, "Tezhip", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV Yayınları, c. XLI, s.64, 2012; F. Çiçek Derman, "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", *Diyanet İlmi Dergi*, sy:46, 2010, s.4.

Fotoğraf 1: YZ0642, Zahriye Sayfası, v.1a

Fotoğraf 2: YZ0520, Zahriye Sayfası, v.1a

2. Serlevhâ ve Unvân Sayfası Tezhibi

El yazması nadir eserlerde, zahriye sayfasını müteakip gelen ve karşılıklı iki sayfadan oluşan yoğun tezyînatlı bölüm, ıstılâhta serlevhâ olarak adlandırılır. Farsça *ser* (baş) ve Arapça *levhâ* kelimelerinin birleşiminden türeyen serlevhâ, özellikle Kur'ân-ı Kerîm nüshalarında Fâtiha ve Bakara sûrelerinin ilk âyetlerinin yer aldığı 1b ve 2a sayfalarında uygulanmakta olup, (Fot.120, Fot.143, Fot.174) yazma eserlerdeki en gösterişli ve ihtişamlı süsleme unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu uygulama sadece mushaflarla sınırlı kalmamış; mesnevî gibi manzum, edebî eserlerin mukaddime ve bölüm başlıklarında da müstakil bir tezyînât unsuru olarak uygulanmıştır. (Fot.3) Serlevhâ kompozisyonu, metnin başladığı ilk sayfada yani 1b sayfasında yalnızca yazı alanının üzerinde yer alıyorsa bu sayfaya *unvân sayfası* adı verilir[8]. (Fot.4)

Serlevhâ tezhibi, İslâm kitap sanatları içerisinde hem işlevsel hem estetik açıdan önemli bir süsleme alanıdır. Tarihsel süreçte farklı üslûpların etkisiyle biçimsel olarak gelişim göstermiş ve kitap sanatları içinde en ihtişamlı örneklerin verildiği alan haline gelmiştir. Serlevhânın ilk örnekleri X. yüzyıla tarihlenen mushaflarda sûre başlarının altın, kırmızı ve yeşil renklerle dar veya geniş şeritler hâlinde tahrir edilmesiyle yapılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren serlevhâlar, dikine dikdörtgen formda ve sûre başlarını çerçeveleyen tezyînât kuşakları haline gelmiş, bildiğimiz hâli ise XIII. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Sayfanın üst ve alt kısmında bulunan sûre başı ve sûre sonu tezhiplerinin pervaz niteliğindeki bir şeritle birleştirilerek serlevhâ tertibi oluşturulmuştur. XIII. yüzyılın sonlarına kadar, Fatiha ve Bakara sûrelerinin aynı sayfada yer aldığı mushaf örneklerine rastlanırken XIV. yüzyıldan itibaren XVI. Yüzyılın ikinci yarısına kadar serlevhâ sayfaları karşılıklı olarak tasarlanmış ve böylece klasik üslûbun belirgin, mükemmel örnekleri ortaya konmuştur. XVII. yüzyılın ilk yarısı önceki yüzyılın devamı niteliğindedir, yüzyıl sonlarına doğru motiflerde değişiklikler başlamıştır. XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda motiflerin değişimi devam etmiş, motifler daha iri ve daha kaba hale gelmiştir. Aynı şekilde renklerde de değişimler vardır, sıvama altın kullanımı artmıştır, rokoko tarzı çiçekler eklenmiştir, barok üslûbunda gölgeli boyama tarzı artmıştır[9].

[8] Gülnur Duran, "Serlevha", *DİA*, c. XXXVI, 2009, s.568.

[9]Gülnur Duran, *Süleymaniye Kütüphanesindeki Türk Mushaflarında 16. yy. Serlevha Tezhipleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990, s. 20-21.

Fotoğraf 3: YZ0142, Serlevhâ Sayfası, v.1b-2a

Fotoğraf 4: 010346, Unvân Sayfası, v.1b-2a

3. Sûre ve Fasıl Başı Tezhibi

El yazması nadir eserlerde özellikler *fasıl* veya *bahir* ve benzeri yapısal bölümlerin başlangıçlarını vurgulamak adına bölümün başlangıcını işaret eden, mushaflarda ise sûrelerin başlarında yer alan tezhipli alanlar terminolojide *sûre başı, bahir başı, fasıl başı* olarak adlandırılmaktadır. Bu tezhipli alanlar eserin genel kompozisyonunda hem görsel bütünlüğü sağlayan hem de metin içerisindeki yapısal ayrımları okuyucuya sezdirmek için tezyînâtla vurgulayan unsurlardır. Özellikle mushaflarda, sûre başlarında yer alan bu alanlarda ilgili sûrenin adı, nazil oldukları yer (Mekkî ya da Medenî oluşu), âyet sayısı ve mushaf içerisindeki sıralamadaki yeri gibi bilgiler yer almaktadır. (Fot.5) Bu özellikleriyle sûre başı tezhibi yalnızca estetik bir unsur olmakla kalmaz; müzehhibin kompozisyon anlayışını yansıtırken, aynı zamanda metnin sistematiğine dair bilgilendirici bir işleve de sahiptir. Böylece hem okuyucunun eserde kolayca yön bulmasını sağlayarak hem estetik hem de bilgilendirici bir işlev üstlenmektedir[10].

Çalışmamızdaki sûre ve fasıl başı örnekleri sınırlıdır. Büyük kısmı mushaflarda olan örneklerin tezyînâtı ile öne çıkanlar aşağıda sıralanmıştır.

Fotoğraf 5: SS0668, v.298b, v.299a

[10] Duran, "Tezhip", *DİA*,2012, c.XLI, s.63; F. Çiçek Derman, *Hat ve Tezhip*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012, s.527.

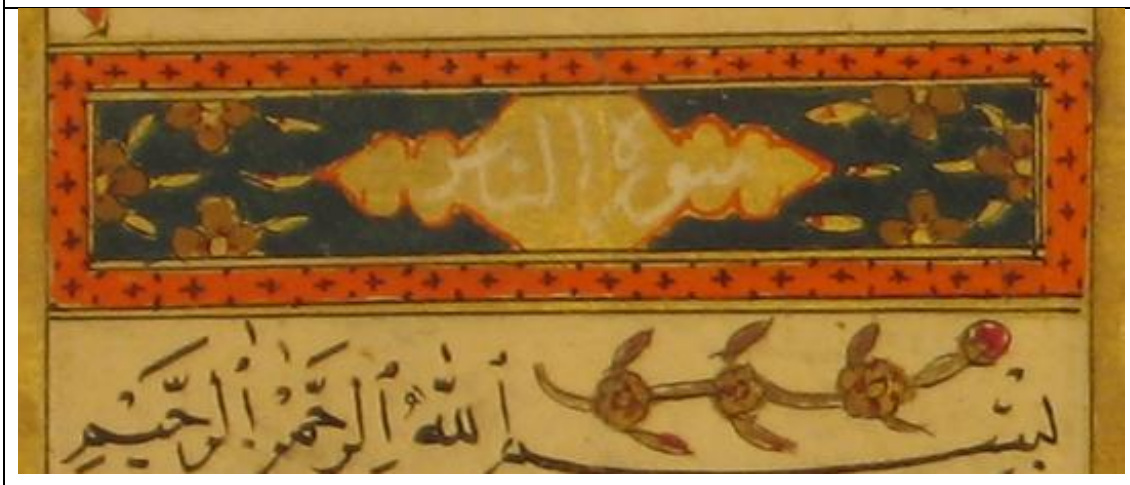
Fotoğraf 6: SS0668, Sûre Başı Tezhipleri Detayı

Fotoğraf 7: YZ0717, Sûre Başı Tezhibi, v.22b,23a

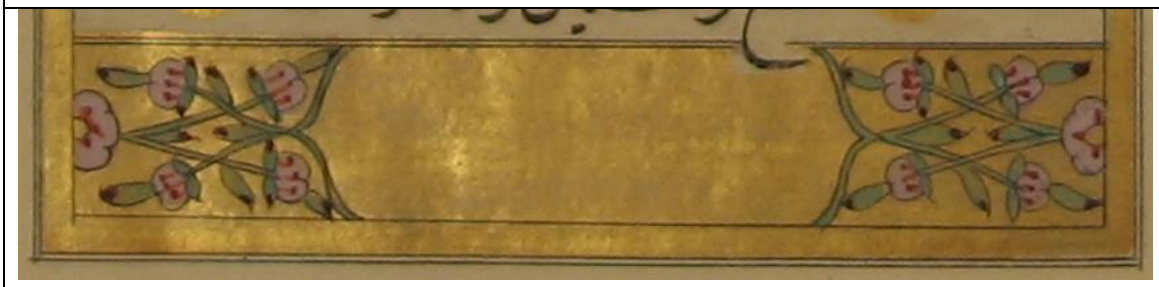
Fotoğraf 8:HS0633 Sûre Başı Tezhibi, v.43b

Fotoğraf 9: HS0633, Sûre Başı Tezhibi, v.44a

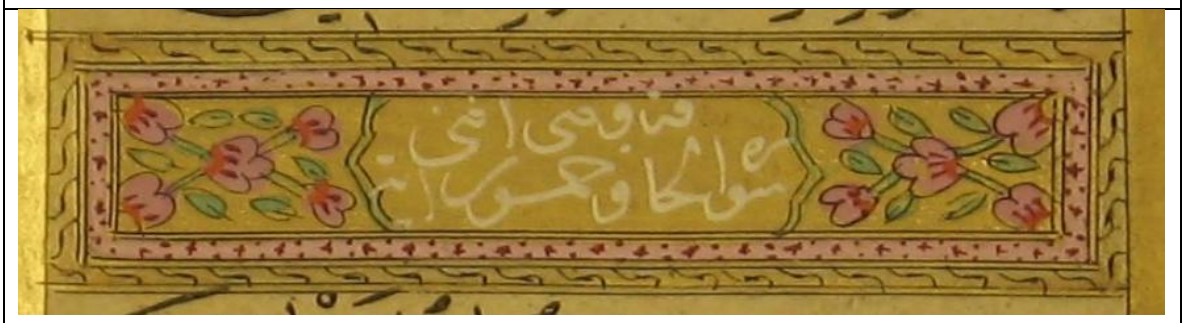
Fotoğraf 10:SS0039, Sûre Başı Tezhibi

Fotoğraf 11:YZ0816, Fasıl Başı Tezhibi, v.29a

Fotoğraf 12: YZ0816 Fasıl Başı Tezhibi,v.45b

Fotoğraf 13: YZ1121 Sûre Başı Tezhibi, v.416b

Fotoğraf 14:YZ1121 Sûre Başı Tezhibi, v.432b

Fotoğraf 15: YZ0520 Fasıl Başı Tezhibi, v.2b

Fotoğraf 16: YZ0520, Fasıl Başı Tezhibi Detayı

4. Hâtime, Ferağ ve Temellük Sayfaları

El yazması nadir eserlerin son sayfaları eserin tamamlanmasının ardından yazıya geçirilen içerdiği bilgiler açısından dikkat çeken bölümlerdir. Müellifin dua ettiği, hattatın kimliğine, yazım tarihine ve varsa müzehhibin adına dair bilgilerin bu bölümde yer alır. Bu sebeple bu bölüm, klasik metin geleneği açısından hem içeriği hem de işlevi bakımından önemlidir. Bu sayfalarda sıklıkla karşılaşılan *ferâğ kaydı* istinsah işleminin sona erdiğini ifade eden bir nottur[11] قد وقع الفراغ (kad vekaa'l-ferâğ)" ifadesiyle başlaması dolayısıyla bu adla anılır. Aynı zamanda *istinsah kaydı* olarak da bilinen bu notlara, kimi zaman "ketebehû" (Fot. 24) ifadesiyle başlanmasından ötürü *ketebe kaydı* şeklinde de adlandırılır.

Genelde başta ve sonda olmakla birlikte yazmaların çeşitli yerlerine düşülen *temellük* ve *tesâhüb kaydı* ise yazma ya da basma bir eserin kime ait olduğunu belirten mülkiyet bildirimidir. Matbaanın yaygınlaşmasından önce kitapların maddi ve manevi kıymeti yüksek olduğundan, sahiplik göstergesi olarak bu tür kayıtlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kayıtlar, aynı zamanda eserin el değiştirmesini önlemeye yönelik bir güvenlik tedbiri işlevi de görmüştür[12].

Bir diğer önemli unsur olan *vakıf kayıtları*, eserin şahsî mülkiyetten çıkarılarak kamu yararına ortak kullanımına sunulduğunu gösterir. İslâm kültür coğrafyasında özellikle cami, medrese, dergâh gibi yapılara veya kamuya açık kütüphanelere kitaplar vakfedilmiş; bu durum vakıf kaydı ile belgelenmiştir. Ancak bazı durumlarda, çok sayıda eserin topluca vakfedilmesi halinde bu kayıtlar mühür şeklinde uygulanmıştır. Hükümdar veya yüksek devlet erkânı tarafından vakfedilen kitaplarda bu tür mühürlü kayıtlara sıkça rastlanır. Ayrıca, vakıf kayıtları, istinsah tarihi bulunmayan yazmaların tarihsel olarak konumlandırılmasına da katkı sağlar[13]. Bu bazen hediye ifadesiyle de yapılmıştır. (Fot.23)

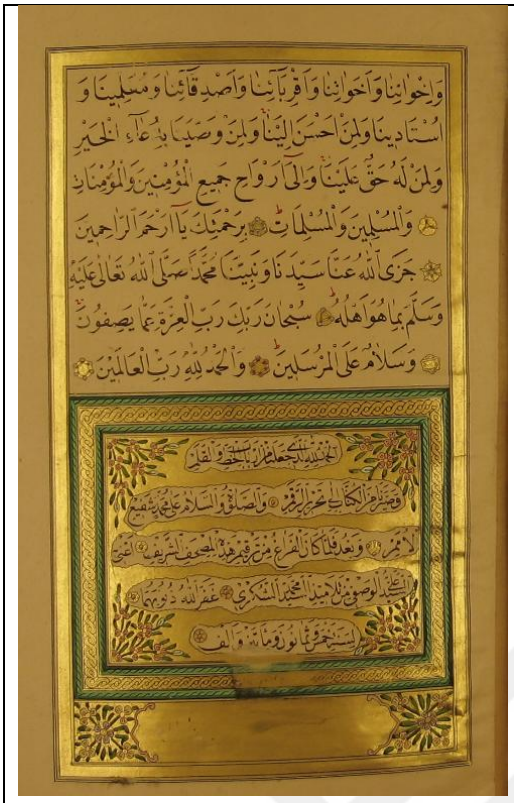
Bu bağlamda eserlerin son sayfalarında yer alan süslemelere *"hatime"* veya *"ketebe tezhipleri*" adı verilir. Bu sayfalarda metnin sona erdiğini belirten yazılar, genellikle alt kısmı yukarıya bakan üçgen şeklinde kompoze edilir ve *temmet* (Fot.18, Fot.22), tek mim (م) ya da üç mim (ممم) (Fot.21) ile sonlandırılır. Söz konusu ketebe yazısının her iki yanında kalan boşluklara zaman zaman üçgen biçiminde köşelik de eklenebilir. Ayrıca, sayfanın alt kısmında boş bırakılan alanlarda çeşitli bitkisel ya da geometrik motiflerle bezenmiş örnekler de mevcuttur. Bazı yazmalarda ise bu ketebe bölümü levha formunda tezhiplenmiş olup bağımsız bir sanat eseri niteliği taşımaktadır.

---

[11] Duran, "Tezhip", *DİA*, c. XLI, s.63; F. Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012, s.527.

[12] Orhan Bilgin, "Temellük ve Tehasüb Kaydı", *DİA*, c.XL, 2011, s.411.

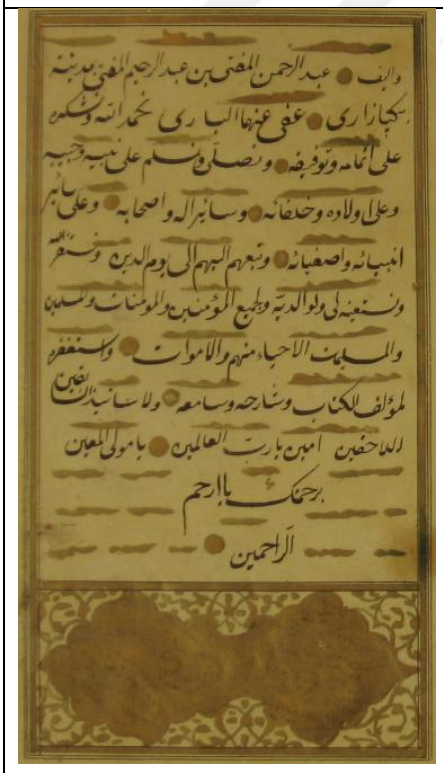
[13] Bilgin, "Temellük ve Tehasüb Kaydı", *DİA*, c.XL, s.412.

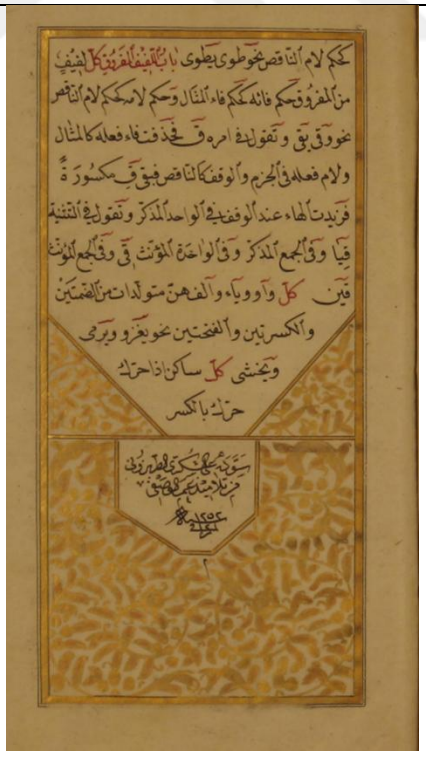
Fotoğraf 17: SS0668, Hatime Sayfası

Fotoğraf 18 :SS0124, Hatime Sayfası

Fotoğraf 19: YZ0606, Hatime Sayfası

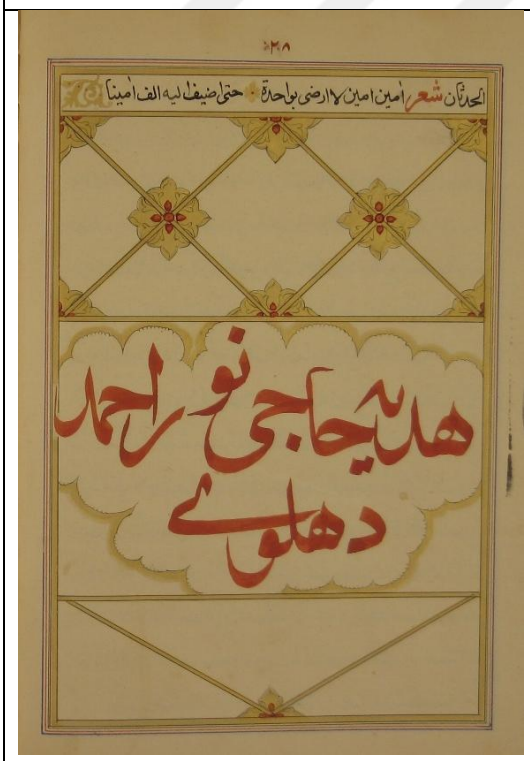
Fotoğraf 20: HS0369, Hatime Sayfası

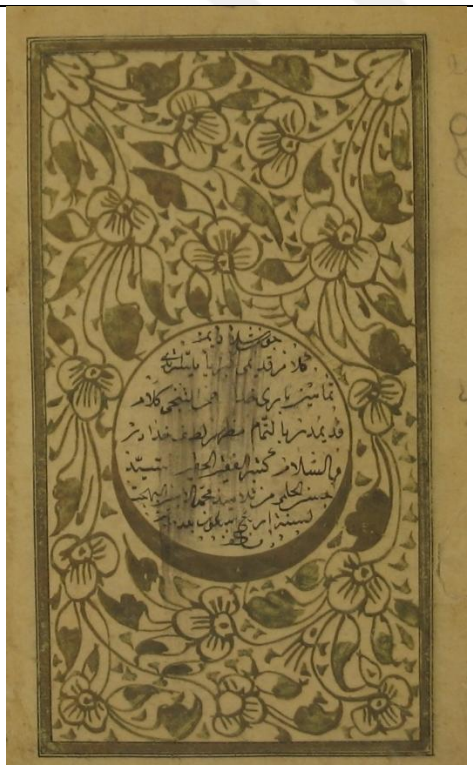
Fotoğraf 21: YZ0933, Hatime Sayfası

Fotoğraf 22: YZ0717, Hatime Sayfası

Fotoğraf 23 :YZ0520, Hatime Sayfası

Fotoğraf 24:YZ0103, Ketebe Sayfası

5. Gül ve Duraklar

Gül, yazma eserlerde özellikle de Kur'ân-ı Kerimlerde sayfa kenarlarında yer alan ve etrafı tezhiplenmiş, merkezi boş bırakılmış, yuvarlak veya oval biçimli motiflerdir. Bu motifler genellikle ilgili sayfada yer alan konuya dikkat çekmek veya metin içerisindeki yapısal bölümleri belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Estetik açıdan son derece çeşitli süsleme tarzlarına sahip olan söz konusu motifler, aynı zamanda fonksiyonel birer işaretleyici niteliğindedir. Dolayısıyla bu motifler hem işaretleyici hem de estetik bütünlüğü pekiştirici unsur olarak tezhip sanatının fonksiyonel ve dekoratif boyutunu bir arada yansıtan önemli süsleme elemanları arasında yer alır.

Yazma eserlerde kullanım amaçlarına göre farklılık gösteren bu motiflerin başlıca türleri şunlardır:

Secde ayetlerinin hizasına yerleştirilir ve okuyucunun bu ayetlerde secde etmesi gerektiğini bildiren gülün adına *secde gülü* denir[14]. İlk dönem mushaflarında secde ayetlerini belirten herhangi bir işaretleme unsuruna rastlanmamaktadır. XII- XIV. yüzyıllara tarihlendirilen mushaflarda ise secde güllerine rastlanmamış; bu döneme ait nüshalarda secde âyetlerinin konumu, farklı renkte mürekkep kullanılarak yazım yoluyla belirtilmiştir. Ancak XV. yüzyıldan itibaren, bu fonksiyonu yerine getiren ve aynı zamanda tezyîni nitelik taşıyan secde gülleri mushaf yazımında standart bir unsur hâline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in her beş sayfasında bir yer alarak düzenli okuma takibini kolaylaştırmayı amaçlayan ve hizb adı verilen bölümleri işaretleyen süslemeli motiflere ise *hizb gülü*[15] denilmektedir. Mushafların hiziplere ayrılması uygulaması, XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında başlamış olup erken dönem mushaf örneklerinde de bu uygulamaya yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, hizb güllerinin sistematik biçimde kullanımının XV. yüzyıl ve sonrasında yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. Bu döneme ait mushaflarda hizb bölümleri bazen gül motifiyle, bazen de doğrudan yazı ile işaretlenmiş; kimi örneklerde ise bu işaretlemeler armudî**,** yatay mekik ya da şemse formunda tezhip unsurlarıyla bezenerek uygulanmıştır[16]. Bu durum, dönemin süsleme anlayışı ile işlevselliğin tezhip sanatı aracılığıyla nasıl bir araya getirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Mushaf'ın otuz cüze ayrılması esasına göre her yirmi sayfada bir yerleştirilen güllere *cüz gülleri* denmektedir. Erken dönem mushaflarında da rastlanan cüz gülleri XV. yüzyıldan itibaren daire

[14]F. Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, *s.528.*

[15]F. Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, s.527.

[16] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı,2003, s. 46-53.

ve sıkça yatay eksen üzerine yerleştirilen şemse biçiminde sayfa boşluklarında yer almıştır[17]. Koleksiyondaki eserlerde tezyînatlı hizb ve cüz güllerine az rastlanmaktadır. Sadece SS0668, YZ1121, HS0633, YZ0054, YZ0103 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerimlerde örnekleri vardır.

Aynı şekilde ayet sonlarına da ayetin bittiğini göstermek maksadıyla gül motifleri yapılmıştır, bu müzehhep güllere-tezyîni yuvarlak noktalara *durak* adı verilir[18]. Hem sanatsal hem işlevsel değeri olan bu unsurlar, İslâmî kitap sanatının en özgün ve dikkat çekici örnekleri arasında yer alır. Koleksiyonda pek çok eserde altın varakla daire formunda basit duraklar vardır, sanatsal değeri yüksek olan durak örnekler SS0668 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktadır.

[17] Gülnur Duran, "Tezhip", *DİA*, c.XLI, s. 64.

[18] F. Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, s.527.

 Fotoğraf 25: SS0668, Durak Örneği	 **Fotoğraf 26:** SS0668 Durak Örneği	 **Fotoğraf 27:** SS0668 Durak Örneği
 Fotoğraf 28: SS0668,Durak Örneği	 **Fotoğraf 29:** HS0633, Durak Örneği	 **Fotoğraf 30**:HS0633, Durak Örneği
 Fot**oğraf 31**:SS0039 ,Durak Örneği	 **Fotoğraf 32:**SS0124, Durak Örneği	 **Fotoğraf 33:**YZ0243, Durak Örneği

,

Fotoğraf 34:SS0668, Hizb ve Cüz Güllerinden Örnekler

Fotoğraf 35: YZ1121, Hizb ve Cüz Güllerinden Örnekler

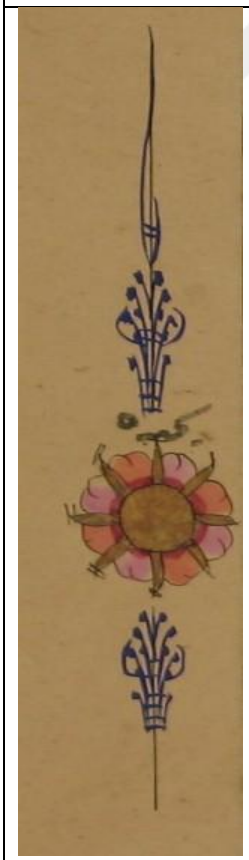
Fotoğraf 36:HS0633, Cüz Gülü Örneği

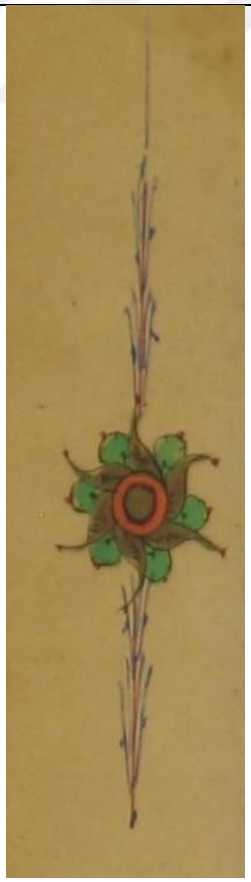
Fotoğraf 37:HS0633, Cüz Gülü Örneği

Fotoğraf 38:YZ0054, Cüz Gülü Örneği

Fotoğraf 39:YZ0054, Cüz Gülü Örneği

Fotoğraf 40:YZ0103, Cüz Gülü Örneği

Fotoğraf 41:YZ0103, Cüz Gülü Örneği

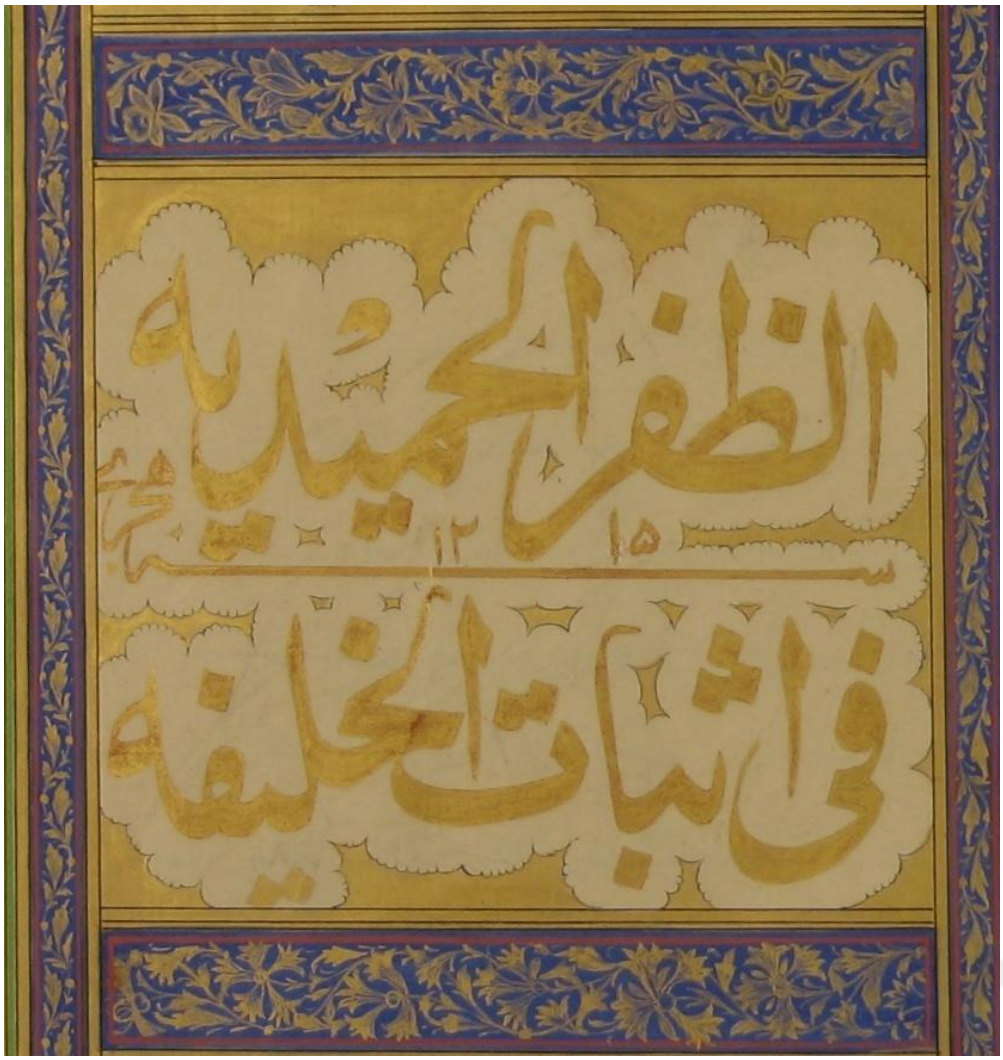
6. Beyne's-Sutûr Tezhibi

Satır arası tezhibi, yazma eserlerde satırların arasında kalan boşluklara uygulanan süsleme sanatıdır [19]. Bu tür bezemeler, özellikle değerli el yazması kitaplar ve levhalarda, eserin estetik ve sanatsal değerini artırmak amacıyla kullanılmıştır aynı zamanda satır aralarında gereğinden fazla bırakılan boşlukların dengelenmesinde işlevsel bir rol üstlenir.

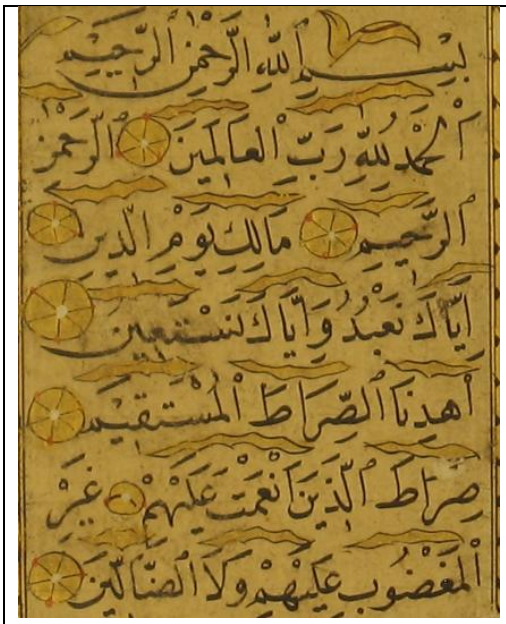
Bu süslemeler, tezhip sanatının farklı teknik, üslûp ve motif anlayışlarıyla çeşitlilik göstermektedir. Genellikle dendan ile sınırlanan yazı alanlarının çevresi, kimi zaman yalnızca altın yaldız ya da kâğıdın doğal rengiyle bezemesiz bırakılmakta (Fot.42, Fot.43, Fot.44); kimi zaman ise üç nokta motifiyle süslenmekte ya da pembe tonlarının baskın olduğu, ince çizgilerle kafes, dalga ve benzeri desenlerde taramalarla işlenmektedir. Yazı çerçevesi önce dilimli bir şekilde sınırlanır. Daha sonra da aradaki boşluklar sıvama altın sürülerek veya renkler yardımı ile çeşitli formlarla süslenir. Yazıyla uyumlu olan ve onu fazla sıkıştırmadan yapılan "beyne's-sutûr" hem yazıyı hem de tezhibi güzelleştirmektedir.

Çalışmamızda ele alınan bu tezhip türü, sanatsal inceliği bakımından dikkat çekici olup metnin estetik değerini artıran örneklerinden biri SS0668 envanter numaralı (Şekil 1) eserde gözlemlenmektedir.

[19] Derman, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012, s.524.

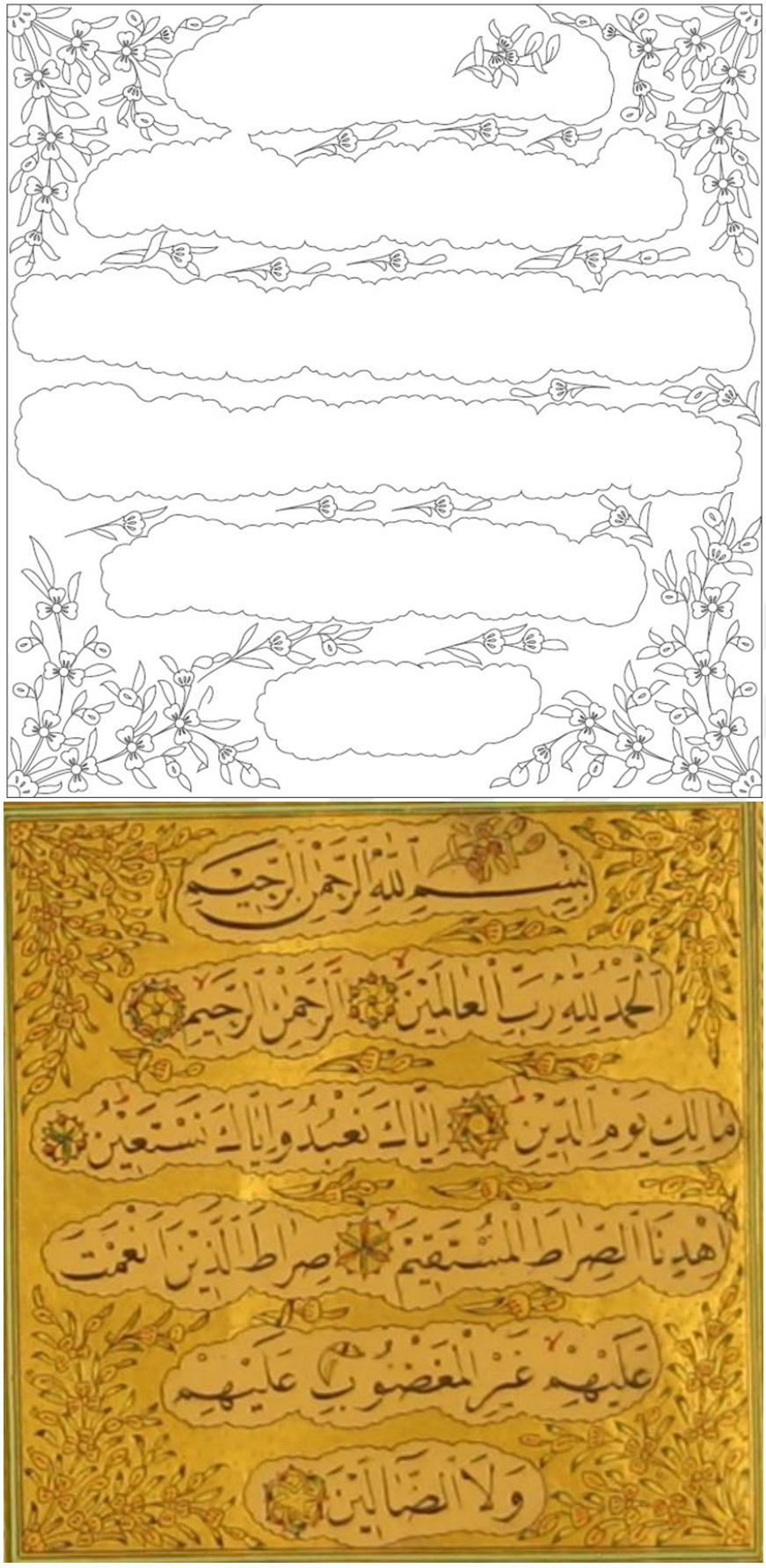
Fotoğraf 42: YZ0520, Zahriye Sayfası Beyne's-sutûr

Fotoğraf 43: YZ1121, Serlevhâ Sayfası Beyne's-sutûr

Fotoğraf 44:YZ0976, Serlevhâ Sayfası Beyne's-sutûr

Şekil 1: SS0668, Beyne's-sutûr Analizi

7. Koltuk Tezhibi

Hat sanatında, levhâ, murakka' ve kitabelerde yer alan yazıların sağ ve sol taraflarında, genellikle kare, üçgen ya da dikdörtgen biçiminde kalan ve cetvellerle sınırlandırılmış boş alanlara "koltuk" adı verilir. Eserlerde kıt'aların sülüs gibi uzun tutulan satırının altına nesih gibi kısa tutulan satırının iki yanında oluşan kare, dikdörtgen boşluğun tezyînidir[20]. Aynı şekilde, yazma eserlerde metinler aynı hat ile yazılmış olsa da sayfa düzeninden dolayı oluşan ve cetvelle ayrılmış boş alanlar da koltuk olarak tanımlanır[21].

Bir yazıya koltuk tezhibi, belirli bir teknik sıralama izlenerek yapılır: Öncelikle yazı, âharlı bir kâğıt üzerine istenilen hat çeşidi ve satır düzeniyle yazılır, ardından cetvel çekilerek koltuk alanları belirlenir. Bu alanlar (koltuklar), usulüne uygun olarak çok çeşitli şekillerde tezyîn edilir. Koltuk tezhipleri, süsleme sanatında hem görsel bütünlük hem de kompozisyonun düzenini sağlayıcı bir unsur olarak işlev görür. Estetik değerinin yanı sıra, sayfa üzerindeki öğeler arasında geçişi sağlama ve metni vurgulama işlevine de sahiptir.

Koltuk tezhiplerine özellikle Mushaflar, mesneviler, divanlar, hilye-i şerif levhaları, dua kitapları gibi dinî ve edebî içerikli yazmalarda sıklıkla rastlanır. Çalışmamızda sadece YZ0142 envanter numaralı eserde koltuk tezhibi vardır. Bu süslemeler, eserin değerini artırmakla kalmaz, aynı zamanda dönemin sanat anlayışını ve estetik beğenisini yansıtan önemli bir göstergedir[22].

---

[20] Derman, Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, s. 529.

[21] İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, Türk *Sanatında Tezhip*. İstanbul: Yazıgen Yayınevi, 2007, s.158.

[22] İnci Ayan Birol, "Koltuk Tezhibi", *DİA*, c.XXVI, S.152.

Fotoğraf 45:YZ0142, Koltuk Tezhibi

8. Su Bezemeleri ve Cetveller

Yazma eserlerde, sayfanın yazı ile tezhibinin arasını çevreleyip sınırlandıran altın boya, renklerle ve farklı kalınlıkta çekilen çizgilere *"cetvel",* bu cetvellerin çeşitli aralıklarda paralel çizimleriyle oluşan alanların tümüne ise *su(kenar) bezemesi* denilmektedir, Farsça *pervaz,* Fransızca *bordür* olarak isimlendirmeleri mevcuttur. *İplik* iki kenarı tahrirli, çok ince çizilmiş ve cetvelle bitişik ince şeride verilen addır. Kenar bezemelerinin içinde olan iplikle arasında en fazla 1 milimetre olan tahrirden biraz daha kalın ve renkli tek bir çizgiye pek çok kaynakta "*kuzu"* adı verilmiştir[23]. Ancak tabir gîsû (گیسو) yani saç teli kelimesinden galat olmuştur[24]. Ayrıca gîsû sözcüğünün; uzun saç[25] manasına da gelmesi kuzudan kastın ince çizgi olması ve tezhip terminolojisindeki *iplik* tabirinin varlığı da gîsû terimini kullanmanın daha isabetli olduğunu göstermektedir.

Farsça'da "küçük zincir" mânâsına gelen zencirek /zencerek eserin sayfa kenarlarına yapılan bezemelere denilmektedir[26]. Zencerek; tam, yarım noktalar ve bu noktalara teğet çizgiler ve bunların merkezlerini birleştiren anahtar çizgilerden meydana gelir. Bu parçaların kullanımı tıpkı bir saç örgüsü gibi kendi içinde belirli bir düzeni takip eder.

Yazma eserlerde metin ile tezhip arasını ayıran, geçişi ve düzenin devamlılığını sağlayan bu bezeme çizgileri, tezhip sanatının önemli bir parçasıdır. Altın yaldız ve farklı kalınlıklarda çizilen bu bezemeler, kompozisyonun sınırlarını belirleyip ve estetik bütünlük sağlamaktadır. Sayfa kenarlarında ise düzeni tamamlayan bir sınır işlevi görmektedir ve bu sınırın zarif bir şekilde ifade edilmesine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmamız kapsamındaki eserlerde yoğun tezyînatlı su bezemeleri bulunmamaktadır. YZ0520, SS039, SS0668, YZ0142 envanter numaralı eserlerin su bezemeleri en iyi örneklerdendir.

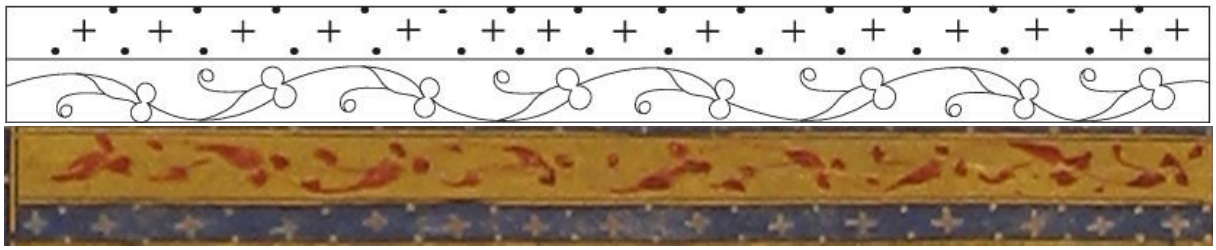
---

[23] İnci Ayan Birol, *Türk Tezyîni Sanatlarda Desen Tasarımı*, İstanbul: Kubbealtı, 2009, s.180-183.

[24] Aziz Doğanay, "Geleneğin İzinde", *Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüç'e Armağan Kitabı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 2024, s.67;

[25] Ferit Develioğlu, Osmanlıca–*Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi 1998, s.292.

[26] "Zencirek", *Kubbealtı Lügatı*, c. III, s.3490.

Şekil 2:SS0039, Su Bezemesi

Şekil 3: SS0668, Su Bezemesi

Şekil 4:YZ0520, Su Bezemesi

Fotoğraf 46: YZ0142,Su Bezemesi

Fotoğraf 47:SS0668, Su Bezemesi

Fotoğraf 48:SS0124, Su Bezemesi

Fotoğraf 49:US0025, Su Bezemesi

Fotoğraf 50:YZ0006, Su Bezemesi

Fotoğraf 51:YZ0054, Su Bezemesi

Fotoğraf 52:YZ0976, Su Bezemesi

Fotoğraf 53:YZ0717, Su Bezemesi

Fotoğraf 54:YZ0824, Su Bezemesi

9. Tığlar

Tığ sözlükte kılıç, keskin bıçak anlamına gelir[27]. Tezhip sanatında sayfa kenar süslemelerinde yer alan, uçları sivri, ince ve ok şeklindeki bezemeleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Tezhip sanatında önemli bir yere sahip olan tığ bezemeleri, desen ile zemin arasında kalan boşlukları dengeli bir şekilde doldurup kompozisyonun görsel bütünlüğünü sağlamak için yardımcı unsur olarak kullanılmaktadır. Böylece eserin görsel bütünlüğü tamamlanmış olmaktadır.

Kullanıldıkları alana göre biçimsel olarak farklılıklar gösteren tığlar, özellikle zahriyede birbirine paralel oklar şeklinde uzanırken sayfa kenar süslemelerinde bulunan hizip veya cüz güllerinin uç kısımlarında da sıklıkla kullanılmaktadır. Güllerin üst bölümündeki tığ daha uzun, alt kısımdaki ise daha kısa çizilmektedir[28]. Zahriye sayfalarındaki yuvarlak ya da beyzi formdaki şemse çevresinde ise tığlar, güneş ışınlarını andıran bir dağılım göstermektedir (Fot.179).

Tığ bezemeleri her dönemin estetik anlayışına göre farklılık göstermektedir. XII. ve XIII. yüzyıllarda kalın çizgiler ve noktalardan oluşan tığlar[29] XVI. yüzyıla gelince en parlak dönemini yaşamıştır. Ancak XVIII. yüzyılda ise hem inceliğini kaybetmiştir (Fot.64, Fot.67, Fot.68)[30].

Çalışmamızda yer alan tığ bezemelerinin tarihsel gelişimi aşağıdaki görsellerde izlenebilmektedir. XVI. ve XVII. yüzyıllara ait örneklerde tığlar, uygulandıkları tezhibin kompozisyonunu gölgelemeyecek ölçüde dengeli bir orana ve yüksek bir sanatsal inceliğe sahipken; sonraki yüzyıllarda hem zarafetini yitirmiş hem de tezhibe kıyasla daha geniş bir alanı kaplayarak kompozisyon bütünlüğünü ikinci plana itmiştir.

---

[27] İnci Ayan Birol, *Türk Tezyînî Sanatlarda Desen Tasarımı,* İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2009, s.201.

[28]İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, Türk *Sanatında Tezhip*. İstanbul: Yazıgen Yayınevi, 2007, s.130.

[29] Muhsine Akbaş, Vesile Öztekin, Ülker Tansı, Mükerrem Taşkapılıoğlu, *Tezhip Sanatında Tığ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.10.

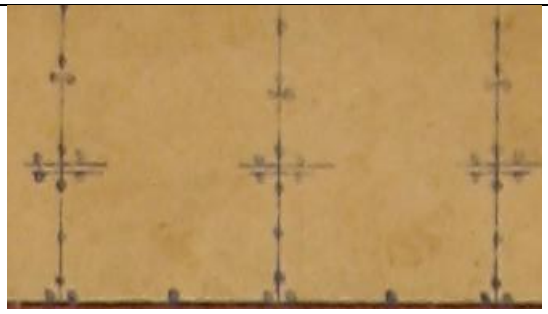
[30] İnci Ayan Birol, *Türk Tezyîni Sanatlarda Desen Tasarımı*, İstanbul: Kubbealtı, 2009, s.202.

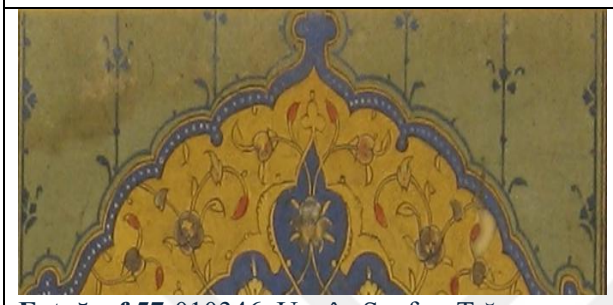
Şekil 5:YZ0124, Serlevhâ Tığ Süslemesi, XVI.yy.

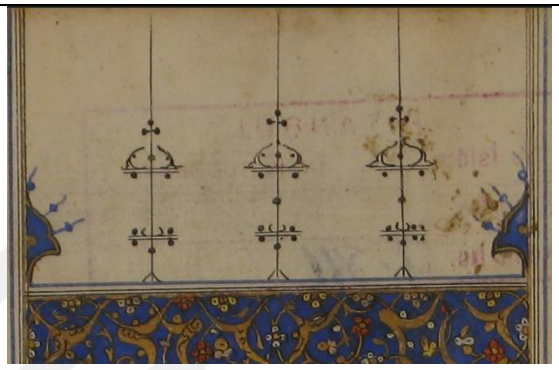
Fotoğraf 55:YZ1745,Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XV. yy.

Fotoğraf 56:SS0039,SerlevhâVTığ Süslemesi,XVI.yy.

Fotoğraf 57:010346, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVI.yy.

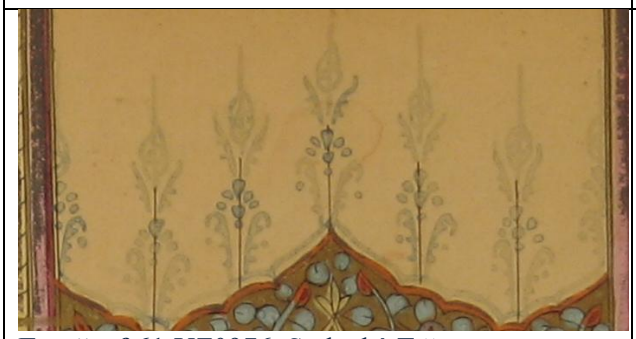
Fotoğraf 58::YZ0971, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVI.yy.

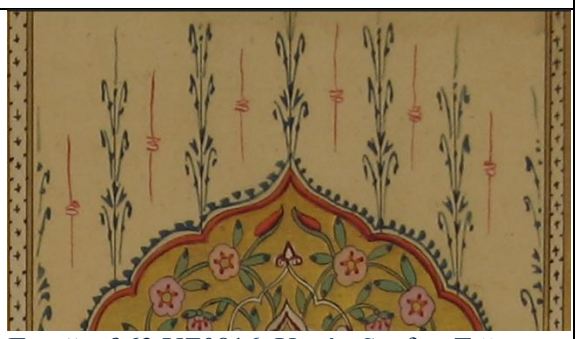
Fotoğraf 59:YZ0699, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVII.yy.

Fotoğraf 60:YZ0006, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVII.yy.

Fotoğraf 61:YZ0976, Serlevhâ Tığ Süslmesi,XVIII. yy.

Fotoğraf 62:YZ0816, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVIII.yy.

Fotoğraf 63:US0086, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XVIII. yy.

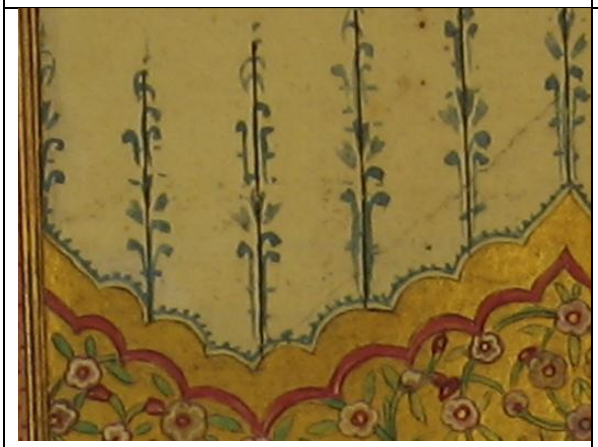
Fotoğraf 64:YZ1721, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi, XIX. yy.

Fotoğraf 65:YZ1121,Serlevhâ Tığ Süslemesi, XVIII.yy.

Fotoğraf 66:HS0684, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XVIII-XIX.yy.

Fotoğraf 67:OG1233, Unvân Sayfası Tığ Süslemesi,XIX. yy.

Fotoğraf 68:US0025,Serlevhâ Tığ Süslemesi,XVIII.yy.

B. Tezhip Teknikleri

1. Zemini Boyalı Tezhip

Tezhip sanatında sıklıkla başvurulan bu teknik, çalışmamız kapsamında incelenen eserlerin önemli bir bölümünde gözlemlenmektedir. SS0039, SS0668 ve YZ1745 envanter numaralı eserler, söz konusu uygulamanın başarılı örnekleri arasında yer alır. Bu teknikte süsleme, belirli bir akışa bağlı kalınarak titiz ve ince bir bezeme anlayışıyla gerçekleştirilir. Desen, önce temiz ve kusursuz bir biçimde kâğıda aktarılır; ardından sap, yaprak ve cetvel bezemeleri gibi öğelere tatbik edilen altın, mühre ile parlatılarak tezhibin ışıltılı yüzey etkisi elde edilir. Bunu müteakip çiçeklere ait astar renkler uygulanır ve peşine tahrir çekimiyle de kompozisyonun hatları belirginlik kazandırılır. Son aşamada zemin rengi boyanır ve çiçekler, klasik üslubun gerektirdiği narin renk geçişleriyle gölgelendirilerek kompozisyon bütünlüğü sağlanır.

Söz konusu tekniğin nitelikli bir biçimde icrası, özellikle tahririn son derece ince ve muntazam olması, zemin renginin homojen bir şekilde sürülmesi, yaprak ve saplardaki kıvrım çizgilerinin dengeli ve eşit kalınlıkta uygulanması ile altın yaldızın özenli bir mühreleme sonucunda parlak ve yeknesak bir görünüm kazanması gibi unsurlara bağlıdır. Bu özellikler hem estetik bütünlüğün hem de klasik tezhip üslubunun teknik tutarlılığının korunmasını mümkün kılmaktadır.

Fotoğraf 69: SS0668, Zemini Boyalı Tezhip

Fotoğraf 70: YZ1745, Zemini Boyalı Tezhip

2. Hurdekâri Tekniği

Tezhip sanatı terminolojisinde farklı adlarla ifade edilen özgün bir boyama tekniği olan hurdekâri, üstün düzeyde fırça hakimiyeti ve motif anatomisine dair derin bir bilgi gerektirir. Desenler serbest fırça darbeleriyle ortaya çıkarılıp uygulama esnasında motifin yapısını oluşturan öğeler arasında belirli oranda eşit boşluk bırakılarak boyama gerçekleştirilir. Bırakılan bu boşluk sayesinde kompozisyonda bir 'hava' etkisi oluştuğu için, bu üslûp *havalı* olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca motif ayrıntılandırılmadan önce her iki tarafından tahrir çekilerek sınırlandırılıp ardından içi doldurulduğu için 'çift tahrir' tekniği olarak da bilinir[31].

Osmanlı kaynaklarında bu sanat tekniği "hurde işi" anlamına gelen hurdekârî olarak adlandırılır. Farsça kökenli "hurde" kelimesi, "yenilmiş, kemirilmiş parça" veya genel anlamıyla "küçük" demektir. Bu bağlamda hurdekârî ifadesi, "küçük işçilik" anlamına gelir ve zarif işlerle uğraşan sanatçılar hurdekâr olarak anılır. Özellikle kuyumcuların ve nakkaşların fildişi ya da çeşitli hayvan kemiklerinden yaptıkları nesnelerdeki ince ve detaylı işçilikler de bu terimle ifade edilir[32].

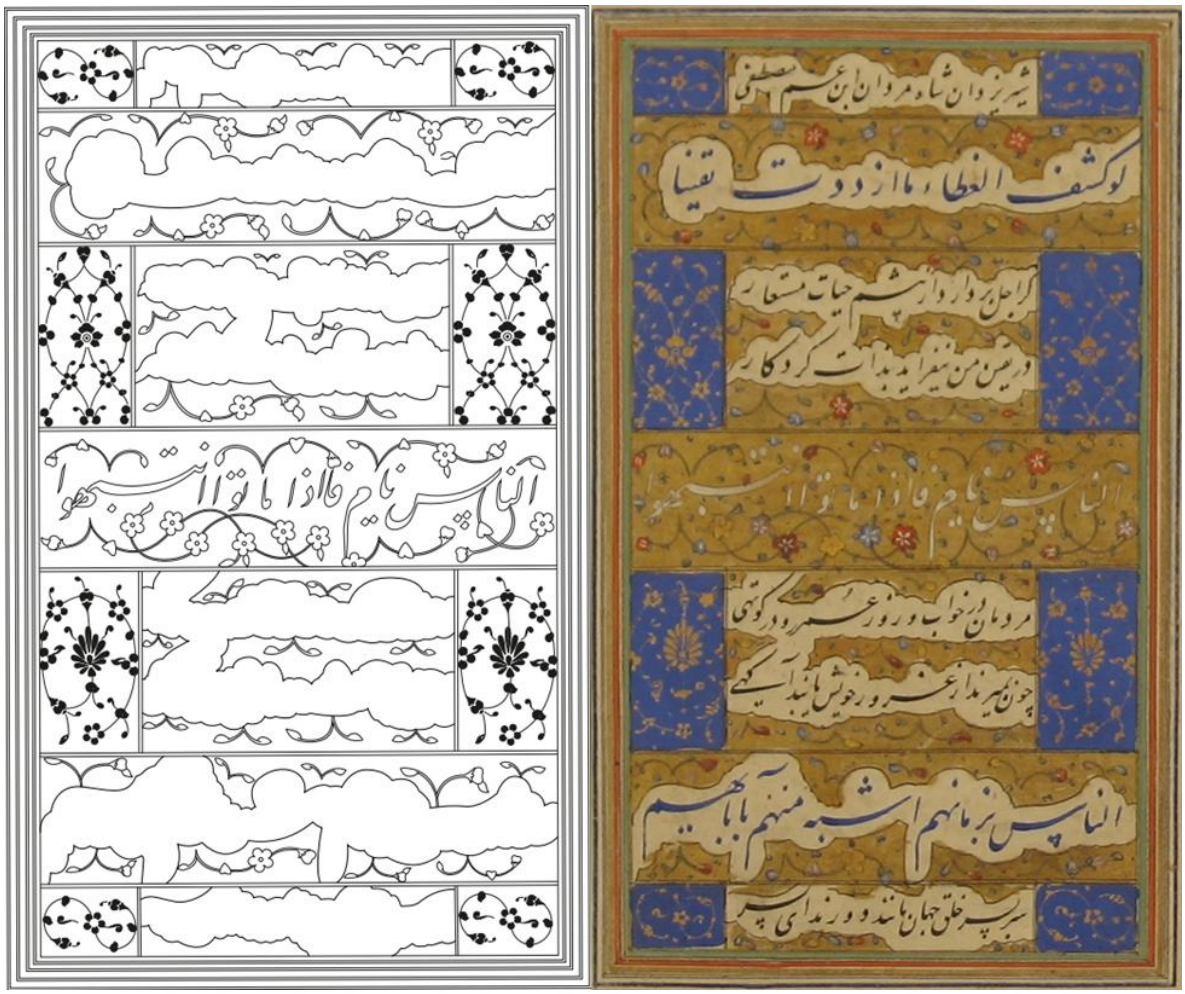
Uygulamada genellikle açık zemin üzerine koyu renklerle veya koyu zemin üzerine açık ya da altın mürekkeple motifler işlenerek zemin ile motif arasında belirgin bir kontrast elde edilmektedir. Bu açık-koyu (pozitif-negatif) leke değerleri sayesinde fon ve form arasında estetik bir ilişki kurulmaktadır ve bu kontrast etkisi günümüz tezhip sanatçıları arasında tekniğin 'negatif' olarak da anılmasına sebep olmuştur.

Hürdekâri/cift tahrir tekniği çoğunlukla tığ süslemelerinde, küçük yüzey tezyînâtında veya büyük kompozisyonlardaki ana motiflerin dışında kalan boşlukları zenginleştirmek amacıyla ikincil ya da üçüncül süsleme unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu teknikle yüzeydeki boşluklar estetik biçimde doldurulup boşluk-doluluk oranı dengelenerek kompozisyonun etkileyiciliği artırılmaktadır.

Bu tekniğin en güzel örneği YZ0142 envanter numaralı eserin v.1b sayfasında hem koltuk tezhibinde hem tığlarda ve v.2a sayfasında koltuk tezhibinde uygulanmıştır. YZ1710, HS0788, YZ0711, HS0684, YZ0535 envanter numaralı eserlerin unvân sayfası tezhibinin tamamında bu teknik uygulanmıştır.

[31] İnci A.Birol, "Tezhip", *DİA*, c.XLI, s.62.

[32] Doğanay," Geleneğin İzinde"*, Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüç'e Armağan Kitabı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 2024, s.75; Elif Zeynep Atçıl, *Tuhfe-İ Gaznevî Tezyînâtı ve XVII. Yüzyıl Kitap Sanatlarındaki Yeri,* Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2023, s.57

Şekil 6:YZ0142, Hurdekâri/Çift Tahrir Uygulaması

3. Halkârî

Halkârî, altın yaldız ile jelatinin karıştırılması sonucu elde edilen "zermürekkep" adı verilen malzemenin ton farkları oluşturacak şekilde uygulanmasıyla ortaya çıkan gölgeli süsleme tekniğidir. Bu gölgelendirme işlemi jelatinle inceltilmiş altın fırçaya alınıp ve motiflerin uç kısımlarına doğru sürülmesiyle yapılmaktadır. Bu uygulama sırasında altın boyadaki zerreler ağırlıkları nedeniyle motiflerin uçlarına doğru yoğunlaşıp ton geçişleri meydana getirir. Fırça, motifin merkezinden dış hatlarına doğru hareket ettirilirken altının yoğunluğu aşamalı olarak artırıldığından en koyu altın tonları desenin en dış sınırlarında toplanmış olur ve uçlar belirginleşir.

Halkârî terimi ile ilgili kaynakların çoğunluğunda Arapça 'da "süslemek" anlamına gelen *haly* kelimesi ile Farsça 'da "iş" manasına gelen *kâr* sözcüğünün birleşiminden türemiş haly-*i kâr*> *halkârî*[33] şeklinde tanımlama vardır ancak buradaki süslemekten kasıt tezhip değil "kadına ziynet takmaktır". Halkârî (حلکاری) Farsça kökenlidir ve altını hallederek (çözerek) tezhip yapmaya denir. Hal, altını ezip toz haline getirmek manasında kullanılmıştır[34].

Çalışmamızda bu tekniğe ait örnekler oldukça sınırlı olup, mevcut örnekler işçilik açısından yüzeysel bir uygulama göstermekte ve sanatsal derinlik bakımından zayıf bir nitelik göstermektedir. YZ0103 envanter numaralı eserin serlevhâ ve ketebe sayfalarında ise bu tekniğin sadeleştirilmiş bir biçimi uygulanmıştır.

[33] F. Çiçek Derman, "Halkârî", *DİA*, c.XV, s.365.

[34] Doğanay, Geleneğin İzinde, *Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüç'e Armağan Kitabı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 2024, s.76.

Fotoğraf 71: YZ0103, Serlevhâ Sayfası Halkârî Tekniği Örneği

Fotoğraf 72: YZ0103, Ketebe Sayfası Halkârî Tekniği Örneği

C. Tezhip Üslûpları

Üslûp kavramı, genel anlamda bir anlatış biçimi, yöntem veya benimsenen tarzı ifade etmekle birlikte, sanat bağlamında bir sanatçının ya da dönemin ayırt edici anlatım biçimi olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca Türk-İslâm toplumu, ilme ve yazılı kültüre büyük önem atfetmiş ve bu durum, tezhip sanatının zarif örneklerinin kitap süslemelerinde hayat bulmasını sağlamıştır.

Tezhip sanatının temelini, belirli kurallar doğrultusunda düzenlenen kompozisyonlar içerisinde yer alan desen ve motifler teşkil etmektedir. Bu görsel öğeler, kitap sanatlarında süsleme amacıyla uygulanmaktadır. Sanatkârlar, yaşadıkları coğrafyanın karakteristik özellikleri ile etkileşimde bulundukları kültürel çevrelerin etkisi altında, zamanla özgün üslûplar geliştirmişlerdir. Ancak, bu üslûpların hangi sanatçılar tarafından, hangi tarihî dönem ve coğrafyada şekillendiğinin kesin bir ayrımı yoktur. Nitekim, sanatçı imzası taşımayan ve genellikle atölye üretimi niteliğinde olan çok sayıda tezhip eserinin varlığı, bu sanat dalının tarihî gelişim sürecini ayrıntılarıyla ortaya koymayı zorlaştırmaktadır.

Şöyle ki XVI. yüzyılda İran coğrafyasında Şiraz ekolüne bağlı tezhip çalışmaları öne çıkarken, Osmanlı topraklarında İstanbul Üslûbu'nda süslemeler uygulanmıştır. Bu durum, aynı dönemde farklı tezhip üslûpların eşzamanlı olarak varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Safevî -Şiraz ekolüne ait tezhipli eserler ile İstanbul Üslûbu'ndaki süslemeler arasında dikkate değer benzerlikler bulunmaktadır. Her iki gelenekte de sahife düzenlemelerinde boş alan bırakmaksızın yoğun süslemelere yer verilmesi, zahriye ve serlevhâ tezhiplerinde dikdörtgen formdaki düzenlemelerin olması, sayfa kenarlarının lacivert zemin üzerine altınla bezenmiş şemseli ya da rûmî motifli tığlarla süslenmesi bu benzerliklerden bazılarıdır[35]. Bu üslûplar arasındaki benzerliğin temel sebeplerinden biri Safevîler ile Osmanlılar arasında 16. yüzyılda kurulan yoğun diplomatik ve siyasi ilişkilerin olmasıdır. Özellikle 1514 tarihli Çaldıran zaferinin ardından Safevîler'e ait bazı el yazmaları, Osmanlı sarayına ganimet olarak girmiş ya da hem satın alma yoluyla hem de diplomatik hediyeleşmeler aracılığıyla İran menşeli eserler Osmanlı kitap sanatlarıyla etkileşimi yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir[36].

Üstte zikredilen etkileşim gibi Selçuklular döneminde rastlanmayan çiçekli nebâtî motiflerin, erken Osmanlı mimarî süslemelerinde görülmeye başlanması ve bu bezemelerin Timur dönemi mimarî süslemelerle benzerlik göstermesi, iki sanat ortamı arasındaki üslûp ilişkisini ortaya koymaktadır. Hatayî üslûbunun karakteristik özelliklerini taşıyan; bir hat boyunca sıralanmış yaprak, tomurcuk ve çiçek gibi unsurlardan oluşan düzenlemelerin Anadolu'daki erken örneklerinin, XIV. yüzyıla tarihlenen

[35] Ayla Ersoy, *Türk Tezhip Sanatı*. İstanbul: Akbank, 1988, s.60.

[36] Lale Uluç, *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar – XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.477.

Timurlu tezyînâtıyla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Karşılıklı bir sanatsal alışveriş niteliği taşımakta olan bu etkileşim Türkistan ile Anadolu arasındaki sanat ilişkisini sağlayan bazı sanatkârların veya onların yetiştirdiği öğrencilerin İstanbul'un fethinden sonra bu şehre gelmeleriyle birlikte nebâtî motifler ve ilgili üslûpsal anlayışlar Osmanlı saray nakkaşhânesinde daha da gelişmiş, zamanla klasikleşerek zirve noktasına ulaşmıştır[37].

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümler, tezhip sanatında pek çok farklı üslûpların ortaya çıkmasına ve zamanla bu üslûpların değişim göstermesine neden olmuştur. Sanat tarihindeki gelişmeleri kronolojik bir yaklaşımla izlemek mümkündür. Ancak bu izleme her zaman düzenli ve kesintisiz bir çizgi halinde gerçekleşmez. Üslûplar, bir toplumdan diğerine aktarılırken veya zaman içerisinde tamamen sona erebilir, geçiş sürecinde bazı niteliklerini yitirebilir ya da bazı şekilleriyle yeni dönemlere yansımaya devam edebilir. Bir tezhip araştırması, yalnızca belirli bir üslûp çerçevesinde yapıldığında, araştırma konusu olan üslûbun tanımı, örnekleri ve görüldüğü bölgelerle sınırlı kalabilir. Örneğin, yalnızca sazyolu üslubuna odaklanan bir çalışma, aynı dönemde ortaya çıkan diğer üslûpları ele alma gereği duymayabilir. Ancak bu yaklaşım, eşzamanlılık yöntemine başvurulmadığı için söz konusu üslûbun dönem içindeki konumunu net bir şekilde ortaya koymakta yetersiz kalabilir[38].

Araştırmalarda karşımıza çıkan bir handikap da sanat tarihi okuyucusu açısından kafa karışıklığına sebep olan kişilere izafe edilen ekol isimlendirmeleridir. Nitekim günümüz tezhip araştırmalarına baktığımızda, araştırmacılar Türk-İslâm coğrafyalarındaki ekolleri sanatın geliştiği coğrafi merkezleri dikkate alarak Herat, Şîraz, Tebriz ve Bağdat gibi şehirler üzerinden ekol tanımlamaları yapmaktadır. Ancak Osmanlı dönemi klasik sanatlarına gelindiğinde, aynı sistematikten saparak İstanbul ekolü ya da İstanbul üslûbu yerine; Baba Nakkaş, Şahkulu veya Kara Memi gibi sanatkârların isimleriyle ekol tanımlama eğilimi gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım, sanatkârları bireysel olarak ön plana çıkararak Osmanlı saray nakkaşhânelerinde sürdürülen kolektif üretim modelini ve sanat anlayışını ikinci plana itmektedir[39].

[37] Aziz Doğanay, Merve Akyüz, "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırma Dergisi*, c. III: 1, 2024, s.31.

[38] Melike Temiz, "Tezhip Sanatındaki Üslupları İncelerken Kullanılması Gereken Metotlar ve Tasnifler", *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 2021-Temmuz- Aralık, s.30.

[39]Doğanay, Akyüz, "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırma Dergisi*, s.47.

Bu bölümde, yalnızca Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi koleksiyonlarında yer alan örnekler üzerinden tespit edilen tezhip üslûpları ele alınacaktır. Üslûp sınıflandırmalarında yalnızca yüzyıl ya da coğrafya adlarını esas almak, konunun kapsamlı biçimde değerlendirilmesi açısından yeterli olmayacağından; incelemede hem coğrafî hem dönemsel (yüzyıla bağlı) gelişim çizgileri hem de sanat akımlarıyla olan ilişkiler birlikte dikkate alınacaktır. Bu doğrultuda, üslûplar kronolojik bir sıra izlenerek ele alınacak, her bir üslûp dönemi ilgili eser örnekleri üzerinden değerlendirilip, söz konusu üslûbun karakteristik özellikleri ortaya konacaktır.

1. İlhanlı ve Memlükler Dönemi Tezhip Üslûbu

Mushafların ve diğer İslami metinlerin özenli biçimde istinsah edilmesi ve tezyîn edilmesi geleneği, İslâm dünyasının tüm coğrafyalarında olduğu gibi Memlükler döneminde de kendine özgü bir üslûpla sürdürülmüştür. XIV. yüzyılın ilk yarısında İlhanlılar, yüzyılın geri kalanında ise Memlükler, tezhip sanatında belirleyici merkezler hâline gelmiştir. İlhanlılar ile Memlükler'in aynı tarihsel dönemde etkin olmaları, iki kültür arasında yalnızca siyasî ve ekonomik değil, aynı zamanda sanatsal etkileşimi de beraberinde getirmiştir Memlük tezhip tarzı, İlhanlı üslubuyla dikkate değer benzerlikler taşımakla birlikte, Memlük Devleti'nin daha uzun süre hüküm sürmesi sayesinde bu sanat dalında daha ileri düzeyde gelişme göstermiştir[40].

Memlük döneminde, özellikle XIII ve XIV. yüzyıllarda Mısır'da gelişim gösteren bu süsleme anlayışı, eş zamanlı olarak Anadolu'daki bazı eserlerde de izlenebilmektedir. Memlük yazmalarında görülen geometrik geçmeler, iri ve kalın hatlı rumilerle oluşturulan yarım ya da serbest tepeli kompozisyonlar, zencerek motifleriyle bölümlendirilmiş sayfa düzenlemeleri, yine Memlük yazmalarında dikkat çeken ilk motifler arasında bazen zahriye sayfasından önce bazen de hatime sayfasından sonra yer alan daire biçimli madalyonlar, yazı alanından taşarak kenarlara uzanan armudi madalyonlar ile lapis ve kırmızı tonlarının sık kullanımı, Anadolu Selçuklu yazmalarında da benzer biçimde kullanılmıştır[41].

Geometrik düzenin hâkim olduğu kompozisyonlarda çok kollu yıldızlar, çokgenler, geçmeler ve altın cetveller belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Geometrik paftaları dolduran temel motif grubunu ise rûmîlerden oluşturmaktadır ve rûmî motifleri oldukça dolgun ve iri formlarda uygulanmıştır. Tezhip sanatında en yoğun süslemenin yer aldığı zahriye sayfaları (Fot.1), kimi örneklerde tek, kimi örneklerde ise çift sayfa düzeninde tasarlanmıştır. Bu tasarımların merkezinde genellikle sekiz veya on kollu yıldız motifleri ile bu yıldızlardan türeyen farklı çokgen düzenlemeleri bulunmaktadır. Altın cetvellerle çerçevelenen kompozisyonlar, üst ve alt kısımlardaki geçiş unsurlarıyla derinlik ve boyut kazanmış; böylece tezyinât daha da zenginleştirilmiştir[42].

Kütüphane 'de bu üslûbun görüldüğü tek eser YZ0642(i.1426) envanter numaralı eserdir.

[40] Zeren Tanındı, "Başlangıçtan Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2012, s.249.

[41] Gül Güney, "Memlük Dönemi Müzehhibi Ebu Bekir'e Atfedilen Tezyinat Üslubuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, c.VI: 28, s.134.

[42] Nida Gamze Temurçin, *Memlük Dönemi Tezhip Sanatının İncelenerek Günümüz Tezhip Sanatında Yorumlanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 2016, s.44.

2. Safevîler Dönemi Tezhip Üslûbu

16. yüzyıldan 18. yüzyılın başlarına kadar İran coğrafyasında hüküm süren Safevî Devleti, özellikle Timurlu, Akkoyunlu ve Türkmen sanat geleneklerinin mirasını devralan sanatçılar sayesinde tezhip sanatında önemli bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Safevî sanatı, 1514 Çaldıran zaferi sonrasında Osmanlı sanat ortamıyla doğrudan etkileşime girmiştir. Bu etkileşim, Tebriz'in fethedilmesinin ardından oradaki sanatkârların ve yazmaların İstanbul'a taşınmasıyla başlamış, bu sanatçılar "Acem Ustaları" olarak Osmanlı nakkaşhanelerinde faaliyet göstermiş, Herat-Tebriz ve İstanbul nakkaşhâne üslûpları harmanlanarak bu dönemin müstesna eserleri hazırlanmıştır.[43]

Safevî sanatının gelişim süreci, devletin coğrafi hareketliliğine paralel biçimde ilerlemiştir. Safevî döneminde Şiraz, kitap sanatları ve özellikle tezhip alanında klasikleşmiş örneklerin verildiği bir üretim merkezi olarak dikkat çeker. Safevî tezhiplerinde sarılma rumiler en belirgin motif grubu olarak öne çıkar. Yoğun renk kullanımı bu üslûpta dikkat çeken özelliklerden biridir. İnce dallar üzerine yerleştirilmiş, girift yapılar içinde kurgulanmış bu motifler hem mat hem parlak altınla işlenmiş biçimde mushaf ve diğer yazmalarda sıkça görülmektedir aynı zamanda yalın rumi desenlerde açık mavi, yeşil, beyaz ve sülyen gibi renklerin kullanımı dikkat çeker. Dendanlarda ise beyaz ve açık yeşil gibi renklerle birlikte sülyen de tercih edilmiştir.[44]

Kütüphane 'de bu üslûptan 2 adet eser vardır. YZ0142 ve YZ0971 envanter numaralı eserler XVI. yy. Safevî dönemi tezhip özellikleri göstermektedir. (Fot.122, Fot.119)

[43] F. Çiçek Derman, "Tezhip", *DİA*, 2012, c.XLI, s.67

[44] F. Çiçek Derman, "Tezhip", *DİA*, 2012, c.XLI, s.67; Lale Uluç, Türkmen *Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar – XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.115–117.

3. Osmanlı Klasik Tezhip Üslûbu / İstanbul Üslûbu

Bu bölümün başında üslûp kavramının anlatıldığı kısımda da zikredildiği gibi hatayî üslûbunun temelini oluşturan ve bitkisel ögelerin hat boyunca sıralandığı bezeme düzenlemeleri, XIV. yüzyıl Anadolu örnekleri ile Timurlu sanatı arasında paralellikler göstermektedir. Bu benzerlik, Türkistan ve Anadolu arasındaki kültürel-sanat etkileşimi bağlamında değerlendirilmelidir. İstanbul'un fethini takiben gerçekleşen sanatçı transferleri, Osmanlı saray nakkaşhânesinde nebâti motiflerin gelişimini hızlandırmış; bu süreçte hatayî üslubu klasikleşerek Osmanlı süsleme sanatının ayırt edici unsurlarından biri hâline gelmiştir. XV. yüzyılda Bursa ve Edirne'de görülen mimari süsleme uygulamaları, hatayî motiflerinin Osmanlı sanatı içerisindeki erken kullanımlarına örnektir. Ancak bu motifler, XVI. yüzyıla gelindiğinde farklı yorumlarla yeniden biçimlenmiş, zenginleşmiş ve çeşitlenmiştir. Şâh Kulu'nun geliştirdiği siyah kalem tarzı ile Kara Memi'nin öncülük ettiği şukûfe anlayışı, bu dönüşümde etkili olmuş ve hatayî üslûbunun İstanbul'da yepyeni bir biçim kazanmasını sağlamıştır[45]. Böylece, İstanbul üslûbu olarak tanımlanan özgün bir süsleme anlayışı oluşmuştur. XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise İstanbul nakkaşhânesinde reformlar yapılmış, Bölük-i Acemân kaldırılarak tüm nakkaşlar 1596 yılında "Cemaat-i Nakkaşân-ı Hâssa" çatısı altında toplanmıştır. Bu değişimin ardından, 1599 tarihli Sultan III. Murad Türbesi çinilerinde de görüldüğü üzere Osmanlı sanatının ulaştığı olgun İstanbul üslûbu motifler ön plana çıkmıştır[46].

Timurlu sanat geleneğine bağlı olarak gelişen klasik hatayî anlayışı, XIV-XVI. yüzyıllar arasında Orta Asya'daki Mâverâünnehir coğrafyasında etkisini sürdürmüş; buna karşılık Osmanlı sarayında gelişen İstanbul Üslûbu, bu bölgeye geri dönmemiştir. Bu durum, Osmanlı'nın kendi sanat dilini oluşturduğunun önemli bir göstergesidir. Bu iki yaklaşım arasındaki belirgin biçim ve üslûp farklarına rağmen her ikisinin de yalnızca "hatayî üslûbu" olarak adlandırılması, Osmanlı sanatının kazandırdığı özgün kimliği görmezden gelmek anlamına gelir[47].

Burada anlatılan hatayî üslûbu gibi İstanbul nakkaşhânesinin kurulmasından önce, Mâverâünnehir ve Irak bölgelerinde gelişen ve Türkistan ile İran kaynaklarında genellikle "islîmî" olarak tanımlanan bezeme üslûbu, zamanla Anadolu üzerinden Osmanlı başkentine ulaşmıştır. Bu süreçte geçirdiği dönüşümle birlikte, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, klasik islîmî üslûptan

[45] Aziz Doğanay, "Tezyinat", *DİA*, 2012, c.XLI, s.82.

[46] Aziz Doğanay, *Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, İstanbul: Klasik, 2009, s.114-115.

[47] Aziz Doğanay, Merve Akyüz. "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırma Dergisi*, 2024, s.68.

ayrışarak kendi kimliğini bulan ve "İstanbul Üslûbu Rûmî" ya da "Tarz-ı İstanbul" olarak anılan özgün bir bezeme anlayışına evrilmiştir[48].

Netice olarak söyleyebiliriz ki Türk-İslâm sanatları alanındaki araştırmalarda, Osmanlı sanatını bütüncül bir perspektiften ele almak yerine, çoğunlukla belirli ekolleri ön plana çıkaran yaklaşımlar hâkimdir. Ancak unutulmamalıdır ki, Osmanlı sarayında ortaya konan süsleme sanatları eserleri, bireysel değil; genellikle toplu üretim yapan bölük/nakkaşhâne adı verilen ekiplerin ortak çalışmalarıyla şekillenmiştir. Bu nedenle, bu eserlerin yalnızca tek bir sanatçıya atfedilmesi doğru bir değerlendirme olmayacağı için Şâh Kulu ve Kara Memi gibi sanatkârların isimleriyle anılan üslûpların, aslında İstanbul nakkaşhânelerinde geliştirilen ve İstanbul Üslûbu çatısı altında değerlendirilmesi gereken yaklaşımlar olduğu düşünülmektedir. Bu tarzların, bireysel sanatçılara özgü ayrı ekoller gibi ele alınması yerine, bütünsel İstanbul Üslûbu bağlamında değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır.

Bu başlık altında üslûbun devamı niteliğinde XVII. tezhip sanatına baktığımızda; önceki yüzyılın devamı niteliğindedir, özellikle mushaf tezhiplerinde XVI. yüzyılın klasik anlayışı sürdürülmüş; sağlam desen yapısı, zengin motifler ve özenli işçilik ön planda olmuştur. Mushaflarda yenilikten çok geleneksel tasarımlar tercih edilmiştir. Ancak yüzyılın sonlarına doğru desenlerdeki çeşitlilik azalırken, renk paletinde bordo ve yeşil gibi tonlar daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Aynı dönemde işçilikteki titizlik azalmış, klasik dönemin inceliği yerini daha sade uygulamalara bırakmıştır. Mushaf dışındaki edebi eserlerde, özellikle mesnevî ve divanlarda, sayfa düzenlerinde bazı değişiklikler göze çarparken; fasılbaşları, beyne's-sutûr ve koltuk süslemeleri geleneksel yapısını korumuştur. Yüzyılın başlarında altın ve lacivertin uyumlu kullanımı, hatayî, rumî ve motiflerinin yer aldığı bezemelerde klasik üslûp devam ettirilmiştir. Ancak yüzyılın ortalarından itibaren sanat anlayışında bazı değişiklikler olmuştur. Desenler kaba ve iri bir yapıya bürünüp, renkler soluklaşıp bu dönemin sonlarına doğru, klasik tezhip özellikleri sürdürülse de motif tekrarları artmış ve parlak renkler öne çıkmıştır. Özellikle altın kullanımı yaygınlaşıp ve zer-ender-zer ile iğne perdahtı gibi tekniklere olan ilgi artmıştır[49].

XVIII. yüzyıl tezhip sanatına gelindiğinde, yüzyılın ilk yarısında XVII. yüzyılın etkileri devam etmekle birlikte, XVII. yüzyıldaki zarif ve dengeli kompozisyonların yerini, form ve detay bakımından daha sade ve tekrara dayalı düzenlemelerin aldığı görülmektedir. Renk paleti sınırlanmış, motif çeşitliliği azalmış özellikle hatâyî ve rumî gibi klasik motiflerin daha kaba formlarla tekrarlandığı

[48]Aziz Doğanay, Merve Akyüz, "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırıma Dergisi*, s.47.

[49] Gülnur Duran, "Örnekleriyle XVII. Yüzyıl Osmanlı Tezhip Sanatına Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, sayı:75, s.336.

gözlemlenmiştir. Durak tezhipleri bu dönemde daha zengin bir şekilde işlenirken tığlarda belirgin bir kabalaşma ve sıklaşma dikkat çekmektedir. Serlevhâ tezhiplerinde ise sayfa tasarımı açısından klasik dönem anlayışı sürdürülse de zahriye, ketebe ve hatime sayfalarının tezhiplenmesi geleneği büyük ölçüde terk edilmiştir. Bu durum, dönem estetiğinde işlevsellik ile süsleme arasındaki dengenin değiştiğine işaret etmektedir. XIX. yüzyıl da bu üslûbun devamı niteliğindedir.

Çalışmamızda yer alan eserlerin büyük çoğunluğu bu üslûpta eserlerdir. SS0039 (i.1587) envanter numaralı serlevhâ tezhibi bulunan eser bu üslûbu en güzel yansıtan örnektir. YZ0006 (i. XVII.yy.), YZ0007 (i.1533), YZ0639(i.1623), US0086(i.1745), YZ0699(i. XVII. yy.), 010346(1868) envanter numaralı unvân sayfası tezhibi bulunan eserler söz konusu üslûbun özelliklerini sergilemektedir.

4. Barok-Rokoko

Rokoko üslûbu, Fransızcada "çakıl döşeme" manasındaki *rocailles* kelimesinden gelir ve Barok sanatın ardından ortaya çıkmış daha süslü olan üslûba denir[50].

Rokoko, Osmanlı-Türk sanatında batı etkilerini yansıtan ve XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren gelişen bir tezyînât anlayışına dönüşmüş, mimariden çok kitap sanatlarında ve bezemelerde uygulanmıştır. Türk sanatında uygulanan rokoko daha çok bezeme alanını, barok ise mimari alanı ifade etmek için kullanılmış olsa da üslûp olarak genellikle birbirinden ayrılması güçtür. Avrupa'da birbirine eklenmiş olan bu iki üslûp, Türk tezyîn sanatlarında birbiri içinde tatbik edilmiştir Zamanla bu Batı kökenli üslûp Türk sanatkârlarının yorumuyla millî bir kimlik kazanarak "Türk Rokokosu" adını almıştır[51].

Bu üslûpta bitkisel formlar ve kıvrımlı hatlar belirgin şekilde ön plana çıkmaktadır. Asimetrik kompozisyonlar, iç ve dış bükey eğriler, C ve S formundaki kıvrımlar göze çarpmaktadır. Akantus yaprakları, kartuşlar, sepet veya vazo içerisinde düzenlenmiş çiçek buketleri, girlandlar, sütunlar ve perde benzeri ögeler süsleme unsurları önemli yer tutar. Gül motifi, bu dönemin en çok kullanılan bezeme unsurlarındandır. Geleneksel tezhip motiflerine ek olarak, gölgelendirme tekniğiyle hacim kazandırılmış natüralist tarzda çiçek demetleri, büyük yaprak formları, kurdele motifleri kullanıma girmiştir. Tığ süslemelerinin yerini çoğunlukla vazo ya da saksı içerisinde tertiplenmiş çiçek kompozisyonları almıştır. Sıvama altın kullanımı özellikle zemin boyamada artmış, lacivert renk parlaklığını kaybetmiş soluk bir maviye dönüşmüştür. Barok mimarisine özgü sütun başlıklarını andıran detaylar, kalın cetveller bu dönemin ayırt edici özelliklerindendir[52].

Bu üslûbun önde gelen isimlerinden Hezargradî Ahmed Atâ Efendi, "Pesend" olarak da bilinen, doğadaki çiçeklerden ilhamla geliştirdiği süsleme tarzıyla Türk Rokokosuna kendine has bir kimlik kazandırmıştır. Tarama tekniğiyle yapılan, yoğun biçimde üst üste yerleştirilen çiçek tasvirleri, büyük bir dikkat ve sabır gerektiren ince işçilik örneklerindendir[53].

XIX. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, müzehhipler rokoko üslûbunda eser vermeye devam etmiş; aynı zamanda klasik tezhip anlayışını da sürdürerek bu iki üslûbu bir araya getiren özgün

---

[50] Hatice Aksu, "Rokoko", *DİA*, 2008, c.XXXV, s.159.

[51] Faruk Taşkale, "20. Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009, s.417.

[52] Zeren Tanındı. "Osmanlı Sanatında Tezhip", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c.XL, s.124.; Senem Kaş Tüfekçi, "Türk Tezhip Sanatında Rokoko Etkisi", *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi,* Temmuz-Eylül,2020, s.17-24

[53] F. Çiçek Derman," Tezhip", *DİA*, c.XLI, s.67.

kompozisyonlar üretmişlerdir. Böylece XIX. yüzyıl tezhip sahasında klasik üslûba bağlı çalışmaların yanı sıra, klasik-barok/rokoko sentezine dayalı ve tamamen barok-rokoko üslubunu yansıtan üç farklı yaklaşımın bir arada varlık gösterdiği bir dönem oluşmuştur[54].

YZ0036(i.1722), SS0124(i.1826), HS0369 envanter numaralı eserler koleksiyonlar içerisindeki barok-rokoko üslûbunun bariz örnekleridir.

[54] Faruk Taşkale, "20. Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,2009, s.471.

IV. MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ KOLEKSİYONLARI'NDAKİ DİĞER KİTAP SANATLARI

A. Hat Çeşitleri ve Hattat İmzaları

Nadir Eserler Kütüphanesi koleksiyonlarında yer alan kitap sanatları arasında incelenmeye değer bir diğer alan da hat sanatıdır. Ancak mevcut çalışma kapsamında, koleksiyonlardaki tüm eserler hat sanatı yönünden kapsamlı biçimde değerlendirilmemiş; yalnızca tez konumuzla doğrudan ilişkili olan eserler üzerinde durulmuştur. Katalog bölümünde yer alan görsellerde eserlerin hat özellikleri açıkça görülebilmekte, ayrıca katalog bilgileri kısmında, hayatlarına dair tespit yapılabilen hattatların biyografik bilgilerine de yer verilmiştir. Her ne kadar bu tez çalışmasının temel konusu tezyînat olsa da Nadir Eserler Kütüphanesi'nde hat sanatı üzerine araştırma yapmak isteyen araştırmacılara sınırlı da olsa bir katkı sunulması amaçlanmıştır.

Kütüphanedeki levha sayısının az olması nedeniyle sadece kitaplar çalışıldığı için en çok karşılaşılan yazı çeşidi nesih yazıdır ve koleksiyondaki SS0668, SS039, YZ1121 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîmler bunlardan bazılarıdır. OG0574 envanter numaralı eser hattatların çokça meşk ettiği Hilye-i Hakânî'nin nesih ile yazıldığı örneklerden biridir (Fot.73).

Fotoğraf 73:OG0574, v.16b-17a

1426 istinsah tarihli el-Keşşâf adıyla meşhur olan, Memlük tezhibi özellikleri gösteren YZ0642 envanter numaralı eser de araştırma kapsamındaki en eski nesih yazı örneğidir.

Fotoğraf 74: YZ0642, v.1b

Çalışmamızdaki eserlerin yazımında çoğunlukla nesih ve ta'lik yazı kullanılmıştır. Eserlerin genellikle küçük ebatlarda olması, yazıların da buna bağlı olarak orantılı biçimde daha küçük ölçülerde yazılmasına sebep olmuştur. Ta'lik yazıların pek çoğu "hurde ta'lik" yazı çeşidindedir. İran coğrafyasından YZ0142 envanter numaralı eser nefis bir ta'lik yazı örneğidir (Fot.75).YZ0007, YZ0639, YZ0826, YZ0689, YZ1708 envanter numaralı eserler ta'lik yazıya örneklerindendir.

Çalışmamızda bulunan ve hat sanatı araştırmaları açısından önemli olduğunu düşündüğümüz YZ1732 envanter numaralı "hat icazetnamesi" bir başka örnektir. (Fot.76,77) İcazetnamede icazet verilen hattatın hocasından silsilesi Derviş Ali Efendi'ye bağlandığı ve ondan Hasan el- Basrî' ve Hz. Ali (r.a.)'a kadar uzandığı görülmektedir.

Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin *Muhammediye* adlı eserinin nüshalarından birinin sonunda, eserin son beytinin hemen ardından yer alan *"Ketebe'l-fakîrü'l-hakîr Zeyneb Riyâzî"* şeklindeki istinsah kaydından, söz konusu nüshanın *Zeyneb Riyâzî* adlı bir kadın müstensih tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar nüsha üzerinde istinsah tarihi belirtilmemişse de eserin yazı karakteri, kağıdının durumu bu nüshanın çok eski olmadığını göstermektedir (Fot.83). Eser tezhip bulundurmamaktadır ancak hattatının kadın olması sebebiyle araştırmaya dahil edilmiştir.

Çalışmamızda tespit edilen hattat isimleri aşağıda sunulmuştur. Ayrıca, hattatların biyografilerine ve meşk ettikleri hocalara ilişkin ulaşılabilen bilgiler de değerlendirilerek metne dâhil edilmiştir.

YZ0642 envanter numaralı 1455 istinsah tarihli eserin hattatı Hattat Ali b. Ebîbekir b. İsâ'nın 1418 yılında Kudüs'te dünyaya gelen ve özellikle fıkıh ile tefsir alanlarına ait eserlerin istinsahı ile meşgul olan 'Ali b. Ebî Bekr b. İsa el-Ensârî, Alâeddin' olduğu değerlendirilmektedir. Kudüs'te medfun olan hattat 1477'de vefat etmiştir.[55]

YZ0971 envanter numaralı 1568 istinsah tarihli eserin hattatı Ali Gilanî (Geylanî) hakkında doğrudan bir bilgiye ulaşılamamıştır; ancak çalışma kapsamında incelenen eserin 104b varakında yer alan 2611 ve 2612. beyitlerde, müellifin eseri telif ettiği yıl 35 yaşında olduğu ve hicretten 946 yılın geçtiğini ifade etmektedir[56].

[55] https://tarajm.com/people/28099, (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

[56] Mehmet Ünal, *Ali Geylânî'nin Kitâb-I Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî Vü Mecnûn Adlı Eserinin Tahlili ve Tercümesi*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015, s.112.

YZ1710 envanter numaralı 1609 istinsah tarihli eserin hattatı Divân-ı Hümâyûn Kâtibi Mahmud bin Muhammed Çavuş, 1590'lı yıllarda dünyaya gelen ve 80 yaşını aşmışken H.1080 / M.1669–1670 yılında vefat eden Tophaneli Mehmed Mahmud Efendi olduğu değerlendirilmektedir. Eserin yazı karakteri, hattatın söz konusu metni henüz gençlik döneminde kaleme aldığını düşündürmektedir. Gençlik yıllarında Tarîkat-ı Nakşibendiye'ye intisap eden hattat, Cihângirî şeyhlerinden Hasan Efendi'nin hizmetine girerek onun rehberliğinde sülûkünü tamamlamıştır. Kadir Gecesi'nde gördüğü bir rüyanın etkisiyle hüsn-i hatta yönelmiş; Hâfız İmâm Mehmed Efendi'den sülüs ve nesih, Derviş Abdî'den ise ta'lik meşk ederek her iki yazı nev'inde de kısa sürede mesafe kat etmiş ve icazet almaya hak kazanmıştır. Hat sanatındaki mahareti sayesinde Enderûn-ı Hümâyûn'a hat muallimi olarak tayin edilmiş ve vefatına dek bu görevi sürdürmüştür. Şeyh Hamdullah üslubunu başarıyla taklit ederek bir mushaf istinsah etmesi üzerine padişahın takdirini kazanmış ve akabinde sır kâtibliği görevine atanmıştır[57].

SS0039, envanter numaralı 1587 istinsah tarihli eserin hattatı, Ahmed b. İshak el-Mar'aşî'dir.

YZ0142 envanter numaralı eserin hattatı Şah Muhammed, Meşhedli olup kendisi Malik-i Deylemî talik hattı meşk etmiştir[58]. Hocası Mâlik-i Deylemî, Sultan İbrâhim ile 1557'de Meşhed'e gitmiş, burada yaklaşık bir buçuk yıl kalmıştır, bu süreçte Şah Muhammed'in kendisinden meşk ettiği kuvvetle muhtemeldir.

YZ0639 envanter numaralı 1623 istinsah tarihli eserin hattatı Hasan b. Ahmed Bosnevî'nin Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa (ö.1651) olduğu değerlendirilmektedir[59] . Recep 1059/ 1649 Bâbüssaâde ağası olup Zilkade 1061/ l651' de vefat etmiştir (II. 135)[60].

YZ0976 envanter numaralı 1647 istinsah tarihli eserin hattatı Seyyid Muhammed Sıdki min Telamiz- i Mustafâ Fehmî'dir.

HS0788 envanter numaralı 1665 istinsah tarihli eserin hattatı Mehmed bin Abdullah'dır.

YZ1708 envanter numaralı 1716 istinsah tarihli eserin hattatı Kâtib-i Ahmed Paşa'dır. Müellif, Bağdat Valisi Eyüplü Hasan Paşa'nın oğlu olup, beylerbeyi olarak görev yaptığı sırada babasının vefatı üzerine onun makamına tayin edilmiştir[61]. Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın (ö. 1747) kâtibi tarafından kaleme alındığı anlaşılan bu eserin ketebe kaydında yer alan tamamlanış tarihinin Ahmed Paşa'nın hayatta bulunduğu döneme tekabül etmesi, metnin büyük olasılıkla müellifin kâtibinin elinden çıkan aslî

[57] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn,* İstanbul: Klasik, 2011, s.459.
[58] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul: Klasik, 2011, s.668.
[59] Habibe Kazancıoğlu, "Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa'nın Vakıfları". *Uludağ İlahiyat Dergisi*, sy:34/1,2025, s.237-238.
[60] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 2,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.607
[61] Abdülkadir Özcan, Ahmed Paşa, *DİA*, c.II, 1989, s.111.

nüsha olduğunu göstermektedir. Ayrıca eserde aktarılan son vakalardan yalnızca yedi yıl sonra istinsah edilmiş olması da bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Hattatın Ahmed Paşa'nın kâtibi olduğu, naklettiği çeşitli mektupların başına düşülen "Sûret-i mektûb-ı müsvedde-i fakîr" şeklindeki kayıtlarından açık biçimde anlaşılmaktadır (bkz. v. 12a, 15a, 34a)

YZ0004 envanter numaralı 1716 istinsah tarihli eserin hattatı el-Hâc Mahmûd oğlu el-Hâc Ahmed'dir.

YZ0234 envanter numaralı 1743 istinsah tarihli eserin hattatı İsmail Konevî'dir. Eseri yüksek sanatsal değer taşıyan nesih hatla kaleme alan İsmail Konevî hakkında kaynaklarda iki farklı bilgi bulunmaktadır. Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin silsilenâme kayıtlarına göre, Konevî el-Hacı Hâfız İsmail Şakir Efendi, H.1200/M.1786 yılında vefat etmiş, 'kalem-i hadîd' ile çok sayıda Mushaf-ı Şerif istinsah etmiş ve yaklaşık on beş yıl boyunca hatimle teravih namazı kıldırmıştır[62]. Topkapı Sarayı Müzesi Enderûn Hazînesi'nde 1759 tarihli Hediyyetü'l-İhsân, 1786 tarihli sülüs ve nesih kıt'ası ise Sakıp Sabancı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir[63]. Öte yandan, eserin hattatının 1780 yılında vefat eden ve Enderûn'da reisü'l-muallimîn olarak görev yapan Konyalı İsmail Efendi olabileceği de değerlendirilmektedir[64].

US0086 envanter numaralı 1745 istinsah tarihli eserin hattatı Süleyman Hamdullah'dır.

YZ1121 envanter numaralı 1748 istinsah tarihli eserin hattatı Taşmektepli Mustafa Râkım, İmrahor Cami'nin imamı Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi'den aklâm-ı sitte meşk etmiştir sonrasında Aşık Paşa'daki Taş Mektep'te hüsn-i hat dersleri verdiği için, Taşmektepli olarak şöhret kazanmıştır. 1767 yılında vefat etmiştir ve Merkez Efendi 'de babasının yanında medfundur.[65]

YZ0629 envanter numaralı 1755 istinsah tarihli eserin hattatı Hattat Şeyh İbrahim Rıfâî ile ilgili "Edirneli olup 1796 da vefat etmiştir, Eyüp'de medfundur"[66] bilgisi bulunmaktadır.

US0025 envanter numaralı 1761 istinsah tarihli eserin hattatı İbrâhim Trabzonî Hisârî'dir.

YZ0717 envanter numaralı 1761 istinsah tarihli eserin hattatı Muhammed Tahir b. Hüseyin min Telâmiz …Kâmil Enis Mustafa'dır.

YZ1601 envnanter numaralı 1789 istinsah tarihli eserin hattatı Ḥasan bin Muḥammed ez-Züheyrî el-Ḳırımî eş-Şâzelī el-Ḳâdir'dir.

---

[62] Suat Donuk, Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin Silsile-İ Hattâtîn Adlı Silsilenâmesi, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* c.VIII, sy.3, 2025, s.433.
[63] https://hattatlarsofasi.wordpress.com/ (Erişim Tarihi:01.09.2025)
[64] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 3,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.821.
[65] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul: Klasik, 2011, s.469
[66] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 3,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.751

OG1233 envanter numaralı 1806 istinsah tarihli eserin hattatı Seyyid Halîl b. Yahyâ b. Feyzullah'tır.

YZ0068 envanter numaralı 1809 istinsah tarihli eserin hattatı Hüdâi Dergâhı Serzâkiri Derviş Ömer'dir.

SS0124 envanter numaralı 1826 istinsah tarihli eserin hattatı Ahmed Hüsnî an İmam-ı Feyruz Ağa min Telâmiz-i Ali Mısrî'dir.

HS0369 envanter numaralı 1836 istinsah tarihli eserin hattatı Ali Askerî b. Veli min Telamiz Ömer Vasfî'dir. Eserin müstensihi Laz Ömer Vasfi'den (ö.1825) meşk etmiş olabilir ancak hakkında bir bilgiye ulaşılmamıştır.

YZ0923 envanter numaralı 1858 istinsah tarihli eserin hattatı Mustafa b. Mehmed'dir.

YZ1721 envanter numaralı 1863 istinsah tarihli eserin hattatı es-Seyyid el-Hâc İbrâhîm'dir.

YZ0134 envanter numaralı 1865 istinsah tarihli eserin hattatı Hâfız İsmâil Zühdî'nin 1873-1883 yılları arası vefat eden Nâkibü'l- Eşrâf Seyyid İsmail Zühdî olduğu değerlendirilmektedir.

YZ0933 envanter numaralı 1865 istinsah tarihli eserin hattatı el-Hac Ali Nûri'dir.

YZ0054 envanter numaralı 1867 istinsah tarihli eserin hattatı Ömer Rüşdî Karacavirânî Telâmiz-i Hüseyin Rıza'dır. 1845 tarihli Ankara Milli Kütüphane'de Kur'ân-ı Kerîm'i bulunur[67].

SS0668 envanter numaralı 1868 istinsah tarihli eserin hattatı Seyyid Ali Vasfî'nin Kastamonulu olup ve 1856 yılında icazet alan hattat Seyyid Ali Vasfî olduğu değerlendirilmektedir[68].

YZ0036 envanter numaralı 1868 istinsah tarihli eserin hattatı Ahmed Vefîk b. Hafız min Telâmiz-i Valid-i Mâcid Hafız Abdullah Enîs Efendi-i Erzurumî'dir. Hattat Erzurumlu olup 1863 yılında icazet almıştır.

YZ0188 envanter numaralı eserin hattatı Hıfzî Mehmed olup eserin istinsah tarihi yoktur ancak v.5b de 1141/1728 tarihli mektup vardır. XVIII. yüzyılda tespit edilen Hıfzî Mehmed mahlaslı üç adet müellif vardır[69]. Eserin hattatının Mahmudpaşa Naibi Kadı Hıfzî Mehmed Efendi (ö .1752)[70] olması kuvvetle muhtemeldir.

HS0633 envanter numaralı eserin hattatı Seyyid Feyzullah el- Keşfî min Telâmiz-i el-Hac Şakir İsmail Efendi'dir.

---

[67] https://hattatlarsofasi.wordpress.com/kuran-i-kerim-hattatlari/omer-rusdi-efendi/, (Erişim Tarihi: 08.09.2025)
[68] https://www.ketebe.org/sanatkar/seyyid-ali-vasfi-efendi-327 , (Erişim Tarihi: 08.09.2025)
[69] Merve Büyükada, Şermin Baka Telli, *Hıfzî Dîvânçesi*, İksad, 2025, s.4-5.
[70] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 2,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.667; Merve Büyükada, Şermin Baka Telli, *Hıfzî Dîvânçesi*, İksad, 2025, s.4.

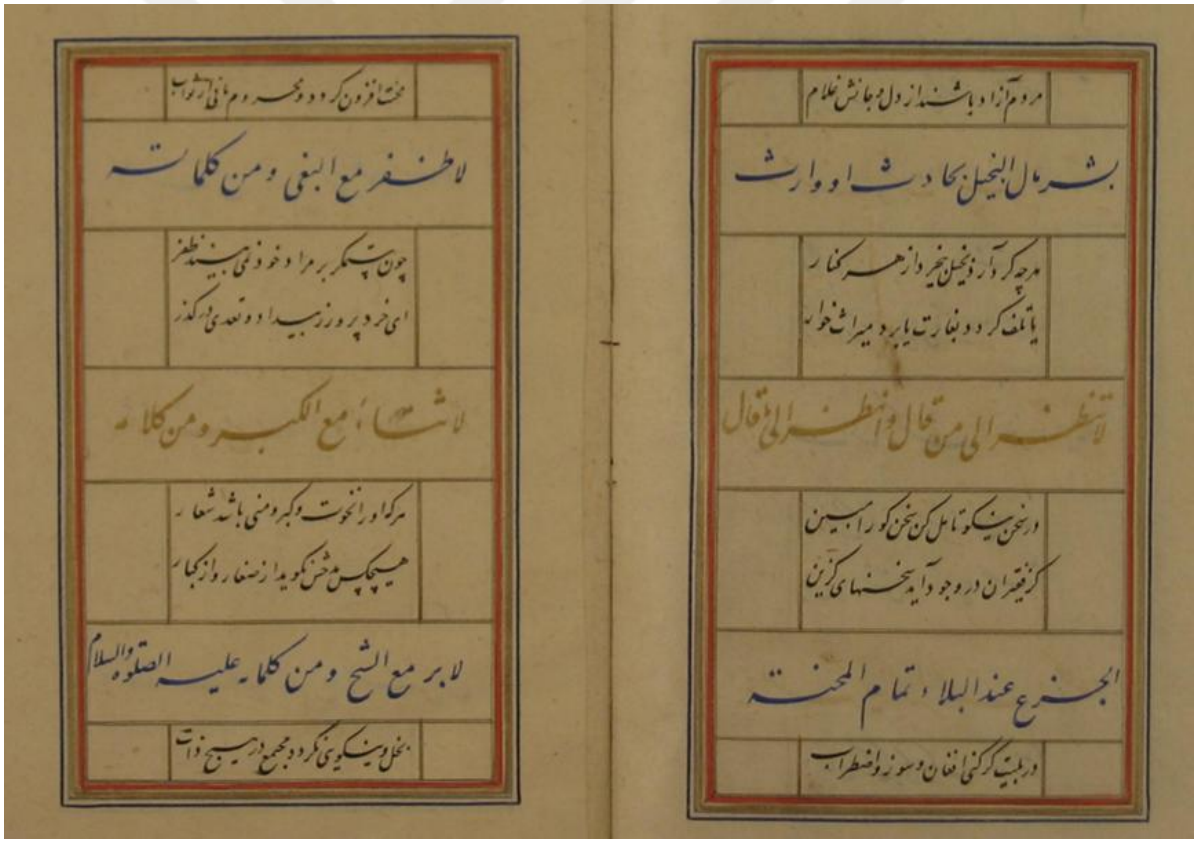
YZ1732 envanter numaralı eser hat icâzetnâmesidir. Abdülvâhid Necati'ye icâzeti veren Hüseyin Hamdi min Telâmiz Hâfız Osman Fâik Efendidir. Erzurum'daki üstatların yanı sıra icazette adı geçen diğer hocaların ortak onayıyla verilmiştir. Silsile, Derviş Ali Efendi'ye, ondan Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.)'a kadar uzanmaktadır.

YZ0067 envanter numaralı 1837 istinsah tarihli eserin hattatı el- Hâc Muhammed Hilmî'dir.

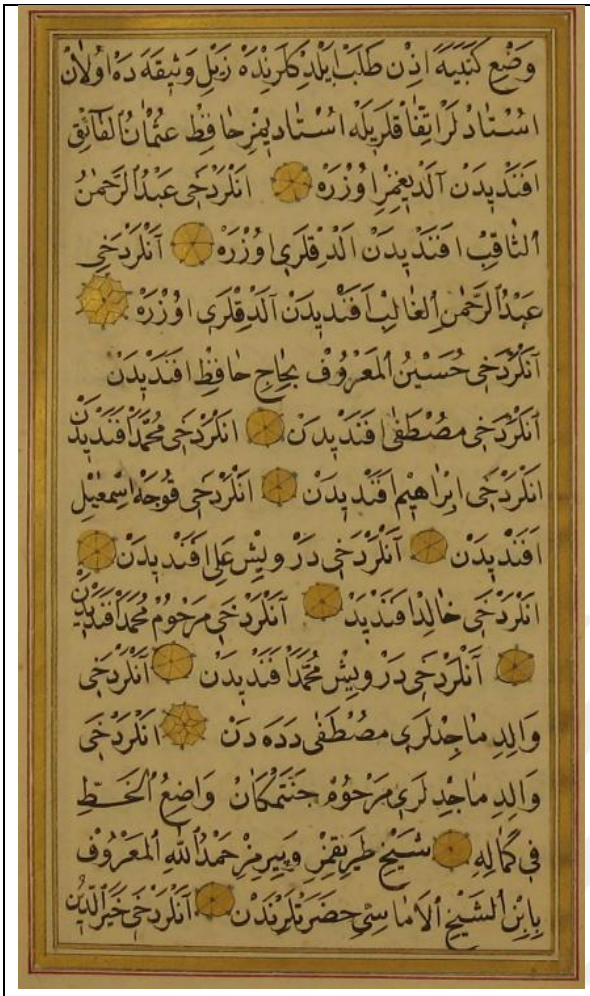
SS1106 envanter numaralı 1880 istinsah tarihli eserin hattatı Abdülfettahzade el-Hac Osman Şükri b. Halil, el-Kütahyavî'dir.

YZ0416 envanter numaralı 1892 istinsah tarihli eserin hattatı Davud Süleyman b. Musulî'dir.

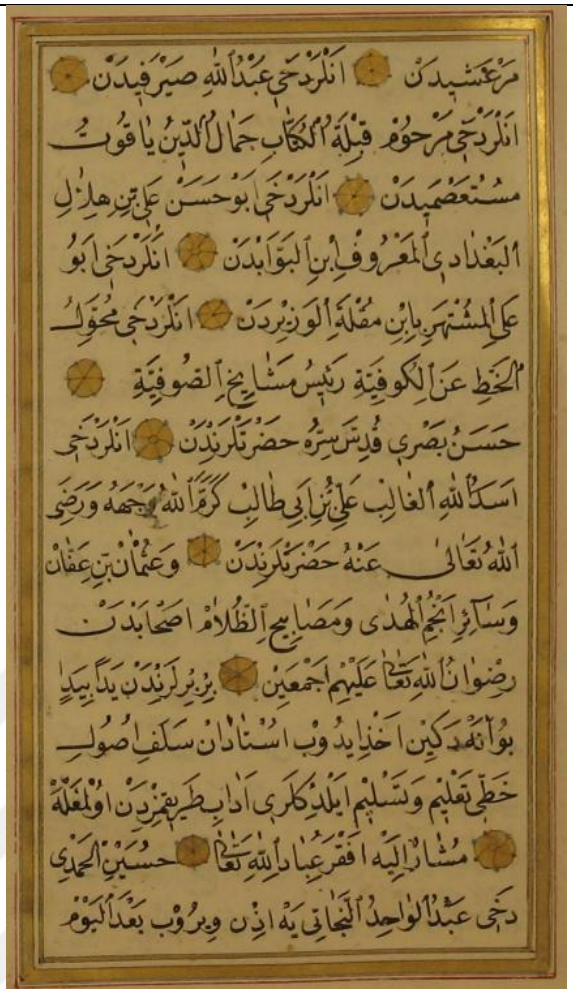
YZ0243 envanter numaralı 1826 istinsah tarihli eserin hattatı Haremeyn Evkâfı Müfettişi Abdulkadir b. Mehmed Emin'dir.

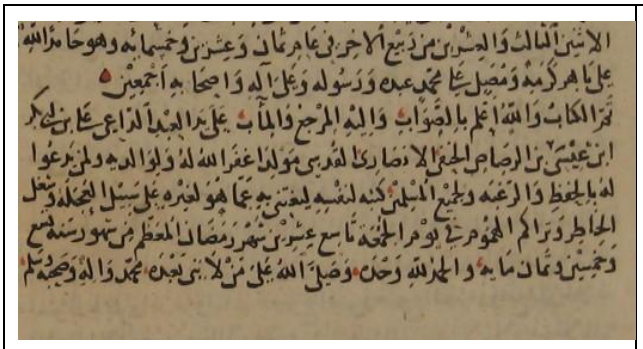
Fotoğraf 75: YZ0142, v.3b-v.4a

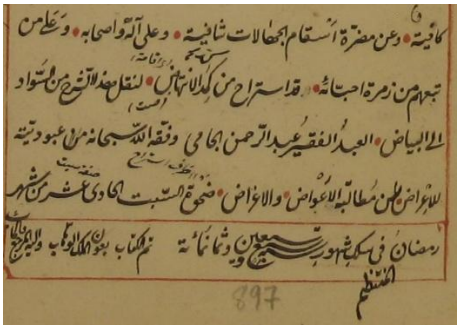
Fotoğraf 76: YZ01732, v.4a

Fotoğraf 77: YZ01732, v.4b

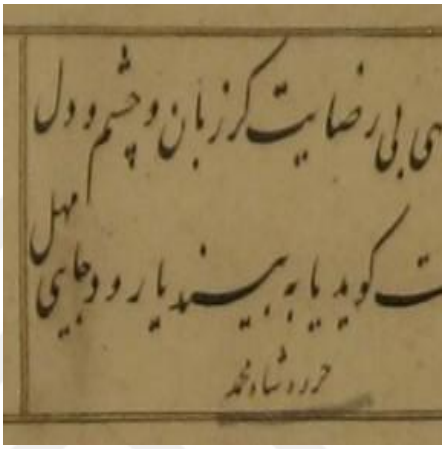
Fotoğraf 78: YZ0642, İ.1455

Fotoğraf 79:OG1189, İ.1492

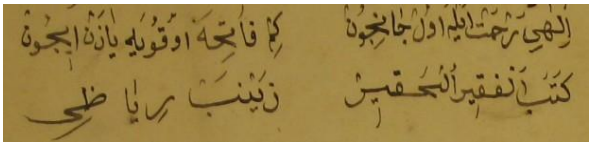
Fotoğraf 80:YZ0007, İ.1533

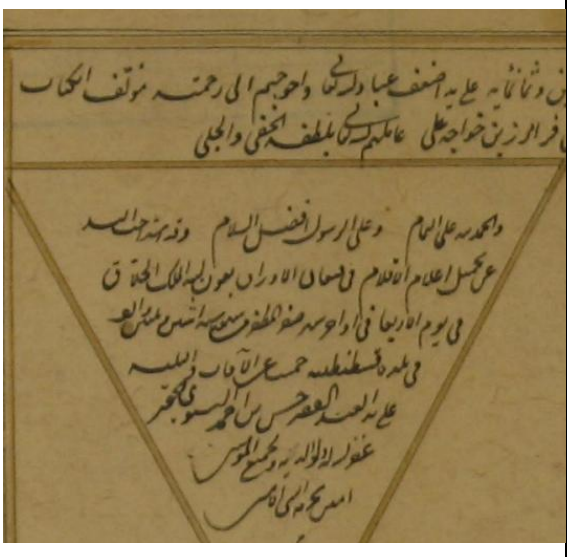
Fotoğraf 81:YZ0142, İ.1550

Fotoğraf 82: SS0039, İ.1587

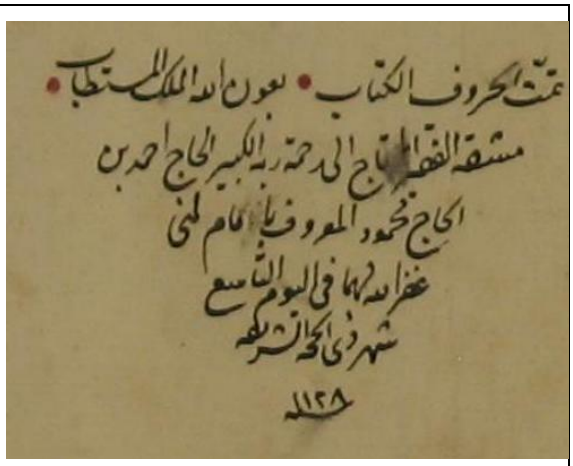
Fotoğraf 83: YZ1692

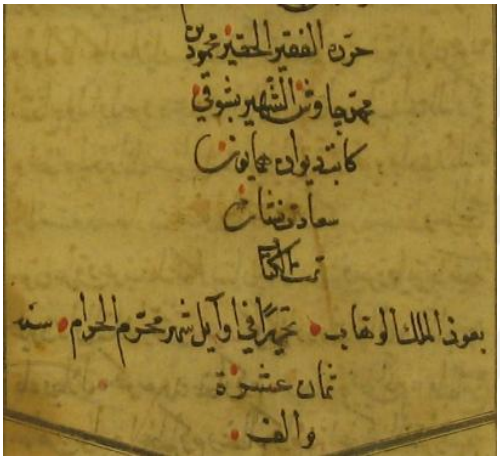
Fotoğraf 84:YZ0639, İ.1623

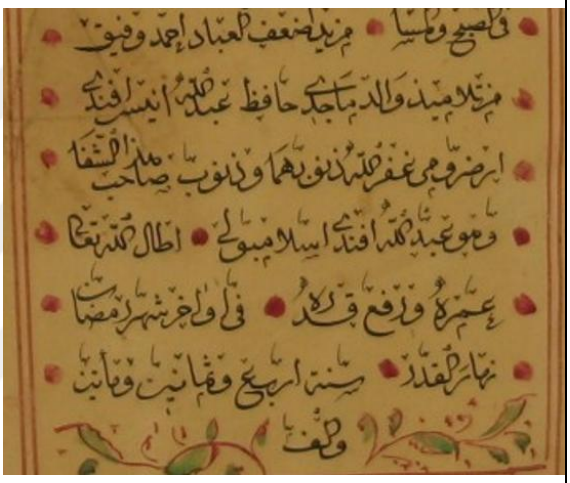
Fotoğraf 85:YZ0976, İ.1647

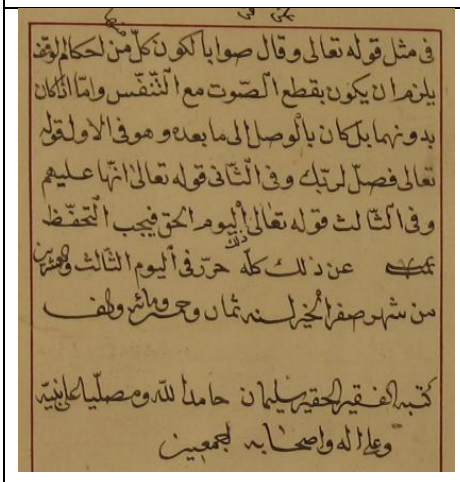
Fotoğraf 86:YZ0004, İ.1716

Fotoğraf 87:YZ1710, İ.1609

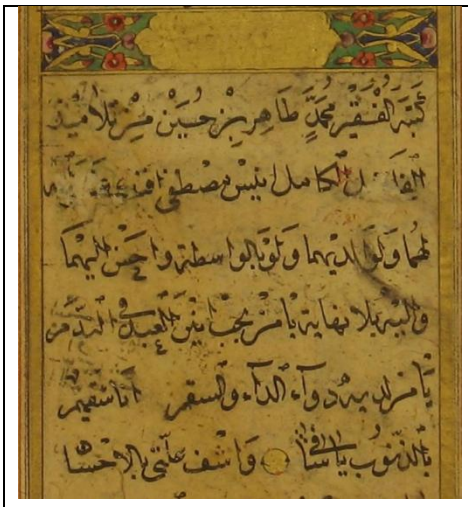
Fotoğraf 88:YZ0036, İ.1722

Fotoğraf 89:US0086, İ.1745

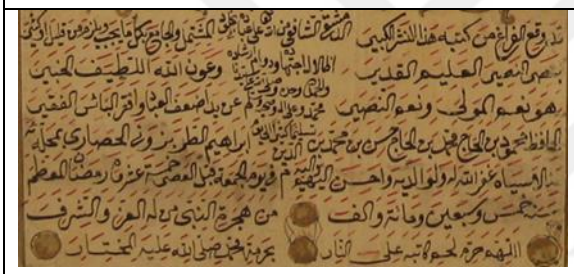
Fotoğraf 90:YZ0234, İ.1743

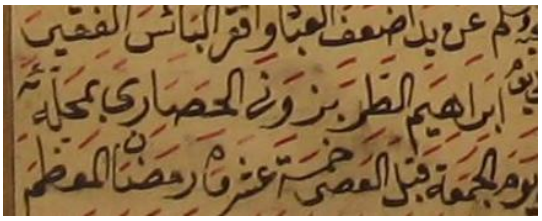

Fotoğraf 91:YZ0717, İ.1761

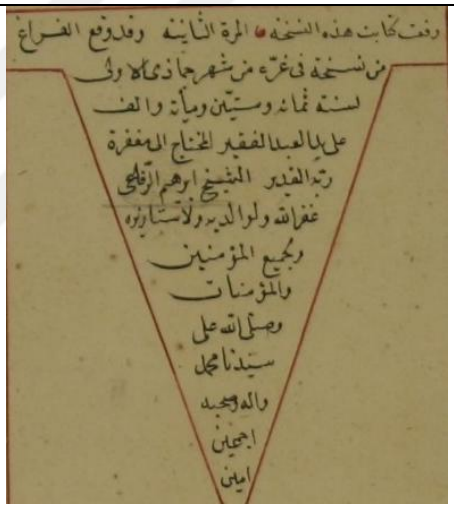

Fotoğraf 92:YZ1121, İ.1748

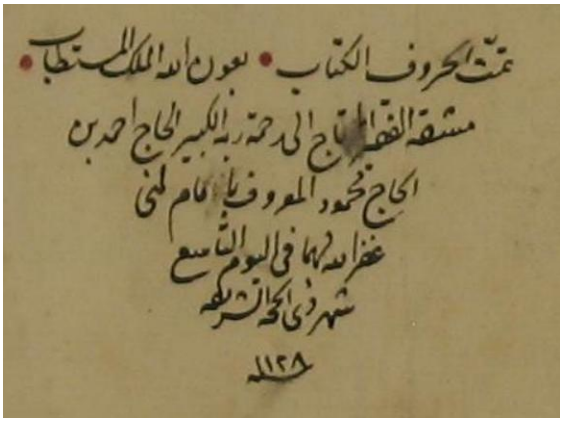

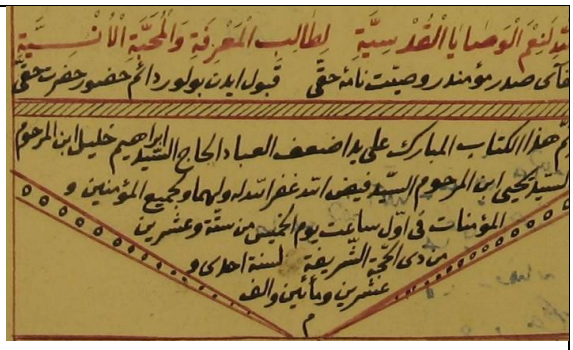
Fotoğraf 93:US0025, İ.1761

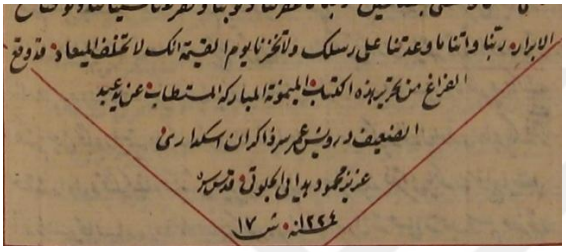
Fotoğraf 94:YZ0629, İ.1755

Fotoğraf 95:YZ0004, İ.1716

Fotoğraf 96:OG1233, İ.1806

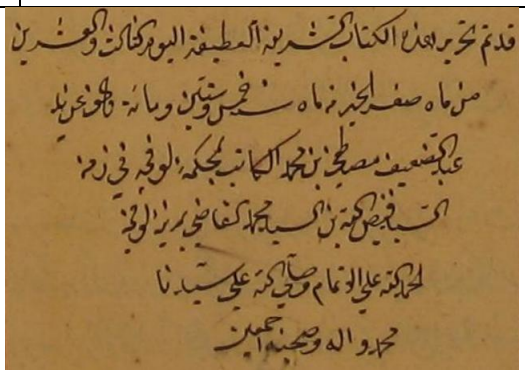
Fotoğraf 97:YZ0068, İ.1809

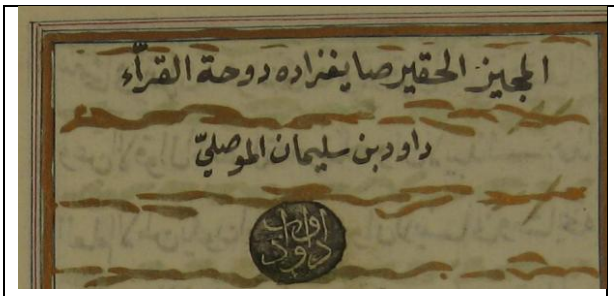
Fotoğraf 98:SS0124, İ.1826

Fotoğraf 99:HS0369, İ.1836

Fotoğraf 100:YZ0923, İ.1858

Fotoğraf 101:YZ0416, İ.1892

Fotoğraf 102:YZ0054, İ.1867

Fotoğraf 103: SS0668, İ.1868

B. Ciltler

Bir mecmua, kitabın ya da farklı kâğıt formlarının dağılmasını ve yaprakların sırasının bozulmasını önlemek amacıyla şiraze adı verilen örgü tekniğiyle bir araya getirin yapıya *cilt* denir. Cilt sanatı, kitap sanatlarının vazgeçilmez bir parçası olarak yazma eserlerin yapraklarını hem muhafaza etmek hem de içerik bütünlüğünü sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir uygulamadır. Çoğunlukla mukavvadan olan ve üzerine deri, bez ya da kâğıt kaplanan kapaklarla tamamlanan bu yazma eserlerin koruyucusu niteliğindedir. Arapça kökenli olan cilt sözcüğü anlamı itibarıyla *deri* demek olup, bu isimlendirme çoğunlukla cilt kaplamalarında derinin yaygın biçimde kullanılmasıyla alakalıdır. Ciltçilik yalnızca kitapları muhafaza eden bir teknik olmanın ötesinde estetik kaygılarıyla da şekillendiği için dönemin sanat zevkini belgeleyen, sanat anlayışını yansıtan özgün örnekler ortaya koyan bir sanat dalıdır.[71]

Cilt tezyînâtında tarih boyunca pek çok teknik uygulanmış olmakla birlikte, bu çalışmada yalnızca Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu'nda yer alan örneklerde tespit edilen tekniklere değinilecek ve ilgili eserler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Cilt çeşitleri malzeme özelliklerine göre değerlendirildiğinde büyük oranda "deri" kullanılmıştır bunun yanı sıra "ebru" (Fot.109) ve "kumaş" kullanılan örnekler de mevcuttur. Bezeme özelliklerine göre "alttan ayırma ciltler, üstten ayırma ciltler, mülemma ciltler ve şükufe ciltler" mevcuttur.

Kalıplarla cilt kapağı üstüne basılarak ortaya çıkan kabartma motiflerin boyanmadan deri renginde bırakılıp zeminin altınlanmasına *alttan ayırma* cilt adı verilir. (Fot.104) Kalıplarla cilt kapağı üstüne basılarak ortaya çıkan motiflerin boya veya altınla boyanarak zeminin deri renginde bırakıldığı örneklere *üstten ayırma* cilt adı verilir. (Fot.105) Hem motiflerin hem de zeminin altınla boyanmasına *mülemma cilt* denilmektedir. (Fot.106) Şukufe üslûbunda ise doğal çiçek minyatür resimleri, buket, vazolu, vazosuz çiçekler şeklinde şemse, salbek ve köşebent kalıplarıyla ciltler süslenmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[72] (Fot.107)

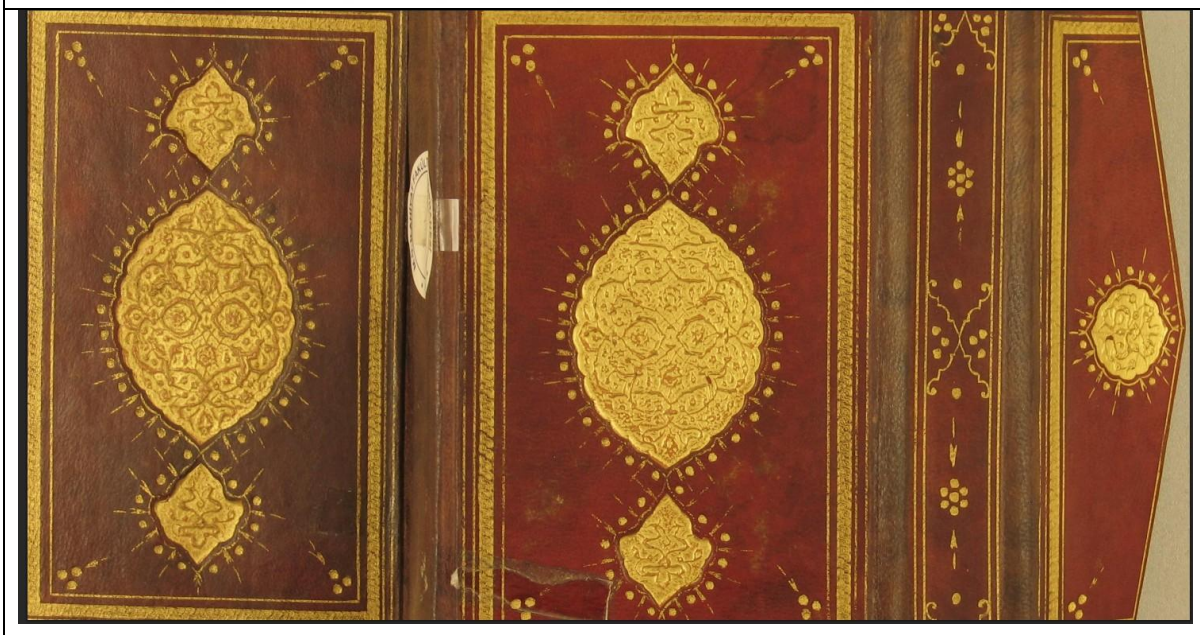
[71] Ahmet Saim Arıtan, "Ciltcilik", *DİA*, c.VII,1993, s.551
[72] Yasin Çakmak, "Türk Cilt Sanatında 'Yazma' Kavramı", *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, sayı.13, 2021, s.226; Arıtan, "Ciltcilik", *DİA*, c.VII,1993, s.551

Fotoğraf 104: SS0717, Cilt

Fotoğraf 105: YZ068, Cilt

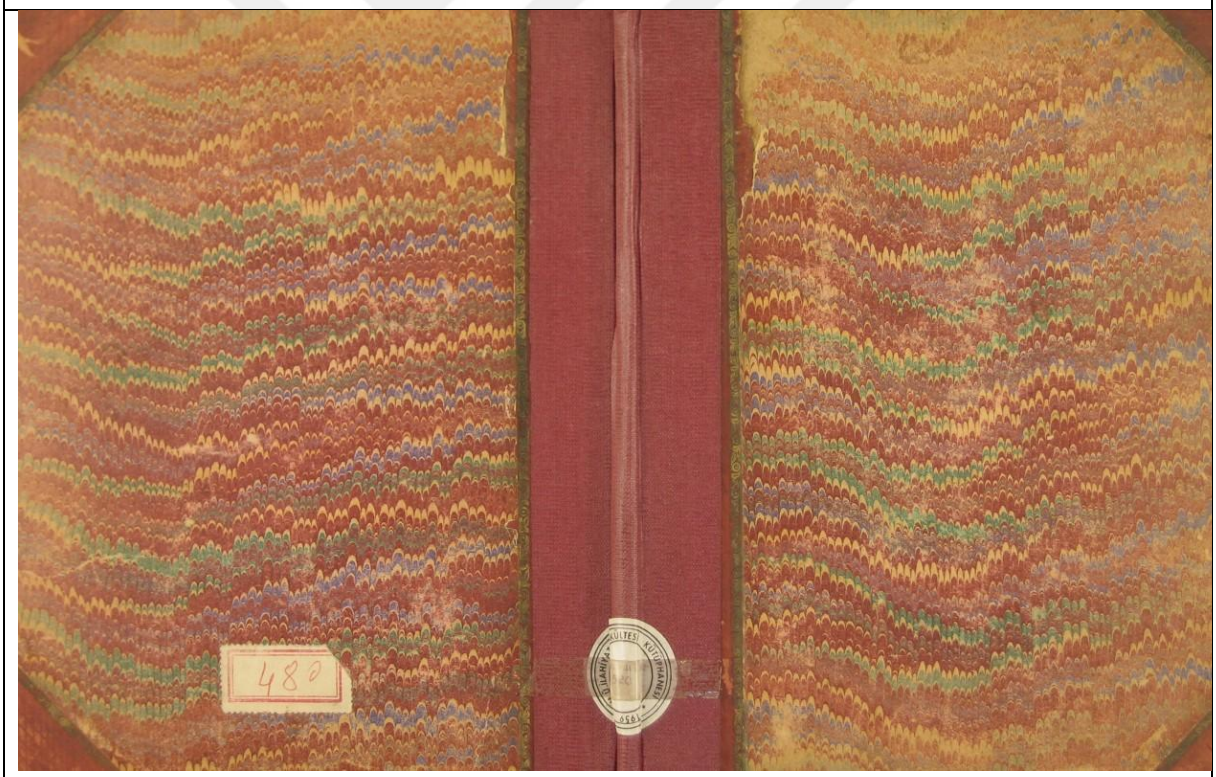
Fotoğraf 106: YZ01121, Cilt

Fotoğraf 107: SS0668, Cilt

Fotoğraf 108: YZ0156, Cilt

Fotoğraf 109: YZ0520, Cilt

C. Minyatür Resimler

"Minyatür" teriminin Türkçeye ne zaman ve hangi amaçla girdiğine ilişkin olarak kesin, belgelenmiş bir bilgi bulunmamaktadır[73]. İslâm sanatında ise minyatür resimler için *tasvir, hurde nakış*[74] veya *nakış resim*[75] kelimeleri kullanılmaktadır.

Minyatür resimde (nakış resim) saray yaşamından sahneler, padişahların katıldığı törenler, düğün törenleri ya da av sahneleri gibi günlük yaşamdan kesitlerin konu edilirken bu sanat dalı kendine özgü kurallar çerçevesinde düzenlenmektedir. Batı resmindeki perspektif ve derinlik anlayışından farklı olarak figürler birbirlerini örtmeyecek şekilde yan yana yerleştirilip kompozisyondaki kişilerin toplumsal ve hiyerarşik önemine göre daha büyük resmedilmektedir.

İşlenen konuyu daha açık ve anlaşılır şekilde anlatmak amacıyla kullanılan görsel bir ifade yöntemi olan minyatür resimlerde mekân ve derinlik anlayışı, batı sanatı perspektifindeki kurgudan farklıdır. İslâm sanatındaki tasvirlerde dünyanın faniliğine dikkat çekilmiş; sahneler bazen altı yönden ve bazen de içten dışa görünür, şeffaf bir üslûpla ele alınmıştır. Canlı varlıkların birebir resmedilmesinden kaçınılması, Müslüman sanatçıları üslûplaştırmaya ve soyut bir anlatım diline yöneltmiştir[76].

Kütüphane koleksiyonlarında yer alan eserlerde genellikle Kâbe ve Mescid-i Nebevî tasvirlerine yer verildiği görülmektedir. Bu eserler, kompozisyon bakımından sade, işçilik açısından ise nispeten özen gösterilmemiş örnekler olarak değerlendirilebilir. YZ0416 envanter numaralı eser, zahriye ve unvân sayfalarının minyatür resimlerle bezemesi bakımından koleksiyondaki diğer örneklerden ayrılmaktadır. Söz konusu eserde, tezhip ve minyatür resim sanatının birlikte kullanılması ile özgün bir örnek olarak değerlendirilebilir. (Fot.226,227)

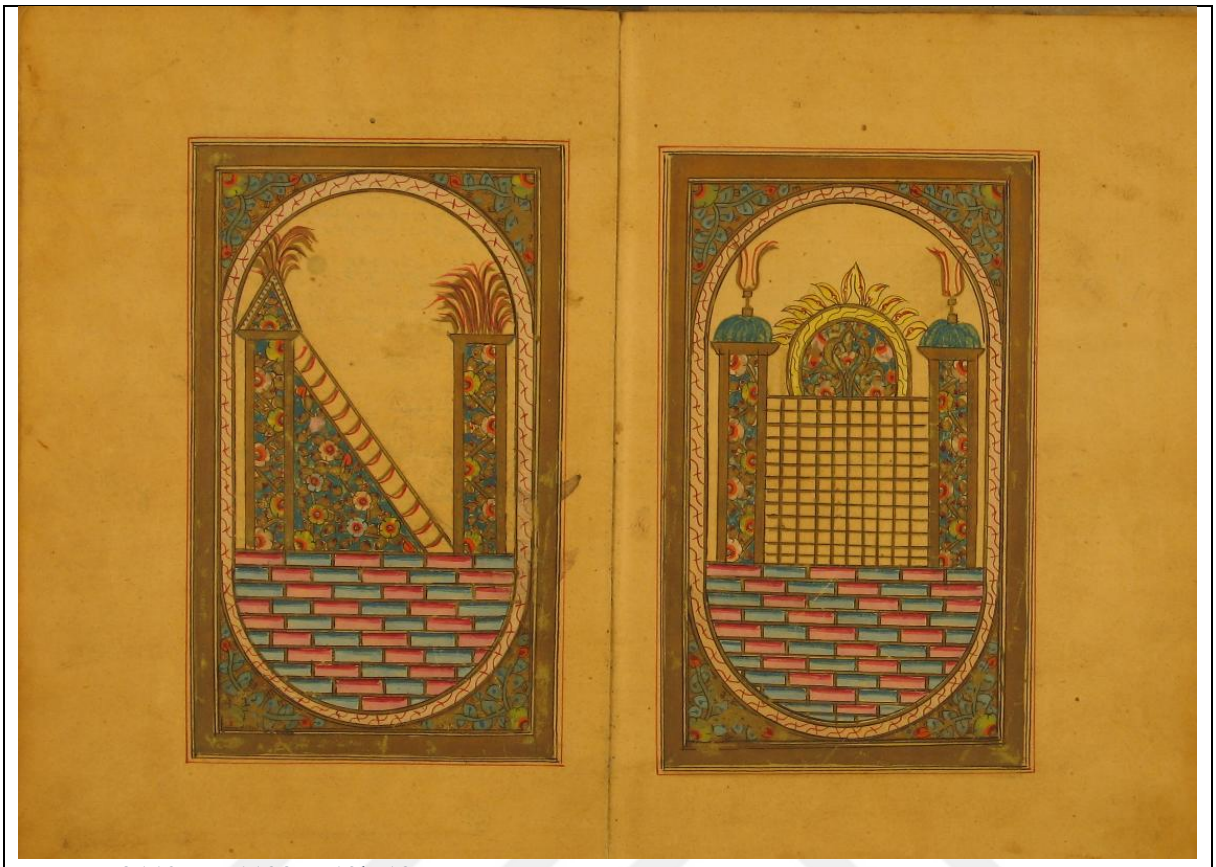
[73] Ruhi Konak, "Minyatür Sanatı Bağlamında Minyatür ve Nakış Kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s.229.
[74]Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri*, MEB, c.II, 1993, s.536
[75] Doğanay, "İslâm Sanatının Teşekkülü", Diyanet Dergi, sayı.275, 2013, s.8
[76] Doğanay, "İslâm Sanatının Teşekkülü", Diyanet Dergi, sayı.275, 2013, s.8

Fotoğraf 110: YZ0824, v.15b-16a

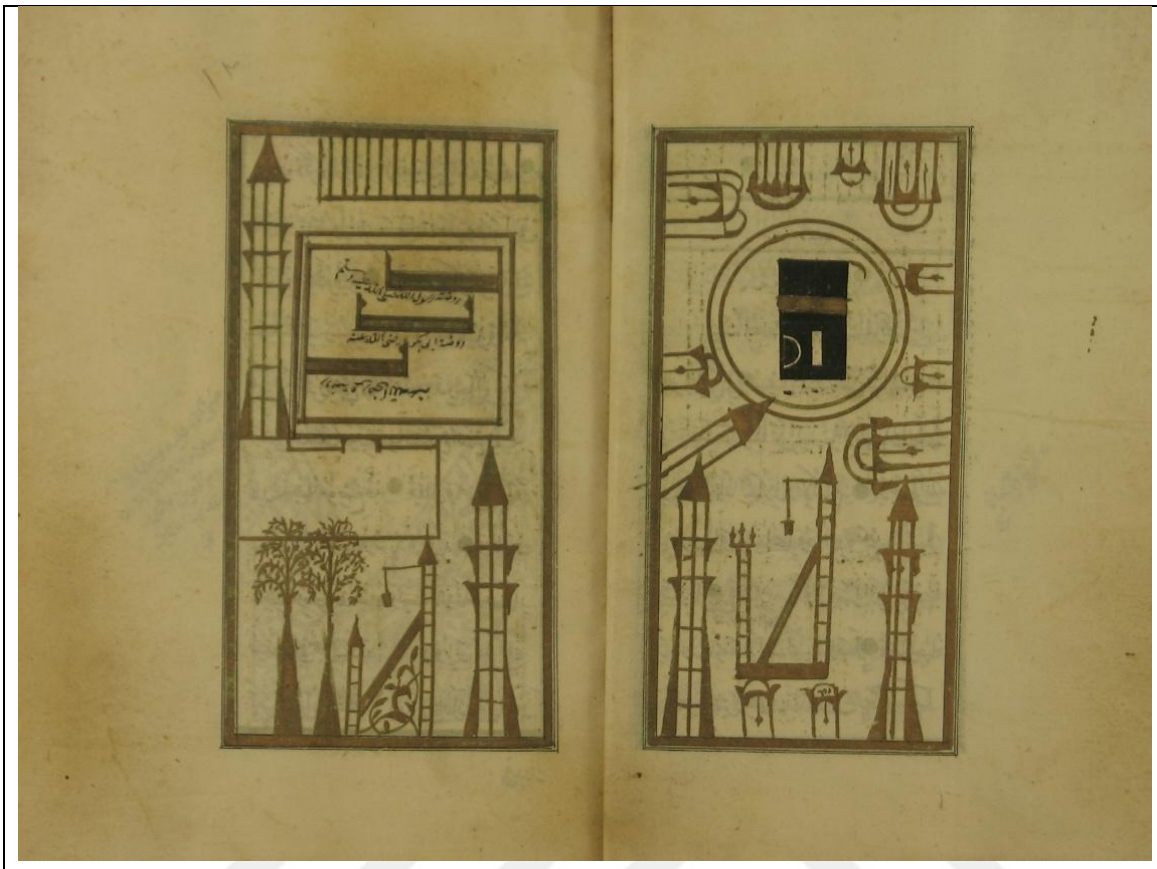
Fotoğraf 111: YZ0479, v.10b-11a

Fotoğraf 112: YZ1128, v.13b-12a

Fotoğraf 113:YZ0933, v.12b-13a

Fotoğraf 114:YZ0640, v.13b-14a

V. KATALOG

Bu bölümde çalışmış olduğumuz 70 eser, envanter bilgileriyle, varsa haklarında yazılmış makale, tez ve benzeri çalışmalara da yer vererek tanıtılmıştır. Eserler; kitaplar, icâzetnâmeler ve vakfiyeler olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Başlıkların altında eserler kronolojik olarak sıralanmıştır. İstinsah tarihi bulunmayan eserler ise, ait oldukları düşünülen yüzyıllara göre sıralamaya dâhil edilmiştir. Eserler hakkında kütüphane katalog arama sayfasında olan bilgileri ve eserlerin hattatı, dili, konusu, yazı çeşidi, tezhip çeşidi, sayfa ölçüsü, varak sayısı ve satır sayısına ilişkin bilgiler aktarıldıktan sonra eserlerin tezhip özellikleri ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir. İncelenen eserlerin hiçbirinde müzehhip adına rastlanmadığından, bu başlığa ilişkin müstakil bir katalog kaydı oluşturulmamıştır. Her bir eserin katalog kaydının ardından, Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'ndan tiff formatında temin edilen görseller kullanılmış; ayrıca eserler, bilgisayar ortamında hazırlanan teknik çizimlerle desteklenerek görsel ve analitik açıdan daha kapsamlı biçimde sunulmuştur. Son olarak çalışmanın sonuna ek olarak söz konusu kütüphanede bulunan hat levhaları eklenmiştir.

A. Kitaplar

Katalog No:1

Fotoğraf No:1,74,78,115

Şekil No:39

Envanter No: YZ0642

Eser Adı: el-Keşşaf An Hakaiki't-Tenzil (4.Cilt)

Yazar: Zemahşeri, Ebü'l-Kasım Mahmud b.Ömer

Hattat: Ali b. Ebîbekir b. İsâ b. er- Rasas, el- Hanefî, el- Ensârî, el-Kudsî

İstinsah Tarihi: 29 Ramazan 859/1455

Dil: Arapça

Konusu: Tefsir

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Zahriye

Sayfa Ölçüsü: 185x275 mm

Varak Sayısı: 264

Satır Sayısı: 25

Diğer Açıklamalar: Eserin hattatının 1418 Kudüs doğumlu, fıkıh ve tefsir kitapları istinsah eden, hattat "Ali b. Ebi Bekr b. İsa el- Ensarî, Alâeddin" olduğu değerlendirilmektedir. Kudüs'te medfun olan hattat 1477'de vefat etmiştir.[77]

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Süleymaniye Koleksiyonu, 00122 koleksiyon numaralı, 857/1453 istinsah tarihli 2. Cildi bulunmaktadır. Bu eserin 1a ve 218b sayfalarında Sultan Süleyman Han mührü ve vakıf kaydı vardır.[78] Eserin 1a sayfasında çalışmamızdaki eserle benzer şekilde aynı zahriye sayfası vardır. (Bkz: Ekler-1)

Her iki eserin cilt özellikleri birbirinden farklıdır. Çalışmamızda incelenen nüshanın cildi, herhangi bir tezyinî unsur içermeyen, düz ve kahverengi renkte sade bir kapaktan oluşmaktadır. Buna

[77] https://tarajm.com/people/28099, (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

[78] Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî ez-Zemahşerî. *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,*857., https://portal.yek.gov.tr/works/detail/143193 , (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

karşılık Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhafaza edilen nüshanın cildi, Memlük dönemine ait cilt özelliklerini yansıtmakta olup, bu nedenle söz konusu cildin eserin orijinal kapağı olduğu değerlendirilmektedir.

Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde el-Câmi'u's-Sahîh adlı eserin beş cildi (1.cild koleksiyon no:2956) bulunmaktadır ve her bir cildin zahriye sayfasında çalışmamızda olan eserin zahriye tezhibinin aynısı vardır. Zahriyelerdeki eser ve müellif adının yazı karakterleri çalışmamızdaki eserin zahriye sayfasındaki yazının aynı kalemden çıktığı görülmektedir bu da eserlerin zahriyelerinin aynı nakkaşhâne çıktığını göstermektedir. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde olan bu eserlerde İsmailiye medresesinden gelmiş oldukları kaydı vardır [79] . Bu bağlamda çalışmamızdaki söz konusu eserin de aynı medreseden geldiği düşünülmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserde 1a zahriye sayfası dışında herhangi bir tezhip sanatı unsuru yoktur. Zahriyenin merkezinde, altın ve lacivert tonlarında son derece sade tutulmuş cetveller arasında konumlanan, iç içe geçmiş sekizgenlerden oluşan dairesel bir madalyon bulunmaktadır. Sekizgenlerin oluşturduğu sekiz adet pafta, zeminde dönüşümlü olarak altın ve lacivert ile tezyin edilmiştir. Bu paftalar içinde yer alan siyah tahrir ile belirginleştirilmiş altın yapraklar, Memlük döneminin karakteristik üslûbunu yansıtacak şekilde tombul formda işlenmiştir.

Sekizgen madalyonun merkezindeki boşluk, pembe renkte ince tarama çizgileriyle doldurulmuş olup bu alanda şu ibare yer almaktadır:

"عن حقائق التنزيل للشيخ الامام العالم جار الله أبي القاسم محمد بن عمر الزمخشري رضي الله عنه"

Sayfanın üst kısmında dikdörtgen bir başlık bölümü tasarlanmıştır. Dikdörtgen formun iki yanında yer alan yarım daire paftalar ile ortada bulunan oval başlık paftası, Memlük başlık kurgusunun tipik düzenini yansıtmaktadır. Yarım dairelerin ve oval alanın dikdörtgen forma birleştiği köşelerde üçgen paftalar bulunmaktadır. Bu paftalarda yer alan altın bezemeler yalnızca siyah tahrirle belirginleştirilmiş olup oldukça sadedir. Yarım daire paftalarda lacivert zemin üzerine siyah tahrirle işlenen altın motifler, sanatkârane ancak nispeten basit bir üslûpta düzenlenmiştir. Merkezdeki oval paftada ise yarım dairelerde kullanılan çiçek motifleri devam ettirilmiş; zemini kâğıt renginde bırakılarak kalın tahrirle belirginleştirilen yazıda eserin adı vardır. Memlük üslûbunda bu alanda çoğunlukla kûfî tercih edilmesine rağmen burada sülüs hatla "الربيع من الكشّاف" ibaresi kaydedilmiştir. Sayfa cetveli dışına yapılan dairesel form, ortadaki sekizgen madalyonun etrafındaki dört adet daire tezyîni, tezhibin ait olduğu üslûbun karakteristik özelliklerinden biridir.

Koleksiyonda yer alan bu nadir zahriye sayfası, dönemin sanat anlayışını yansıtan bir örnektir. Altın ve lacivert renk tonları, yazı karakteri, sayfa düzeni ile çiçek motiflerinin tipolojik özellikleri,

[79] Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhim el-Buhârî el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-Sahîh*. https://portal.yek.gov.tr/works/detail/458650, (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

sayfadaki paftaların geometrik çizgileri, orta kısımda yer alan sekizgen form ve üst bölümdeki dikdörtgen başlık alanı, Memlük dönemi tezhip sanatının karakteristik özelliklerini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 115: YZ0642, Zahriye Sayfası

Katalog No:2

Fotoğraf No:55,70,116,117

Şekil No:7,8,40,50,70,71,72,101,104,105,106,107

Envanter No: YZ1745

Eser Adı: Terceme᾽-i Ferâ᾽izü's-Sirâciyye

Yazar: Abdüllatif b. Hacı Ahmed Akçamî

Hattat:-

İstinsah Tarihi:-

Dil: Türkçe

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Zahriye, Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 145x225 mm

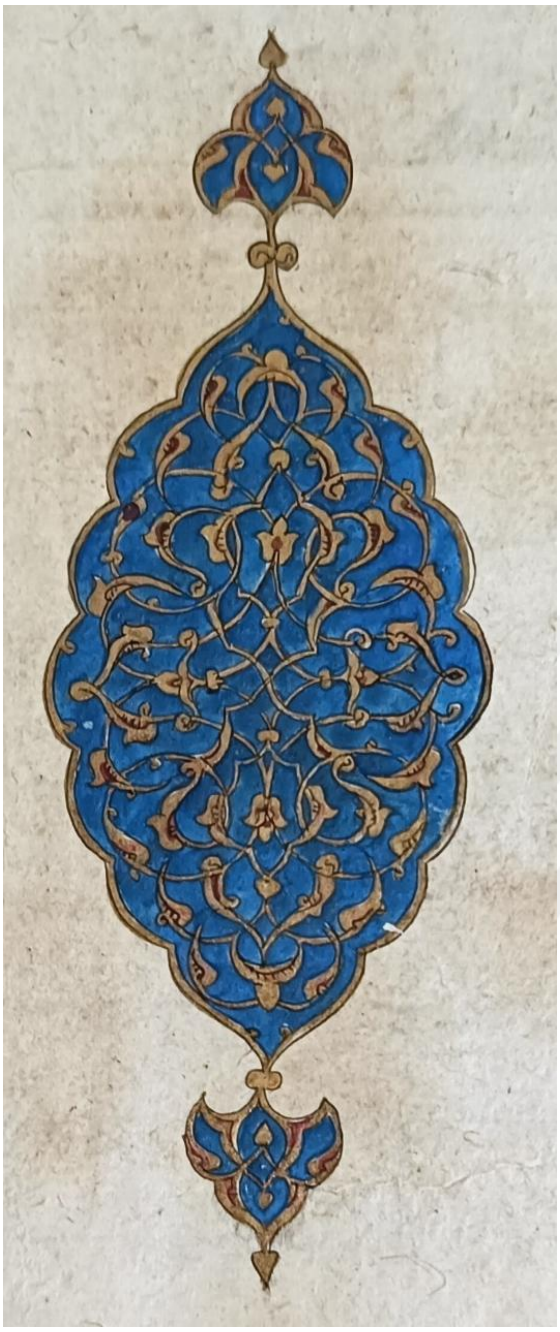
Varak Sayısı: 150

Satır Sayısı: 17

Diğer Açıklamalar: Muhammed es-Secâvendi'nin İslâm miras hukukuna ilişkin olarak kaleme aldığı meşhur Arapça eseri Ferâ᾽izü's-Sirâciyye'nin yapılmış çok sayıdaki Türkçe tercüme örneklerinden biridir. Eserin, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi 461 envanter numaralı ve Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi 2644 envanter numaralı eserler tespit edilen nüshalarıdır.

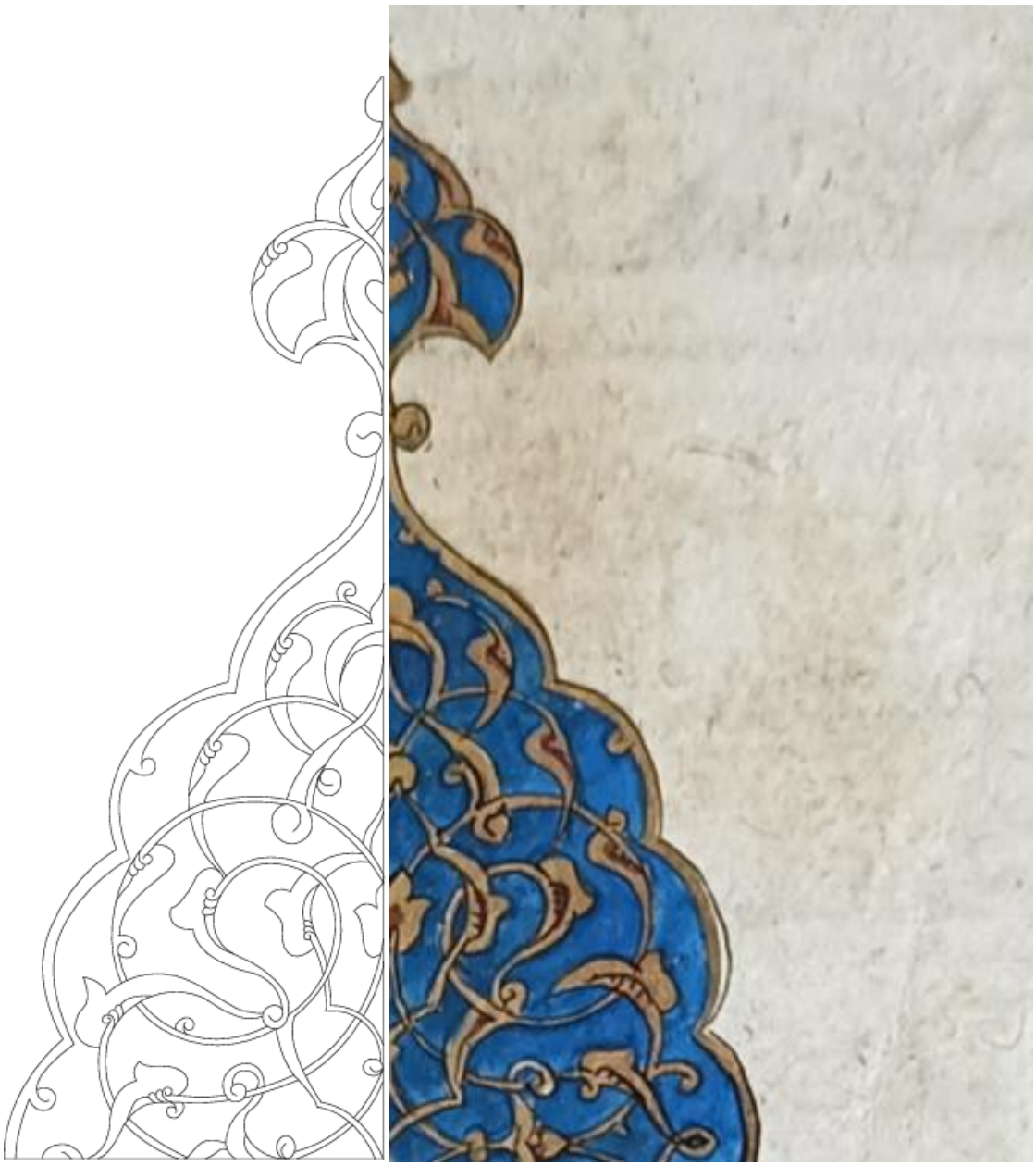
Eserin unvân sayfasında müderris "Abdullah'ın" adına rastlanmaktadır. (1a sayfası). Sondan bir önceki yaprağın arka yüzünde ise hiçbirinde tarih belirtilmeden peş peşe yazılmış temellük kayıtları bulunur; bu kayıtlarda eserin bir dönem "Ahmed bin Yûsuf", "Kâdî Abdullah Sırrî" ve "Kâdî İbrâhîm bin Ahmed"in mülkiyetinde olduğu görülmektedir (154b sayfası)

Tezhip Özellikleri: Eserin 1a sayfasında zahriye tezhibi,1b sayfasında ise unvân sayfası tezhibi bulunmaktadır. Bu tezhipleri genel hatlarıyla değerlendirdiğimizde**;** zahriye tezhibinin şemse formunda olması, unvân sayfası tezhibinde yatay dikdörtgen formun tercih edilmesi, zahriye tezhibinde tamamen, unvân tezhibinde ise ağırlıklı olarak rûmî motiflerinin kullanılması ve bu motiflerin anatomileri gibi özellikleriyle Fatih dönemi tezhipleriyle paralellik göstermektedir.

Fotoğraf 116: YZ1745, Zahriye Tezhibi

Çerçevesinde şemse formu kullanılan zahriye tezhibinde ¼ simetrik kompozisyon ve helezonlarla kurgulanmış desende tamamen rûmî motifleri kullanılmıştır. Zemin boyama tekniğiyle yapılmış tezhipte zemin rengi çivit mavisi ile desenler ise altınla boyanmıştır. Deseni oluşturan altınla boyanmış, etrafları siyah renkle tahrirlenmiş rûmî motifleri hurdelidir ve kırmızı rengiyle gölgelendirilmişlerdir. Şemsenin iki ucunda ½ simetrik hazırlanmış salbekler vardır.

Şekil 7: YZ1745, Zahriye Analizi

Fotoğraf 117: YZ1745, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 8: YZ1745, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi metnin üzerindeki dikdörtgen başlık bölümü ve onun üzerinde daha ince dikdörtgen iki alandan oluşmaktadır. Zahriye tezhibiyle uyumlu renk ve motifleri göze çarpmaktadır. Başlık bölümü dikdörtgenin köşelerinde ¼ simetrik kompozisyonla tasarlanmıştır. Ortada kalan zemini altınla boyanmış dendanlı kısımda sülüs yazıyla kahverengi besmele bulunmaktadır ve yazının etrafını ½ simetri ile tasarlanmış açık mavi renkte ve gölgelendirilmiş rûmî motiflerinden helezonlar sarmaktadır. Köşelerdeki desenlerde rûmî motiflerinin arasında belirgin olmamakla beraber yapraklardan ve goncalardan oluşan desen dolaşmaktadır. Zahriye tezhibiyle uyumlu olarak zemin boyama tekniğiyle yapılan unvân sayfası tezhibinde de zemin renkleri çivit mavisi, siyah renkle tahrirlenen motifler altınlanmıştır.

Başlık bölümünün üstündeki düz cetvelle bitirilip üzerine tığların yapıldığı dikdörtgen alanda ½ simetri ile tasarlanmış ulama kompozisyon vardır. Rûmî motiflerinden dendanlı paftalardan oluşan kompozisyonda, dendanlı paftaların zemini altın, kalan kısımların zemini çivit mavisidir. Bu bölümüm üzerinde de döneminin özelliklerini gösteren çivit mavisi ve kısa küçük çentikler halinde tığlar vardır.

Katalog No: 3

Fotoğraf No:80,118

Şekil No:9,53,74,95,116,140

Envanter No: YZ0007

Eser Adı: Gülistân /Pendnâme

Yazar: Sa'dî-i Şîrâzî/ Ferîdüddin el-Attâr/Ebû Hâmid Muhammed b. İbrâhim b. İshak en-Nîşâbûrî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: 940/1533-34

Dil: Farsça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 117x152 mm

Varak Sayısı: 147

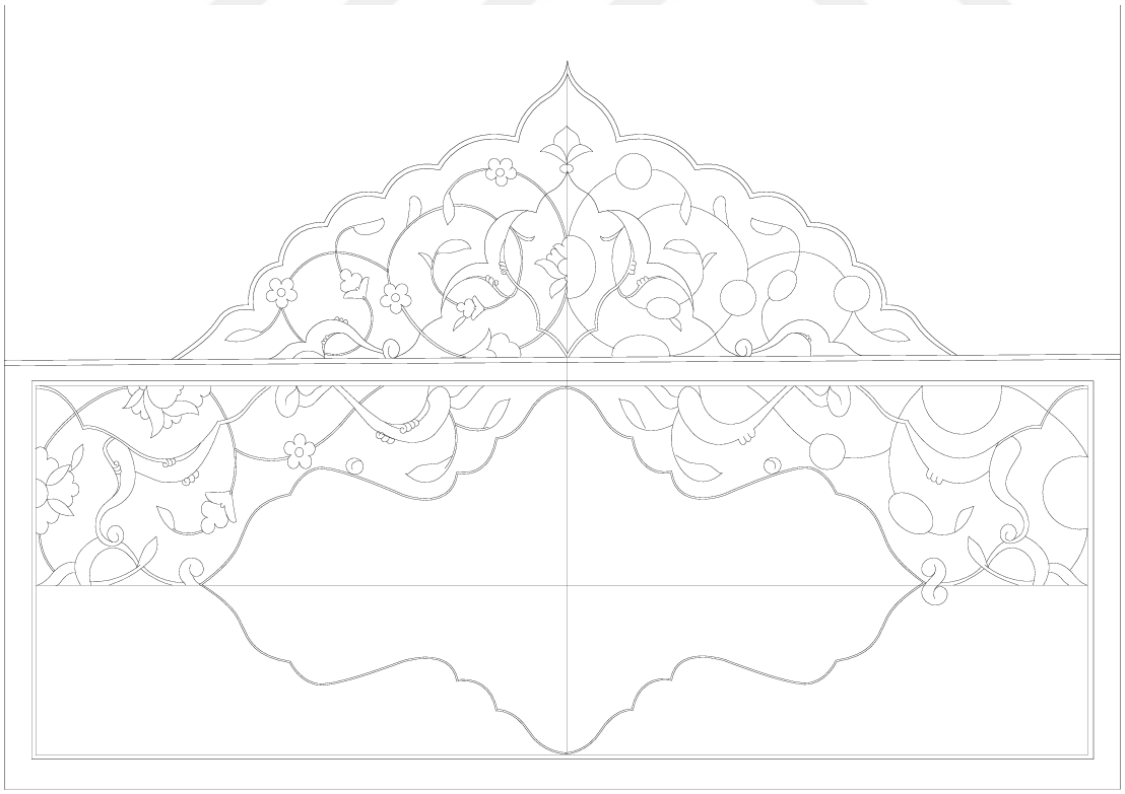
Satır Sayısı: 13

Diğer Açıklamalar: Kitapta Gülistan ve Pendname olarak iki eser vardır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında metnin üst kısmında dikdörtgen formda başlık tezhibi vardır. 1/4 simetrik kompozisyonla hazırlanmış olan bu bölümde rûmî ve dendanlarla oluşturulan paftaların iç kısmı zeminine altın yaldız, dışarıda kalan kısımların zeminine lacivert renk uygulanmıştır. Hatayî, gül, gonca motiflerinin kullanıldığı zemin boyama tekniğiyle yapılan tezhipte çiçeklerin renkleri kırmızı, pembe, beyazdır. Başlık tezhibinin ortasındaki zemini altın olan paftada beyaz mürekkeple yazılmış ta'lik hattında besmele vardır, altın zeminin üzerinde çok belli olmasa da hurdekârî tekniğiyle yapılmış siyah renkte serbest dallar dolaşmaktadır. Başlık tezhibinin üstünde kubbe kısmı vardır. Yarım şemse formunda dendanlarla oluşturulan bu kısımda alt bölümdeki gibi rûmîli paftanın zemini altın şemse ile rûmîler arasında kalan kısmın zemini lacivert renktedir. Sayfada metnin ve tezhibin etrafını çok ince cetvel çevrelemektedir. Unvân tezhibinin tığları belli belirsizdir.

Fotoğraf 118: YZ0007, Unvân Sayfası

Şekil 9: YZ0007, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No: 4

Fotoğraf No: 58,119

Şekil No: 10,51,73,108,109

Envanter No: YZ0971

Eser Adı: كتاب لؤلؤ المكنون في النعت النبي و ليلى و مجنون **(**Kitabü Lü'lü'l-Meknun fi'n-Na'tin-Nebiyyi ve Leyla vü Mecnun)

Yazar: Ali Gilanî (Geylanî) (d.941/1533)

Hattat: Ali Gilanî (Geylanî)

İstinsah Tarihi: 976/1568

Dil: Farsça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Hurde Tâ'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 105x150 mm

Varak Sayısı: 104

Satır Sayısı: 13

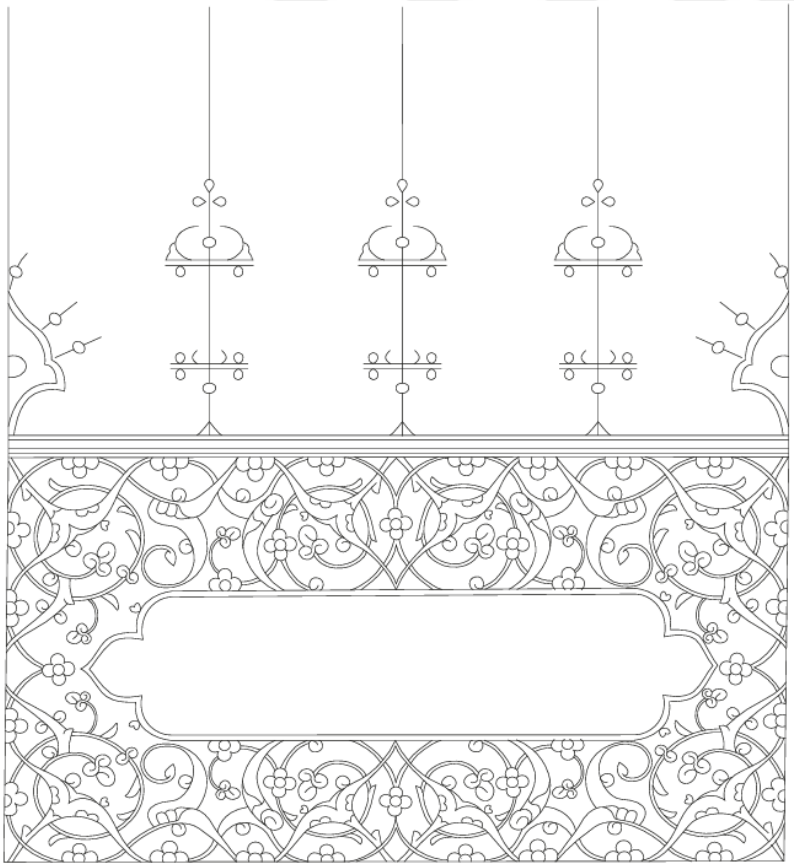
Diğer Açıklamalar: Eserin 104b sayfasında 2611 ve 2612 beyitlerinde eseri kaleme aldığı yıl yaşının 35 olduğu ve hicretten 946 yıl geçtiğini söylemektedir[80].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân sayfası tezhibi vardır. Kıt'alar halinde yazılan metin bölümünün üzerindeki tezhip alanının ölçüsü metin kadar tasarlanmıştır. Yatay dikdörtgen formda olan tezhibin kompozisyonu ¼ simetri ile tasarlanmıştır. Zemin boyam tekniğiyle yapılan tezhipte, lacivert zemin üzerine altınla rûmî ve dalları yine altın rengi dallar üzerinde beyaz ve kırmızı güller tezyîn edilmiştir. Dikdörtgen alanın ortasında altın zemin üzerine beyaz üstübeç mürekkebiyle "كتاب لؤلؤ المكنون في النعت النبي و ليلى و مجنون" yazmaktadır. İslimî-i rûmî ve gül helezonlarından oluşan desen kurgusunda gül dalları ve rûmî dalları birbiri üstüne karışmıştır. Siyah renkteki tığları döneminin özelliği olarak özenilmiş, ince işçilikle tezyîn edilmiştir. Bu unsuruyla beraber yazı karakteri döneminin özelliklerini yansıtırken motiflerin anatomileri daha sonraki dönemde yapılmış izlenimi vermektedir.

[80] Mehmet Ünal, *Ali Geylânî'nin Kitâb-I Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî Vü Mecnûn Adlı Eserinin Tahlili ve Tercümesi*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015, s.112.

Fotoğraf 119: YZ0971, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 10: YZ0971, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:5

Fotoğraf No: 10,31,56,82,120,121

Şekil No:2,11,12,45,75,92,96,127,128,130

Envanter No: SS0039

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerîm

Hattat: Ahmed b. Kâtip İshak el-Mar'aşî

İstinsah Tarihi: 996 /1587

Dil: Arapça

Konusu: Kur'ân-ı Kerîm

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ Tezhibi, Duraklar, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü:124x200mm

Varak Sayısı: 458 varak

Satır Sayısı: 11

Diğer Açıklamalar: Eylül 1916'da Dımeşk ulemâsı tarafından İttihad ve Terakkî'nin önde gelen simalarından Cemâl Paşa ile eşi Senîha Hanım'ın kütüphanesine hediye edilen eser, 33 yıl sonra, 20 Ramazân 1367 / 5 Ağustos 1948 tarihinde Senîha Hanım tarafından bu kez Şişli Câmii'ne vakfedilmiştir bilgisi eserin son varağında kayıtlıdır.

Tezhip Özellikleri: Eserin tezhipli bölümleri; serlevhâ sayfası, durakları ve sayfa cetvelleridir. Eser ketebesinde miladi 1588 tarihli imzası bulunmaktadır. Tezhip desen kurgusu, motifleri ve renkleri XVI. İstanbul Üslûbu tezhip özellikleri taşımaktadır. Serlevhâ ile cilt üzeri desenler klasik dönem İstanbul Üslûbu tezyinât özelliği taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in diğer sayfalarında yazı kenarında 5mm'lik siyah tahrirli altın cetvel bulunmaktadır. Serlevhâ sayfalarında yer alan Fatiha ve Bakara sûreleri karşılıklı olarak zeminde kâğıt rengi görünecek şekilde yazılmıştır. Yazı; nesih hattıyla, beş satır halinde, is mürekkebi ile kareye yakın formun içine yazılmıştır ve beyne's-sutûr tezyînâtı bulunmaktadır. Ayet sonlarında ise daire formunda siyah tahrirli duraklar bulunmaktadır. Yazı kenarında kırmızı renkte hurdekâri formda islimî-i rûmî helezonlarından oluşan bordür, yine yazı ve tezhipli alanların arasında lacivert zemin üzerine beyaz (.) ve (+) ile bezenmiş ince arasuyu

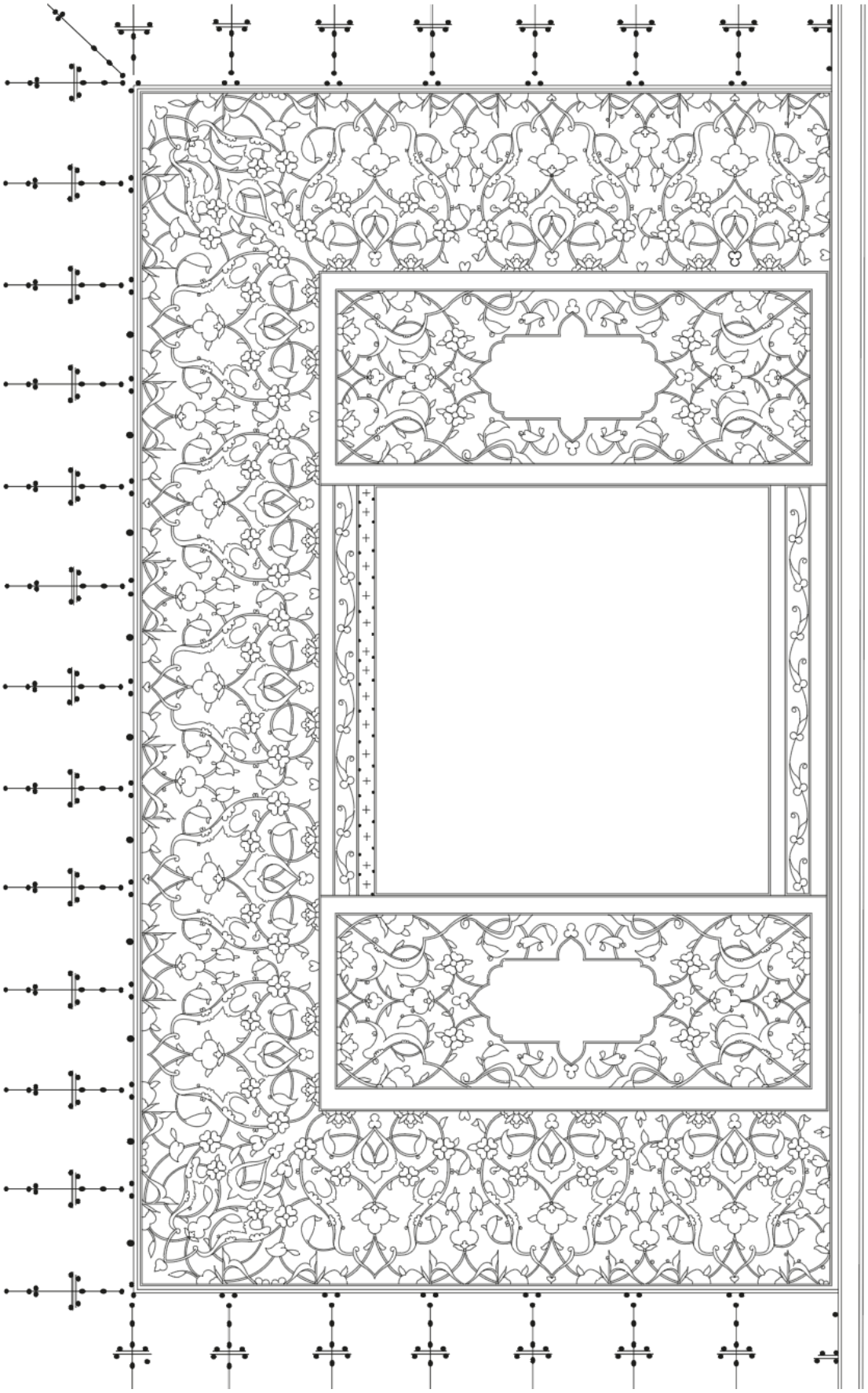
çerçevelemektedir.En dışta lacivert renkte geometrik formda tığlar bulunmaktadır. Diğer sayfaların 5 mm kalınlığında altın cetveli ve sade, oval şekilde yine altın yaldızlı durakları vardır.

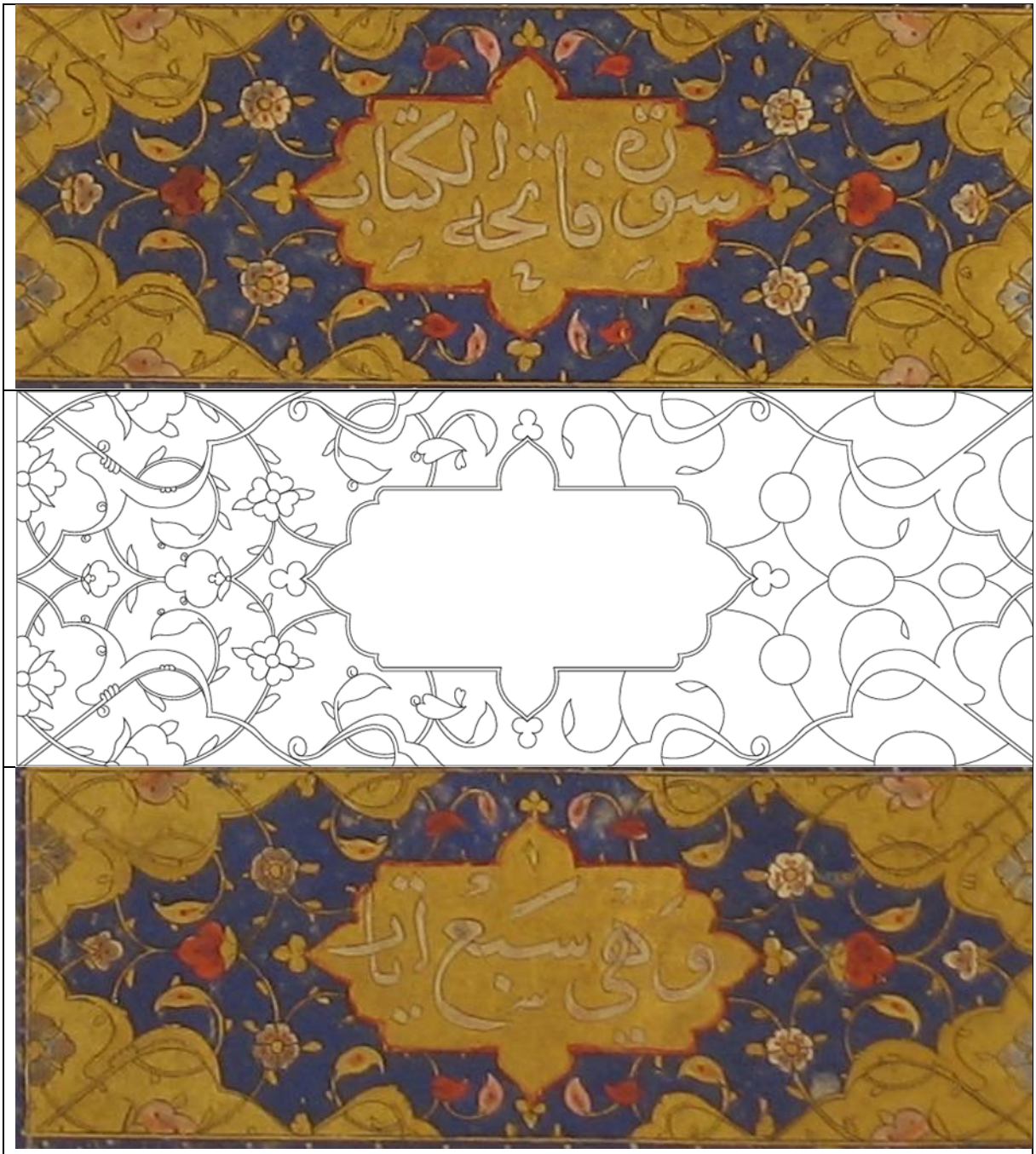
Fotoğraf 120: SS0039, Serlevhâ Tezhibi

Fotoğraf 121: SS0039, Serlevhâ Tezhibi Detayı

Şekil 11: SS0039, Serlevhâ Analizi

Şekil 12: SS0039 Sûre Başı ve Sonu Analizi

Başlık kısmında sûre adı için açılan alanda “Sûretu’l-Fâtihatu’l-Kitâb” yazmaktadır. Altın zemin üzerine siyah tahrirli ve beyaz mürekkeple yazılmıştır, yazının etrafı kırmızı renkte dendanlı kapalı formla çerçevelenmiştir. Aynı şekilde sûre sonu tezhibinde “Ve hiye seb’a âyât” yazmaktadır.

Bu bölümün tezhibi ¼ simetri kompozisyonu esasına göre kurgulanmıştır. Altın iplik üzerine ayırma rûmilerin oluşturduğu paftaları zemini altın, orta zeminin rengi laciverttir. Rûmilerin aralarında

¼ simetrik hatayî üslubu motiflerden oluşan kompozisyon bulunmaktadır. Motiflerin renkleri pembe, mavi, kırmızı ve beyazdır.

Şekil 12: SS0039, Serlevhâ Hâşiye Tezhibi ve Analizi

Bu bölümde ½ simetri tasarlanmış ulama kompozisyon kullanılmıştır. Altın iplik üzerine rûmîlerle ve çiçek dallarıyla paftalar oluşturulmuştur. Paftaların dönüşümlü olarak altın ve lacivert renktedir. Lacivert zeminin ortasındaki tepelik rûmînin iç zemini siyah renktedir.

Katalog No:6

Fotoğraf No:3,45,46,75,81,122

Şekil No:6,13,14,15,16,44,78,113,138

Envanter No: YZ0142

Eser Adı: Mie Kelime Min Kelâmi Emîri'l-Mü'minîn Ali (R.A.)

Hattat: Şah Muhammed

İstinsah Tarihi: XVI.yy.

Dil: Arapça ve Farsça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ Tezhibi, Sayfa ve Kıt'a Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 135x219 mm

Varak Sayısı: 18 Varak

Diğer Açıklamalar: Hz. Ali'ye atfedilen hikmetli sözler arasından ünlü Arap âlimi Câhız'ın (ö. 869) seçip derlediği *Mie Kelime*, Arap, Fars ve Türk gibi Müslüman toplumların tarihinde büyük ilgi görmüş; asırlar boyunca pek çok kez tercüme edilmiş ve şerh edilmiştir[81]. Bu eser de Farsça tercümelerden biridir. Hattatı Şah Muhammed Meşhedli olup kendisi Malik-i Deylemî talik hattı meşk etmiştir. [82] Hocası Mâlik-i Deylemî, Sultan İbrâhim ile 1557'de Meşhed'e gitmiş, burada yaklaşık bir buçuk yıl kalmış ve ardından Kazvin'deki sarayın kitâbelerini yazmak üzere Kazvin'e geçmiştir. 19 Ağustos 1562'de Kazvin'de vefat etmiştir; ancak Müstakimzâde, Deylemî'nin ölüm tarihini 1553 olarak kaydetmiştir.[83] Meşhedli olan Şah Muhammed'in, hocasının Meşhed'e gelişi sırasında ondan meşk etmiş olduğu dikkate alınırsa eserlerini 1550'li yıllardan sonra vermeye başladığı değerlendirmesinde bulunulabilir.

[81] Âdem Ceyhan, Şair İsmâil'in Hz. Ali'ye Ait Yüz Söz Tercümesi, *Kalemname, c.*V, sy.9, 2020, s.17
[82] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul: Klasik, 2011, s.668.
[83] Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi 2*, Kubbealtı, 2019, s.636

Tezhip Özellikleri: Eser klasik serlevhâ tasarımında değildir. Manzum bir eser olduğu için kıtalara uygun şekilde 1b sayfasını yarısı, 2a sayfasının tamamı koltuklu tezhip olarak adlandırılan sayfa yapısında düzenlenmiştir. Eserin tezhibinde zemin boyama tezhip tekniği uygulanmıştır. Üslûp açısından, hem istinsah edildiği dönemin tezhip anlayışıyla paralellik göstermesi hem de sayfa yüzeyinin yoğun biçimde tezyin edilmesi yine zemin boyamada altın ve lacivert renk dengesinin belirgin şekilde hâkim olması ise eserinin genel kompozisyonunu Safevî dönemi tezhip üslubuyla örtüştürmektedir.

Fotoğraf 122: YZ0142, Serlevhâ Tezhibi

YZ0142 envanter numaralı eserin 1b sayfasının tezhibinin yarısı metin alanına tahsis edilmiştir. Yazı bölümleri 4 adet dikdörtgen formda tertiplenmiş olup bu alanlarda beyne's-sutûr tezhibi uygulanmıştır. Besmelenin yer aldığı ilk bölümün altındaki metin satırları daha küçük ölçekte

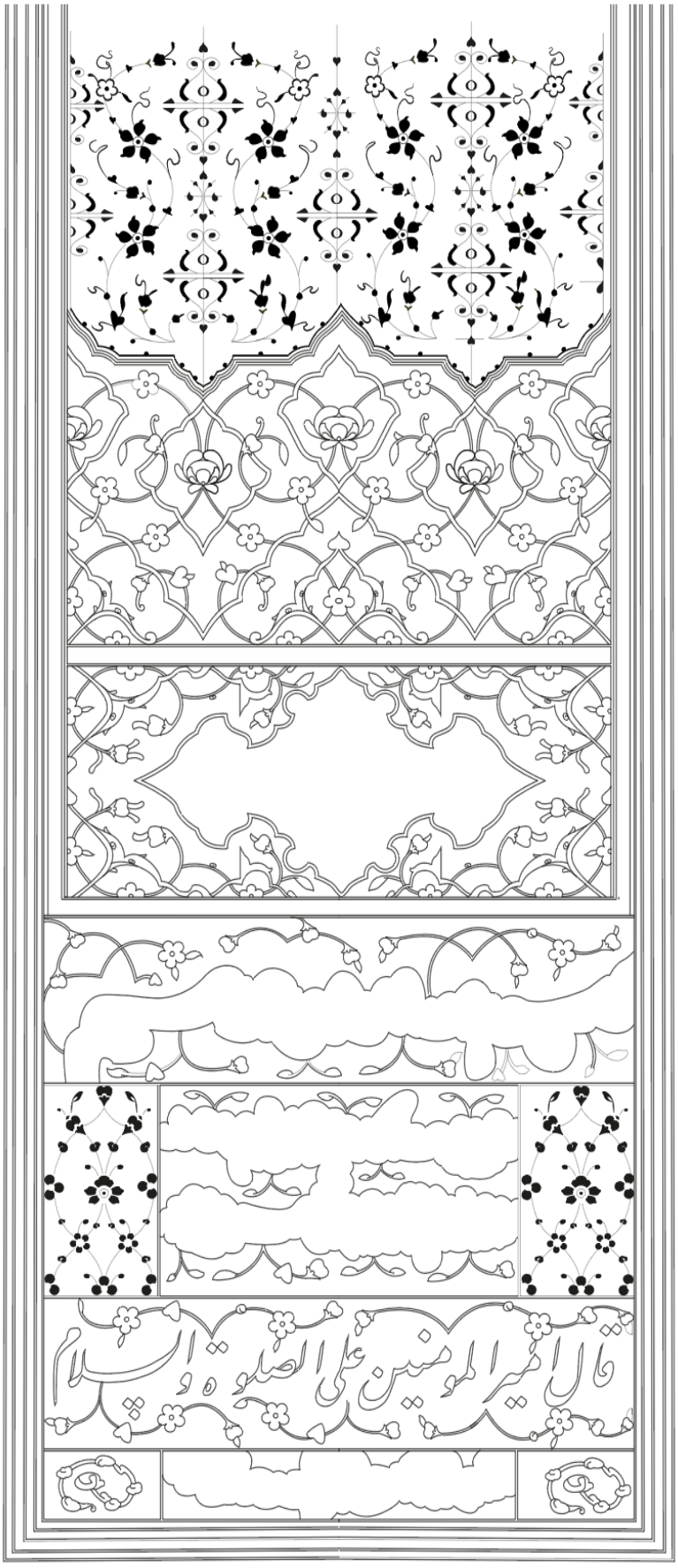
yazıldığından, üstteki alanla ölçüş olarak uyum sağlamak amacıyla iki yanına “koltuk tezhibi” yapılmıştır. Aynı düzenleme üçüncü ve dördüncü bölümler arasında da görülmektedir.

Besmelenin bulunduğu kısımda kâğıdın doğal rengi bırakılmış olup nefis bir tâ‘lik hatla yazılmış besmele lacivert renklidir. Dikdörtgen alan ile besmeleyi ayıran beyne’s-sutûr bölümü altın zemin üzerine hazırlanmış; üzerinde siyah tahrirli dallar, mavi, sarı, kırmızı ve mor renkte çiçeklerden oluşan serbest dallardan tezyînat uygulanmıştır.

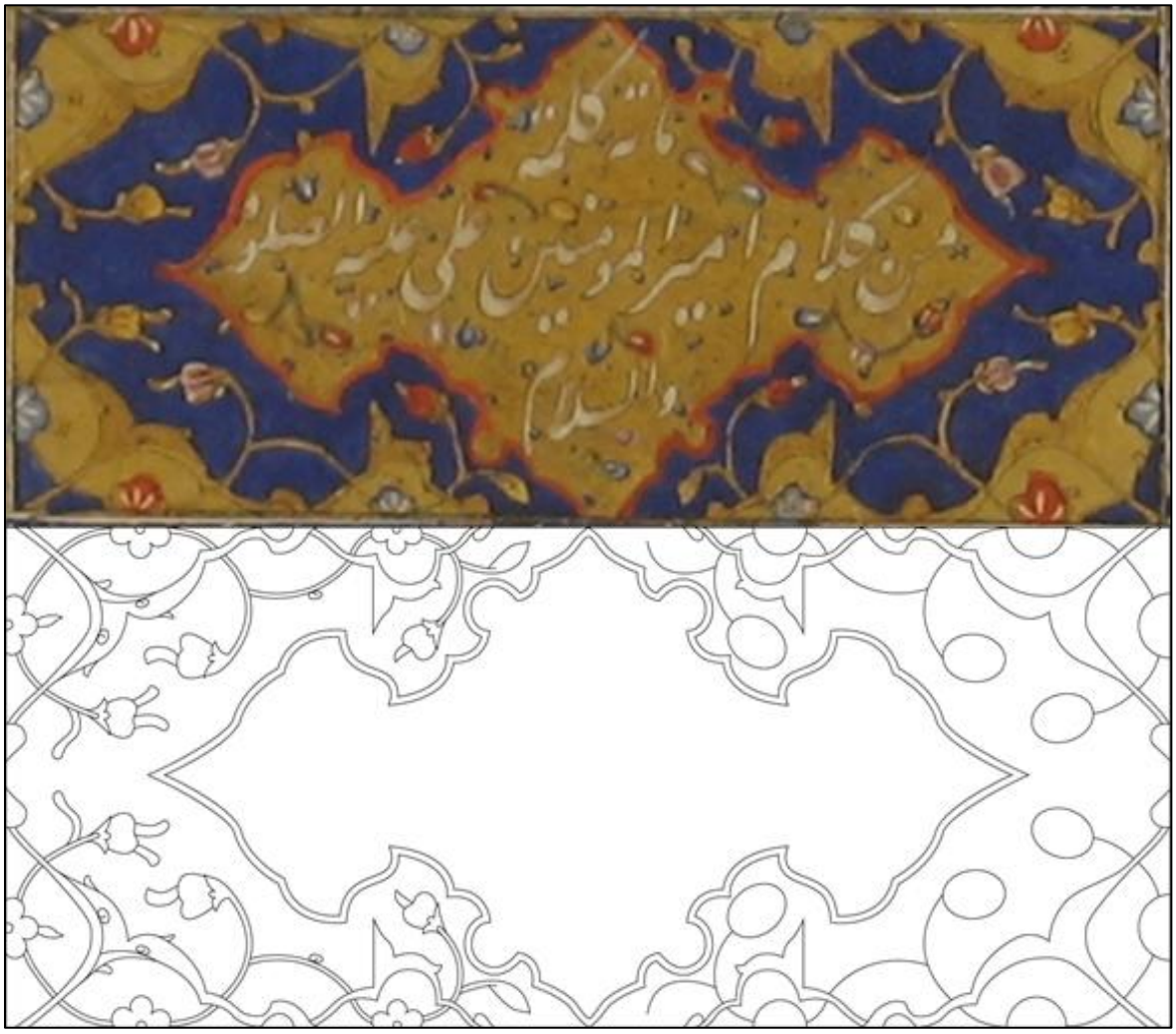
Besmelenin altında yer alan yazı sahasında 2 satır halinde düzenlenmiş daha küçük ölçüdeki metnin etrafı beyne’s-sutûr tezhibiyle çevrelenmiştir. Bu yazı alanında da kâğıdın rengi muhafaza edilmiş, yazılar siyah mürekkeple yazılmıştır ve beyne’s- sutûr tezhibi üstteki bölüm gibidir. Bu yazı alanının iki yanında dik dikdörtgen formda koltuk tezhibi yapılmıştır. Tasarımı aynı olan koltukların ½ simetri kompozisyon şeklinde tasarlanan deseni lacivert zemin üzerine altın renginde hurdekâri (çift tahrir) tekniğiyle uygulanmıştır. Desen gül, hatayî, gonca motifleriyle oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde ise altın zemin üzerine beyaz üstübeç mürekkebiyle yazılan metnin etrafında serbest dallar üzerinde gül, gonca ve yapraklar tezyîn edilmiştir. Bu bölümün altındaki dördüncü bölümde ise ikinci bölümdeki aynı kalem kalınlığında yazılan tek satırlık metnin etrafındaki tezhip düzeni ikinci bölümle benzerlik gösterir; ancak bu bölümdeki koltuk tezhiplerinde farklı bulut motifleri tercih edilmiştir.

Başlık bölümünün yazı alanının zemini altına boyanmıştır ve sülyen renkteki dendanlarla çevrelenmiştir. Beyaz üstübeç mürekkebiyle 3 satır halinde kitabın da adı olan “مائة كلمة من كلام أمير المؤمنين على عليه الصلاة والسلام”- Emîre'l-mü'minîn (Hz.) Ali Aleyhi’s-Salâtü ve’s-Selâm’dan 100 Kelime- yazmaktadır. Yazıdan kalan boşluklara serbest dallar üzerinde gonca ve yapraklar yapılmıştır.

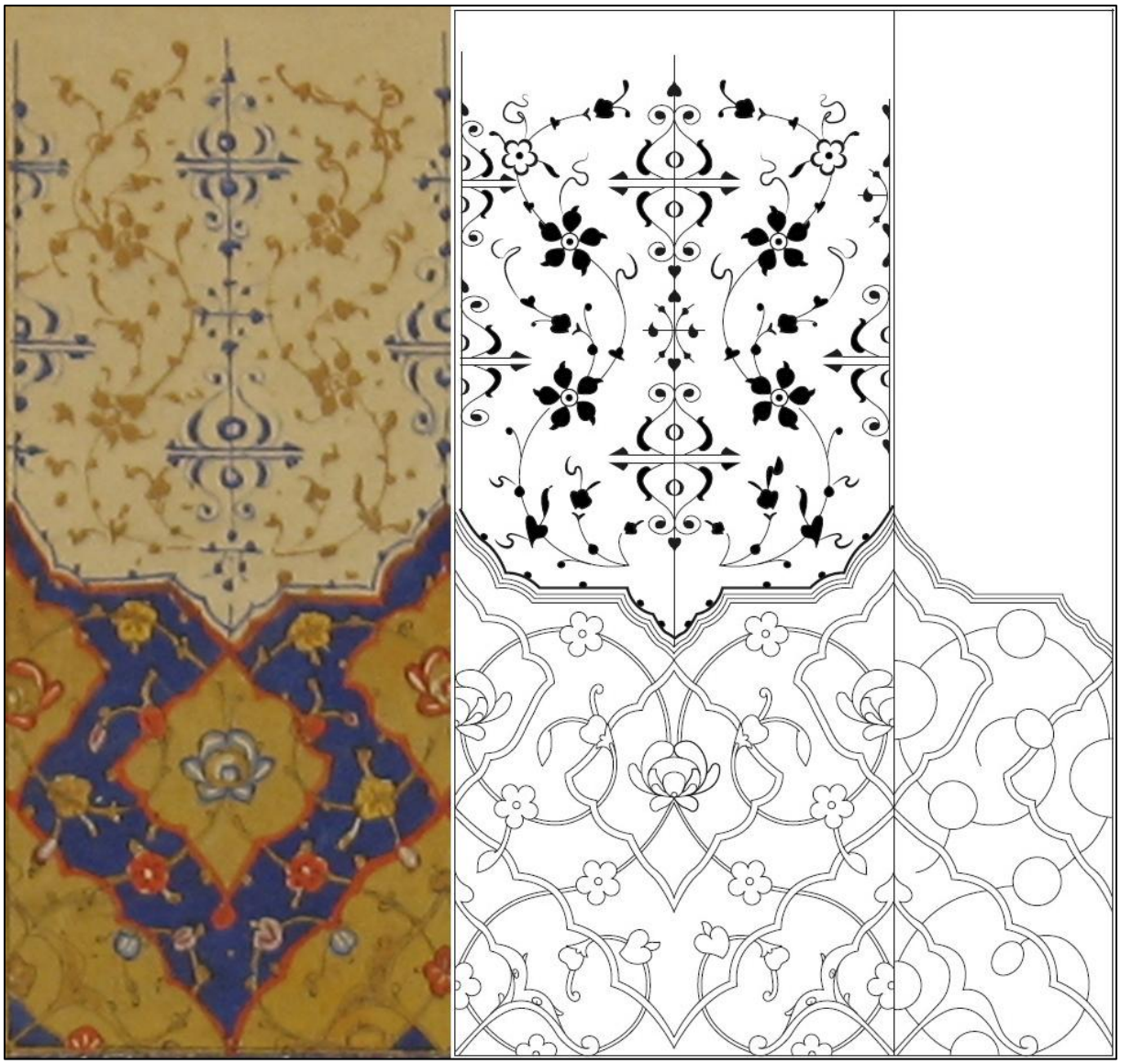

Şekil 13: YZ0142, v.1b Analizi

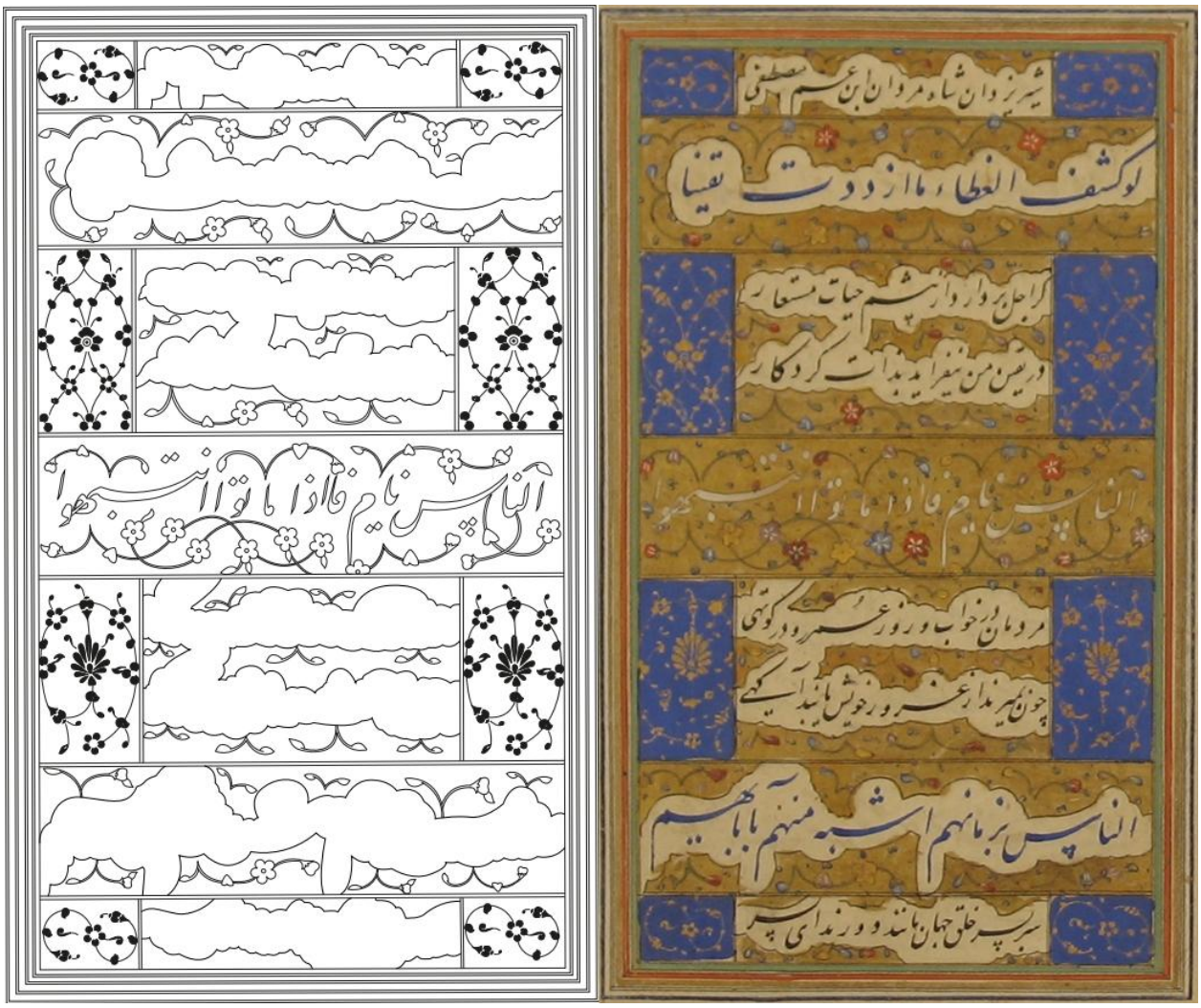
Şekil 14: YZ0142, Serlevhâ Analizi

Sûre başı tezhibi ¼ simetri düzeninde tasarlanmıştır. Köşelerde ayırma rûmî motifleri ile kapalı form oluşturulmuştur, bu paftanın zemini ve rûmîlerin rengi altınla tezyîn edilmiştir. Ayırma rûmînin kompozisyonun uzun kenarındaki tepeliğinin devamında ½ ortabağ rûmî ile ikinci bir kapalı form oluşturulmuştur ve bu paftanın da renkleri aynı şekildedir. Kırmızı renkteki dendanlarla çevrelenen yazı alanı ile bu paftaların arasında kalan zeminin rengi laciverttir. Yazı alanı ve dikdörtgen çerçevenin arasında ¼ şeklinde tasarlanmış yine gül, gonca motifi ve yapraklar kullanılarak bir kompozisyon oluşturulmuştur. Motifler pembe, sarı, açık mavi, yapraklar ise altınla renklendirilmiştir.

Şekil 15:YZ0142, Serlevhâ Başlık Tezhibi Analizi

Yazı alanının üzerinde sûre başı tezhibi ve onun üzerinde de taç bölümü tezhibi yer almaktadır. Taç bölümünde ½ simetri şeklinde katlamalı kompozisyon tasarlanmıştır ve renkler, desenler sûre başıyla uyumludur. Tığ düzenlemeleri altın ve lacivert renklerde ve yüksek işçilikli olmakla birlikte geometrik ve bitkisel motiflerle tezyîn edilmiştir.

Şekil 16: YZ0142, Serlevhâ Analizi

Eserin 2a sayfasının tamamı koltuklu düzenlemeye sahiptir. 1b sayfası gibi koltuk kompozisyonlarında lacivert zemin üzerine altına boyanıp hurdekâri tekniği uygulanmıştır. Yedi kattan oluşan sayfa düzeninde ortadaki dördüncü yazı alanı dışında bütün düzenlemelerde metin alanında yazı alanında sayfa rengi korunmuş olup yazı etrafında beyne's-sutûr vardır yazı alanı çerçevesiyle beyne's-sutûr arasında kalan kısımlarda zemin altınla boyanmış olup üzerlerinde serbest dallarda desenler vardır.

Eserin diğer sayfaları yine koltuklu düzende tasarlanmıştır ancak sadece ince cetveller çekilerek koltuklar tezhiplenmeden bırakılmıştır. Metin siyah, lacivert ve altın mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarları içten dışa sırasıyla Kırmızı, altın ve lacivert gîsûlarla çevrelenmiştir.

Katalog No: 7

Fotoğraf No: 87,123

Şekil No:-

Envanter No: YZ1710

Eser Adı: Hadîkatü’s-Su'edâ

Yazar: Fuzûlî

Hattat: Divân-ı Hümâyûn Kâtibi Mahmud bin Muhammed Çavuş

İstinsah Tarihi: Evâil-i Muharrem 1018 / 1609

Dil: Türkçe

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 156x212 mm

Varak Sayısı: 196

Satır Sayısı: 21

Diğer Açıklamalar: Fuzûlî’nin bu eseri, İran edebiyatında büyük şöhret kazanmış biri olan Hüseyin Vâiz-i Kâşifî’nin Farsça Ravzatü’ş-Şühedâ adlı kitabını kompozisyon bakımından örnek alan bir çalışmadır.

Eserin ketebesinde hattat Divân-ı Hümâyun kâtibi olduğu kaydını düşmüştür. Bu bilgi ışığında hattatın 1590’lı yıllarda doğan, 80 yaşını aşmışken H. 1080 / M. 1669–1670 yılında vefat eden Tophaneli Mehmed Mahmud Efendi olduğu değerlendirilmektedir. Eserin yazı karakteri henüz gençlik yıllarında kaleme aldığını düşündürmektedir.

Hattat, gençlik döneminde Tarîkat-ı Nakşibendiye’ye intisap ederek Cihângirî şeyhlerinden Hasan Efendi’nin hizmetine girdi ve onun rehberliğinde sülûkünü tamamladı. Kadir Gecesi gördüğü bir rüyanın etkisiyle hüsn-i hatta yönelmiş; Hâfız İmâm Mehmed Efendi’den sülüs ve nesih, Derviş Abdî’den ise ta‘lik meşk ederek her iki yazı çeşidinde de kısa sürede ilerleme kaydedip icazet almıştır. Hüsn-i hattaki mahareti sebebiyle Enderûn-u Hümâyûn’a hat muallimi olarak tayin edilmiş ve vefatına

kadar bu görevini sürdürmüştür. Şeyh Hamdullah'ın üslubunu taklit ederek bir mushaf istinsah edince padişahın takdirini kazanarak sır kâtibliğine getirilmiştir[84].

Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki diğer nüshaları; OG1187, YZ1707, YZ1710, YZ1663 ve 010346'dır.

Tezhip Özellikleri: Eserin tezhibi altın ve lacivert zemin üzerine çift tahrir/hurdekâri tekniğiyle yapılmıştır. Altın zemin üzerine olan çift tahrirler siyahla, solmuş lacivert zemin üzerine olan hurdekârî teknikle uygulanan desenin motifleri, kırmızı, beyaz ve siyah renktedir. Metin üzerindeki unvân tezhibinin başlık tezhibi ¼ simetri ile tasarlanmıştır. Bu bölümün üzerindeki taç kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır. Tezhibi beyaz renkteki (+), (-) şekillerle desenlenmiş kırmızı renkte cetvel çevrelemektedir. Siyah renkteki tığlar, kompozisyona oranla uzamış görünmekle birlikte, düzgün hatları ve ince işçilikleriyle XVII. yüzyılın geçiş dönemi tezhip üslûbunun karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

[84] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn, s.459*

Fotoğraf 123: YZ1710, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:8

Fotoğraf No:84,124,125

Şekil No:17,54,77,93,121,129,131

Envanter No: YZ0639

Eser Adı: درر الحكام في شرح غرر الأحكام و حاشية على أنوار التنزيل و أسرار التأويل (Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm ve Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl)

Yazar: Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali er-Rûmî el-Hanefî ve Allâmek Muhammed b. Mûsâ el-Bosnevî

Hattat: Hasan b. Ahmed Bosnevî

İstinsah Tarihi: 1032 /1623

Dil: Arapça

Konusu: Tefsir

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 131x229 mm

Varak Sayısı: 317

Satır Sayısı: 29

Diğer Açıklamalar: Envantere kayıtlı iki eser vardır Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm, Molla Hüsrev'in Gurerü'l-Ahkâm adlı eserine kendisinin yazdığı şerhtir. Diğer eser Beydavi tefsirine yazılan hâşiyedir.

Sanatsal değeri yüksek hurde tâ'lik ile istinsah edilmiş eserin hattatı Hasan b. Ahmed Bosnevî'nin Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa (ö.1651) olduğu değerlendirilmektedir[85] . Recep 1059/ 1649 Bâbüssaâde ağası olup Zilkade 1061/ l651' de vefat etmiştir (II. 135)[86].

[85] Habibe Kazancıoğlu, "Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa'nın Vakıfları". *Uludağ İlahiyat Dergisi*, sy:34/1, 2025, s.237-238.
[86] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 2,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.607

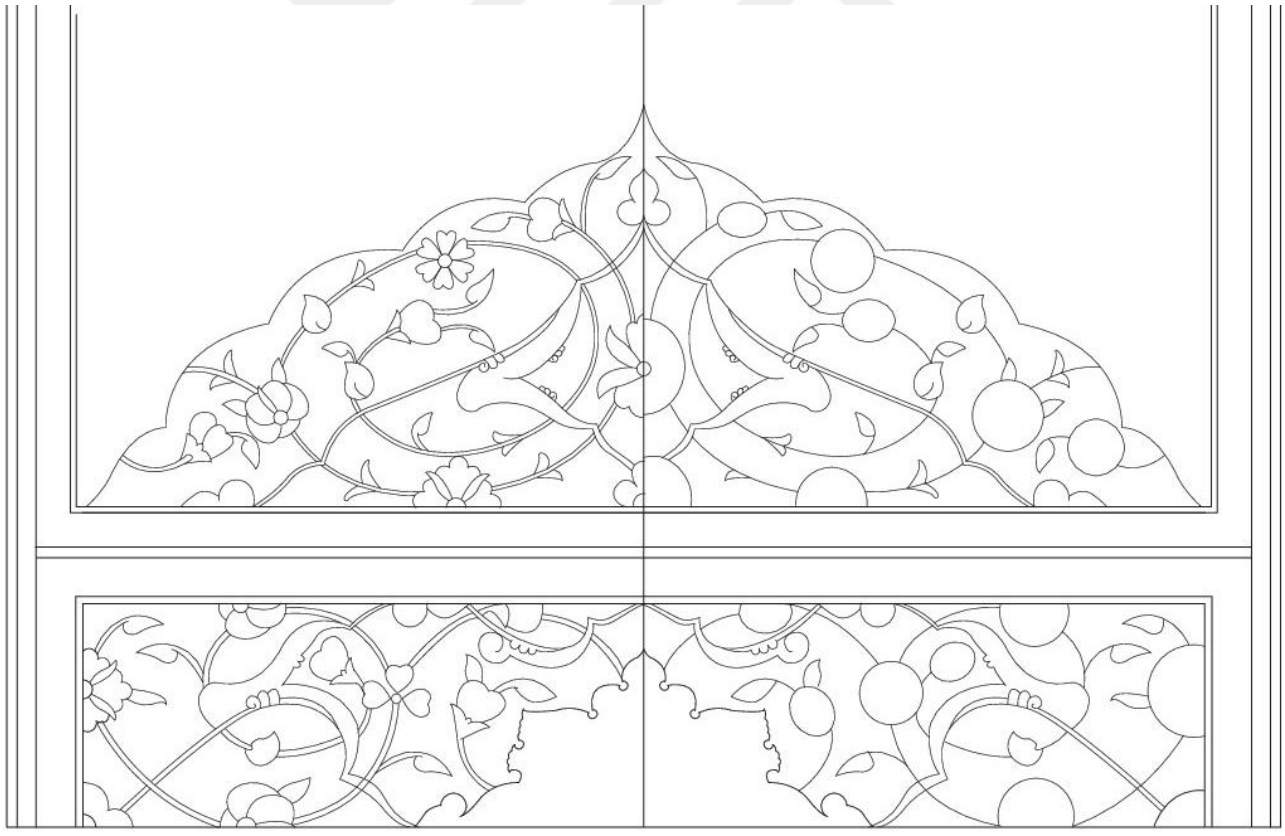
Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasına metnin üst kısmına dikdörtgen formdaki başlık tezhibi ve üzerinde kubbeli kısmıyla unvân sayfası tezhibi yapılmıştır. Başlık kısmında ¼, kubbe kısmında ½ simetrik kompozisyon uygulanmıştır. Başlık kısmında altın yaldızlı ortabağ rûmîler ve dendanla oluşturulan paftaların zemin rengi altın yaldız, pafta dışında kalan kısımlar lacivert renktedir. Kubbe kısmında ise başlık kısmının tam tersi rûmîli paftanın zemin rengi lacivert kalan kısım altın yaldızdır. Diğer sayfalarda basit şekilde cetvel uygulanmıştır. Tezhip eserin istinsah tarihle uyumlu sayılabilir. Renk kullanımı gül, gonca, yaprakların anatomisi XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu ile uyumludur.

Fotoğraf 124:YZ0639, Unvân Sayfası

Fotoğraf 125: YZ0639, Unvân Sayfası Detayı

Şekil 17: YZ0639, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:9

Fotoğraf No:126,127

Şekil No:-

Envanter No: YZ0697

Eser Adı: مدارك التنزيل و حقائق التأويل (Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil)

Yazar: el-Beydavi, Nâsıruddin

Hattat:-

İstinsah Tarihi: Cemaziyelahir 1051/1641

Dil: Arapça

Konusu: Tefsir

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 134x212 mm

Varak Sayısı: 577

Satır Sayısı: 29

Diğer Açıklamalar: Eserin, Süleymaniye Kütüphanesi olmak üzere Türkiye'deki ve yurt dışındaki koleksiyonlarda pek çok nüshası vardır. 1862 yılından itibaren ise İstanbul, Mısır, Beyrut, Delhi ve Bombay gibi ilim ve kültür merkezlerinde müstakil olarak yahut Ali b. Muhammed el-Hâzin'in "Lübâbü't-te'vîl" adlı tefsirinin kenarına alınarak matbu nüshaları neşredilmiştir[87].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında metnin üzerinde dar bir dikdörtgen formunda başlık tezhibi ve onun üzerinde kubbe formundaki tezhip alanıyla unvân sayfası tezhibi ayrıntısız, sade bir kompozisyonla hazırlanmıştır. Zemin boyama tekniği uygulanmıştır. Rûmî, gül, gonca, yaprakların formları ve zemindeki lacivert- altın dengesi ile renk paleti eserin istinsah tarihi olan XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla uyumludur**.**

[87] Mustafa Öztürk, "Medârikü't-Tenzîl ve Hakāiku't-Te'vîl", *DİA*, 2003, c. XXVIII, s.293.

Fotoğraf 126:YZ0697, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 127: YZ0697, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No: 10

Fotoğraf No: 59,128,129

Şekil No:55,90

Envanter No: YZ0699

Eser Adı: eş-Şâfiyye

Yazar: İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebû Bekir el-Mısrî

Hattat:-

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Dil Bilgisi

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 99x165

Varak Sayısı: 61

Satır Sayısı: 11

Diğer Açıklamalar: Eşi olan el-Kâfiye ile Arapça dil bilgisiyle ilgili 3 temel eserden biri olarak kabul edilir (diğer ikisi Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ı ve Zemahşerî'nin el-Mufaṣṣal'ıdır). El-Kitâb'ın özeti niteliğindeki el-Mufaṣṣal'da bulunan sarf konuları, bu eserde yeniden düzenlenmiş; gereksiz ayrıntılardan arındırılmış, gerekli düzeltmeler ve eklemelerle zenginleştirilmiştir. Böylece sarf ilmine dair hemen tüm meseleleri içeren ilk kısa ve derli toplu eser ortaya çıkmıştır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan zemin boyama tekniğiyle yapılan unvân sayfası tezhibi zeminlerde altın-lacivert kullanımı, sayfa tipolojisi, motiflerin bozulmamış anatomileri XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu ile paralellik göstermektedir. Tezhipli alan dikdörtgen formdaki başlık tezhibi ve üzerinde kubbeli kısmıyla iki bölümden oluşmaktadır. Başlık kısmında ¼, kubbe kısmında ½ simetrik kompozisyon uygulanmıştır. Başlıkta köşelerde altınlanmış rûmilerle ¼ simetri ile tasarlanan zeminin rengi ve bölümün ortasında başlık için ayrılan dendanlı boşluğun zemini altın kalan kısımlar laciverttir. Kubbe kısmında da aynı şekilde baş aşağı yapılmış rumilerin oluşturduğu pafta altın kalan kısım laciverttir. Motiflerde mavi ve bir yenilik olarak mor rengi kullanılmıştır.

Fotoğraf 128: YZ0699, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 129: Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:11

Fotoğraf No: 50,60,130

Şekil No: 18,52,97

Envanter No: YZ0006

Eser Adı: المحمدية في الكمالات الأحمدية (Muhammediyye fî'l-Kemâlâti'l-Ahmediyye)

Yazar: Yazıcızâde (Yazıcıoğlu) Mehmed b. Kâtib Salih

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Şemâil

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 190x280 mm

Varak Sayısı: 248 varak

Satır Sayısı: 19 satır

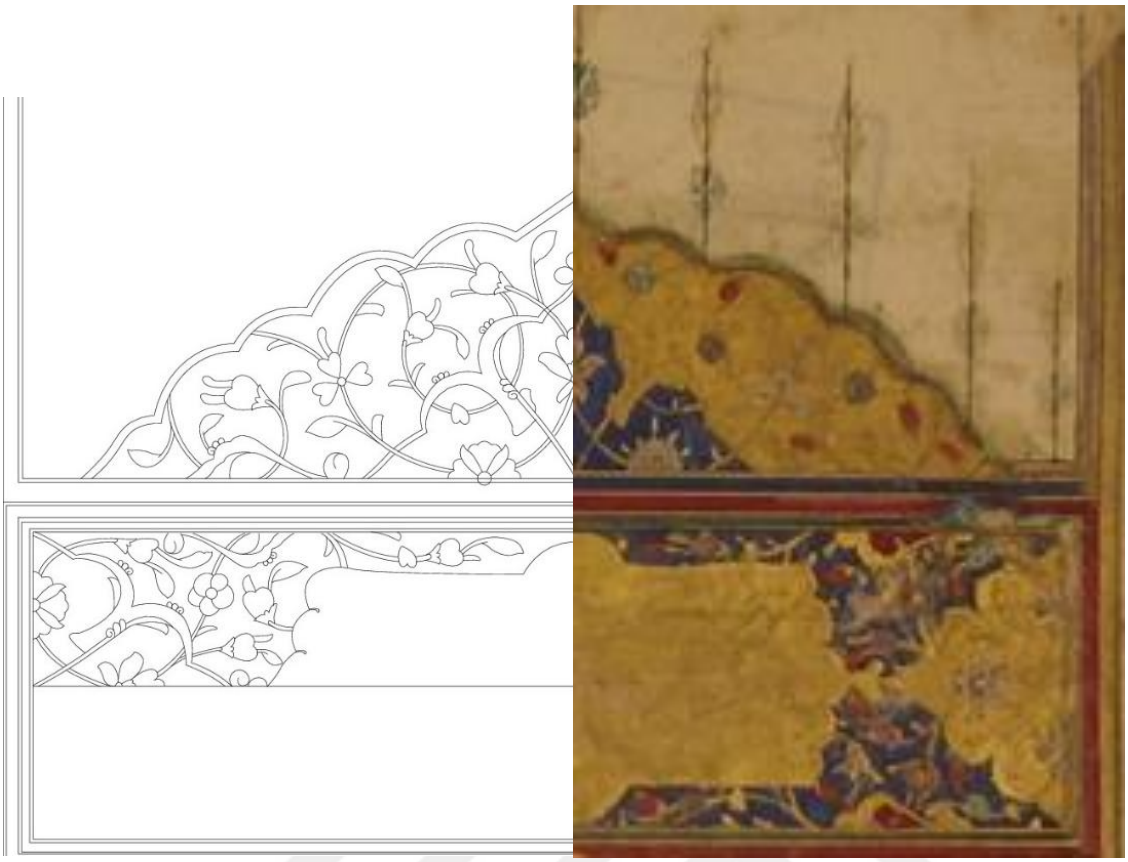
Diğer Açıklamalar: Yazıcızade Mehmed'in "Muhammediyye" adıyla şöhret bulan ve pek çok nüshası bulunan eseri, müellif nüshası olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphanesi'nde yer almakta olup, bu nüshada herhangi bir ketebe kaydı bulunmamaktadır. Yazıcızade Mehmed, bu eserini kardeşi Ahmed Bîcan'ın yönlendirmesiyle kaleme aldığı söylenmektedir. Daha önce Arapça yazdığı مغارب الزمان لغروب الأشياء في العين والعِيان (Meğâribü'z-Zamân li-Ğurûbi'l-Eşyâʾ fi'l-ʿAyn ve'l-ʿIyân" adlı eserini Türkçeye çevirmesi, Ahmed Bîcan tarafından talep edilmiştir. Ahmed Bîcan, bu çeviri üzerinden kendi eseri olan "Envârü'l-Âşıkîn" eserini yazdıktan sonra, Yazıcızade Mehmed de aynı eseri Türkçeleştirmiştir. Ortaya koyduğu bu esere, كتاب محمديّه في نعت سيّد العالمين حبيب الله الأعظم أبي القاسم محمّد المصطفى (Kitâbü Muhammediyye fî na'ti seyyidi'l-âlemîn habîbillâhi'l-a'zam Ebi'l-Kāsım Muhammedini'l-Mustafâ) ismini vermiştir[88].

[88]Mustafa İsmet Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, 2020, c.XXX, s.583-584.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasına dikdörtgen başlık ve üzerinde dendanlı kubbe kısmıyla unvân sayfası tezhibi yapılmıştır. Metnin üst kısmına 1/4 simetri başlık tezhibi onun da üzerine ½ simetri kompozisyonunda dendanlı kubbe kısmı tezyîn edilmiştir. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezhipte bölüm başı kısmında dendan ve rûmîlerle oluşturulan paftaların zemini altın, dışında kalan kısımların zemini laciverttir. Taç bölümünde ise başlık kısmının zıttı olarak rûmîlerle oluşturulan paftanın içi lacivert zemin kalan kısım altın yaldız rengindedir. Her iki bölümde de hatayî grubu motiflerden oluşan kompozisyon vardır. Mavi, kırmızı renkteki çiçekler anatomisine uygun yapılmıştır. Serbest fırçayla yapılmış tığlarla tezhip sonlandırılmıştır. Eser kıt'alar halinde yazıldığı için helezon şeklindeki su bezemeleri bu kıt'aları vurgulayacak şekilde üçlü sıra halinde tezyîn edilmiştir. İstinsah tarihi bilinmeyen eserin tezhibine baktığımızda kullanılan renkler, rûmîlerin, güller ve yaprakların düzgün anatomisiyle XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu'nda diyebiliriz.

Fotoğraf 130: YZ0006, Unvân Sayfası

Şekil 18: YZ0006, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:12

Fotoğraf No:44,52,61,85,131

Şekil No:19,47,67,79,98

Envanter No: YZ0976

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerîm

Hattat: Seyyid Muhammed Sıdki min Telamiz- i Mustafâ Fehmî

İstinsah Tarihi: 1057/1647

Dil: Arapça

Konusu: Kur'ân-ı Kerîm

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sûre Başı, Hizb ve Cüz Gülleri

Sayfa Ölçüsü: 117x181 mm

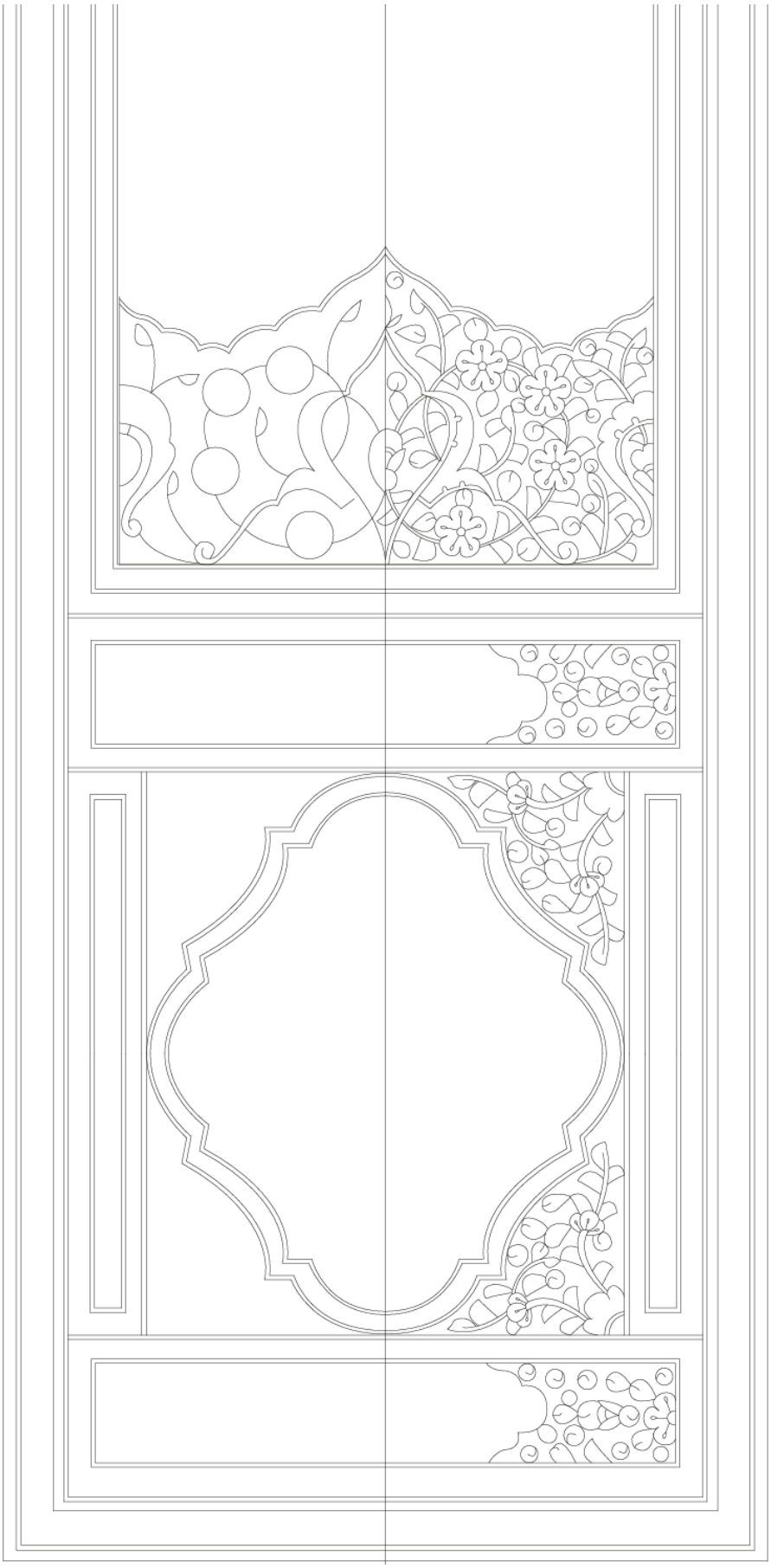
Varak sayısı: 304

Satır sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: YZ0976 envanter numaralı eser dikdörtgen iklil tasarımında 1b ve 2a sayfalarının simetrik düzende olduğu serlevhâ tezhibine sahiptir. Yazı dikdörtgen alanın içerisinde dendanlı kıvrımlı çizgileri olan kapalı formun içerisine alınmıştır. Yazı alanında zemin bırakılarak beyne's-sutûr tezhibiyle süslenmiştir. Yazı alanı ile dikdörtgen formun arasında kalan köşelerde ¼ gülden çıkan dalların üzerinde daha yuvarlak hatlara sahip yaprakların olduğu köşebentler vardır**.** Cetvellerin etrafında klasik serlevhâ tasarımlarında olan haşiye tezhibi yoktur**.** Zemin boyama tekniğiyle tezyîn edilmiş olan serlevhâ dönemi olan XVII. yüzyılda olan değişimleri göstermektedir. Kullanılan renkler, güllerin yapısı, yaprakların irileşmesi, metin etrafı cetvel çizgilerinin kıvrımlı hal alması bu değişim göstergelerindendir.

Fotoğraf 131: YZ0976, Serlevhâ Tezhibi

Şekil 19: YZ0976, Serlevhâ Analiz

Katalog No:13

Fotoğraf No:132

Şekil No:-

Envanter No: HS0788

Eser Adı: الإفصاح عن أنوار المصباح)في النحو للمطرزي (el-İfsâh an Envâri'l-Misbâh)

Yazar: Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Alî el-Mutarrizî el-Hârizmî

Hattat: Mehmed bin Abdullah

İstinsah Tarihi: 1076/1665

Dil: Arapça

Konusu: Dilbilim

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik, Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

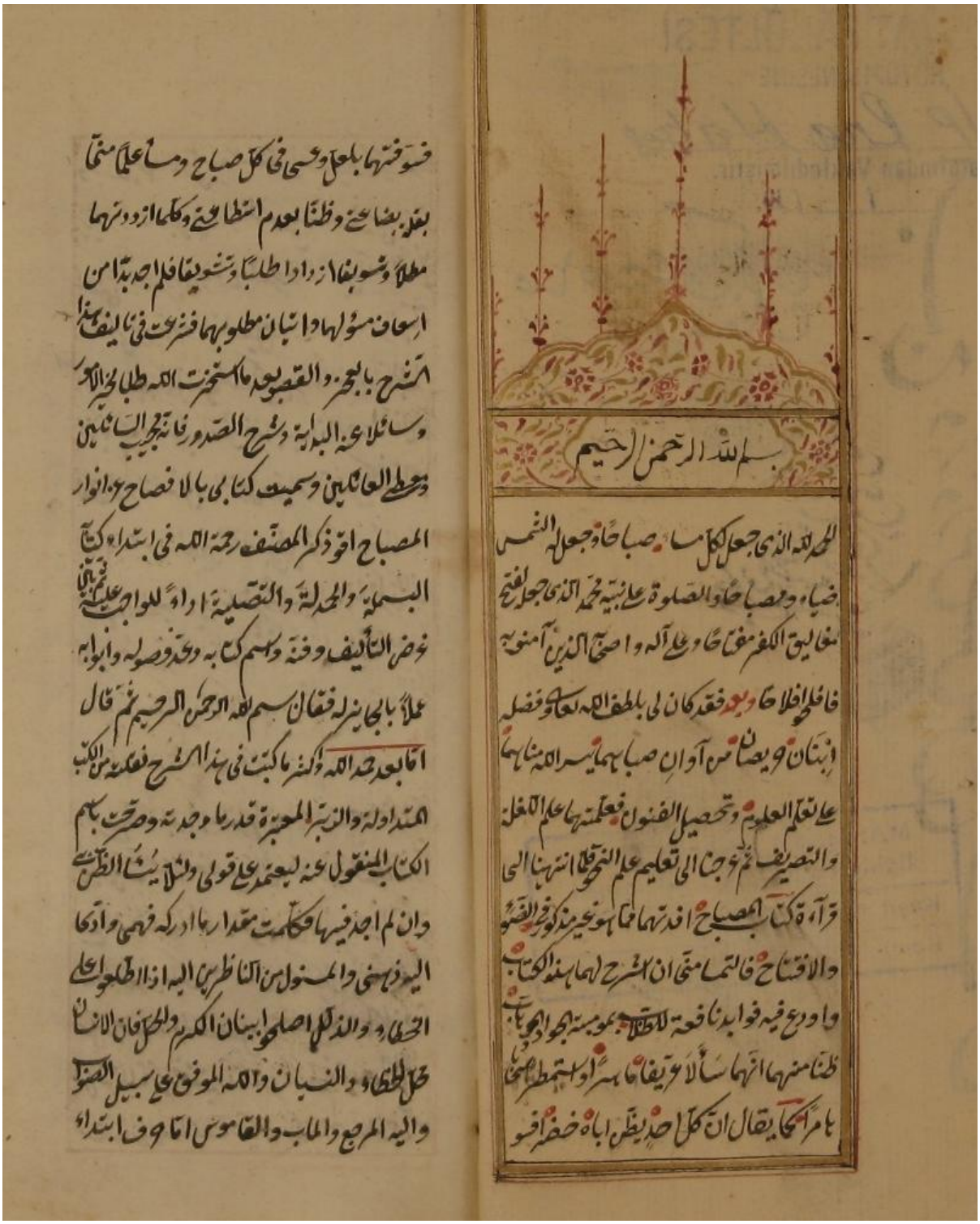
Sayfa Ölçüsü: 125x200 mm

Varak Sayısı: 148

Satır Sayısı: 19

Diğer Açıklamalar: Arap dilbilimci İbnu'l-Hâcib tarafından telif edilen el-Kâfiye üzerine literatürde çok sayıda şerh kaleme alınmıştır. El-İfsâh ise bu şerh geleneği içerisinde önemli örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında metnin başlangıcında çift tahrir tekniğiyle altın ve kırmızı renklerde basit bir şekilde tezhip uygulanmıştır.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل لكل مساء صباحا وجعل له الشمس
ضياء ومصباحا والصلوة على نبيه محمد الذي جعل لفتح
مغاليق الكفر مفتاحا وعلى آله واصحابه الذين آمنوا به
فافلحوا فلاحا وبعد فقد كان لي بلطف الله تعالى وفضله
ابنان وبعضان من آوان صباهما يسر الله منا هما
على تعلم العلوم وتحصيل الفنون فعلمتهما علم اللغة
والتصريف ثم عرجت الى تعليم علم النحو فلما انتهينا الى
قراءة كتاب المصباح افردتهما لما هو غير مذكور في الفصول
والايضاح فالتمسا مني ان اشرح لهما هذا الكتاب
واودع فيه فوايد نافعة للطلاب معوسة بحواشي وابواب
ظننا منهما انهما سألا تعريفا ماهرا او استمطرا سحابا
بامر انحا يقال ان كل احد يظن اباه خضرا فسو

فسوفتهما بلعل وعسى في كل صباح ومساء علما منا
بقلة بضاعتي وظنا بعدم استطاعتي وكلما ازددنا
مطلا وتسويفا ازدادا طلبا وتشويقا فلم اجد بدا من
اسعاف مسولهما وابان مطلوبهما فشرعت في تاليف هذا
الشرح بالجهد والقصور عما استخرت الله طالبا لخير الامور
وسائلا عنه البداية وشرح الصدور فانه مجيب السائلين
ومعطي الطالبين وسميته كتابي بالافصاح عن انوار
المصباح اقول ذكر المصنف رحمه الله في ابتداء كتابه
البسملة والحمدلة والتصلية اداء للواجب عليه تبعا
لغرض التاليف وفقه وسهم كتابه وحقق وصوله وابوابه
عملا بالجايز له فقال بسم الله الرحمن الرحيم ثم قال
اما بعد حمد الله وكثر ما كتب في هذا الشرح فعلكه من الكتب
المتداولة والزبر المعتبرة قدر ما وجدته وصرحت باسم
الكتاب المنقول عنه ليعتمد على قولي ولئلا يشك الناظر في
وان لم اجد فيها فكلمت متعذرا ادركه فهمي وادعا
اليه ذهني والمسئول من الناظرين اليه اذا اطلعوا على
الخطاء والزلل اصلحوا بايمان الكرم والحمل فان الانسان
محل للخطاء والنسيان والله الموفق على سبيل الصواب
واليه المرجع والماب والقاموس اما وقوف ابتداء

Fotoğraf 132: HS0788, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No: 14

Fotoğraf No:133

Şekil No:-

Envanter No: YZ1708

Eser Adı: Târîh-i Ahmed Paşa der-Bağdâd

Yazar: Kâtib-i Ahmed Paşa

Hattat: Kâtib-i Ahmed Paşa

İstinsah Tarihi: 1120/1716

Dil: Türkçe

Konusu: Tarih

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 137x230 mm

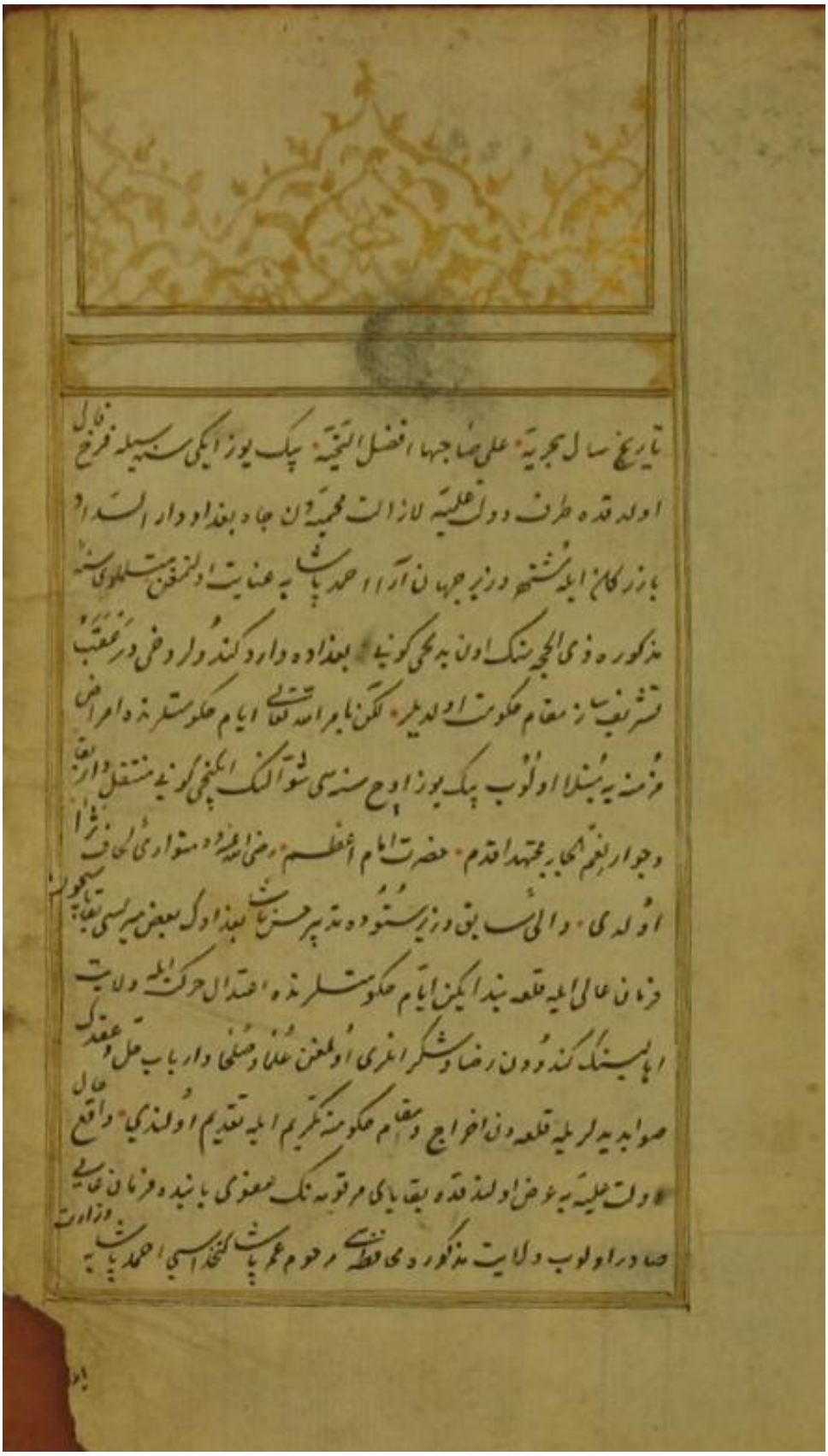
Varak Sayısı: 53

Satır Sayısı: 15

Diğer Açıklamalar: Bağdat Valisi Eyüplü Hasan Paşa'nın oğlu olan müellif beylerbeyi görevindeyken babasının vefatıyla onun yerine geçmiştir[89]. Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın (ö.1747) kâtibi tarafından yazılmış olan bu eserin ketebe kaydında bitiş tarihinin Ahmed Paşa'nın henüz hayatta olduğu döneme rastlaması nedeniyle, büyük ihtimalle müellifin kâtibinin eliyle oluşturduğu asıl nüsha olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca eserde anlatılan son hadiselerden yalnızca yedi yıl sonra temize çekilmiş olması da bu görüşü güçlendirmektedir. Hattatın Ahmed Paşa'nın kâtibi olduğu, aktardığı pek çok mektubun başına yazdığı "Sûret-i mektûb-ı müsvedde-i fakîr" gibi notlardan açıkça anlaşılmaktadır (bkz. v.12a, 15a, 34a).

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasındaki unvân tezhibi ¼ simetri ile tasarlanmış ulama kompozisyondadır. Çiçek, yaprak ve rumiler ile dalları altınla boyanmış tahriri çekilmeden zemin boyanmadan yarım bırakılmıştır.

[89] Abdülkadir Özcan, Ahmed Paşa, *DİA*, c.II, 1989, s.111.

Fotoğraf 133: YZ1708, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No: 15

Fotoğraf No:86,95,134,135

Şekil No:-

Envanter No: YZ0004

Eser Adı: Fetâvâ-yı Ali Efendi

Yazar: Çatalcalı Ali Efendi (Şeyhülislâm Şeyhzâde 'Alî b. Mehmed el-Çatalcavî- ö.1692)

Hattat: el-Hâc Ahmed b. el-Hâc Mahmûd (Limni imamı diye ma ‘ruf)

İstinsah Tarihi: 9 Zilhicce 1128 / 24 Kasım 1716

Dil: Arapça

Konusu: Dilbilim

Yazı Çeşidi: Hurde Ta’lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 148x255 mm

Varak Sayısı: 221

Satır Sayısı:29

Tezhip Özellikleri: Unvân sayfası tezhibi üçgen formdaki dendanlı taç kısmı ve ince dikdörtgen formdaki başlık kısımdan oluşmaktadır. Başlık zemini altınlanmış metin yazılmamış ve iki yanda yarım gülle tezyîn edilmiştir. Taç kısmında da aynı şekilde zemin altınlanmış; dallar yeşil, motifler sülyen, pembe ve beyaz renktedir ayrıca pembe ve mavi renkte basit zencerekler uygulanmıştır. Motiflerde küçülme dallarda ise irileşme söz konusudur.

Fotoğraf 134: YZ0004, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 135: YZ0004, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No: 16

Fotoğraf No:

Şekil No:-

Envanter No: YZ0479

Eser Adı: Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Yazar: el-Cezûlî, Ebu Abdullah Muhammed b. Süleyman b. Abdurrahman el-Haseni eş-Şâzeli

Hattat:-

İstinsah Tarihi: 1138/1726

Dil: Arapça

Konusu: Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Minyatür Resim, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 115x190 mm

Varak Sayısı: 67

Satır Sayısı: 13

Diğer Açıklamalar: Eser, Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin (ö. 870/1465) derlediği salâvat mecmuasıdır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasına altın cetvelle çevrelenmiş metnin üst kısmına altın zemin üzerine basit şekilde motiflerle tezhip uygulanmıştır. ½ simetri ile yapılan tezhipte altın dışında kahverengi kullanılmıştır. 8b-9a-9b-10a sayfalarında tablolarda cetveller altınlanmıştır. 10b-11a sayfalarında minyatür resimler vardır. (Fot.111)

Fotoğraf 136:YZ0479, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 137: YZ0479, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No: 17

Fotoğraf No:90,138,139

Şekil No:-

Envanter No: YZ0234

Eser Adı: Kasidetü'l-Bürde

Yazar: Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî (ö. 695/1296)

Hattat: İsmail Konevi

İstinsah Tarihi: 1156/1743

Dil: Arapça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sûre Başı, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 101x160 mm

Varak Sayısı: 16

Satır Sayısı: 11

Diğer Açıklamalar: Eser, Bûsîrî'nin Hz. Peygamber hakkında yazdığı ünlü kasidedir.

Eseri sanatsal değeri yüksek nesih hatla yazan hattatı İsmail Konevî hakkında kaynaklarda iki farklı bilgi mevcuttur. Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin ele aldığı silsilenâme kayıtlarında, "Konevî el-Hacı Hâfız Ebubekir Râşid Efendi'nin ilk öğrencilerinden olan Konevî el-Hacı Hâfız İsmail Şakir Efendi'nin Hicrî 1200 (M. 1786) yılında vefat ettiği; 'kalem-i hadîd' kullanarak çok sayıda Mushaf-ı Şerif istinsah ettiği ve yaklaşık on beş yıl boyunca hatimle teravih namazı kıldırdığı" belirtilmektedir[90]. Topkapı Sarayı Müzesi Enderûn Hazînesi'nde 1759 tarihli Hediyyetü'l-İhsân adlı eseri, 1786 tarihli sülüs ve nesih kıt'ası da Sakıp Sabancı Müzesi'ndedir[91].

Bununla birlikte, eserin hattatının, 1780 yılında vefat eden ve Enderun'da reisü'l-muallimîn olarak görev yapan Konyalı İsmail Efendi olabileceği yönünde değerlendirmede de bulunabiliriz [92].

[90] Suat Donuk, Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin Silsile-İ Hattâtîn Adlı Silsilenâmesi, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* c.VIII, sy.3, 2025, s.433.
[91] https://hattatlarsofasi.wordpress.com/ (Erişim Tarihi:01.09.2025)
[92] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 3,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.821.

Tezhip Özellikleri: Metin üzerinde iki bölümden oluşan unvân sayfası tezhibinin başlık bölümünde zemin renkleri mavi ve laciverttir. Bu dikdörtgen formun metin için ayrılan orta kısmı sülyen dendanlarla oluşturulmuş, zemin altınlanmıştır ve yanlardaki süslemeler simetriktir. Unvân tezhibinin taç kısmında sülyen renkteki ayrıma rûminin oluşturduğu paftanın zemini mavi, dışarıda kalan kısımlarda ise altındır. Açık yeşil dallar, yapraklar, pembe beyaz sülyen gül ve goncalar uygulanmıştır.

Fotoğraf 138:YZ0234 Unvân Sayfası

Fotoğraf 139: YZ0234 Unvân Sayfası Detayı

Katalog No: 18

Fotoğraf No:140

Şekil No:-

Envanter No: YZ0689

Eser Adı: حاشية سيالكوتي على المطول (Haşiyetü Siyalkuti ale'l-Mutavvel)

Yazar: Abdülhakim b.Şemsiddin M. (Fakihü'l-Hanefi) Siyalküti (d.1580-ö.1657)

Hattat:-

İstinsah Tarihi: 1157/1744

Dil: Arapça

Konusu: Belağat

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 120x200 mm

Varak Sayısı: 297

Satır Sayısı: 23

Diğer Açıklamalar: Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Arapça belağat üzerine yazdığı eserin, Hindistanlı âlim Abdülhakim Siyalküti tarafından yapılan haşiyesidir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibinde her iki yanında serbest dallar tezyin edilen Besmele cetvel içine alınmıştır. Bu kısmın üzerinde başlık kısmı yapılmayıp kalın cetvel tercih edilmiştir. Bu kısmın üzerinde dendanlı kubbe formunda taç tezhibi bulunmaktadır. ½ simetri ile tasarlanan bu bölümde altın zemin üzerine yeşil dallar yapraklar kırmızı mor pembe renkte gül ve goncalar uygulanmıştır. Dalların kalınlığı motiflerin küçük ve ayrıntısız olması dönemiyle paralellik gösteren özellikleridir.

Fotoğraf 140: YZ0689, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No: 19

Fotoğraf No:63,89,141,142

Şekil No:20,82,83,115,118,119,126,132,133,141

Envanter No: US0086

Eser Adı: ed-Dürrü'l-Yetîm mea Şerh

Yazar: Birgivî, Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender el-Birgivî/Ahmed Faiz (Şârih)

Hattat: Süleyman Hamdullah

İstinsah Tarihi: 23 Safer 1158/1745

Dil: Arapça

Konusu: Kıraat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Fasıl Başı

Sayfa Ölçüsü: 140x203 mm

Varak Sayısı: 59

Satır Sayısı: 15

Diğer Açıklamalar: ed-Dürrü'l-Yetîm tecvidi konu edinen eserdir. Kitabın ilk 6 sayfasında İmam Birgivî'nin Dürrü'l-Yetîm'i, devamında ise Ahmed Faiz'in şerhi bulunmaktadır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân tezhibi vardır, aynı tezhipten 7b sayfasında da bulunmaktadır. Desen kurgusu, motiflerin yapısıyla sanatsal zevki yüksek bir eserdir. Bolca altın kullanımı, tığların yapısıyla XVIII. Yüzyıl tezhip özellikleri göstermektedir. Tezhipli alan metin üzerinde dikdörtgen fasıl başı tezhibi ve onun üzerinde kubbeli kısmıyla iki bölümden oluşur. Fasıl başı tezhibi ¼, kubbeli taç kısmı ise ½ simetri ile tasarlanmıştır. Her iki kısım da paftaları sarılma rûmîden oluşan ayırma rumilerle paftalar oluşturulmuştur, gonca ve güllerden oluşan hatâyi üslûbu motiflerle tezyîn edilmiştir. Eser; desen kurgusu, zengin motif çeşidi, motiflerin anatomileri ile İstanbul Üslûbu özelliği göstermektedir ancak zeminde sadece altın kullanımı ve motiflerde kullanılan renklerin tonları ile XVIII. yüzyılda olan değişimleri yansıtmaktadır.

Fotoğraf 141: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 142: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Şekil 20: US0086, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No: 20

Fotoğraf No:13,14,35,43,65,92,143,144

Şekil No:21,46,81

Envanter No: YZ1121

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerîm

Hattat: Taşmektepli Mustafa Râkım

İstinsah Tarihi:1161/1748

Dil: Arapça

Konusu: Kur'ân-ı Kerîm

Yazı çeşidi: Nesih

Tezhip çeşidi: Serlevhâ, Sûre Başı, Sayfa Cetvelleri, Cüz Gülleri, Duraklar

Ölçüsü: 100x160 mm

Varak sayısı: 450

Satır sayısı: 13

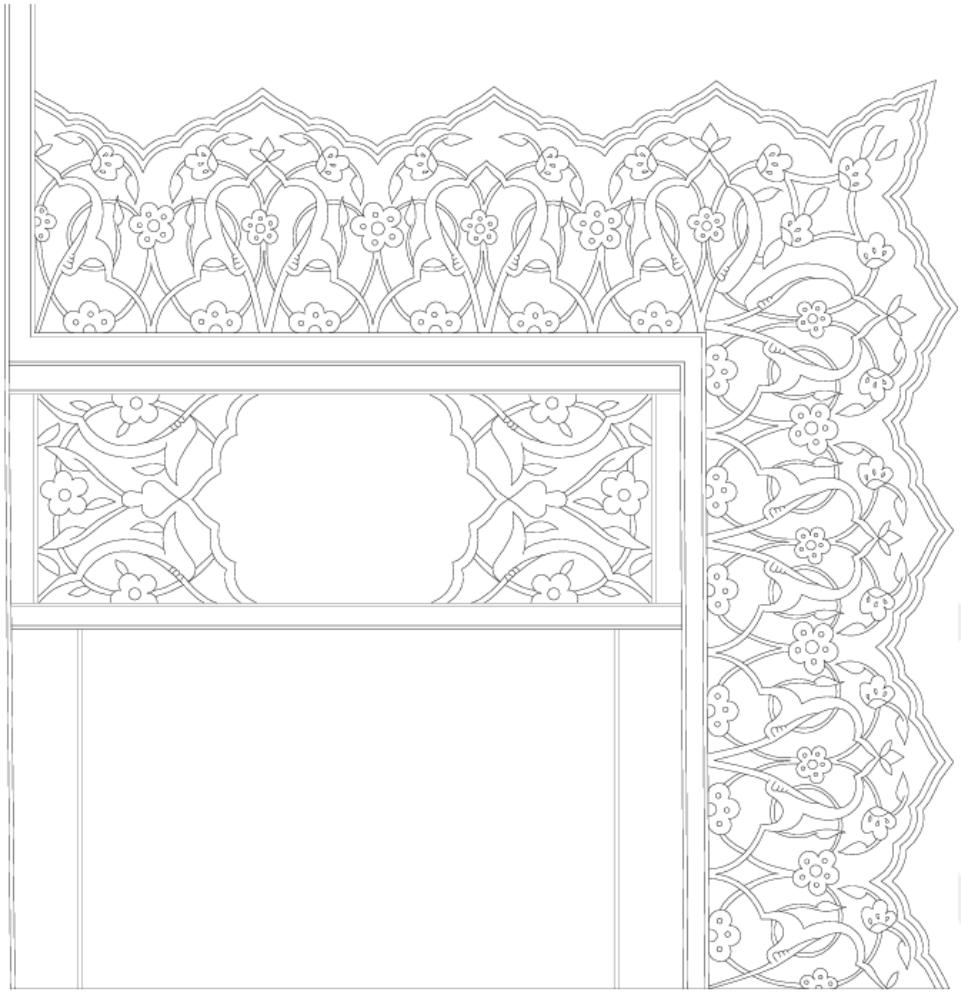
Diğer Açıklamalar: Eserin ketebesinde "Mustafa Rakım" imzası vardır, istinsah tarihinden hareketle hattatın Mustafa Râkım b. Ahmed (Taşmektepli) olduğu tespit edilmiştir. İmrahor Cami'nin imamı Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi'den aklâm-ı sitte meşk etmiştir sonrasında Aşık Paşa'daki Taş Mektep'te hüsn-i hat dersleri verdiği için, Taşmektepli olarak şöhret kazanmıştır. 1767 yılında vefat etmiştir ve Merkez Efendi 'de babasının yanında medfundur[93].

Tezhip Özellikleri: Kur'ân-ı Kerîm'in Serlevhâ tezhibi dışında sûre başı tezhibi ve cüz gülü tezhipleri bulunmaktadır. Eserin 1b+2a sayfalarında serlevhâ tezhibi bulunmaktadır. Zemin boyama tezhip tekniğiyle yapılmıştır. Simetrik şekilde dikdörtgen iklil tasarlanan serlevhânın 1b sayfasında Fatiha sûresi, 2a sayfasında Bakara sûresinin başı bulunmaktadır. Zemini tamamen altınlanmış olup desenler siyah tahrirle oluşturulmuştur, çiçeklerin ortasına belli belirsiz beyaz renk girilmiştir. Eserin cildi hem zeminin hem de desenin boyandığı mülemma ciltlerdendir.

[93] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul: Klasik, 2011, s.469

Fotoğraf 143: YZ1121, Serlevhâ Tezhibi

Şekil 21:YZ1121, Serlevhâ Analizi

Eserin metnin olduğu bölümde kâğıt rengi görünmektedir, geri kalan kısımlarda zemin tek renk olup altın rengindedir. Dikdörtgen içerisinde olan yazı alanında altına boyanmış basit bir şekilde beyne's-sutûr tezhibi bulunmaktadır, daire formunda olan durakları üzeri siyah tahrirle 6 parçaya bölünmüştür.

Sûre başı ve sûre sonu alanları ¼ simetri şeklinde tasarlanmıştır ayırma rûmî ve güllerle tasarlanan alanlarda yazı için orta bölüm desensiz bırakılmış olup yazılar beyaz üstübeç mürekkebiyle yazılmış tahrirsiz bırakılmıştır.

Serlevhanın haşiye tezhibinde ulama olarak tasarlanmış ayırma rûmîlerin arasında yine gül ve dalların ulama kompozisyonu vardır. Altın zemin üzerine siyah tahrirle oluşturulan kompozisyonda başka renk kullanılmamıştır, sadece çiçeklerin ortasında hafif beyaz yine üzerine kırmızı noktalama şeklinde renklendirme yapılmıştır. Yazı alanının iki yanında sûre başını ve sûre sonunu birleştiren zencerek ve yine yazı alanı sûre başı ve sûre sonunu haşiye tezhibinden ayıran halat şeklinde ve yeşil

renkte ara suyu çevrelemektedir. Sıralı şekilde hürdekâri formunda kırmızı gül ve dalları belli belirsiz siyah renkte yapraklardan oluşan tığları bulunmaktadır.

Fotoğraf 144:YZ1121, v.446b- v.447a

Katalog No:21

Fotoğraf No:94,145,146

Şekil No:86,123

Envanter No: YZ0629

Eser Adı: Miftâhu'l-Ulûm

Yazar: Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâceddin Yusuf b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Harizmî

Hattat: Şeyh İbrahim Rıfâî

İstinsah Tarihi: 1 Cemaziyelevvel 1168/1755

Dil: Arapça

Konusu: Belâğat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 125x200 mm

Varak Sayısı: 217

Satır Sayısı: 25

Diğer Açıklamalar: Miftahu'l-ulum Sekkakî'nin Arapça dilbilgisi ve belâğata dair eseridir.

Eserin ketebesinde ismi geçen Şeyh İbrahim Rıfâî ile ilgili "Edirneli olup 1796 da vefat etmiştir, Eyüp'de medfundur"[94] bilgisi vardır ancak eserin istinsah tarihinin 1755 olması, bu bilgilerin kesin biçimde doğrulanmasını güçleştirmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân sayfası tezhibi vardır ve metnin üzerinde üç bölümlü bir yapıya sahiptir. Metnin üzerinde ince bir dikdörtgen formun içinde besmele ve besmelenin iki yanında zemini altın üzerinde basit şekilde yapılmış gonca ve yapraklar vardır. Bu bölümün üzerinde ortası altın varaklı kenarları ¼ simetrik kompozisyonda basit gonca ve yapraklardan oluşan daha kalın dikdörtgen bölüm vardır. Bu bölümün de üzerinde ½ simetri ile tasarlanmış kubbeli bölüm vardır. Bu bölümün ortasında ayırma rumi ile pafta oluşturulmuş ve paftanın zemin rengi soluk lacivert renkte, paftanın dışının zemini altındır. Gül ve goncalar beyaz renkte olup kırmızı ile gölgelendirilmişlerdir. Tığlar eskiye oranla daha büyük ve düzensizlerdir.

[94] [94] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 3,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.751

Fotoğraf 145: YZ0629, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 146: Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:22

Fotoğraf No:147,148

Şekil No:122,137,139

Envanter No: YZ0572

Eser Adı: كتاب الشفاء في تعريف حقوق سيدنا محمد المصطفى (Kitabü'ş-Şifa fî Ta'rifi Hukuki Seyyidina Muhammed el-Mustafa)-Şifâ-i Şerif

Yazar: Kadı İyâd, Ebü'l-Fazl İyâd b. Mûsâ b. İyâd el-Yahsûbî, el-Endülüsî

Hattat:-

İstinsah Tarihi: 10 Zilhicce 1169/1756

Dil: Arapça

Konusu: Hadis

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 140x210 mm

Varak Sayısı: 254

Satır Sayısı: 21

Diğer Açıklamalar: Müellif, eş-Şifâ adlı eserini, Hz. Peygamber'e karşı Müslümanların sevgilerini ve sünnete olan bağlılıklarını artırmak maksadıyla yazdığını belirtmektedir[95].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân sayfası tezhibi vardır. Unvân sayfası tezhibi aynı yüzyılda yazılmış eserlerle paralellik göstermektedir. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezyinatta altın, lacivert, kırmızı renklerini kullanılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında sayfa cetvelleri ve sade şekilde yapılmış durak süslemeleri vardır. Unvân tezhibini beyaz renkteki (+),(-) şekillerle süslenmiş lacivert ve kırmızı çarkıfelek formundaki gül, hatayî gibi motif çeşitliliği ile çalışmamızda olan diğer eserlerden farklılık gösterirken metin üzeri iki katlı yapısı, kullanılan renkler, motiflerin ve tığların anatomisi ile çağdaşlarıyla paralellik göstermektedir.

[95] Mehmet Yaşar Kandemir, eş-Şifâ, *DİA,* c.XXXIX, 2010, s.134.

Fotoğraf 147: YZ0572, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 148: YZ0572, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No: 23

Fotoğraf No:49,68,93,149

Şekil No:22,49,84,111

Envanter No: US0025

Eser Adı: تقريب النشر في القراءات العشر (Takrîbü'n-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-Aşr)

Yazar: İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed ed-Dımaşkî el-Cezerî

Hattat: İbrâhim Trabzonî Hisârî

İstinsah Tarihi: 25 Ramazan 1175/1761

Dil: Arapça

Konusu: İlm-i Kıraat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ

Sayfa Ölçüsü: 197x306 mm

Varak Sayısı: 357

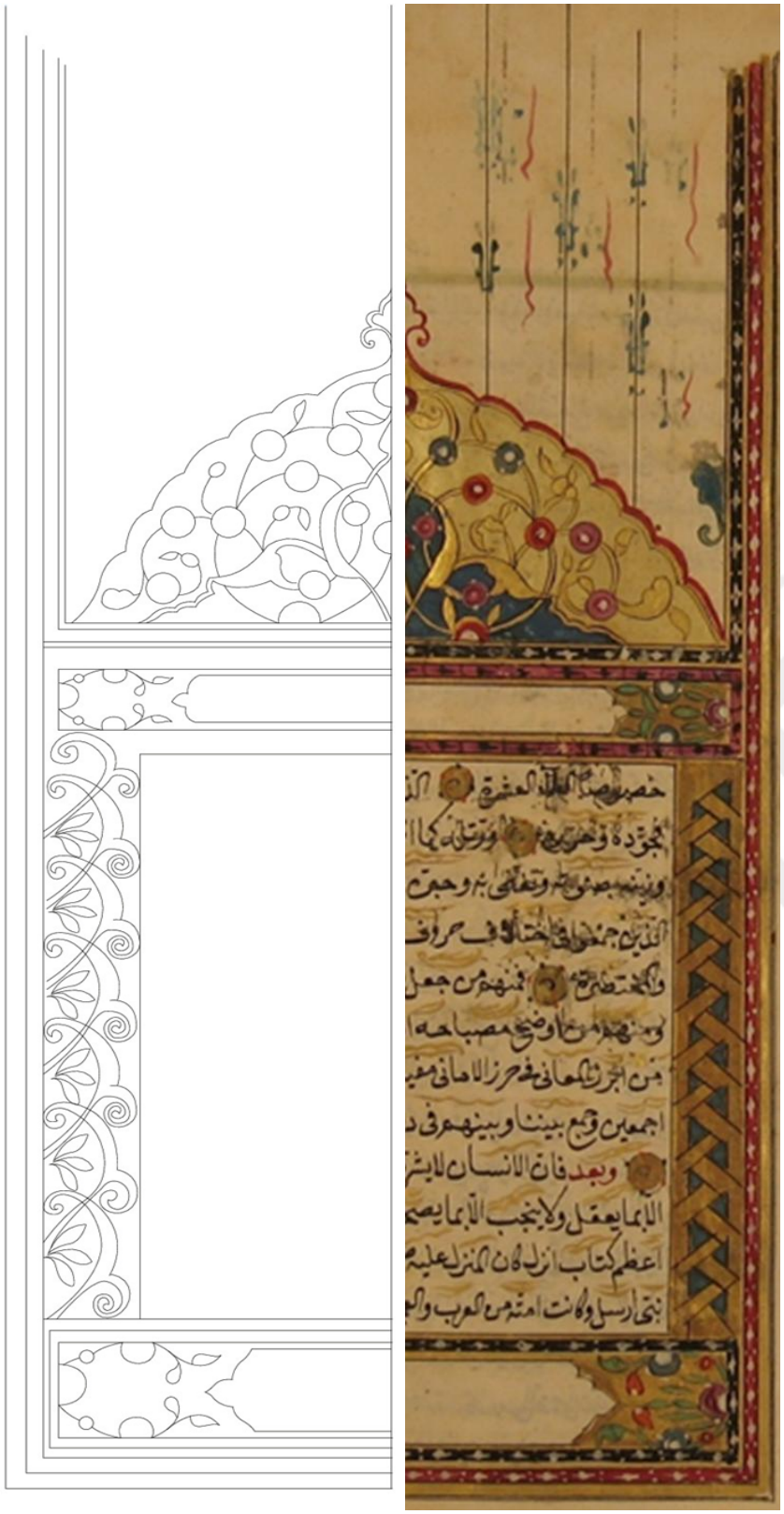
Satır Sayısı: 25

Diğer Açıklamalar: Takrîbü'n-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-Aşr, İbnü'l-Cezerî'nin kırâat-i aşereye dair kaleme aldığı eseridir.

Tezhip Özellikleri: US0025 envanter numaralı eser dikdörtgen formda eserin 1b+2a sayfalarında simetrik serlevhâ tezhibi bulunmaktadır. Zemin boyama tezhip tekniğiyle yapılmış olan serlevhada yazı alanında kâğıt rengi muhafaza edilmiştir. Metinde cümle sonlarında oval şekilde basit duraklar uygulanmıştır. Bölüm başı ve sonu tezhipleri ½ simetrik tasarlanmış olup her ikisini metnin iki yanında rûmî ve üçgenlerden oluşan zencerekler birleştirmektedir. Bölüm başı tezhibinin üzerinde serlevhanın dendanlı taç kısmı vardır ve bu alan ½ simetri ile detaydan yoksun rûmîler ve güllerle tasarlanmıştır. Ortabağ rûmîlerin oluşturduğu paftanın zemini lacivert dışarıda kalan alanın zemin rengi altındır. Tığlar XVIII. Yüzyıldan görüldüğü üzere zarif hallerini kaybetmiştir.

Fotoğraf 149: US0025, Serlevhâ Tezhibi

Şekil 22: US0025, Serlevhâ Analizi

Katalog No:24

Fotoğraf No:7,22,53,150,151

Şekil No:-

Envanter No: YZ0717

Eser Adı: Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Yazar: Cezûlî, Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman b. Dâvud es-Simlâlî el-Cezûlî

Hattat: Muhammed Tahir b. Hüseyin min Telâmiz…Kâmil Enis Mustafa Efendi

İstinsah Tarihi: Cemaziyelevvel 1175/1761

Dil: Arapça

Konusu: Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Fasıl Başı, Hatime Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 100x170 mm

Varak Sayısı: 90

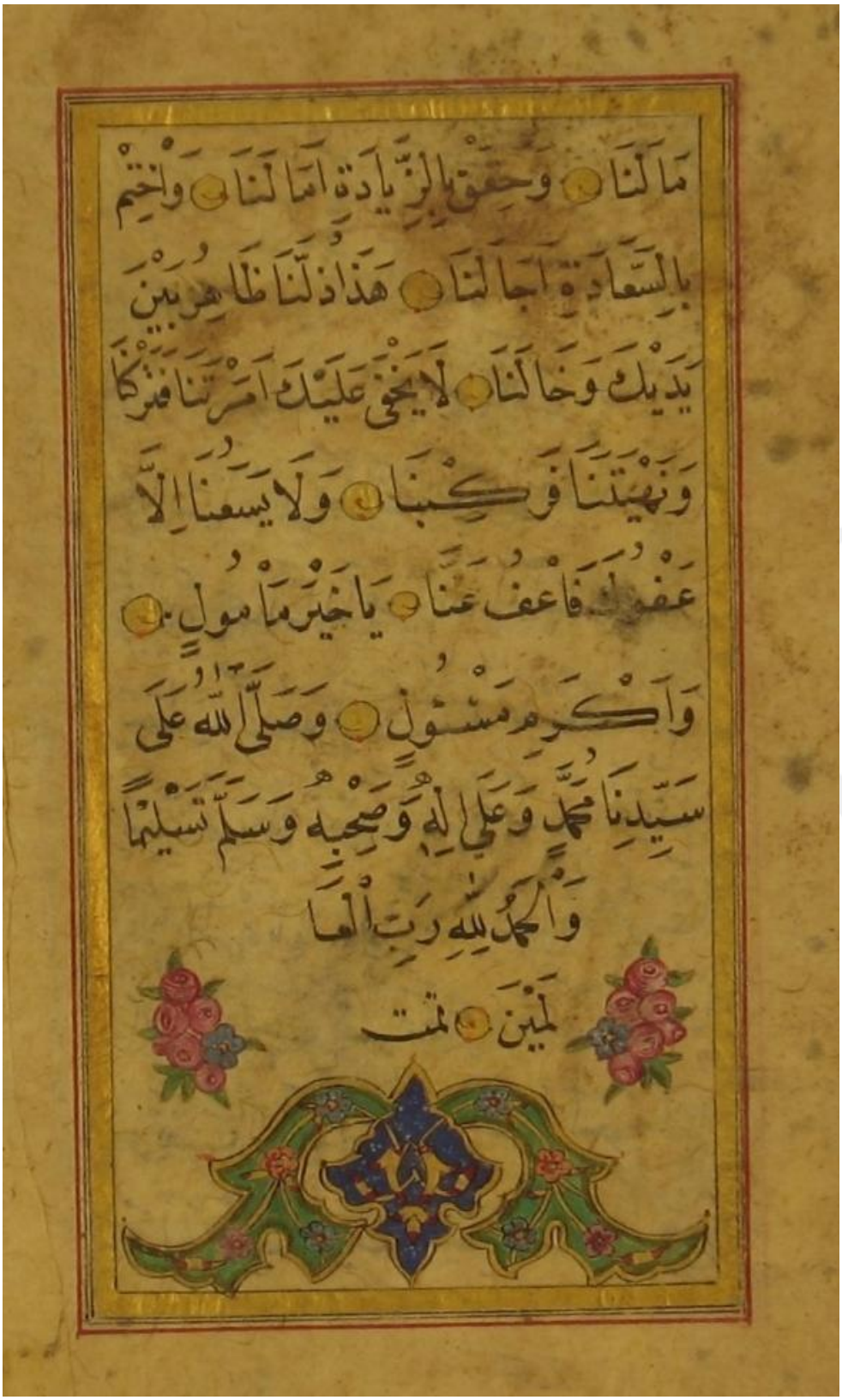
Satır Sayısı: 11

Diğer Açıklamalar: Diğer Nüshaları: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi; YZ0203, YZ0473, YZ0479, YZ0640, YZ0717, YZ0824, YZ0933, YZ1128, YZ1717.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında ve 15b sayfasında unvân sayfası tezhibi,13b ve 14a sayfalarında minyatür resim, son sayfada hatime tezhibi ve sayfalarda altınla süslenmiş duraklar ve sayfa cetvelleri vardır. 1b sayfasındaki tahrip olan unvân sayfası tezhibi 15b sayfasındaki tezhiple benzer formdadır. Altın, lacivert, yeşil, pembe, mavi, sülyen, siyah renklerin kullanıldığı canlı ve zengin renk paletine sahip olan fasıl başı tezhibi başlık bölümü ve onun üzerindeki taç şeklinde olan bölümden oluşmaktadır. Başlık bölümü ¼ simetrik, üst bölüm ise ½ simetrik ulamalı kompozisyona sahiptir. Desen tasarımında doluluk-boşluk dengesi bozulmuş ve motifler irileşmiştir.

Fotoğraf 150: YZ0717, v.15b Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 151: YZ0717, Hatime Sayfası Tezhibi

Katalog No: 25

Fotoğraf No:152

Şekil No:-

Envanter No: YZ0606

Eser Adı: Şifâ-i Şerif

Yazar: Kadı İyad, Ebü'l-Fadl İyad b.Musa b.İyad

Hattat: -

İstinsah Tarihi: 1193/1779

Dil: Arapça

Konusu: Hadis

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Beyne's-sutûr, Sayfa Cetvelleri, Hatime Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 120x208 mm

Varak Sayısı: 233

Satır Sayısı: 19

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi iki bölümden oluşmaktadır. Metin üzerindeki dikdörtgen formdaki başlık kısmında metin için ayrılan ortadaki kısımda zemin rengi altındır yanlarda simetrik tezyinât vardır. ½ simetri ile tasarlanan taç kısmında yıpranmalar olmuştur. Hurdekâri tekniğiyle yapılan tığlar desene göre iri durumda değildir. Hatime sayfasında sadece altınla yapılan desen tahrirlenmeden bırakılmıştır.

Fotoğraf 152: YZ0606, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:26

Fotoğraf No:153

Şekil No:-

Envanter No: YZ1601

Eser Adı: Muhtelif Kitaplar (15 Eser)

Yazar: Ali b. Sultan Muhammed el-Kari

Hattat: Ḥasan bin Muḥammed ez-Züheyrî el-Ḳırımî eş-Şâzelī el-Ḳâdir

İstinsah Tarihi: Şevval 1203/1789

Dil: Arapça

Konusu: Evrad

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 130x190 mm

Varak Sayısı: 170

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibinin tasarımı cılız kalmıştır. Zemin boyam tekniğiyle yapılan eserde, zemin rengi altındır. Tığlar ise tezhipli alana göre daha iri tasarlanmışlardır.

Fotoğraf 153: YZ1601, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No: 27

Fotoğraf No:154,155

Şekil No:-

Envanter No: YZ0592

Eser Adı: es-Siyalküti âle'l-Hayâl (li-Şerh Teftazâni li-Nesefî)-Zübde

Yazar: Es-Siyalküti, Abdülhakim b.Şemsiddin M.(el-Fakihü'l-Hanefi)

Hattat:

İstinsah Tarihi: 1207/1792

Dil: Arapça

Konusu: Akâid

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 157x214 mm

Varak Sayısı: 164

Satır Sayısı: 25

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân tezhibinde başlık bölümü taç bölümüne göre dar tutulmuştur. Dendanlı kubbe formundaki ½ simetri olarak tasarlanan taç kısmında açık pembe renkteki ayırma rumilerle ortada pafta oluşturulmuştur. Paftanın zemin rengi lacivert, dışında kalan kısım altınla boyanmıştır.

Fotoğraf 154: YZ0592, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 155: YZ0592, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:28

Fotoğraf No:67,96,156

Şekil No:23,62,89

Envanter No: OG1233

Eser Adı: Marifetnâme

Yazar: İbrahim Hakkı, (İbn Derviş Osman el-Erzurumi)

Hattat: Seyyid Halîl b. Yahyâ b. Feyzullah

İstinsah Tarihi: 26 Zilhicce 1221/1806

Dil: Türkçe

Konusu: Tasavvuf

Yazı çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 175x273 mm

Varak Sayısı: 433

Satır Sayısı: 29

Diğer Açıklamalar: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ikinci temel eseri**,** ansiklopedik bir nitelik taşımakta olup 1757 yılında kaleme alınmıştır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi XIX. yüzyılda görülen eserlerdeki tezhiplerle paralellik göstermektedir hem klasik tezhip üslûbunun özelliklerini hem de yenilikleri bir arada bulundurmaktadır. Zeminde sadece altın kullanımı, dalların ve rûmi motiflerinin yeşil rengi bu yeniliklerdendir. ½ simetri ile tasarlanan unvân sayfası tezhibi diğer örnekler gibi iki katlı yapıdan oluşmaktadır. Metnin üzerinde yer alan besmelenin yazılı olduğu dikdörtgen başlık bölümü taç bölümüne oranla iyice daralmıştır. Gül motifleri sade ve küçük tasarlanmışken dallar kalınlaşmıştır. Serbest fırça çalışılan tığlar lacivert renkte motifler ise pembe, mavi, kırmızı renktedir.

Fotoğraf 156: OG1233, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 23: OG1233, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No: 29

Fotoğraf No:73,157,158

Şekil No:-

Envanter No: OG0574

Eser Adı: Hilye-i Hakâni

Yazar: Hakânî, Ayas Paşazâde Mehmed Bey

Hattat:-

İstinsah Tarihi: 1223/1808

Dil: Türkçe

Konusu: Şemail

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 123x195 mm

Varak Sayısı:68

Satır Sayısı: 11

Diğer Açıklamalar: Hâkânî Mehmed Bey'in (ö. 1015/1606) Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerini konu edinen bu mesnevî türü eseri, türünün ilk ve en mühim örneği olarak kabul edilmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi üç bölümden oluşmaktadır. Metnin hemen üzerinde 1 milimetrelik gîsû ile çevrili, kırmızı mürekkeple "Hâzihi Hilyetü'ş Şerife" yazmaktadır. Yazının iki yanında boş bırakılmış koltuk alanları vardır. Bu alanın üzerinde dikdörtgen formdaki alan ¼ simetri ile tasarlanmıştır. İri yaprak ve dendanlarla paftalar oluşturulmuş olup dendanların ortasındaki altın zeminli alan boş bırakılmıştır. Yaprakların oluşturduğu paftaların zemini solmuş çivit rengine sahiptir. Bu bölümü yine solmuş kırmızı renkte cetvel çevrelemektedir. En üstte kubbeli kısım ½ simetrik kompozisyonla tasarlanmış olup simetrinin katlama yerleri rûmîli paftalarla tezyin edilmiştir. Altınla boyanıp siyah renkle tahrirlenmiş çift yol(ayırma) rumilerin zeminleri yine altındır, kalan yerlerin zemini çivit mavisidir ancak bu kısımlar da solmuştur. Rumilerin arasında beyaz ve mor renkte gül ve gonca dalları dolaşmaktadır.

Fotoğraf 157:OG0574, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 158:OG0574, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:30

Fotoğraf No:97,159,160

Şekil No:57

Envanter No: YZ0068

Eser Adı: Hilye-i Çehâr Yâr-i Güzîn

Yazar: Cevrî, İbrâhim Çelebi el-Mevlevî

Hattat: Hüdâi Dergâhı Serzâkiri Derviş Ömer

İstinsah Tarihi: 17 Şevval 1224/1809

Dil: Türkçe

Konusu: İslâm Tarihi

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 190x310 mm

Varak Sayısı: 150

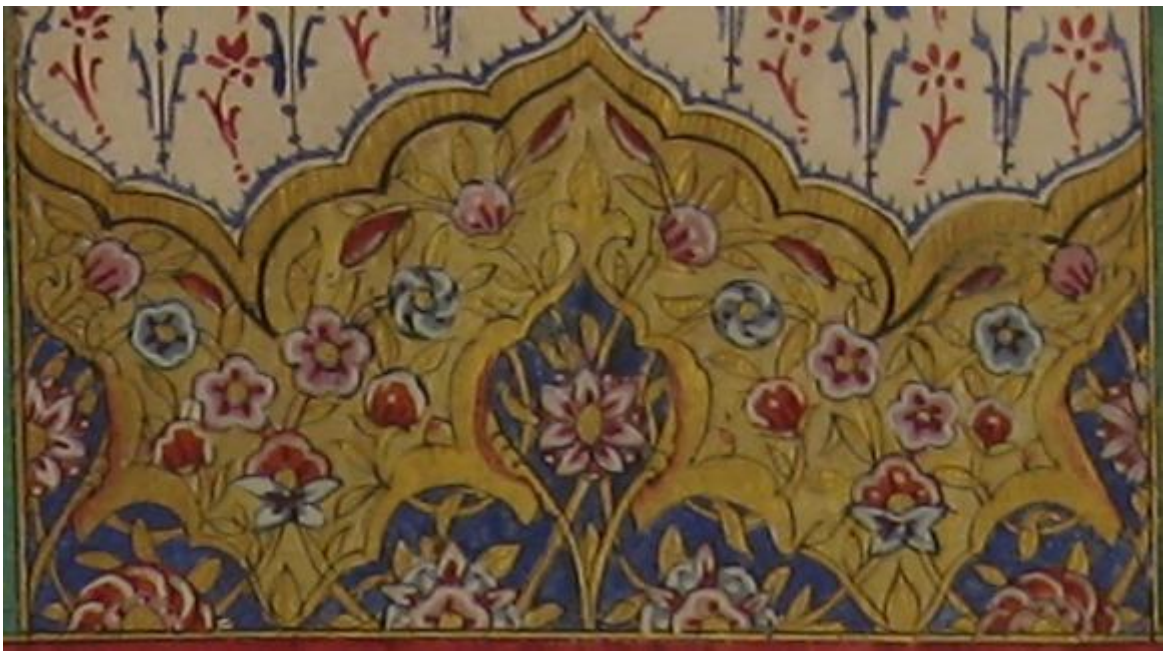
Satır Sayısı: 25

Diğer Açıklamalar: Cevrî'nin en tanınan manzum eserlerinden biri olarak kabul edilen, 145 beyitlik bu küçük mesnevinin pek çok nüshası mevcuttur. Şair, eseri 1040 (1630) yılında Hâkânî Mehmed Bey'in hilyesinden hareketle telif etmiştir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân sayfası tezhibi yer almaktadır. Bu tezhip, üslûp ve kompozisyon özellikleri bakımından aynı yüzyılda kaleme alınmış diğer yazma eserlerle paralellik göstermektedir. Sayfa düzeninde görülen metin üzeri iki katlı tasarım anlayışı, dönemin tezhip sanatında sıkça rastlanan bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Kullanılan renkler, dönemin estetik tercihlerini yansıtırken. Motiflerin ve tığların anatomileri de çağının karakteristik üslûbunu ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 159: YZ0068, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 160: YZ0068, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:31

Fotoğraf No:18,32,48,98,161

Şekil No:24,63,68,136

Envanter No: SS0124

Eser Adı: İlm-i hâl

Yazar: Ahmed Hüsnî an İmam-ı Feyruz Ağa min Telâmiz-i Ali Mısrî(ö.1828)

Hattat: Ahmed Hüsni

İstinsah Tarihi: 28 Zilkâ'de 1242/1826

Dil: Türkçe

Konusu: Fıkıh

Yazı çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Ketebe Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 165x236 mm

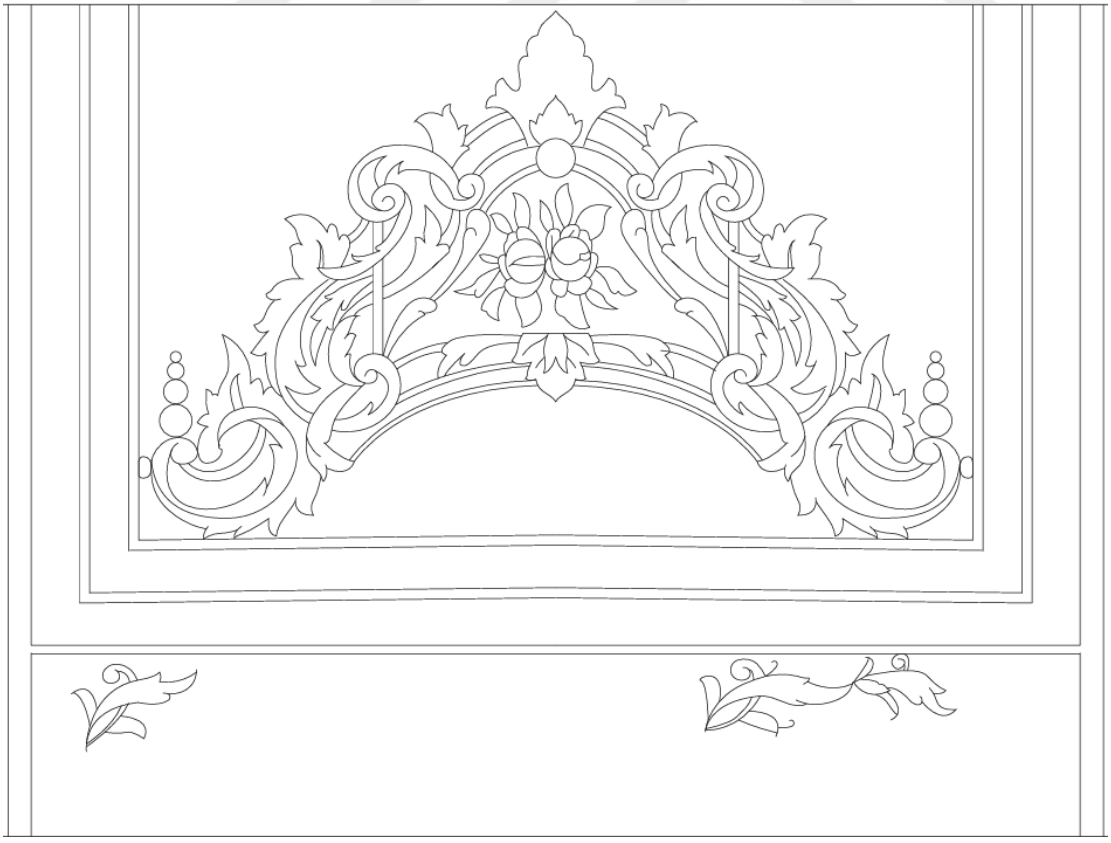
Varak Sayısı: 48

Satır Sayısı: 11

Tezhip Özellikleri: Gül Kullanımıyla, C ve S kıvrımlı çizgileri, büyük yaprakları, canlı renkleri ile çalışmamızdaki rokoko üslûbunu en iyi yansıtan eserdir. Eserin hatime sayfasında metin için üçgenlerle alanlar oluşturulmuş ve bu üçgenlerin zemini altınlanmış üzerine desen yapılmamıştır. (Fot.18)

Fotoğraf 161: SS0124, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 24: SS0124, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:32

Fotoğraf No:20,99,162,163

Şekil No:-

Envanter No: HS0369

Eser Adı: كليات شاملةٍ على سواء الطريق **(**Külliyat-ü Şamile alâ Sevai't-Tarîk -fî İlmi's-Sarf**)**

Yazar: el-Hüseyin el-Hüseyni

Hattat: Ali Askerî b. Veli min Telamiz Ömer Vasfî

İstinsah Tarihi: 1252/1836

Dil: Arapça

Konusu: Dilbilim

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Hatime Sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 110x180 mm

Varak Sayısı: 21

Satır Sayısı: 17

Diğer Açıklamalar: Eserin müstensihi Laz Ömer Vasfi'den (ö.1825) meşk etmiş olabilir ancak hakkında bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Tezhip Özellikleri: C, S kıvrımlı çizgileriyle çelenk görünümüyle rokoko üslûbunda olan tezhip altınla zemin boyaması yapılıp tahriri ve deseni uygulanmadan yarım bırakılmıştır.

Fotoğraf 162: HS0369, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 163: HS0369, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:33

Fotoğraf No:164,165

Şekil No:

Envanter No: YZ0097

Eser Adı: شرح وصية نامۀ بركوى (Şerh-i Vasiyetnâme-i Birgivî), Haşiye

Yazar: Şeyh Ali Sadrî el-Konevî, Abdurrahman b. Abdullah el-Ermenâkî

Hattat:

İstinsah Tarihi: (Yayın Tarihi) 1262/1846

Dil: Türkçe

Konusu: Akâid

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 135x220 mm

Varak Sayısı: 155

Satır Sayısı: 15

Diğer Açıklamalar: Söz konusu eserin, derkenarlarda 1b–5a varakları arasında İmam Gazâlî'nin Eyyühe'l-Veled adlı eserinden bir pasaj yer almaktadır. 5b–155b varakları arasındaki derkenarlarda ise Abdurrahman b. Abdullah el-Ermenekî'ye ait bir hâşiye bulunmaktadır. Nüshada hâşiyenin müellifi hakkında doğrudan bir kayıt bulunmamakla birlikte, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Fatih 03124-002 ve Yazma Bağışlar 07997-002 numaralı nüshalarla yapılan inceleme sonucunda söz konusu hâşiyenin Ermenekî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Tezhip Özellikleri: Çalışmamızdaki farklı sayfa tipolojisine ve renk paletine sahip olan bir eserdir. ½ simetri ile tasarlanan taç kısmı 3 bölümden oluşmaktadır yanlarda siyah zemini olan küçük paftalar ve ortada zemini altın olan pafta vardır. Orta kısımda motiflerin zemini boyanmamış sadece tahrirlenmiş ve kırmızı renk girilmiştir. Mavi dallar ve yaprakları olan tezyinatın sülyen cetvelleri dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 164: YZ0097 Unvân Sayfası

Fotoğraf 165: YZ0097 Unvân Sayfası Detayı

Katalog No:34

Fotoğraf No:100,166,167

Şekil No:-

Envanter No: YZ0923

Eser Adı: Fetavâ-yı Ali Efendi

Yazar: Şeyhu'l-İslâm Ali Efendi (Şeyhülislâm Şeyhzâde 'Alî b. Mehmed el-Çatalcavî)

Hattat: Mustafa b. Mehmed

İstinsah Tarihi: 1275/1858

Dil: Türkçe

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 170x324 mm

Varak Sayısı: 312

Satır Sayısı: 27

Tezhip Özellikleri: 7b sayfasında metin üzerinde iki bölünden oluşan unvân sayfası tezhibinde başlık bölümü rumilerle ¼ simetri ile tasarlanmıştır. Rumili paftaların içi lacivert dışında kalan kısımlar altınlanmıştır, ortada başlık için ayrılan pembe renkteki zeminin üzerinde "فتاوی علی افندی" yazılmıştır. Taç kısmı da1/2 simetri ile tasarlanmış paftaların zemin rengi başlık kısmıyla uyumlu boyanmıştır. Döneminin özelliği olarak dallar, yapraklar irileşmiş motifler ise küçülmüştür. Renklerin tonlarında değişimler vardır.

Fotoğraf 166: YZ0923, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 167: YZ0923, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:35

Fotoğraf No:64,168

Şekil No:25,56,85

Envanter No: YZ1721

Eser Adı: Lehcetü'l-Lugat

Yazar: Ebu İshak-zâde Şeyhü'l-İslâm Mehmed Es'ad bin İsmâ'îl Efendi

Hattat: es-Seyyid el-Hâc İbrâhîm

İstinsah Tarihi: 24 Ramazan 1280/1863

Dil: Türkçe-Arapça-Farsça

Konusu: Sözlük

Yazı çeşidi: Talik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 198x308 mm

Varak Sayısı: 573

Satır Sayısı: 31

Diğer Açıklamalar: Şeyhü'l-İslâm Mehmed Es'ad Efendi'nin 1732'de tamamlayarak Sultan I. Mahmud'a sunduğu Türkçe/Arapça-Farsça sözlüktür. Bu eserde iki cild bir arada istinsah edilmiştir.

Tezhip Özellikleri: 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi başlık ve kubbe kısmından oluşmaktadır. Çalışmamızda görülen XIX. yy. eserleri gibi kubbe kısmı büyük yapılırken başlık kısmı daha dar tutulmuştur. Başlık ¼, kubbe kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır. Zemin boyama tekniğiyle yapılmıştır. Döneminin özelliği olarak zemin ve rûmîler tamam altına boyanmıştır. Tığların, rumilerin ve diğer motiflerin anatomisinde bozulma görülmektedir.

بسم الله الرحمن الرحيم

سبحان من انطق مسجل لسن اللسن المسلاق . وزجره العي والعي عن فض السلاق . فسبحان من اعنى اللغى بركن العروبة من هو مصلاق . وجعل العربة لذيفان الجهالة المحض الدرياق . نحمده على ما عوم المفلقين في قاموس لقطس بمزهر صحاح الفصاحة . ونبلغهم من رموز العواهن الى نهاية سيف الاعجاز بمصباح البراعة . ونشكره على ما افحلهم كنز اللغة الذي باساس البلاغة محكم البنيان . وصدرهم فائض في ديوان الادب بلسان العرب وجزالة البيان . ونصلي ونسلم على محمد النبي العربي الذي خص بالعروبة وضرام المعجزات ونص على خاتمية في الرسالة بالآيات والبينات . على اله واصحابه الذين هم مجمع بحار العلوم . وضياء النجوم في الغموم . ومنقذ الهدى كالنجوم . ما تجرس المدد ومجملا ومفصلا وتنطس الملتس بالحفايا مكملا اما بعد نوعد كينه كليلة البضاعة وقليلة الاستطاعة

نظم زبده طائفه بي دل وبي فهم وخرد ... سهو كوينده خطا كار محمد اسعد

آمد مديد وعهد بعيد دركه . وآنكاه استفاده شهاده زانويه طلب اينكله . آرزو ميكنند ادب قلوب . كرچه آزه آهن رد كوشش بي مزه . ذره فولاد فواد انفعالسز خرد ايده ميوب . شجره بي ثمره استعداد دن يك بار امكان انتشار ثمارة اثار خير المعاد اصب من خرط القتاد اولمغوب . انجن بيش نكاه اخوان اخلانده هم عيار محاس خساس اولان ابيات دانشوري بي زخارف تفضل ايله تمويه وتزيين ايدوب بزمكاه سخن كويانده اكثار ثمرثره ايله سر خلقه اهراب هوا آين اولمشدم . لكن خريد زر كرچه باشد بسي سفاله راهم شناسد كسي مستدعا سجنه لطائم مسك وعود وعنبر . وبلغه ريحان وتوده ورد وتر ايله اسواق وبازار مالا مال اولمغله حلب كشان وعشب فروشان ديار بكار وبارانك مدفوع وعمل كردار لدن ممنوع . اولدقدري نامعلوم وغير مسموع . وچارسوي عالمده مشتري زربفت وحرير . وخريدار شكر وشير بسيار وكثير اولدغي كبي طالب كلبارة وكهنه حصير وراغب بياز وسير وصي بي نهايه وغير ايدوكي نامسير در . مدور عالم همه خوب اختيارت

Fotoğraf 168: YZ1721, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 25:YZ1721, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:36

Fotoğraf No:169,170

Şekil No: -

Envanter No: YZ0134

Eser Adı: Kur'an-ı Kerim

Yazar: Hâfız İsmâil Zühdî

Hattat: Hâfız İsmâil Zühdî

İstinsah Tarihi: 1282/1865

Dil: Arapça

Konusu: Kur'an-ı Kerim

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ

Sayfa Ölçüsü: 235x345 mm

Varak Sayısı: 480

Satır Sayısı:11

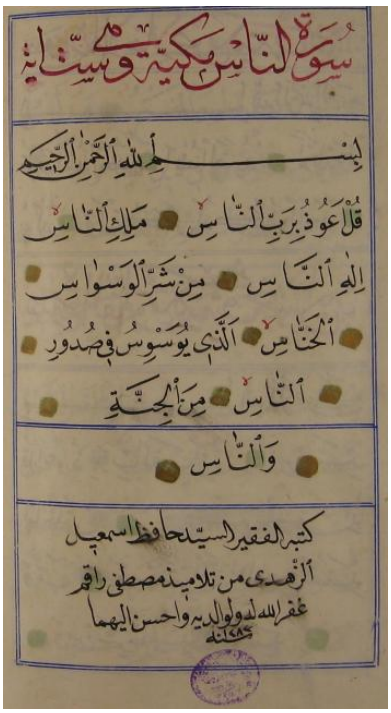
Diğer Açıklamalar: Eserin ketebesinde *Seyyit İsmâil Zühdî min Telâmiz-i Mustafa Râkım* yazmaktadır. 1873-1883 yılları arası vefat eden Nâkibü'l- Eşrâf Seyyid İsmail Zühdî olduğu değerlendirilmektedir[96].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b ve 2a sayfalarında olan Serlevhâ tezhibinde sıvama altınla zemin boyama yapılmış ancak desenlenmemiştir. Sûre başına ve sonuna kırmızı mürekkeple sure adı ve ayet sayısı yazılmıştır. Pembe ve yeşil renkte basit cetvelleri olan serlevhânın kırmızı ve lacivert renkte iri şekilde yapılmış tığları vardır.

[96] https://www.ketebe.org/sanatkar/seyyid-ismail-zuhdi-3326, (Erişim Tarihi:05.09.2025)

Fotoğraf 169:YZ0134 Serlevhâ Tezhibi

Fotoğraf 170: YZ0134, Ketebe Sayfası

Katalog No:37

Fotoğraf No:171

Şekil No:-

Envanter No: YZ0933

Eser Adı: Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Yazar: el-Cezûlî, Ebu Abdullah Muhammed b. Süleyman b. Abdurrahman el-Haseni eş-Şâzeli

Hattat: el-Hac Ali Nûri

İstinsah Tarihi: 9 Zilhicce 1282/1865

Dil: Arapça

Konusu: Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Minyatür Resim, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 90x130 mm

Varak Sayısı: 139

Satır Sayısı: 9

Tezhip Özellikleri: Eserin unvân sayfası, çalışmamızda ele alınan diğer XIX. yüzyıl örnekleriyle benzer özellikler göstermektedir. İki bölümden oluşan unvân sayfası tezhibinde, başlık kısmı yaklaşık ¼ simetri; onun üzerinde yer alan dendanlı bölüm ise ½ simetri ile düzenlenmiştir. Ayrıntısız ayırma rumilerle oluşturulan paftalar, sade motif anlayışı, okunamayan desen kurgusu, kullanılan renk paleti ve tığ bezemeleriyle birlikte dönemin karakteristik üslûp özelliklerini yansıtmaktadır. Çalışmamızdaki diğer eserlerden farklı olarak zemin boyamada yeşil, mavi ve altın olmak üzere üç renk kullanılmıştır. Eserde v.1b-v.14b unvân sayfası tezhibi ve v.12b -13a minyatür resim vardır.

Fotoğraf 171: YZ0933, v.14b

Katalog No:38

Fotoğraf No:38,39,51,102**,**172,173

Şekil No:48,64

Envanter No: YZ0054

Eser Adı: Kur'an-ı Kerim

Yazar: Ömer Rüşdî Karacaviranî min Telâmiz-i Hüseyin Rıza

Hattat: Ömer Rüşdî Karacacaviranî min Telâmiz-i Hüseyin Rıza

İstinsah Tarihi: 1284/1867

Dil: Arapça

Konusu: Kur'ân-ı Kerim

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sûre Başı, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 120x185 mm

Varak Sayısı: 305

Satır Sayısı: 15

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b ve 2a sayfalarında dikdörtgen formda tasarlanmış serlevhâ tezhibi vardır. Eserin tezhibi, XIX. yy. da görülen motiflerin anatomisindeki değişimi yansıtmaktadır. Yazı alanları daire formun içine alınmıştır ve zemin rengi görünen alanda beyne's-sutûr tezhibi uygulanmıştır. Yazıyı içine alan daire ile dikdörtgen alan arasında kalan köşelere basit şekilde tezhip uygulanmıştır. Yazı alanı üzerinde sûre başı tezhibi olmayan serlevhâda sure sonu tezhibi uygulanmıştır bu alanın altın zemin üzerine beyaz üstübeç mürekkebiyle yazılan yazılar silikleştiği için okunamamaktadır. Yazı alanının üzerinde serlevânın taç kısmı vardır. ½ simetri ile tasarlanan kompozisyonda desen kurgusu dalların ve yaprakların irileşmesi sebebiyle anlaşılamamaktadır. Dikdörtgen formun ve tezhipli alanların etrafında "S" şeklinin yapıldığı pembe, turuncu, sarı, yeşil cetveller çevrelemektedir. En dışta altınlanmış üzerine desen yapılmamış kalın cetvel vardır. Zemin rengi altın olan tezhipli alanların gül ve goncaları gölgelendirilmiş pembe ve mavi renktedir. Kırmızı ve lacivert renkteki tığlar döneminin özelliği olarak kompozisyona göre daha formdadır

Fotoğraf 172: YZ0054 Serlevhâ Tezhibi

Fotoğraf 173: YZ0054 Serlevhâ Tezhibi Detayı

Katalog No: 39

Fotoğraf No:5,6,17,25,26,27,28,34,47,69,103,107,174,175

Şekil No:1,3,26,27,28

Envanter No: SS0668

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerîm

Hattat: Seyyid Ali Vasfî min Telâmiz-i es- Seyyid Muhammed/Mehmed eş- Şükrî

İstinsah Tarihi: 1285 /1868

Dil: Arapça

Yazı çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sûre Başı, Ketebe Sayfası, Cüz Gülleri, Duraklar, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 225x365 mm

Varak Sayısı: 304

Diğer Açıklamalar: Kastamonulu ve 1856 yılında icazet alan hattat Seyyid Ali Vasfî olduğu değerlendirilmektedir[97].

Tezhip Özellikleri: SS0668 envanter numaralı eser dikdörtgen iklil serlevhâ biçimindedir. 1b+2a sayfaları simetrik olarak düzenlenmiştir. Eserin 1b ve 2a sayfalarında serlevhâ tezhibi yer almaktadır. Nesih hatla yazılmış Fatiha ve Bakara sûrelerinin bulunduğu dikdörtgen yazı alanlarında sıvama altınla zeminin boyandığı işçiliği yüksek serbest kompozisyın beyne's-sutûr tezhibi uygulanmıştır. Zemin boyama tezhip tekniğiyle yapılmış olan serlevhâ XIX. yüzyıl dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Aynı şekilde cildinde de güneş kursu şekli, natüralist çiçeklerle tezyîn edilmiş olması döneminin özelliklerini yansıttığını gösterir.

[97] https://www.ketebe.org/sanatkar/seyyid-ali-vasfi-efendi-327 , (Erişim: 08.09.2025)

Fotoğraf 174: SS0668, Serlevhâ Tezhibi

Eserde metin bölümünde beyne’s-sutûr tezhibi köşelerde natüralist çiçek demetleriyle bezenerek süslemeye zenginlik katılmıştır. Ayet sonlarında ise her biri farklı altın ,yeşil ve kırmızı renklerin kullanıldığı gül motiflerinden ve geometrik şekillerden duraklar yapılmıştır.

Yazı alanının üstünde ve altında dikdörtgen biçimde, sûre başı ve sonu tezhibi vardır. Bu alanların ortasının zemini altınla boyanmış olup üzerine üstübeç mürekkebi ile yazı yazılmıştır, bu yazılar belli belirsizdir. ¼ simetri şeklinde tasarlanmış ve dendanlarla iki ayrı paftaya ayrılmış olup zeminler altın ve lacivertle boyanmıştır.

Yazı alanı ile sûre başı ve sûre sonu tezhibinin etrafını; altın-yeşil-altın renkte gîsû, sarı renkte halat şeklinde zencerek, zemini soft pembe olan kahverengiyle gölgelendirilmiş sarı renkte barok tarzında ulama çiceklerden cetvel ve zemini pembe üzerinde pembe renkte (.)-(*) şekillerinden oluşan arasuyu çevrelemektedir.

Şekil 26:SS0668, Serlevhâ Analizi

Şekil 27:SS0668, Serlevhâ Haşiye Tezhibi Analizi

Serlevhâ haşiye tezhibinde zemin boyama tekniği kullanılmıştır, dendanlarla oluşturulan paftalar ters- düz şekilde sıralanmış, paftaların ortasında çift yol rûmîlerle (ayırma rûmî) ½ simetri kompozisyon oluşturulmuştur. Zemin renkleri dönüşümlü olarak altın ve lacivert olan paftalarda çiçek ve yapraklar kullanılarak kompozisyon oluşturulmuştur. Altın rengindeki paftanın ortasındaki ayırma rûmîlerin ortasının zemin rengi lacivert iken lacivert paftalar bu rûmîlerin orta zemini altın rengindedir. Dalların oluşturduğu helezonları çok girift olduğu için takip etmesi zorlamıştır. Dallar üzerinde yeşil, pembe, sarı, mavi renkte çiçekler yine kırmızı ve altın renginde yapraklar yapılmıştır. En dışta kırmızı renkte dendanla tezhip alanı sınırlandırılmıştır. Bu dendanla arasına boşluk bırakılarak kırmızı, lacivert tığların oturduğu lacivert bir gîsû yapılmıştır.

Şekil 28:SS0668, Serlevhâ Bölüm Başı Tezhibi Analizi

Fotoğraf 175: SS0668, v.301b-302a

Katalog No:40

Fotoğraf No: 4,57,176

Şekil No:29,76,114,117,120

Envanter No: 010346

Eser Adı: Hadikatü's-Süedâ

Yazar: Fuzûlî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: 1285/1868

Dil: Türkçe, Arapça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 114x209 mm

Varak Sayısı: 173

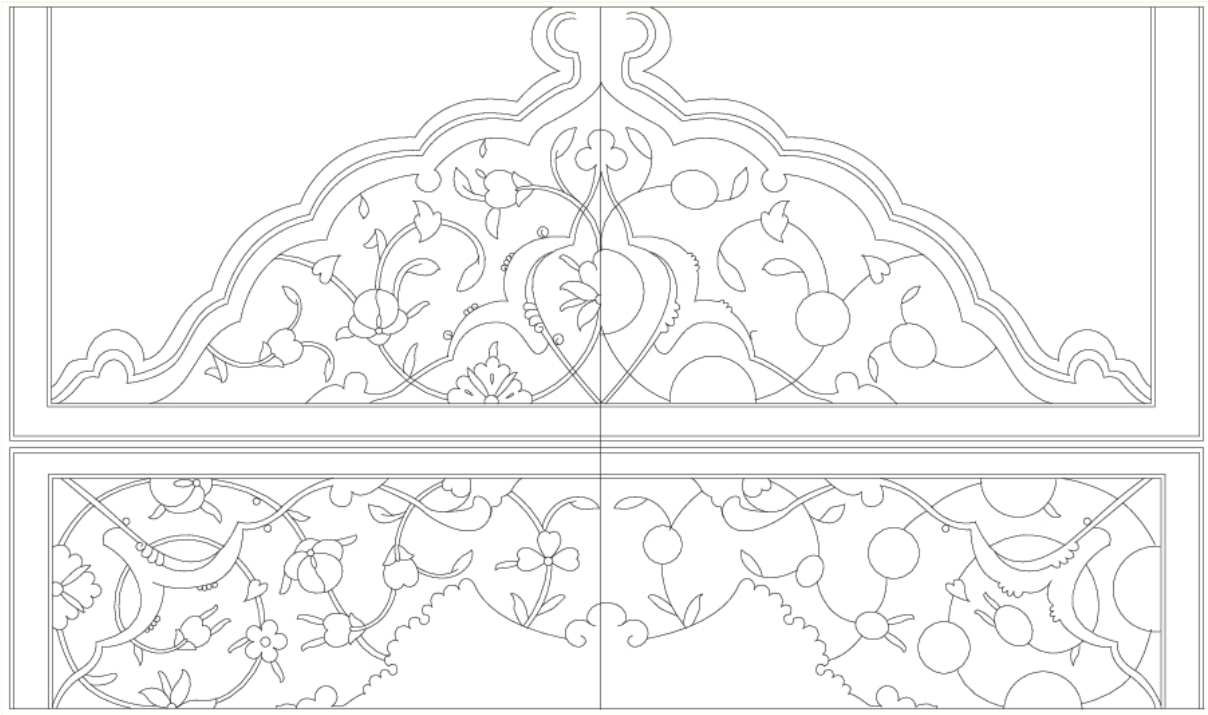
Satır Sayısı: 25

Diğer Açıklamalar: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi OG1187, YZ1707, YZ1710 ve YZ1663 aynı nüsha grubuna aittir.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında metnin üst kısmında dikdörtgen formda başlık tezhibi ve onun üzerinde kubbe formundaki tezhip alanıyla unvân sayfası tezhibi vardır. Başlık kısmı ¼ simetrik kompozisyonla hazırlanmış köşelerde ayırma rûmîli paftaların ve başlık bölümünün ortasındaki dendanlı paftanın zemini altın yaldız arada kalan kısımlar laciverttir. Kubbe kısmı kompozisyonu ½ simetriyle hazırlanmış başlık bölümünün aksine rûmîli paftanın zemini lacivert, dendanlı kubbe ile rûmîli pafta arası zemini altındır. Gül ve goncalardan oluşan bitkisel kompozisyonun dalları yaprakları intizamlı bir şekilde tezyîn edilmiştir. Sanatsal zevki yüksek bir eserdir. Klasik zemin boyama tekniğiyle yapılan tezhipte motifler XVI. yüzyıl İstanbul Üslûbu görünümündedir ancak eser XIX. Yüzyılda istinsah edilmiştir.

Fotoğraf 176: 010346, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 29: 010346, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:41

Fotoğraf No: 177

Şekil No:-

Envanter No: YZ0036

Eser Adı: كتاب الشفاء في تعريف حقوق سيدنا محمد المصطفى (Kitabü'ş-Şifa fî Ta'rifi Hukuki Seyyidina Muhammed el-Mustafa)-Şifâ-i Şerif

Yazar: Kadı İyâd, Ebü'l-Fazl İyâd b. Mûsâ b. İyâd el-Yahsûbî, el-Endülüsî

Hattat: Ahmed Vefîk b. Hafız min Telâmiz-i Valid-i Mâcid Hafız Abdullah Enîs Efendi-i Erzurumî

İstinsah Tarihi: Evâhir-i Ramazan 1284/1868

Dil: Arapça

Konusu: Şemâil

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 132x210 mm

Varak Sayısı: 380

Satır Sayısı: 17

Diğer Açıklamalar: Eserin unvân sayfasında, "Dâvud Paşa İskelesi'nde Kassâb İlyâs Camii'nin imam-hatibi ayrıca Fetvâhâne müezzinlerinden Merzifônî Ahmed Necâtî tarafından 13 Saferü'l-hayr sene1324" ifadesiyle bir temellük kaydı yer almaktadır (1a). Bunun yanı sıra, ketebe kaydının devamında da "Sâhibü hâze'ş-Şifâ Abdullâh Efendi-i İslâmbôlî -etâle'llâhu te'âlâ umrehû ve refe'a kadrehû" şeklinde ikinci bir mülkiyet kaydına rastlanmaktadır (380a).

Yapılan araştırmalarımızda eserin müstensihi Ahmet Vefîk Efendi'ye 1280/ 1863 yılında verilen hat icâzetnâmesinin bilgisine ulaşılmıştır. Özel bir koleksiyonda olan icâzetnâmede, Derviş Ali ekolünden ayrılarak gelişen bir hat kolunun Erzurum'da varlığını sürdürdüğü silsile görülmektedir[98].

[98] Bilal Sezer, "Erzurum'da Ahmet Vefik Efendi'ye Verilen Hat İcâzetnâmesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, sy:16,2009, s.9-12.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi vardır. Diğer sayfalarda cetveller kırmızı mürekkeple uygulanmıştır, eserin ketebesinde yine kırmızı mürekkeple uygulanmış basit süsleme vardır. Metnin üzerindeki zencerekten çıkan dallar yapraklar ve çiçekleriyle rokoko üslûbunda olan tezhipte zemin rengi altın, dallar yeşil, çiçekler beyaz üzerine mor ile gölgelendirilerek tezyîn edilmiştir.

Fotoğraf 177: YZ0036, Unvân Sayfası

Katalog No:42

Fotoğraf No:2,15,16,23,42,109,178,179,180,181,182

Şekil No:4,30,31,32,33,34,42,43,61,69,124,125,134,135,142,143

Envanter No: YZ0520

Eser Adı: Tercemeti ez-Zaferü'l-Hamîdiyye fî İsbâti'l-Halîfe

Yazar: Mevlevî Hâfız Abdülcemîl ed-Dihlevî

Hattat: Mütercim Hacı Nûr Ahmed-i Dihlevî.

İstinsah Tarihi: 1315/1897

Dil: Arapça

Konusu: Akaid

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Zahriye, Fasıl Başı, Ara Sayfa, Hatime Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 230x255 mm

Varak Sayısı: 18 varak

Satır Sayısı: 15 satır

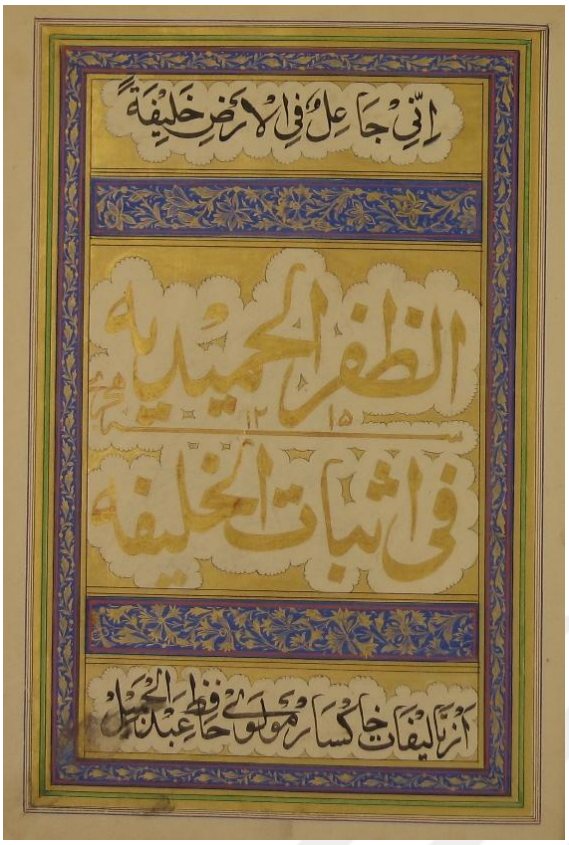
Diğer Açıklamalar: İngilizler, Osmanlı halifesinin Hindistan'daki (o dönem için Hindistan, şimdi Pakistan) Müslümanlar üzerinde otorite sahibi olmasını engellemek amacıyla, hilafetin yalnızca Kureyş kabilesinden gelenlere ait olması gerektiği yönünde bir propaganda yürütmüşlerdi. Bu propagandayı Arap toplulukları arasında da yayarak Osmanlı'dan kopmalarını sağlamayı hedeflemişlerdi. Bu tartışmanın temelini ise Hz. Peygamber'in Kureyş lehine olan hadis-i şerifleridir. Bazı İslâm âlimleri, bu hadislere dayanarak halifenin mutlaka Kureyş soyundan gelmesi gerektiğini savunurken bazı alimler de bu rivayetleri farklı yorumlarla ele alarak böyle bir zorunluluğun bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Mevlevî Hafız Abdülcemîl Efendi de Hintçe kaleme aldığı bu risalesinde "Kureyşîlik" görüşüne itiraz etmiş, böylece İngilizlerin yürüttüğü propagandaya karşı bölgedeki Müslüman toplulukları aydınlatmaya çalışmıştır. Hacı Nûr Ahmed-i Dihlevî eserin Arapçaya çevirisini yapmıştır aynı zamanda eserin son sayfasında "Hacı Nur Ahmed Dihlevî'nin hediyesidir" ifadesinden eserin Türkiye'ye ulaşmasını sağlayanın da kendisi olduğu değerlendirilmektedir. İlgilirle

ilgili yapılan araştırmada tespit edilen yüksek lisans tezinde eserin artık kütüphanede mevcut olmadığı, taşınma süreçlerinde kaybolmuş olabileceği yazmakta ancak eser kütüphanede mevcuttur[99].

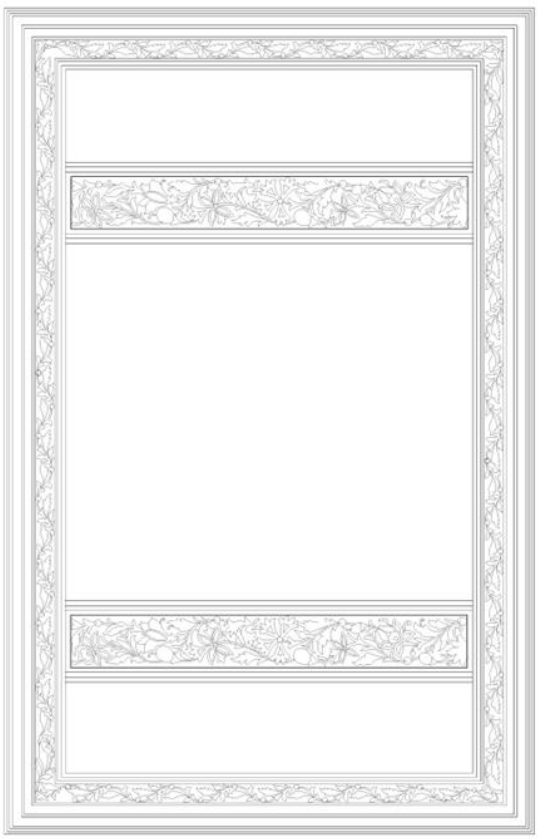
Tezhip Özellikleri: Zahriye sayfasında; orta bölümde sülüs yazıyla altından mürekkeple "ez-Zaferü'l-Hamîdiyye fî İsbâti'l-Halîfe" yazılıdır. Satır arasında hicri 1315 tarihi kaydedilmiştir. Üst ve alt bölümle arasında hurdekâri formda lacivert zemin üzerine altın boya bezenmiş natüralist üslûpta ulama desenin olduğu paftalar bulunmaktadır. Yazıların etrafında yine aynı üslûp, form ve renklerde en dışta tek ip üzerine ulama zencerek çerçevelemektedir. Eserin hattında Padişah isimleri altınla yazılmıştır.

Üst bölümde is mürekkebiyle "إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً" "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım!" ayeti alttaki son bölümde ise "ez-Te'lîfât-ı hâkisâr Mevlevî Hâfız 'Abdülcemîl "ayak toprağı, değersiz Mevlevî Hâfız Abdülcemîl'in teliflerinden" cümlesi yazılmıştır. Eserin, Hint coğrafyasından bir hediye olarak gelmiş olması, onun ait olduğu bölgenin kitap sanatlarında etkili olan İran sanat anlayışından izler taşıdığını değerlendirilmektedir. İran coğrafyasına baktığımızda, benzer üslûp özelliklerinin hâkim olduğu eserlerin üretildiği görülmektedir. (Fot.183 ve Şekil:34) Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda ortaya konulan sanat eserlerinde rokoko üslubunun etkileri belirgin bir şekilde hissedilmekte olup, söz konusu eserde de bu üslubun izleri açıkça gözlemlenmektedir.

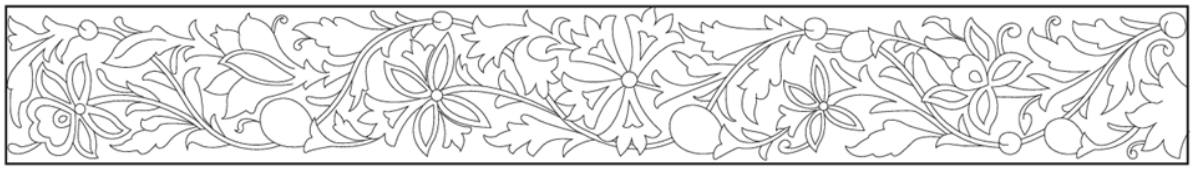
[99] Adnan Hoyladı, *Mevlevî Hafız Abdülcemîl Efendi'nin Ez Zaferü'l-Hamidiyye Risalesi ve İslâm Kamu Hukukunda Hilâfetin Kureyşîliği Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.113-114

Fotoğraf 178: YZ0520, Zahriye Sayfası

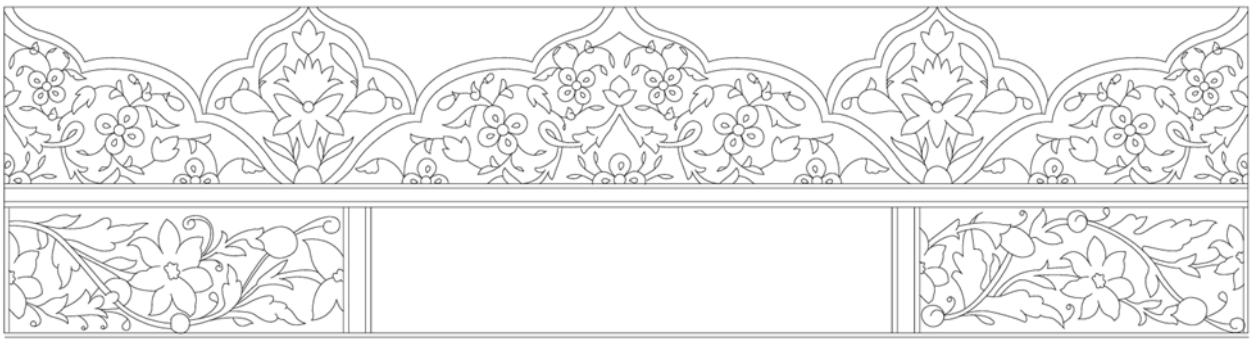
Şekil 30:YZ0520, Zahriye Analiz

Şekil 31: YZ0520,Zahriye Tezhibi Detay

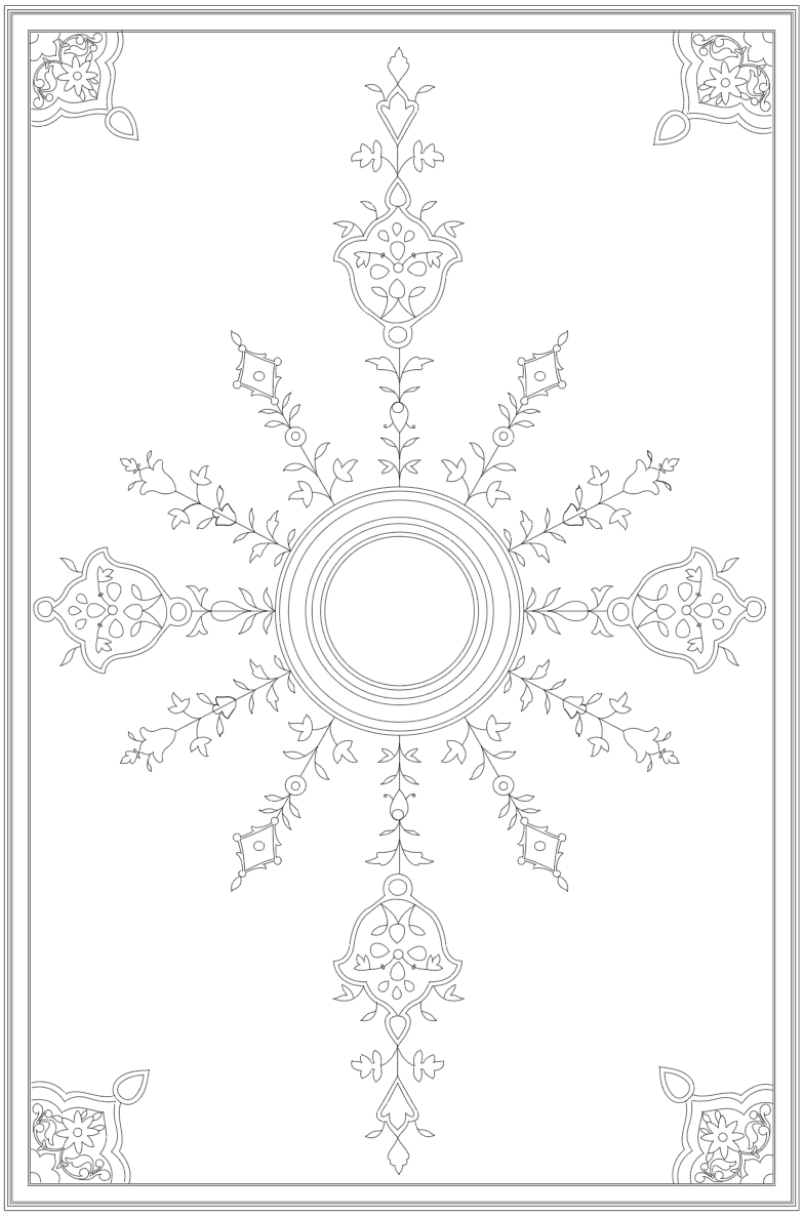

Fotoğraf 179: YZ0520 Bölüm Başı ve Ara Sayfa Tezhibi

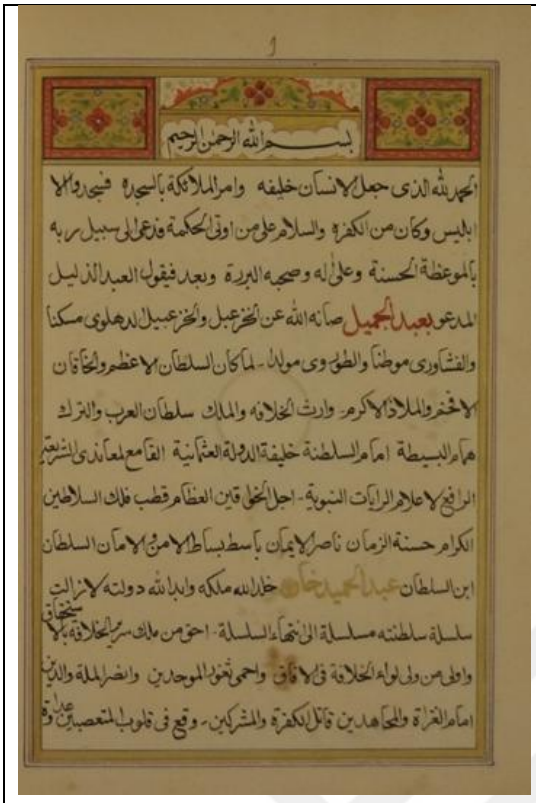
Şekil 32: YZ0520, Fasıl Başı Analiz

Mukaddime sayfası da sûre başı tezhibi formunda tezhiplenmiştir. Besmelenin iki yanında zemini renksiz altın yaldızla boyanmış siyah tahrirli natüralist koltuk benzeri alanda tezhip bulunmaktadır. Besmelenin üstü ½ simetri şeklinde tasarlanmış deseni bulunmaktadır. Paftalar kırmızı ve altın renkteki dendanlarla oluşturulmuştur. Kapalı formların zemininde altın çiçeklerde kırmızı, açık mavi, koyu mavi, yeşil renkler kullanılmıştır.

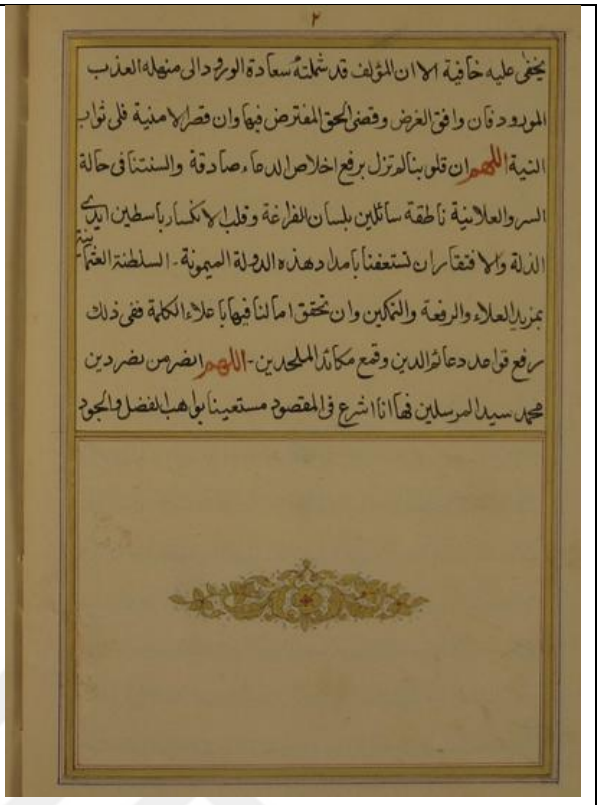

Şekil 33: YZ0520,Ara Sayfa Zahriye Analiz

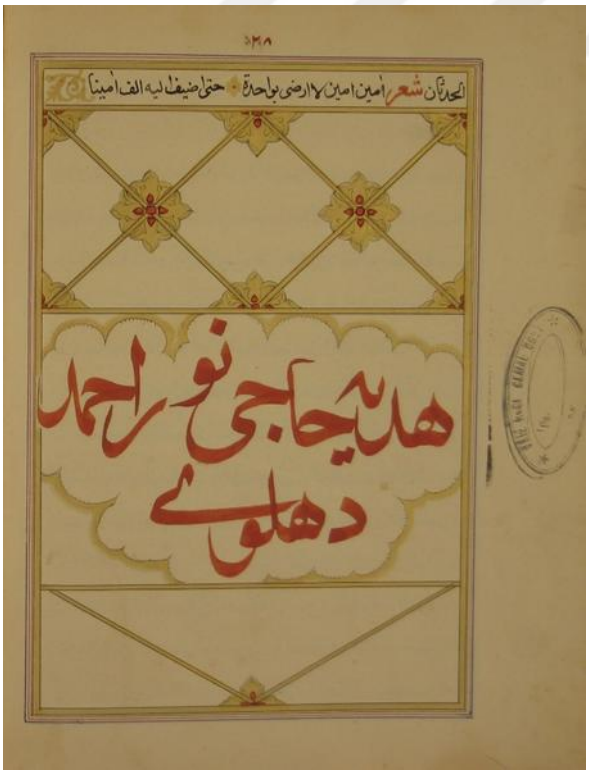
Mukaddimenin yanında ana metnin zahriye sayfası bulunmaktadır. Zahriyenin ortasında zemini altın ve deseni bulunmayan daire formu etrafı tığlarla süslenmiştir. Köşebentlerin yapısı da rokoko üslûbu özelliğindedir.

Fotoğraf 180: YZ0520, Bölüm Başı Tezhibi

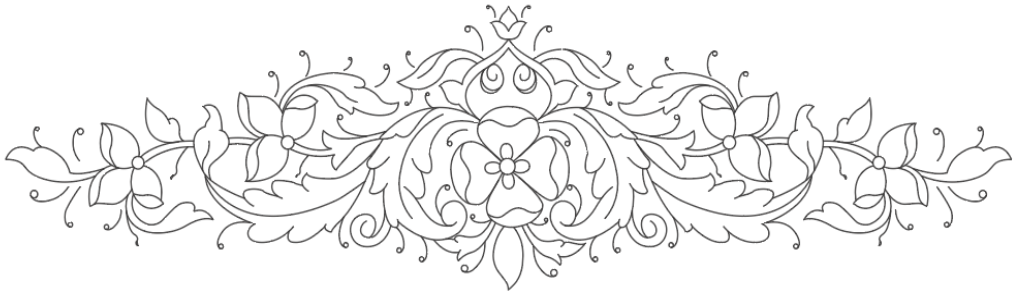
Fotoğraf 181: YZ0520, Ara Sayfa Tezhibi

Fotoğraf 182: YZ0520, Hatime Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 183: Kaçar Hükümdarı Abbas Mirza'nın I. Napolyon'a Gönderdiği Mektup 'un Unvân Tezhibi (1808)[100]

Şekil 34: YZ0520, v.4b

[100] https://agakhanmuseum.org/ (Erişim Tarihi:09.10.2025)

Katalog No: 43

Fotoğraf No:41,71,72,184

Şekil No: 35,65

Envanter No: YZ0103

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerîm

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Kur'ân-ı Kerîm

Yazı çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Ketebe Sayfası

Sayfa Ölçüsü:115x180mm

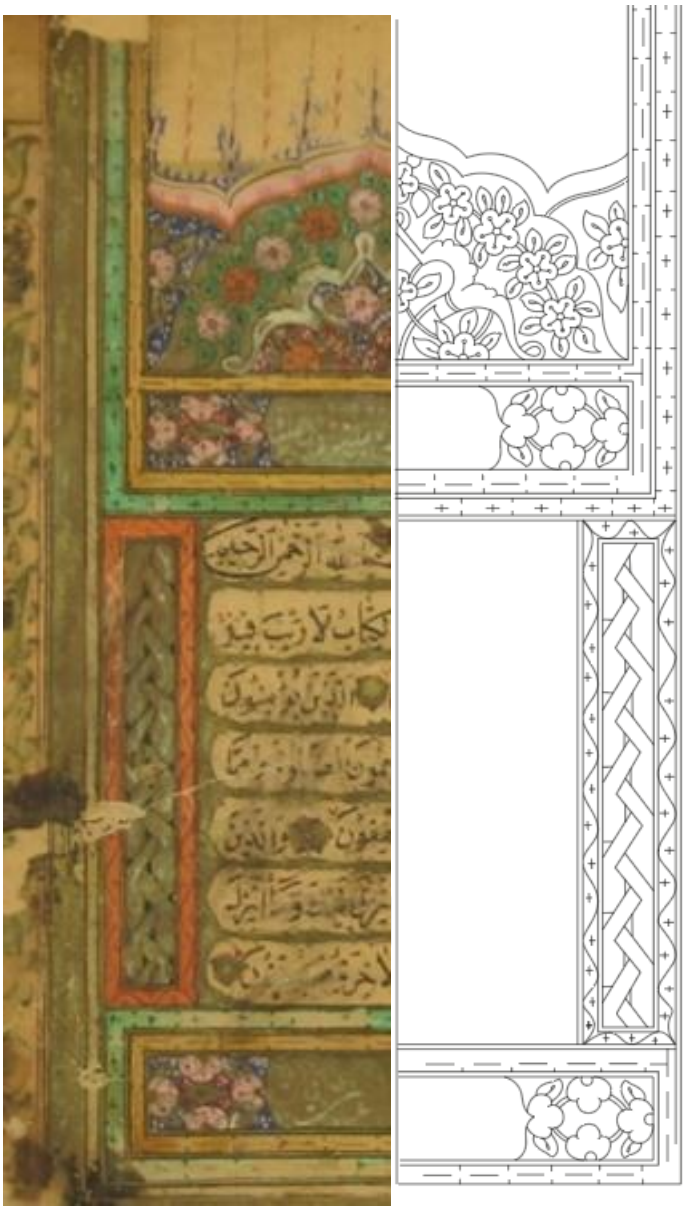
Varak sayısı: 209

Satır sayısı: 15

Tezhip Özellikleri: YZ0103 envanter numaralı eser dikdörtgen formda eserin 1b+2a sayfalarında serlevhâ tezhibi bulunmaktadır. Zemin boyama tezhip tekniği ile yapılmıştır. Yazı alanında beyne's-sutûr tezhibinin içinde kâğıdın rengi muhafaza edilmiş olup iki yanında zencerek vardır. Su bezemeleri detaydan yoksundur. Yazı alanının üzerindeki tezhipli alan taç formundadır. Bu rûmî ve güllerden oluşan bölümde ½ simetri kompozisyon uygulanmıştır. Serlevhanın haşiye (dış pervaz) bölümünde sanatsal derinliği zayıf halkârî tekniğinde katlamalı desen uygulanmıştır. Eserin ketebe kaydı vardır ancak okunamadığından eserin istinsah tarihi bilinmemektedir. Ketebe sayfasında da serlevhâ haşiye tezhibindeki gibi halkârî tekniği uygulanmıştır. Tezhibin üslûbuna baktığımızda kullanılan renkler, motiflerin anatomisinden XIX. yüzyılda tezyîn edildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 184: YZ0103, Serlevhâ Tezhibi

Şekil 35:YZ0103, Serlevhâ Tezhibi Analizi

Katalog No: 44

Fotoğraf No:185

Şekil No: -

Envanter No: YZ1746

Eser Adı: Kur ’an-ı Kerim

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Kur ’an-ı Kerim

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sûre Başı, Duraklar, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 102x154 mm

Varak Sayısı: 301

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b ve 2 a sayfalarında simetrik düzende serlevhâ tezhibi bulunmaktadır. Dikdörtgen sayfa tasarımında olan eserde metin daire formunun içine alınmıştır. Bu bölümde beyne’s-sutûr tezhibi vardır. Dairenin etrafı yine dairenin altındaki ve üstündeki dikdörtgen alan ve serlevhanın haşiye bölümü basit kapalı formlarla ve çiçek desenleriyle zemin boyama tekniğiyle tezhiplenmiş. Kırmızı, yeşil, altın, sarı, mavi renkler kullanılan tezhipte oldukça canlı renkler tercih edilmiştir.

Fotoğraf 185: YZ1746, Serlevhâ Tezhibi

Katalog No: 45

Fotoğraf No:186

Şekil No:-

Envanter No: YZ0693

Eser Adı: Kur’ân-ı Kerîm

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Kur’ân-ı Kerîm

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sayfa Cetvelleri, Sûre Başları, Cüz Gülleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 118x171 mm

Varak Sayısı: 303

Satır Sayısı: 15

Tezhip Özellikleri: Kur’ân-ı Kerîm olan eserin 2a sayfası yani Bakara Sûresi ilk sayfası kopmuştur. 1b sayfasında metin kısmının altında bölüm sonu üstünde bölüm başı tezhibi zemin boyama tekniğiyle yapılmıştır, basit şekilde cetvel kısmı vardır, cetvellerin dışında tezhip yoktur. Diğer sayfalarda basit şekilde tasarlanmış duraklar ve sadece altına boyanmış dikdörtgen sure başları ve altın renginde ince sayfa cetvelleri vardır.

Fotoğraf 186: YZ0693, Serlevhâ Tezhibi

Katalog No: 46

Fotoğraf No:187

Şekil No:36,80,102,103,110

Envanter No: YZ0287

Eser Adı: Evrâd

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Evrâd

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ

Sayfa Ölçüsü: 105x170 mm

Varak Sayısı: 116

Satır Sayısı: 9

Tezhip Özellikleri: Eser 1b ve 2a sayfalarında serlevhâ tezhibi vardır, serlevhâ haşiye tezhibi olmadan metnin etrafında 5 milimetrelik cetvel çekilerek ve sûre başı tezhibiyle tamamlanmıştır. ½ simetri ile tasarlanan sûre başı bölümünde ayırma rûmî ile pafta oluşturulmuş, bu paftanın zemini biraz yıpranmış şekilde lacivert renktedir, dendanlı taç bölümüyle pafta arasında kalan zemin altın yaldızdır. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezhibin çiçekleri mor ve pembe renktedir.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
الرحمن الرحيم مالك يوم الدين
اياك نعبد واياك نستعين
اهدنا الصراط المستقيم
صراط الذين انعمت عليهم
غير المغضوب عليهم ولا الضالين

بسم الله الرحمن الرحيم
الم ذلك الكتاب لا ريب فيه
هدى للمتقين الذين يؤمنون
بالغيب ويقيمون الصلوة ومما
رزقناهم ينفقون والذين
يؤمنون بما انزل اليك وما انزل من
قبلك وبالاخرة هم يوقنون

Fotoğraf 187: YZ0287, Serlevhâ Tezhibi

Şekil 36:YZ0287, Serlevhâ Analizi

Katalog No:47

Fotoğraf No:54,110,188,189

Şekil No:-

Envanter No: YZ0824

Eser Adı: Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Yazar: el-Cezûlî, Ebu Abdullah Muhammed b. Süleyman b. Abdurrahman el-Haseni eş-Şâzeli

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Fasıl Başı, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 105x160 mm

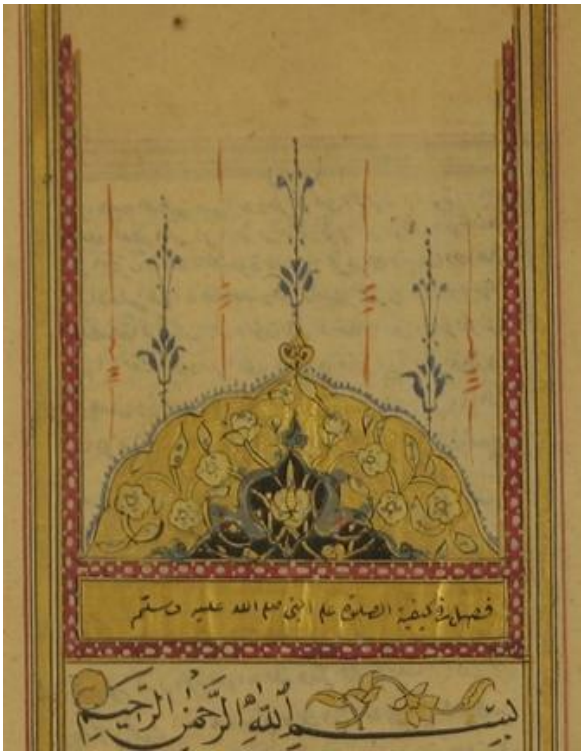
Varak Sayısı: 107

Satır Sayısı:11

Tezhip Özellikleri: Eserin **v.**1b-v.17b sayfalarında unvân tezhibi, v.15b-v.16a sayfasında minyatür resim, v.102b sayfasında fasıl başı tezhibi vardır. Eserin unvân sayfası tipolojik açıdan dönemin diğer örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Metin üzerindeki başlık kısmında zemin altınlanmış olup siyah mürekkep ve rik'a yazıyla "فصل في كيفية الصلوات على النبي صلى الله عليه وسلم" yazılmıştır. Üst kısımda ½ simetri ile tasarlanan dendanlı bölümde rumilerle oluşturulan paftanın zemini siyah çevresindeki alanın ise zemin rengi altındır. Gül ve gonca motiflerinde altın zemin üzerine renklendirme yapılmış olmakla birlikte, kullanılan renklerin büyük ölçüde solduğu görülmektedir.

Fotoğraf 188: YZ0824, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 189: YZ0824, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:48

Fotoğraf No:190,191

Şekil No:88

Envanter No: YZ0188

Eser Adı: Hatırat (Mektuplar ve Hatıralar)

Yazar: Hıfzî Muhammed/ Mehmed

Hattat: Hıfzî Muhammed/ Mehmed

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Hatırat

Yazı Çeşidi: Talik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 132x242 mm

Varak Sayısı: 46

Satır Sayısı: 23

Diğer Açıklamalar: Eser tamamlanmamıştır, v.3a da müstensih kendi adından bahsetmektedir. v.5b de 1141/1728 tarihli anısından bahseden yazarın Mahmudpaşa Naibi Kadı Hıfzî Mehmed Efendi (ö .1752)[101] olduğu ve buna bağlı olarak eserin XVIII. yüzyılda istinsah edildiği değerlendirilmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserin tezhip özelliklerine baktığımızda XVIII. yüzyıl eserlerle paralellik göstermektedir, sıvama altın kullanımı, rûmî desenlerin formları, tek düze gül kullanımı bunlardan bazılarıdır. Burada görülen eflatun sarı renk kullanımı klasik dönem tezhiplerinde görülen bir özellik değildir.

[101] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî 2,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.667

Fotoğraf 190: YZ0188, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 191: YZ0188, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:49

Fotoğraf No:192,193

Şekil No:58

Envanter No: YZ0846

Eser Adı: ارشاد المريد الى المراد في ترجمة مرصاد العباد **(**İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd fî Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd)

Yazar: Necmeddîn-i Dâye, Ebû Bekr Necmüddîn-i Dâye 'Abdullâh b. Muhammed b. Şâhâver el-Esedî er-Râzî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Tasavvuf

Yazı Çeşidi: Rika ve Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 118x182 mm

Varak Sayısı: 139

Satır Sayısı: 17

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi dar dikdörtgen formda başlık kısmı ve taç kısmından oluşmaktadır. Başlık kısmına besmele yazılmıştır metin kısmında kâğıt rengi görülmektedir. Dikdörtgen formun iki kenarına simetrik süsleme yapılmıştır. Taç kısmında boyalarda akmalar olsa da sarılma rumilerin formlarının bozulmamış olduğu anlaşılmaktadır. Ayırma rumilerle kapalı formlar oluşturulmuştur bu paftaların renkleri anlaşılmamaktadır. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezyinatta zemin rengi lacivert dallar, yapraklar, sarılma rumiler, tepelik ve ortabağ rumiler altın renktedir, rumilere kırmızı renkle gölgelendirilmiştir. Tezhipli alanı sınırlandırılan özenilmiş dendanlar da altınla boyanmıştır. Serbest fırça çalışılan tığlarda lacivert ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Ortabağ ve sarılma rumilerin düzgün anatomisi, desen kurgusu klasik dönem özelliği gösterirken, gül ve goncaların ayrıntıya girilmeden tezyin edilmesi, lacivert ve kırmızının tonları, tığların yapısı ile daha sonraki dönemlerle paralellik göstermektedir. Çalışmamızdaki farklı sayfa tipolojisinde olan bir eserdir.

Fotoğraf 192: YZ0846, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 193: YZ0846, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:50

Fotoğraf No:8,9,29,30,36,37,194,195,196

Şekil No:37,87

Envanter No: HS0633

Eser Adı: Sureler (En'am-Yasin-Duhan-Fetih vd.) ve Esmâü'l-Hüsnâ

Yazar: Seyyid Feyzullah el- Keşfî min Telâmiz-i el-Hac Şakir İsmail Efendi

Hattat: Seyyid Feyzullah el- Keşfî min Telâmiz-i el-Hac Şakir İsmail Efendi

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Evrâd

Yazı Çeşidi: Nesih

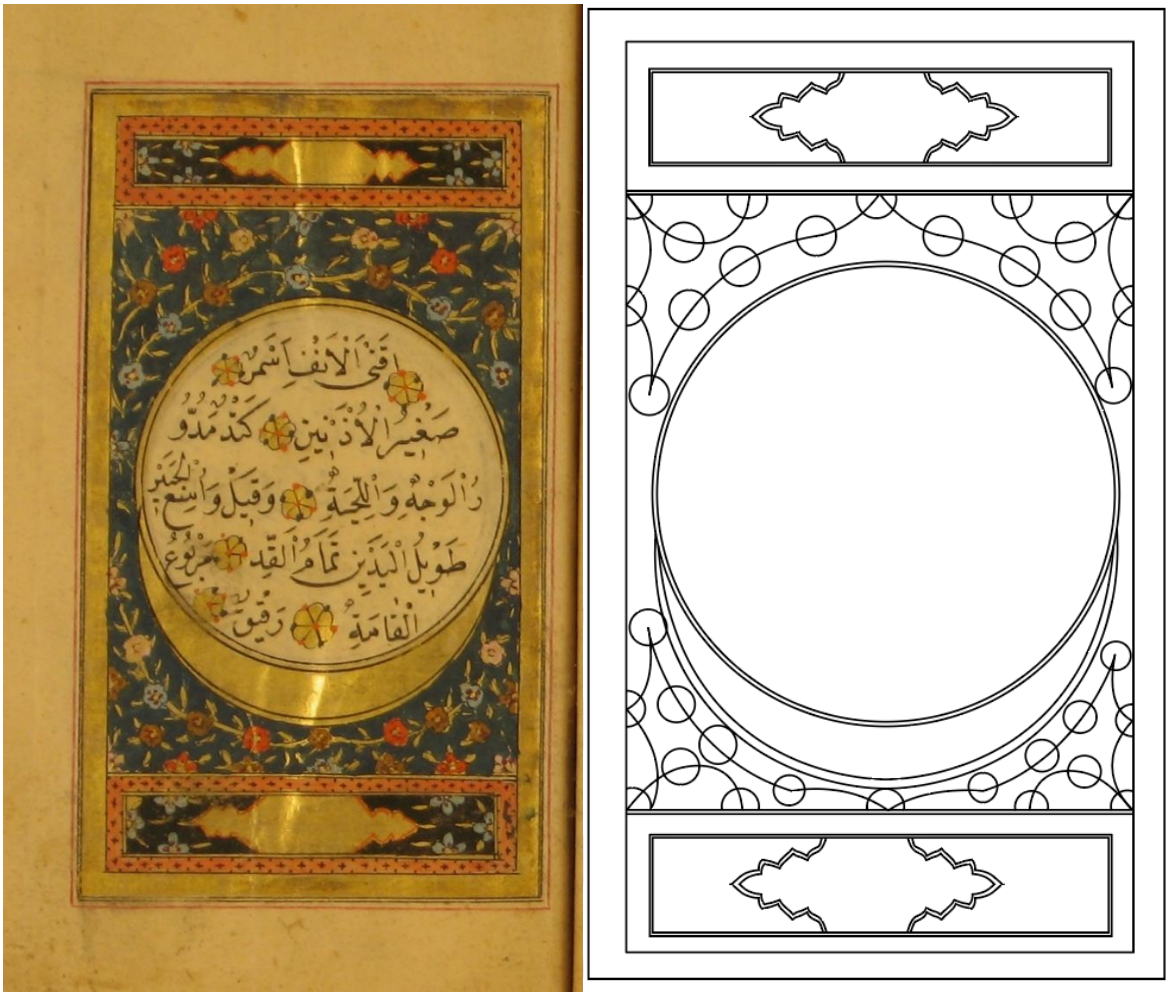
Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Unvân Sayfası, Sûre Başı, Güller, Duraklar, Sayfa Cetvelleri, Ketebe Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 94x145 mm

Varak Sayısı: 55

Satır Sayısı: 11

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında unvân sayfası tezhibi; 49b,50a,50b,51a,51b,52a,52b,53a sayfalarında serlevhâ tezhibi ve 53b sayfasında ketebe sayfası tezhibi vardır. Her sayfasında altın cetvelleri ve 6 dilimli daire formunda kırmızı ve siyah renkle noktalanmış duraklar bulunmaktadır. Sureler sure başı tezhipleriyle ayrılmıştır ve 18 adettir. Eserin serlevhâ tezhiplerinde, hilye formunu andıran bir kompozisyon düzeni tercih edilmiştir. Dikdörtgen form içerisindeki dairesel bölüme metin yerleştirilmiş, metin alanının dışında kalan kısımlar ise lacivert zemin üzerine altın dallar üzerine mavi, mor, kırmızı, sarı renklerden oluşan tez düze güllerle tezyin edilmiştir. Sayfa düzeninde, üst ve alt kısımlarda yer alan dikdörtgen kısımlar başlık bölümleri olarak ayrılmıştır. Cetvellerde altın, sülyen, mavi, açık pembe renkler kullanılmıştır.

Şekil 37:HS0633, v.49b Analizi

Fotoğraf 194:HS0633, Sûre Başı Tezhipleri

Fotoğraf 195: HS0633,v.1b

Fotoğraf 196: HS0633,v.53b

Katalog No: 51

Fotoğraf No:79,197,198

Şekil No:-

Envanter No: OG1189

Eser Adı: الفوائد الضيائية فى شرح الكافية **(**el-Fevâidü'z-ziyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye)

Yazar: el-Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed (898/1492)

Hattat:-

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Dil Bilgisi

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 145x200 mm

Varak Sayısı: 183

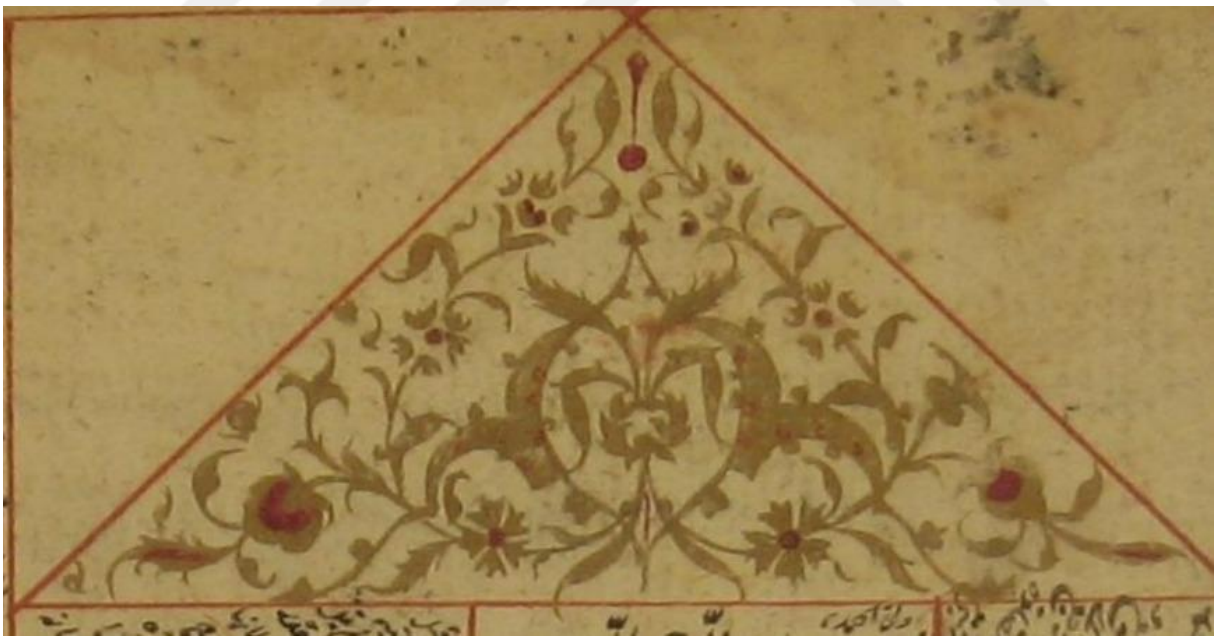
Satır Sayısı: 15

Diğer Açıklamalar: الفوائد الضيائية şârihin, Câmî adıyla da tanınan şerh, Osmanlı'da ve diğer İslâm dünyasındaki medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu gibi günümüzde de Arapça derslerinde bu gelenek bazı yerlerde sürdürülmektedir.

Tezhip Özellikleri: Eserin unvân tezhibi tamamlamamıştır ve çalışmamızdaki diğer eserlerden farklı olarak üçgen formdadır. ½ simetri ile kurgulanmış kompozisyonda ayırma rûmî, gül, hatayî ve gonca motiflerinin anatomileri bozulmamıştır. Altınlanmış dallar ve motifler tahrirlenmeden bırakılmıştır.

Fotoğraf 197: OG1189, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 198: OG1189, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:52

Fotoğraf No:199,200

Şekil No:-

Envanter No: YZ0646

Eser Adı: Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye

Yazar: Abdülhalim el-Meskerî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 109x181 mm

Varak Sayısı: 220

Satır Sayısı: 19

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi renkleri, çizgileri ve tığlarıyla XVIII. yüzyıl özellikleri göstermektedir. İki bölümden oluşan unvân tezhibinin başlık kısmı ¼, dendanlı kubbe kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezhipte altın ve lacivert zemin renkleri olarak kullanılmıştır. Gül ve goncalar pembe ve turkuaz renktedir.

Fotoğraf 199: YZ0646, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 200: YZ0646, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:53

Fotoğraf No:201,202

Şekil No:-

Envanter No: YZ0711

Eser Adı: غنية المتملي في شرح منية المصلي **(**Gunyeti'l-Mütemellî fî Şerhi Münyeti'l-Musallî)

Yazar: İbrâhim el-Halebî, İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî

Hattat:

İstinsah Tarihi:

Dil: Arapça

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa ölçüsü: 124x196 mm

Varak Sayısı: 129

Satır Sayısı: 17

Diğer Açıklamalar: Eser Ḥalebî Kebîr ismiyle bilinmektedir[102].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi lacivert zemin üzerine altın renkte çift tahrir/hurdekârî tekniğiyle uygulanmıştır. Dikdörtgen kısım ¼, üçgen formdaki taç kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır.

[102] Hüseyin Kayapınar, "Münyetü'l-Musallî", *DİA, c.* XXXII, 2006, s.32-33.

Fotoğraf 201: YZ0711, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 202: YZ0711, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:54

Fotoğraf No:203,204

Şekil No:-

Envanter No: HS0684

Eser Adı: Fetâvâ-yı Üskübî

Yazar: Pîr Muhammed b. Abdullah el-Üskübî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Talik

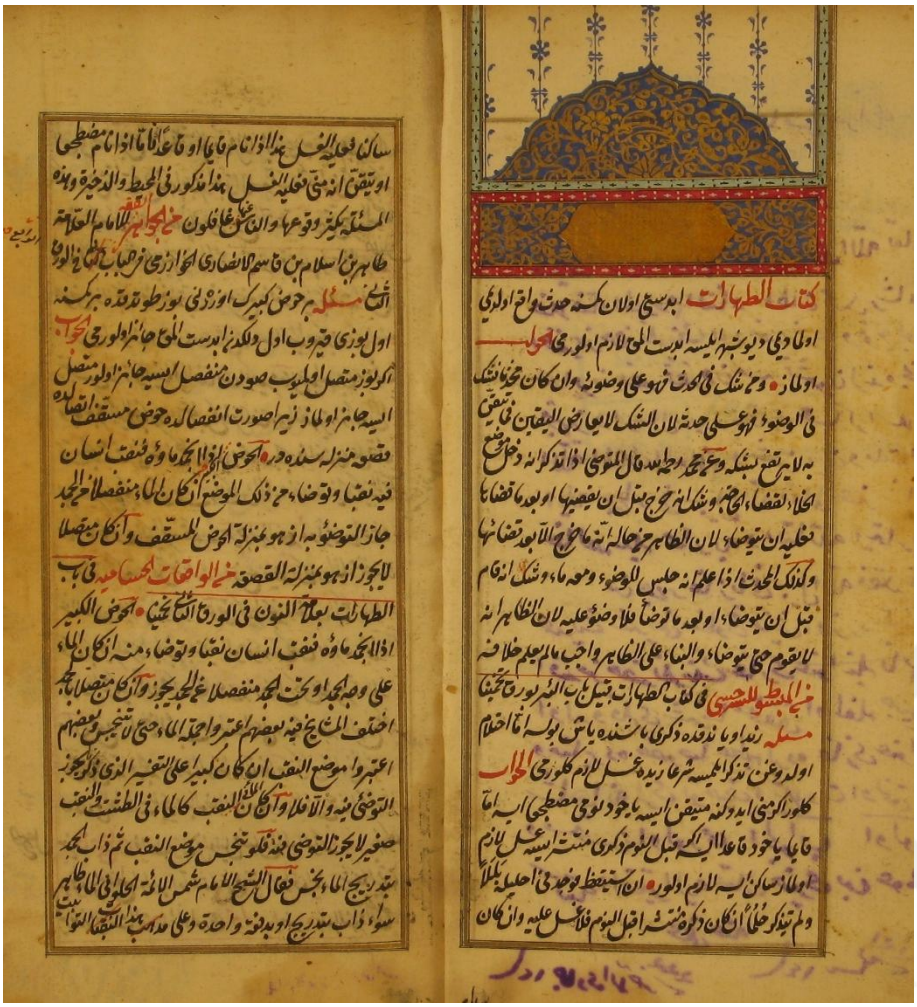
Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 123x203 mm

Varak Sayısı: 298

Satır Sayısı: 21

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi lacivert zemin üzerine altın renkte çift tahrir/hurdekâri tekniğiyle uygulanmıştır. Basit şekilde tasarlanmış kırmızı ve yeşil cetvelleri Dikdörtgen kısım ¼, kubbe kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır. Lacivert tığları ince işçiliklidir.

Fotoğraf 203: HS0684, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 204: HS0684, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:55

Fotoğraf No:205,206

Şekil No:-

Envanter No: YZ0535

Eser Adı: Fetâva

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Fıkıh

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 125x200 mm

Varak Sayısı: 229

Satır Sayısı: 25

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfasında metnin üzerinde kırmızı mürekkeple yazılmış kitabın başlığı vardır. Unvân sayfası tezhibi başlık ve taç olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Hurdekâri tekniğiyle yapılan tezyinatta zemin rengi lacivert motifler altındır. Cetvelleri, dendanları ve bazı güllerin ortası kırmızı renktedir.

Fotoğraf 205: YZ0535, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 206: YZ0535, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No: 56

Fotoğraf No: 207,208

Şekil No:-

Envanter No: YZ0200

Eser Adı: Tuhfetü'l-Haremeyn

Yazar: Nabi, Yusuf Efendi b. Seyyid Mustafa er-Ruhâvi (Urfalı Şair Nabi)

Hattat:-

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Tarih

Yazı Çeşidi: Hurde Tâ'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 123x183 mm

Varak Sayısı: 50

Satır Sayısı: 23

Tezhip Özellikleri: Eserin unvân sayfası tezhibi ½ simetri ile kubbeli taç formundadır. Dallar ve motiflerin zeminleri altınlanmış olup tahrir ve zemin boyaması yapılmadan yarım bırakılmıştır. Metin üzerinde yer alan altınlanmış dikdörtgen formun içinde yer alan besmelenin olduğu kısımda kâğıt rengi bırakılmıştır.

Fotoğraf 207: YZ0200,Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 208: YZ0200,Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:57

Fotoğraf No:209,210

Şekil No:-

Envanter No: HS0155

Eser Adı: Risâle-i Birgivî (Vasiyetnâme), Risâle-i Rûmî Efendi, Risâle-i Kadızâde Mehmed Efendi

Yazar: İmam Birgivî, Akhisârî Ahmed Rûmî, Kadızâde Mehmed Efendi

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Akaid-Kelam

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 126x185

Varak Sayısı: 76

Satır Sayısı: 13

Diğer Açıklamalar: Eserin 1b ve 52a numaralı varakları arasında yer alan eser Birgivî'nin Vasiyetnamesidir. Devamında 52b ve 69a varakları arasında Rûmî Efendi'nin Risâle-i Rûmî Efendi isimli risâlesi, sonrasında ise 69b ve 76b varakları arasında Kadızâde Efendi'nin Risâle-i Kadızâde Efendi isimli risâlesi yer almaktadır**.**

Tezhip Özellikleri: Eserde 3 adet aynı tezhipten vardır, v.1b, v.52b, v.69b**'** de unvân sayfası tezhibi vardır. Tezhibin başlık bölümünde tezhip yapılmaksızın kırmızı mürekkeple kitapların adları yazılmıştır. Tezhipli kısım ½ simetri ile tasarlanmıştır, dendanlarla sınırlandırılan tezhip alanının zemini altınlanmış dallar yeşil gül ve goncalar beyaz eflatun kırmızı renktedir. Kırmızı ve lacivert renkteki tığlar ince işçilikle yapılamamıştır.

هذا رسالة رومی افندی رحمة الله

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ۞ والصلوة والسلام

على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين آمين

Fotoğraf 209: HS0155,Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 210: HS0155,Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:58

Fotoğraf No:211,212

Şekil No:-

Envanter No: YZ0245

Eser Adı: Mesnevî (1.cilt)

Yazar: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Farsça

Konusu: Tasavvuf

Yazı Çeşidi: Hurde Tâ'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 170x275 mm

Varak Sayısı: 292

Satır Sayısı: 17

Tezhip Özellikleri: YZ0826 envanter numaralı eserle cilt, hat ve tezhip açısından çok benzerlik göstermektedir. Tezhibi aynı şekilde üç katlı yapıya sahiptir, çok koyu tonlarda renk paleti vardır. Bu özellikleriyle aynı istinsah grubunun 1. ve 6. cildi olduğu anlaşılmaktadır, diğer ciltlerine Marmara İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde rastlanmamıştır.

Fotoğraf 211: YZ0245,Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 212: YZ0245,Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No:59

Fotoğraf No: 213,214

Şekil No:60

Envanter No: YZ0826

Eser Adı: Mesnevî (6.cilt)

Yazar: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Farsça

Konusu: Tasavvuf

Yazı Çeşidi: Hurde Tâ'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 170x272 mm

Varak Sayısı: 75

Satır Sayısı: 17

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasındaki unvân sayfası tezhibi üç katlı bir yapıya sahiptir. Kalınlıkları farklı iki dikdörtgen alanın üzerinde kubbeli bölüm vardır. Ortadaki besmele bölümü koltuklu olarak tasarlanmıştır. Kubbeli bölümde bulut ve rûmî motiflerinden oluşan ½ simetrik kompozisyon vardır. Renk paleti alışılmışın dışındadır. Beyitlerden oluşan bir eser olduğu için sayfa yapısı dört bölüm şeklinde tasarlanmıştır.

Fotoğraf 213: YZ0826 Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 214: YZ0826,Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:60

Fotoğraf No:215,216

Şekil No:-

Envanter No: US0021

Eser Adı: Kıraat Vecihleri

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: İlm-i Kıraat

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 208x335 mm

Varak Sayısı: 246

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Boş sayfaların olduğu eserde, 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi metnin üzerinde iki bölüm olarak tasarlanmıştır. Dikdörtgen formdaki başlık kısmında kırmızı mürekkeple "باب إدغام الكبير" yazmaktadır. Başlık kısmının üzerinde kubbe formundaki taç kısmı ½ simetri ile tasarlanmış olup altın zemin üzerine yeşil dallar beyaz, pembe, mavi renkteki güller uygulanmıştır. Motifler küçülmüş dallar irileşmiştir.

Fotoğraf 215: US0021, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 216: US0021, Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:61

Fotoğraf No:217

Şekil No:-

Envanter No: YZ1128

Eser Adı: Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Yazar: el-Cezûlî, Ebu Abdullah Muhammed b. Süleyman b. Abdurrahman el-Haseni eş-Şazeli

Hattat:-

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Tezhibi, Sayfa Cetvelleri, Minyatür Resim, Duraklar

Sayfa Ölçüsü:120x177 mm

Varak Sayısı: 79 varak

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Eserin v.1b- v.14b sayfasında unvân tezhibi, v.12b-v.13a sayfalarında ise minyatür resim vardır. İki bölümden oluşan unvân sayfasında, çalışmamızdaki XVIII. ve XIX. yy.'da görülen sayfa tipolojisi vardır. Altın zemin üzerine mavi, sarı, pembe ile uygulanan motiflerde canlı renk paleti görülmektedir**.**

Fotoğraf 217: YZ1128, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:62

Fotoğraf No:218

Şekil No:-

Envanter No: YZ0029

Eser Adı: الحزب الأعظمْ والورد الأفخمْ (el-Hizbü'l-Â'zâm ve'l-Virdü'l-Efhâm)

Yazar: Aliyyü'l-Kârî Ali b. Sultân Muhammed el-Kâri'

Hattat: -

İstinsah Tarihi:-

Dil: Arapça

Konusu: Evrad

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 97x152 mm

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 9

Diğer Açıklamalar: Aliyyü'l-Kārî'nin vird, salât ü selâm ve du'a metinlerinden oluşan eser, XVIII. yüzyılda müstakil bir şekilde istinsah edilen çok sayıdaki nüsha arasında yer almaktadır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi ince dikdörtgen bölüm ve onun üzerindeki kubbeli bölümden oluşmaktadır. Dikdörtgen bölümün zemini sıvama altındır ve desensiz bırakılmıştır. Dikdörtgen formun etrafını kırmızı zemin üzerine beyaz renkteki gelişi güzel yapılmış (-) ve (.) işaretlerinde oluşan cetvel çevrelemektedir. Kubbe formunun olduğu üst kısım ½ simetrik kompozisyondadır. Altın zemin üzerine beyaz renkteki gül ve goncalar kırmızı renkle gölgelendirilmiştir. Eserin tezhip özellikleri XVIII.ve XIX. yüzyıllar ile paralellik göstermektedir.

Fotoğraf 218: YZ0029, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:63

Fotoğraf No:219,220

Şekil No:-

Envanter No: YZ0141

Eser Adı: Yusuf ve Züleyha

Yazar: Molla Câmî, (Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî el-Herevî, el-Horasânî)

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Farsça

Konusu: Edebiyat

Yazı Çeşidi: Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü: 145x211 mm

Varak Sayısı: 153

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi iki bölümden oluşmaktadır. Çoğu eserden farklı olarak dikdörtgen kısmı kubbeli kısıma oranla daha büyük tasarlanmıştır. Bu kısım ¼ simetrik kompozisyonla tasarlanmış ve ayırma rumilerle paftalar oluşturulmuştur. Kubbeli kısım ise ½ simetri ile tasarlanmıştır. Renk paleti alışılmışın dışında renk tonlarına sahiptir.

Fotoğraf 219: YZ0141, Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 220: YZ0141, Unvân Sayfası Tezhibi Detayı

Katalog No: 64

Fotoğraf No:221,222

Şekil No:-

Envanter No: HS0385

Eser Adı: Dua Mecmuası

Yazar: -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Arapça

Konusu: Evrad

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Serlevhâ, Sayfa Cetvelleri, Minyatür Resim, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 69x142 mm

Varak Sayısı: 108

Satır Sayısı: 9

Tezhip Özellikleri: Eser 1b ve 2a sayfalarında simetrik tasarlanmış serlevhâ vardır. Metin etrafında sade bir cetvel, basit şekilde tasarlanmış unvân sayfası tasarımındadır. Metin kısmında beyne's-sutûr tezhibi vardır. Kullanılan renkler, desenler sanatsal derinlikten uzaktır**.** Eserin 109b ve 110a varaklarında Haremeyn minyatür resim vardır.

Fotoğraf 221: HS0385, Serlevhâ Tezhibi

Fotoğraf 222: HS0385 v.109b-v.110a

B. İcâzetnâmeler

Katalog No:65

Fotoğraf No:76,77,223

Şekil No:38,91,112

Envanter No: YZ1732

Eser Adı: Abdülvâhid Necâtî'ye Hüseyin Hamdi Efendi'nin Verdiği İcazetnâme

Yazar: Hüseyin Hamdi min Telâmiz Hâfız Osman Fâik Efendi

Hattat: Hüseyin Hamdi min Telâmiz Hâfız Osman Fâik Efendi

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: İcazet

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası

Sayfa Ölçüsü:105x161 mm

Varak Sayısı: 4

Satır Sayısı: 15

Diğer Açıklamalar: Eserde yer alan hattat silsilesi, istinsah tarihinin XIX. yüzyılın ortalarına tarihlendirilebileceğini göstermektedir. Abdülvâhid Necati'nin, Hüseyin Hamdi'den hat öğrenimi gördüğü anlaşılmaktadır. İcâzetnâme, Erzurum'da bulunan üstatların yanı sıra icazette isimleri kayıtlı diğer hocaların ortak tasdikiyle verilmiştir. Silsile Derviş Ali Efendi'den Hz. Ali(r.a.) ve Hz. Osman (r.a.)' a kadar uzanmaktadır.

Tezhip Özellikleri: Eserin 1b sayfasında bulunan unvân sayfası tezhibi dikdörtgen alan ¼ simetri ile ve ayırma rumilerle tasarlanmıştır, taç kısmı ise ½ simetri ile ayırma rumilerle ulama olarak tasarlanmıştır. Zemin boyama tekniğiyle yapılan unvân sayfası tezhibinde zemin rengi olarak altın ve mavi kullanılmıştır.

Fotoğraf 223: YZ01732, Unvân Sayfası Tezhibi

Şekil 38:YZ01732, Unvân Sayfası Tezhibi Analizi

Katalog No:66

Fotoğraf No:224

Şekil No:-

Envanter No: YZ0067

Eser Adı: ‘İcâzetnâme’-i Muhammed Vehbî bin Hamza el-Batûmî

Yazar: el- Hâc Muhammed Hilmî

Hattat: el- Hâc Muhammed Hilmî

İstinsah Tarihi: 1253/1837

Dil: Arapça

Konusu: İcâzet

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi, Beyne’s-Sutûr, Sayfa Cetvelleri

Sayfa Ölçüsü: 117x170 mm

Varak Sayısı: 14

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Unvân sayfasında altın zemin üzerinde lacivert renkteki desen hurdekârî tekniğiyle uygulanmıştır. Metnin üzerinde yer alan zemini altınlanmış başlık kısmında metin yazılmamıştır. Metinde beyne’s-sutûr tezhibi uygulanmıştır. Varak 1b ve 11b’de unvân sayfası tezhibi vardır.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي شرح صدور العلماء لانوار
العلوم النافعة ووشح نحورهم بجواهر
الفنون اللامعة وبسط موائد جوده
الناطقة بوجوب وجوده ووسع كل شيء علما
واحاط بالعالمين برا ونعمى ودل على
احاطة علمه وكمال قدرته بديع مصنوعاته
من موضوعاته ومرفوعاته وما يعزب
عن علمه مثقال ذرة في الارض ولا في السماء

ولا يحيطون بشيء من علمه الا بما شاء
سبحان من تاهت الاوهام في بيداء صنعه
وقدرته وباهت الاحلام بابداء البحر
عز اكتناه ذاته وعرفان سريرته
نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له
شهادة الملائكة واولي العلم ونشهد
ان سيدنا محمدا عبده ورسوله الذي شهد
بعلو شانه وسمو مكانه البدر التم
ونصلي على احسن البرية خلقا واكرمهم
نسبا وخلقا المبعوث لتتميم مكارم الشيم
وتقويم مناهج الحكم وعلى عترته مفاتيح الفضل
وفصل الخطاب وصحابته مصابيح الاهتداء
لاولي الالباب اما بعد فان احسن ما ينبغي

Fotoğraf 224: YZ0067, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:67

Fotoğraf No: 225

Şekil No:-

Envanter No: SS1106

Eser Adı: Hocazade Ali Feyzi Efendi'nin Tefsir ve Hadis İcazetnamesi

Yazar: Abdülfettahzade el-Hac Osman Şükri b. Halil, el-Kütahyavî

Hattat: Abdülfettahzade el-Hac Osman Şükri b. Halil, el-Kütahyavî

İstinsah Tarihi: 1297/1880

Dil: Arapça

Konusu: İcâzetnâme

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası Tezhibi

Sayfa Ölçüsü: 158x168 mm

Varak Sayısı: 14

Satır Sayısı: 9

Tezhip Özellikleri: Çok renkli büyük yaprakları, çelenk görünümü, gölgelendirmesiyle rokoko tezhip özellikleriyle paralellik gösteren unvân sayfası tezhibi basit şekilde tasarlanmıştır.

Fotoğraf 225: SS1106, Unvân Sayfası Tezhibi

Katalog No:68

Fotoğraf No:226,227

Şekil No:-

Envanter No: YZ0416

Eser Adı: İcâzet-u Kıraati's-Seb'a (İcazeyi Alan Abdulvehhab Efendi Salih el-Bağdadî)

Yazar: Davud Süleyman b. Musulî

Hattat: Davud Süleyman b. Musulî

İstinsah Tarihi: 1310/1892

Dil: Arapça

Konusu: İcazet

Yazı Çeşidi: Nesih

Tezhip Çeşidi: Minyatür Resim-Tasvir

Sayfa Ölçüsü: 156x220 mm

Varak Sayısı: 19

Satır Sayısı: 13

Tezhip Özellikleri: Çalışmamızdaki diğer eserlerden farklı düzenlemede olan bir eserdir**.** Eserin 1a sayfasında ağaç tasvirinin dallarının üzerine eseri tanıtan metinler yazılmıştır. Unvân Sayfasında metnin üzerinde başlık bölümünde هذه إجازة قراءت السبعة ifadesiyle eserin adı yer almaktadır. Bu bölümün üzerinde ise Osmanlı Devleti armasından esinlenmiş bir tasvir vardır. Eserin bütün sayfalarında beyne's-sutûr tezhibi uygulanmıştır.

Fotoğraf 226: YZ0416, v.1a

Fotoğraf 227: YZ0416, v.1b

C. Vakfiyeler

Katalog No:69

Fotoğraf No:33,228,229

Şekil No:-

Envanter No: YZ0243

Eser Adı: Damatzâde Mehmed Muradın Arazi ve Kitapları Hakkında Vakfiye

Yazar: Haremeyn Evkâfı Müfettişi Abdulkadir b. Mehmed Emin

Hattat: Haremeyn Evkâfı Müfettişi Abdulkadir b. Mehmed Emin

İstinsah Tarihi: 1242/1826

Dil: Türkçe

Konusu: Tarih

Yazı Çeşidi: Hurde Tâ'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

Sayfa Ölçüsü: 144x245 mm

Varak Sayısı: 4

Satır Sayısı: 17

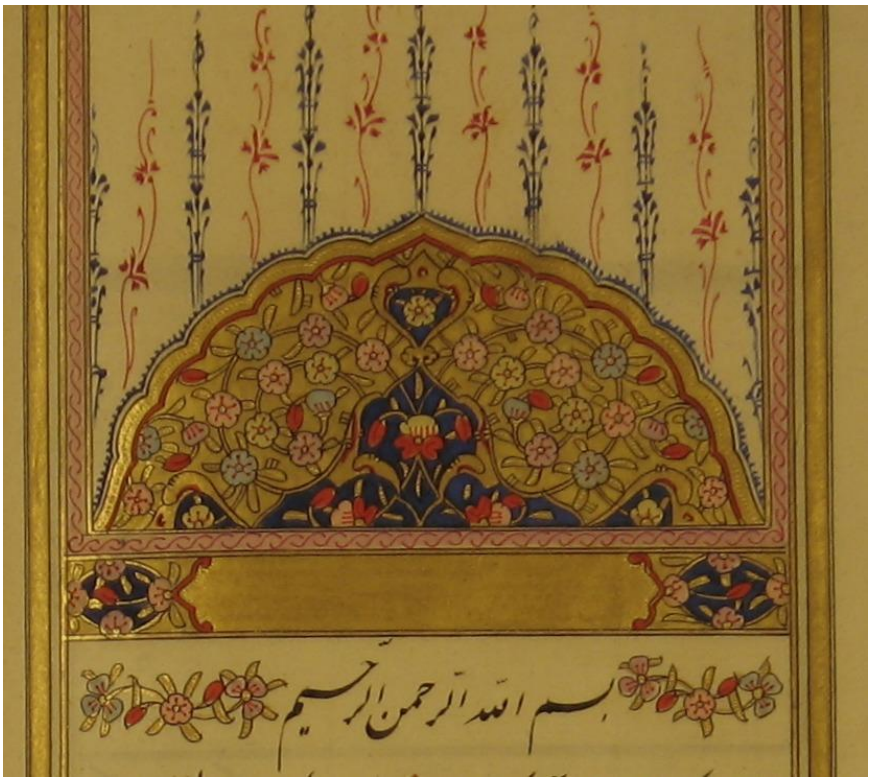
Diğer Açıklamalar: Vakfiyede bahsedilen zât Murat Nakşibendî ile karıştırılan, Murad Molla Külliyesi'nin bânisi Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Molladır[103].

Tezhip Özellikleri: Eserin 1a sayfasında basit zencerekle metnin etrafı üçgen formunda cetvelle sınırlandırılmıştır ve metinde vakfiyeyi yazan hakkında bilgi içermektedir. 1b sayfasında olan unvân sayfası tezhibi başlık ve kubbe kısmından oluşmaktadır. Kubbe kısmı büyük yapılırken başlık kısmı daha dar tutulmuştur. Başlık ¼, kubbe kısmı ½ simetri ile tasarlanmıştır. Zemin boyama tekniğiyle yapılan tezyînatta döneminin özelliği olarak altın kullanımı fazladır. Dallar ve yapraklar irileşirken basit formda olan güller küçülmüştür.

[103] Mehmet Baha Tanman, Murad Molla Külliyesi, *DİA*, c.XXXI, 2020, S.187

Fotoğraf 228: YZ0243 Unvân Sayfası Tezhibi

Fotoğraf 229: YZ0243 Unvân Sayfası Tezhibi Detay

Katalog No:70

Fotoğraf No:230,231,232,233,234,235,236

Şekil No:41,59,94

Envanter No: YZ0816

Eser Adı: Hacı Osman Efendi Vakfiyesi

Yazar -

Hattat: -

İstinsah Tarihi: -

Dil: Türkçe

Konusu: Tarih

Yazı Çeşidi: Nesih, Hurde Ta'lik

Tezhip Çeşidi: Unvân Sayfası, Hatime Sayfası, Sayfa Cetvelleri, Duraklar

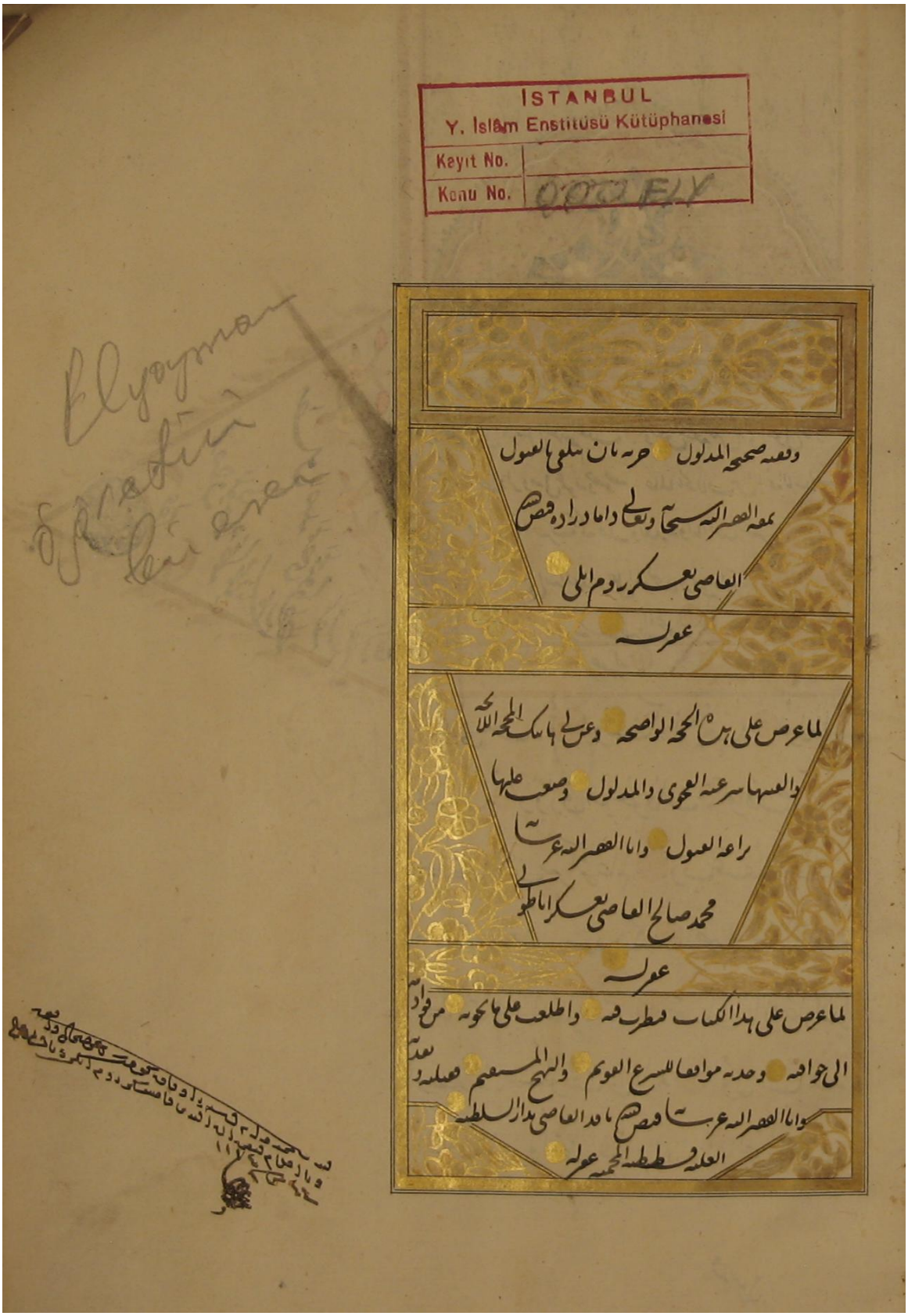
Sayfa Ölçüsü: 172x262 mm

Varak Sayısı: 45

Satır Sayısı: 13

Diğer Açıklamalar:

Tezhip Özellikleri: YZ0816 envanter numaralı vakfiye 45 sayfalık küçük boyutlarda olmasına rağmen v.1b unvân sayfası dahil olmak üzere ara sayfalarda 5 adet unvân sayfası tezhibi, v.1a sayfasında hatime sayfası tipolojisinde olup metin için üçgenlerle alanlar oluşturulmuştur. Ara sayfalarda cetveller ve bölüm sonlarında hatime tezhibi bulunduran bir eserdir. Unvân sayfası ve bölüm başı tezhipleri aynı kompozisyona sahip olup sadece renklerinde değişiklik vardır. 1a sayfası tezhibinde geometrik paftaların içi altın ile serbest fırça çalışılmıştır. Hatime sayfasında dar bir dikdörtgen formda bölüm sonu tezhibi vardır.

Fotoğraf 230: YZ0816, Zahriye Tezhibi

Fotoğraf 231: YZ0816, Unvân Sayfası Tezhibi

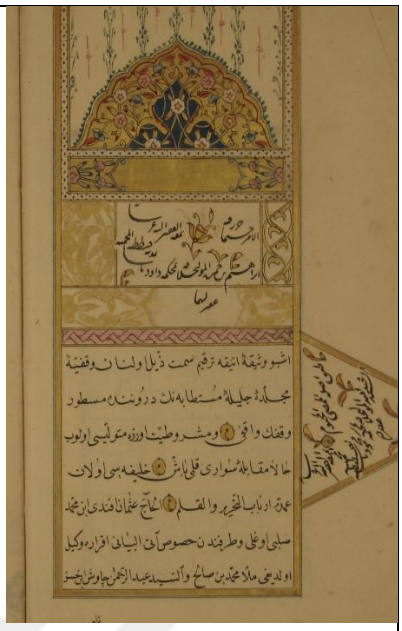
Fotoğraf 232: YZ0816, Unvân Sayfası Tezhip Detay

Fotoğraf 233:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.28b

Fotoğraf 234:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.10b

Fotoğraf 235:YZ0816, Unvân Tezhibi, v.39b

Fotoğraf 236: YZ0816, Hatime Sayfası Tezhibi, v.27b

VI. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

A. Tipoloji

Bu bölümde *sayfa tipolojisi* başlığı altında, çalışmamızdaki zahriye sayfalarının, farklı şemada olan serlevhâ ve unvân sayfalarının şemaları tipoloji benzerliklerine göre sıralanmıştır. Serlevhalarda karşılıklı simetrik olanların tek sayfası, unvân sayfası tipolojilerinde ise sayfanın tamamı değil, sadece tezhip kısımlarının şeması verilmiştir.

Motif tipolojisi başlığı altında islimî-i rûmî, gül-i hatayî, gül, gonca motiflerinin tabloları yer almaktadır. Kütüphanedeki yazma eserler genel olarak XVIII. ve XIX. yüzyıldan eserler olması nedeniyle gül-i hatayî motifi örneği azdır. Yine bu kısımda da örnekler tipolojik olarak benzerliklerine göre sıralanmıştır.

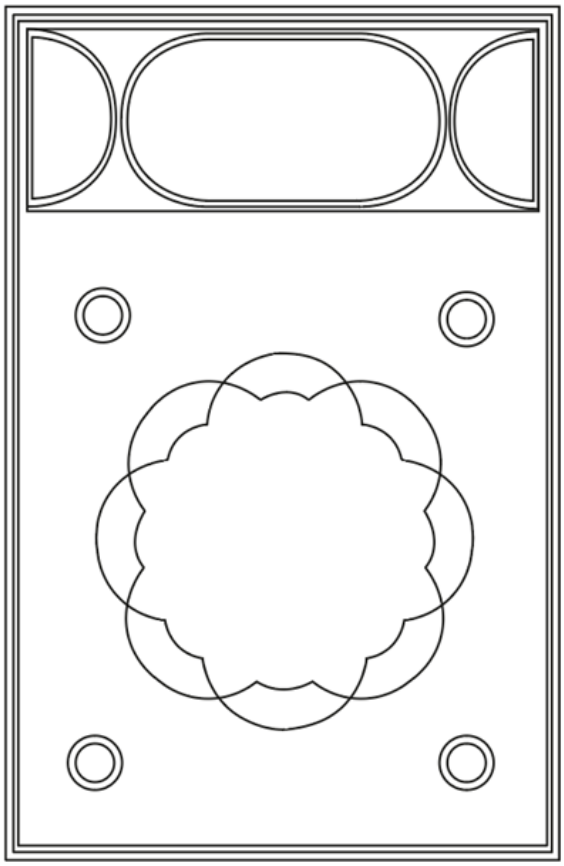
1. Sayfa Tipolojisi

a) Zahriye Sayfası

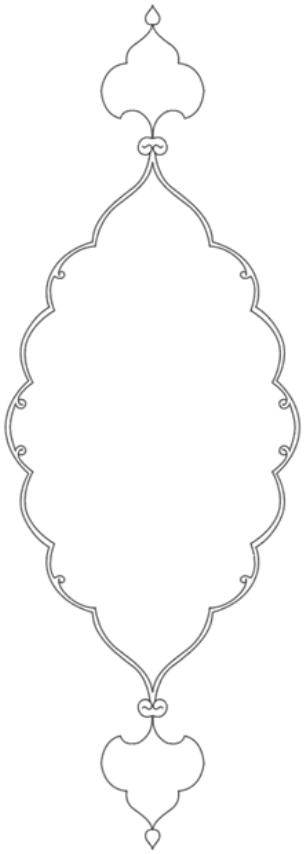
Kütüphanedeki tezhipli eserlerin büyük bir bölümü XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait olduğundan, bu dönemin genel özelliği olarak zahriye sayfası örneklerine fazla rastlanmamaktadır. Çalışma kapsamındaki tezhipli eserler arasında yer alan en eski örnek, YZ0642 envanter numaralı eserdir. Bu eser Memlük dönemine ait olup, ortasında sekizgen form, üst kısmında ise dikdörtgen başlık bölümüyle dönemin zahriye sayfası özelliklerini yansıtmaktadır.

YZ1745 envanter numaralı eserde, metin içermeyen şemse formu, Fatih dönemi zahriye sayfalarıyla benzerlik göstermektedir. YZ0816 envanter numaralı eserde ise, üç katlı bir düzenleme tercih edilmiş olup, ortada oluşturulan boşlukta eserin konusu ve hattatın adı yer almaktadır; bu özellik, çalışmamızda incelenen hatime sayfalarıyla benzer bir kompozisyon anlayışını ortaya koymaktadır.

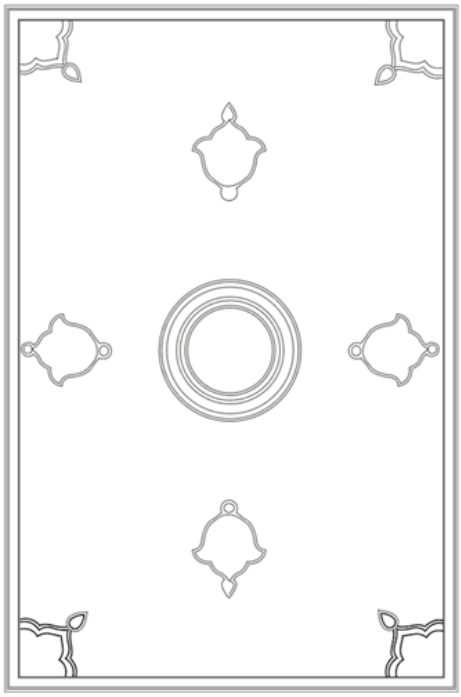
Bir diğer örnek olan YZ0520 envanter numaralı eser ise farklı bir düzenleme sergilemektedir. Bu eserde hem mukaddime öncesinde hem de v.2a sayfasında zahriye tezhibi bulunmaktadır. Mukaddime öncesine yerleştirilen zahriye sayfasında ise eserin adı yazılmıştır.

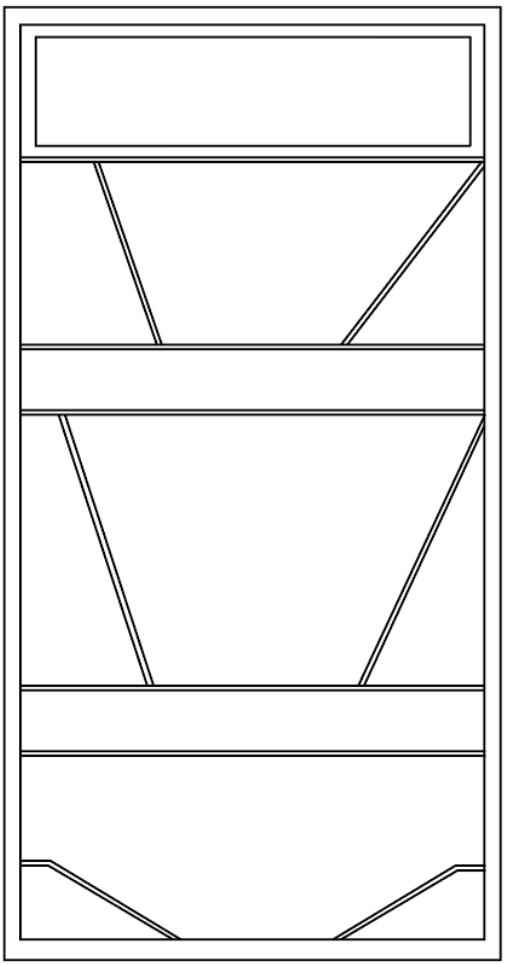
Şekil 39: YZ0642, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XV. yy.

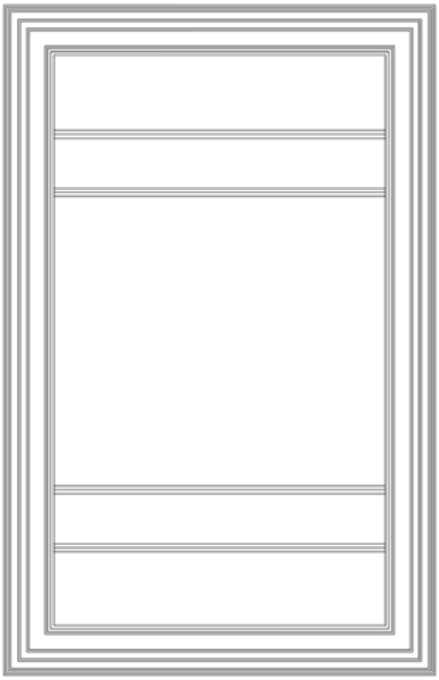
Şekil 40: YZ1745, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XVI. yy.

Şekil 41: YZ0816, Zahriye Sayfa Tipolojisi, 18. yy.

Şekil 42: YZ0520, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XIX. yy.

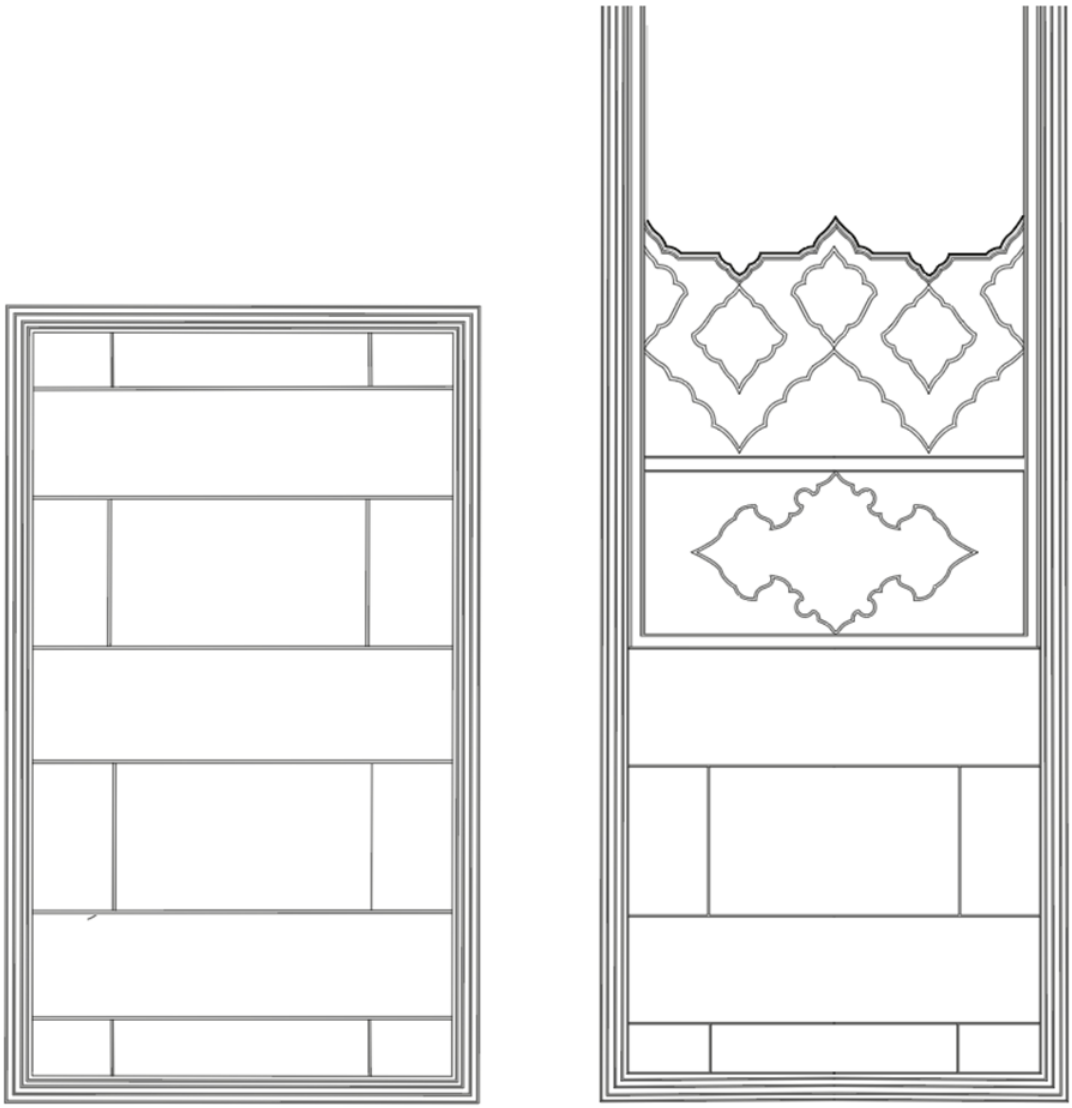
Şekil 43: YZ0520, Zahriye Sayfa Tipolojisi, XIX. yy.

b) Serlevhâ Sayfası

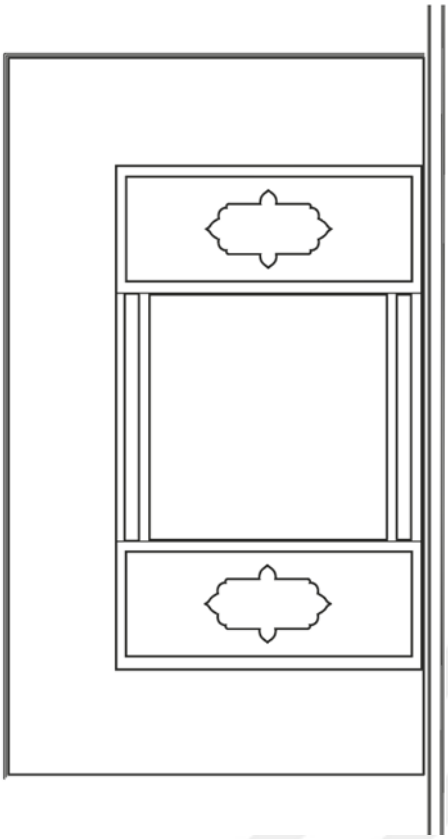
Çalışmamızdaki yer alan serlevhâ sayfa düzenleri incelendiğinde, XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllara tarihlenen Kur'ân-ı Kerîm nüshalarından SS0039, SS0668, YZ1121, YZ1746, YZ0103 envanter numaralı eserlerin, "dikdörtgen-iklil" olarak tanımlanan sayfa kompozisyonuna sahip olduğu görülmektedir.

Diğer örneklerden US0025, HS0385, YZ0054, YZ0134, YZ0287 ve YZ0693 envanter numaralı eserlerde ise metin alanının üst kısmında yer alan dikdörtgen başlık bölümü ile onun üzerinde konumlanan taç kısmı dışında, yalnızca metni çevreleyen altın cetveller ve +,- motifli cetveller bulunmaktadır. Bu eserlerde serlevhâlarda sıklıkla görülen "haşiye tezhibi" bölümleri bulunmamakta, dolayısıyla bu örnekler "unvân sayfası" tipolojisine benzemektedir.

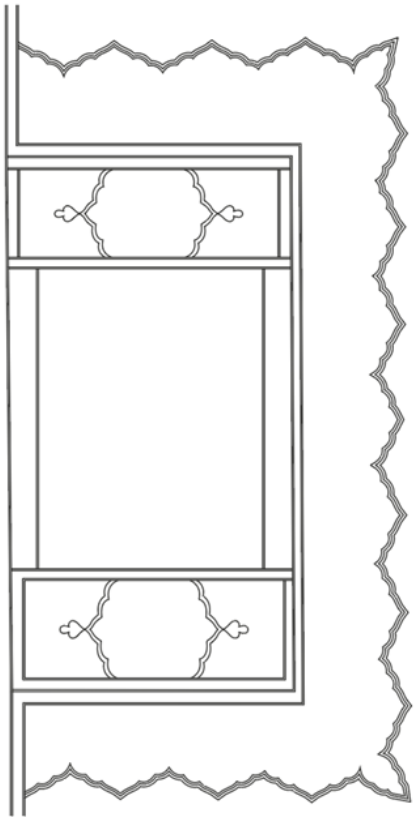
YZ0976 envanter numaralı eser, barok üslubun karakteristik kıvrımlı çizgilerini yansıtan bir sayfa düzenine sahiptir. YZ0142 envanter numaralı eser ise Safevî dönemine ait olup, serlevhâsı klasik serlevhâ kompozisyonundan farklı bir anlayışla tasarlanmıştır. Bu eserde kıt'alı satır düzeni nedeniyle metin alanı "koltuklu tezhip" anlayışıyla bezenmiştir.

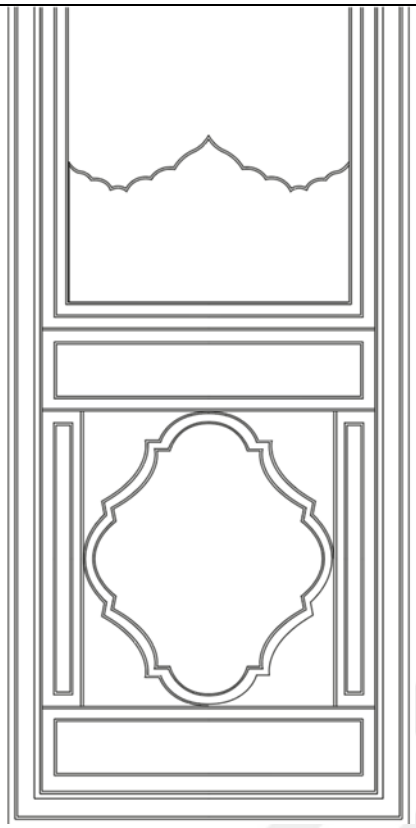
Şekil 44: YZ0142, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVI.yy.

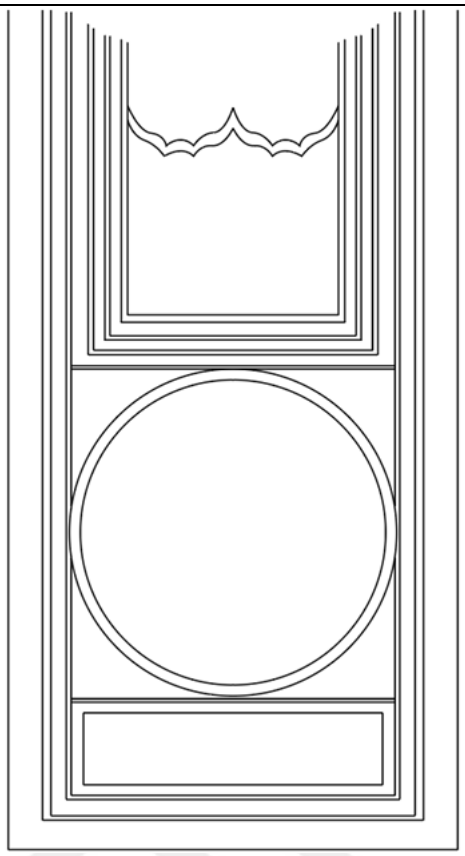
Şekil 45: SS0039, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVI. yy

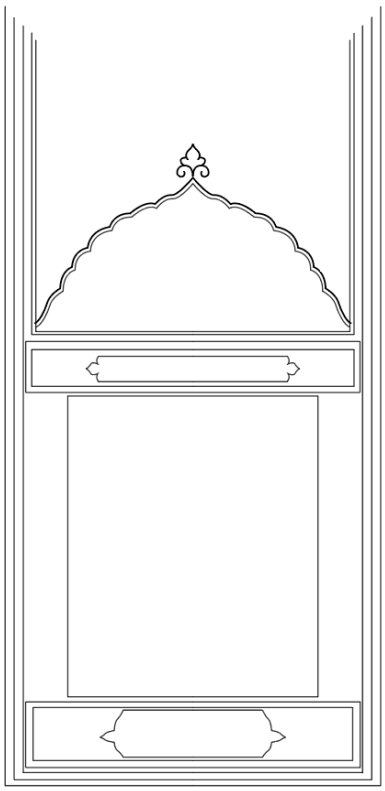
Şekil 46: YZ1121, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XVIII. yy.

Şekil 47: YZ0976, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX. yy.

Şekil 48: YZ0054, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX.yy.

Şekil 49:US0025, Serlevhâ Sayfa Tipolojisi, XIX.yy.

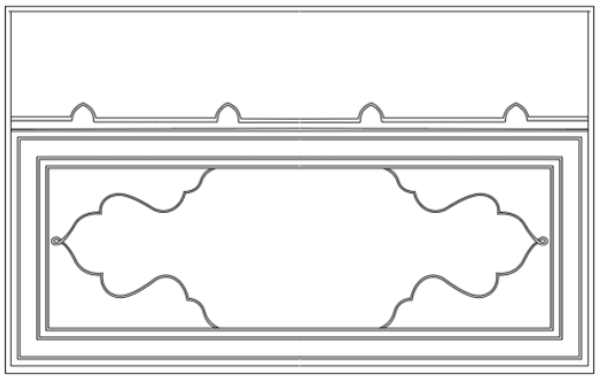
c) Unvân Sayfası

Unvân sayfalarının sayfa düzenleri genel olarak benzer bir kompozisyon anlayışı sergilemektedir. Farklılık gösteren örnekler ise aşağıda şekillerle belirtilmiştir. Sayfalar genellikle metin alanını çevreleyen ince bir cetvelle çerçevelenmiştir. Metnin üst kısmında yer alan dikdörtgen başlık tezhibinin ortasında, metin için ayrılmış dendanlı bir şemse bulunmaktadır. Bu şemse kimi örneklerde kâğıt rengiyle bırakılmış, kimi örneklerde ise zemin altınlanmıştır. Başlık alanının üstünde ise kubbe veya taç olarak adlandırdığımız bölüm yer almaktadır.

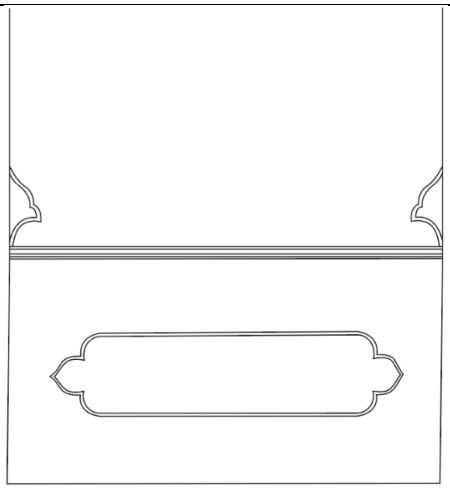
Çalışma kapsamında incelenen eserlerin büyük bir kısmında, taç bölümü altın ve lacivert renklerin birlikte kullanıldığı ikili zemin düzeniyle öne çıkmaktadır. YZ1745 envanter numaralı eser, Fatih dönemi unvân sayfalarında olduğu gibi taç kısmı bulunmayan, yatay dikdörtgen formda bir sayfa düzenine sahiptir. YZ0971 numaralı eser de Safevî dönemi tezhibi olup benzer biçimde yatay dikdörtgen formdadır. YZ0007, YZ0006, YZ0971, YZ0639, YZ0699, YZ10346, YZ1710 ve YZ0697 envanter numaralı eserler XVI. ve XVII. yüzyıllara ait sayfa tipolojisini yansıtmaktadır. Bu dönem unvân sayfalarında başlık ve taç kısımlarının yükseklik oranları birbirine yakın ölçülerdedir. US0086 envanter numaralı XVIII. yüzyıl eseri de XVII. yüzyıl sayfa yapısını sürdürmektedir.

YZ0629, YZ0572, YZ0243, YZ1721, YZ0824, YZ0689, US0021, YZ0200, OG1233, YZ0520 ve YZ0816 envanter numaralı XVIII. ve XIX. yüzyıl eserlerinde ise başlık ve taç bölümleri arasındaki orantının değiştiği görülmektedir. Başlık kısmının dikdörtgen formu daralarak ince bir şerit hâlini almış; buna karşılık taç bölümündeki kubbeli kısım orantısız biçimde büyütülmüştür (Şekil 56,59). Ayrıca YZ0816 numaralı eserde haşiye de cetvellerle çerçeve içine alınmıştır (Şekil 59).

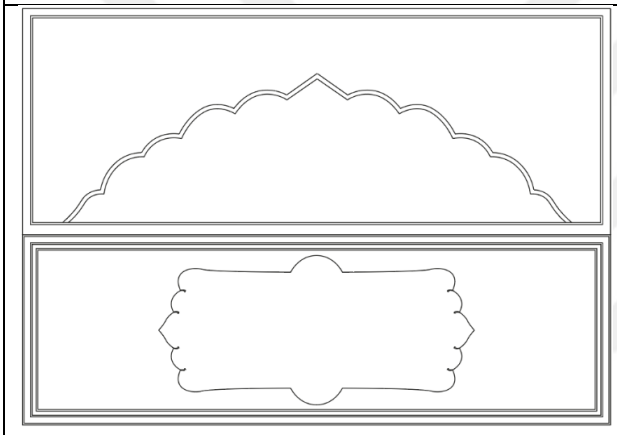
SS0124, YZ0036, HS0155, HS0369 ve SS1106 envanter numaralı eserler barok-rokoko üslûbunu yansıtan sayfa tipolojilerine sahiptir. OG1189 envanter numaralı eser, tamamlanmamış tezhibiyle dikkat çekmekte olup üçgen formdadır (Fot. 197). YZ0846 envanter numaralı eser, çalışmamızdaki genel tipolojiden ayrılan özgün bir sayfa düzenine sahiptir. YZ0245 ve YZ0826 envanter numaralı eserlerde ise metin alanının genişliği nedeniyle taç kısmı yatayda genişletilmiş; başlık ve besmele bölümleri için ayrı başlık alanları oluşturulmuş, böylece üç katlı bir görünüm kazanan sayfa tipolojisi ortaya çıkmıştır (Şekil 60).

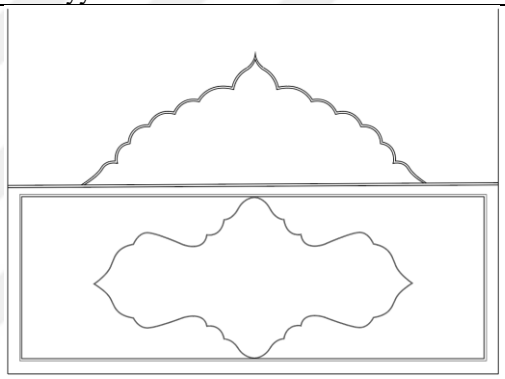
Şekil 50:YZ1745, Unvân Sayfası Tipolojisi, XV. yy

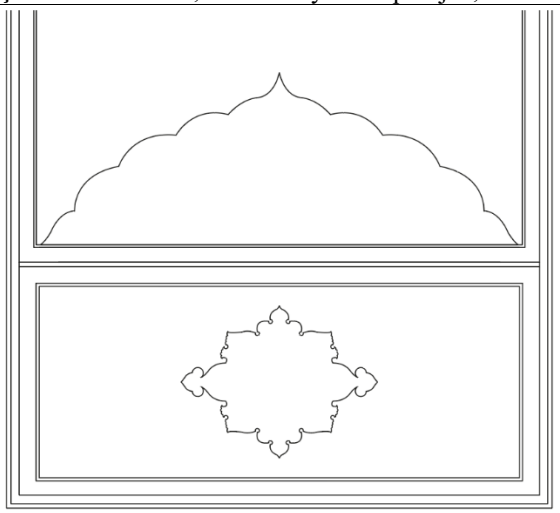
Şekil 51:YZ0971, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVI. yy

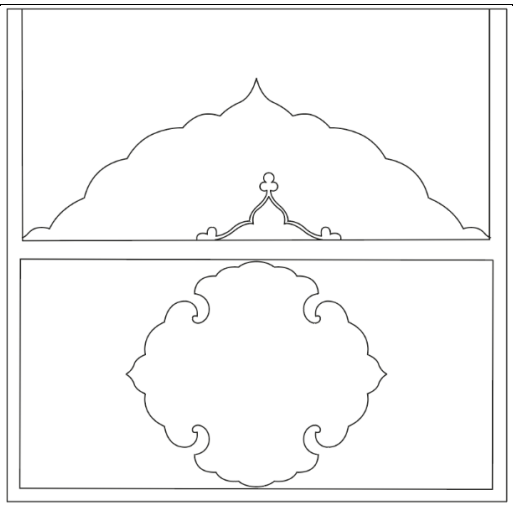
Şekil 52: YZ0006, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII

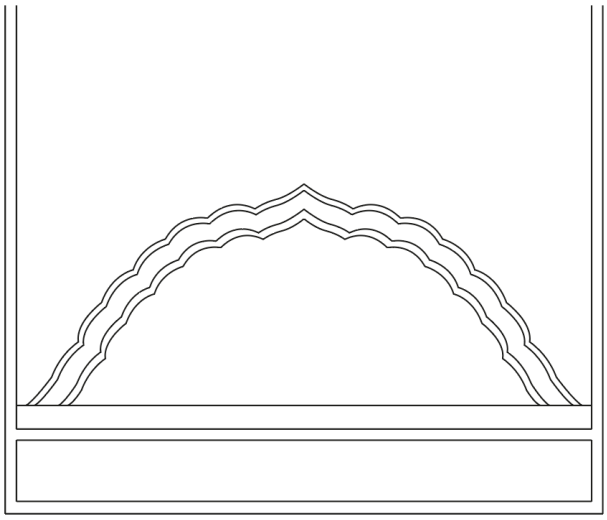
Şekil 53: YZ0007, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVI.

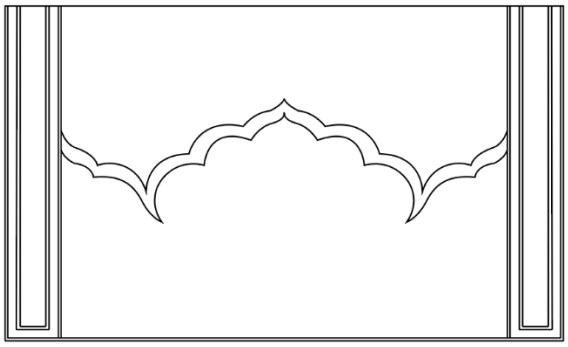
Şekil 54:YZ0639, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII. yy.

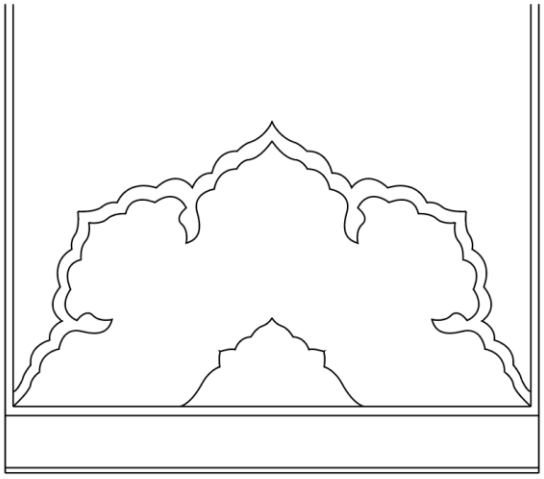
Şekil 55:YZ0699, Unvân Sayfası Tipolojisi, XVII. yy

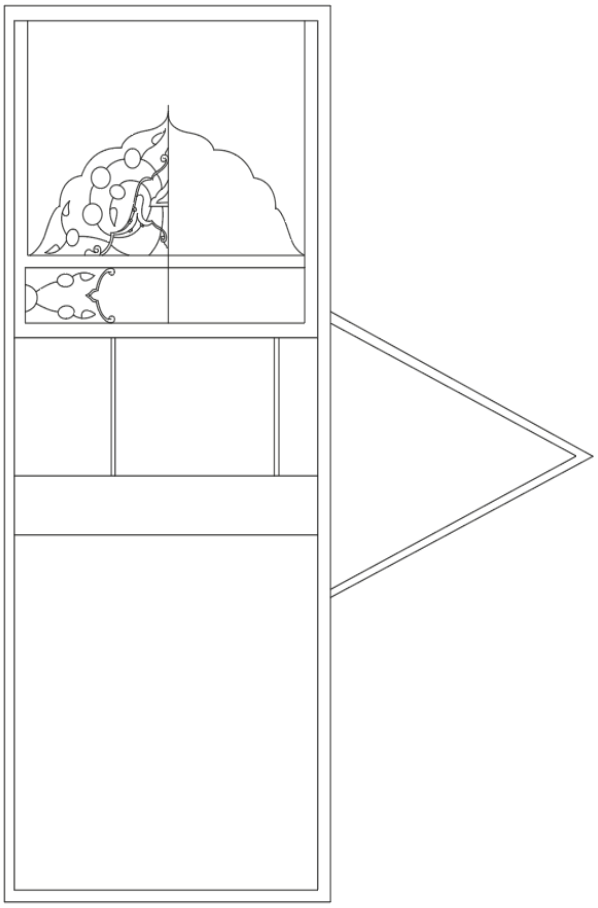
Şekil 56: YZ1721, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX.yy.

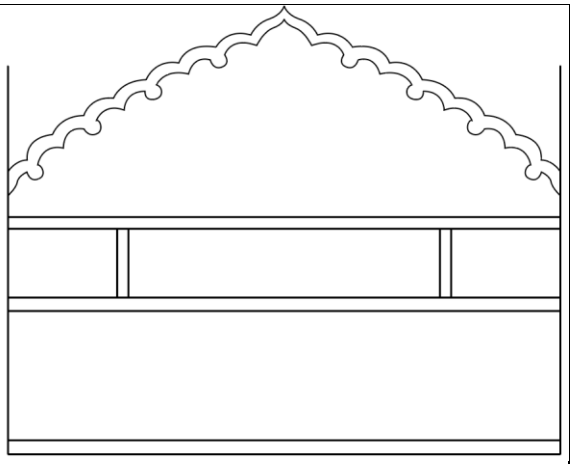
Şekil 57: YZ0068, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

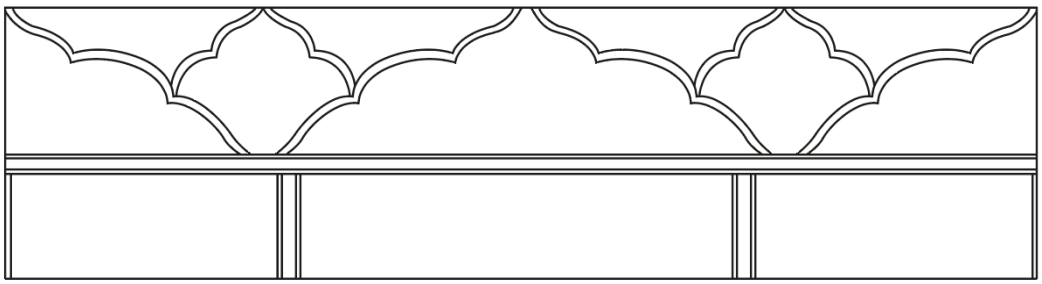
Şekil 58: YZ0846, Unvân Sayfası Tipolojisi

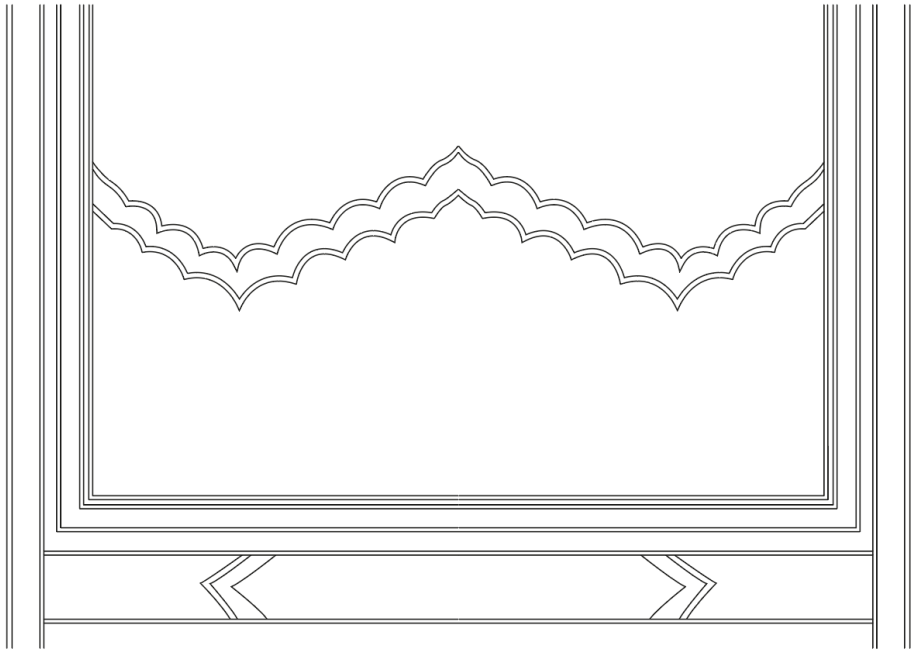
Şekil 59: YZ0816, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

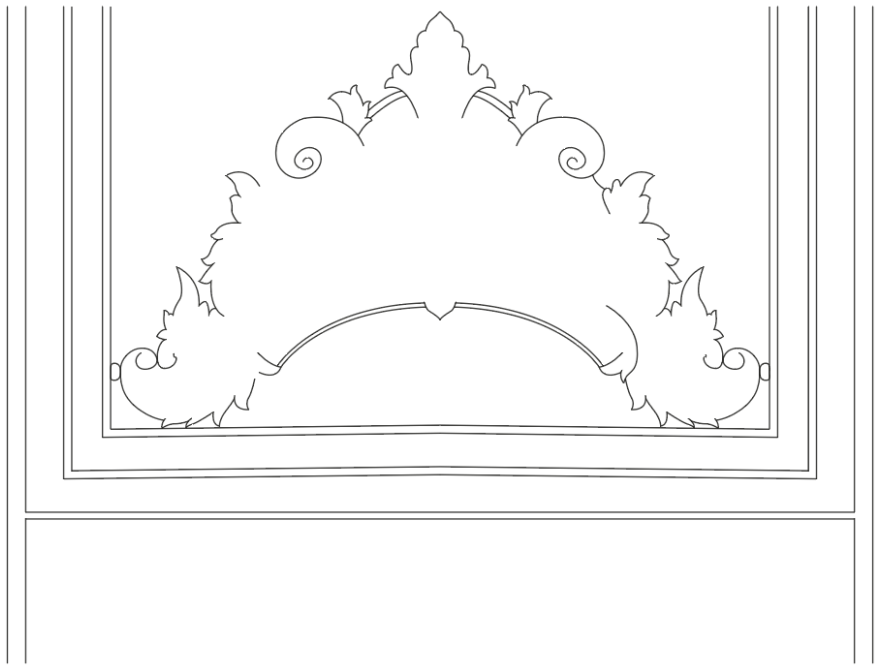
Şekil 60: YZ0826, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

Şekil 61: YZ0520, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

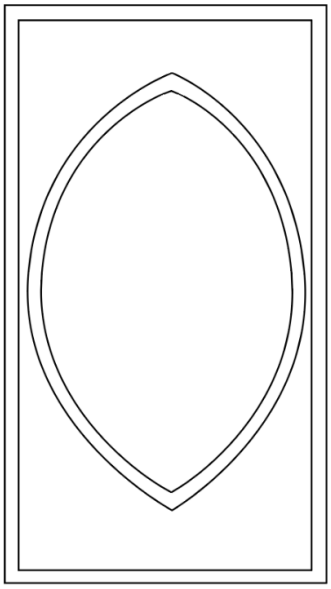
Şekil 62: OG1233, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

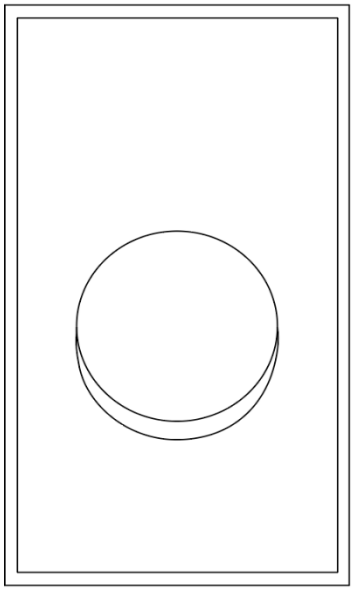
Şekil 63: SS0124, Unvân Sayfası Tipolojisi, XIX. yy.

d) Hatime, Ferağ Sayfası

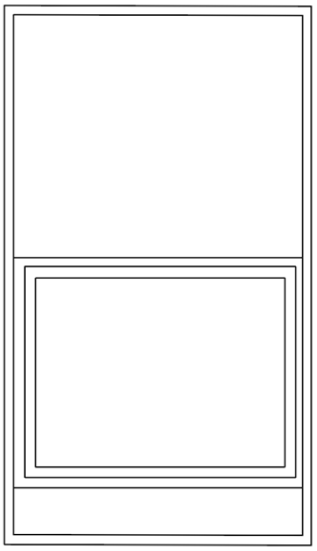
Çalışmamızda hatime sayfası örneği 11 tane vardır. Erken dönem örneği bulunmamaktadır. XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait olan bu örnekler den sanatsal değeri yüksek olan örnek SS0668 envanter numaralı eserin hatime sayfasıdır. Hattatın ketebesi işçiliği yüksek bir zencerekle (Fot.17) dikdörtgen formun içine alınmıştır. (Şekil 66) Örneklerin çoğunluğu karşılıklı üçgenlerle oluştrulan boşluklara metnin yazıldığı örneklerdir. Bu üçgenlerin içlerinde tek düze serbest fırça çalışışmış tezhipleri vardır. YZ0520 envanter numaralı eserde üst bölümde baklava biçiminde kesişen alanların yer aldığı bu kompozisyon. Alt kısımdaki üçgen form, geç dönem hatime sayfalarında görülen deneysel düzenlemelerin karakteristik örneklerindendir. (Şekil 69)

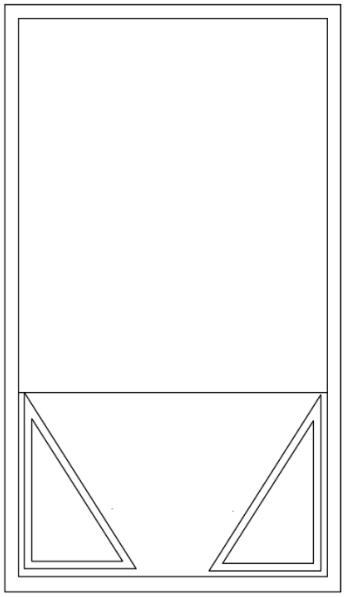
Şekil 64:YZ0054, Hatime Sayfası

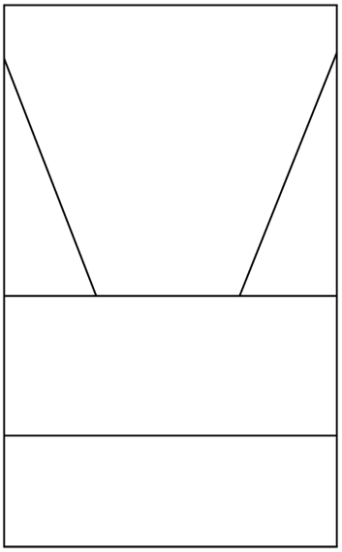
Şekil 65:YZ0103, Hatime Sayfası

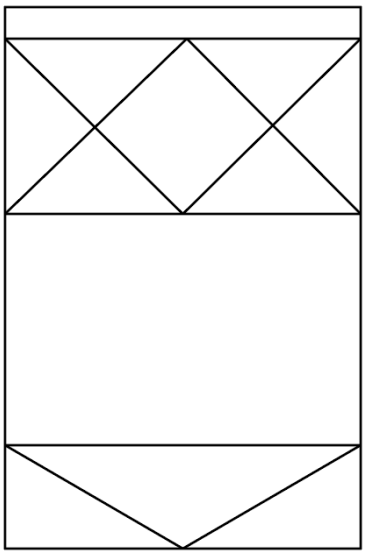
Şekil 66:SS0668, Hatime Sayfası

Şekil 67:YZ0976, Hatime Sayfası

Şekil 68:SS0124, Hatime Sayfası

Şekil 69: YZ0520, Hatime Sayfası

2. Motif Tipolojisi

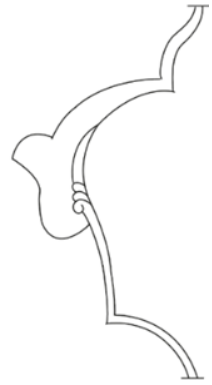
a) İslimî-i Rûmî

Çalışmamızda incelenen farklı örneklerin yer aldığı aşağıdaki tablolarda da görüldüğü üzere, erken dönem tezhiplerinde islimî-i rûmî motiflerin işçiliği son derece inceliklidir. Bu döneme ait örneklerde motiflerin tohum kısımları belirgin, kıvrımları dengeli, hatları ise net biçimde okunmaktadır. Kompozisyonlarda yer alan rûmî dallarının henüz ince formda olması, bezemelerin zarif bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Sadece YZ0971 envanter numaralı örnek (Şekil: 10), erken dönem uygulamaları arasında biçimsel açıdan farklı bir örnek teşkil etmektedir.

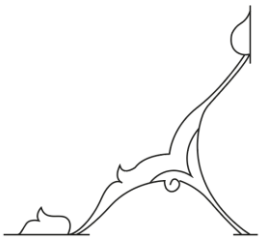
Çalışmamızda yer alan eserlerin çoğunluğu XVIII. ve XIX. yüzyıllara tarihlenmektedir. Bu örneklerde rûmî motiflerin klasik dönemdeki ölçülü, dengeli karakterini kısmen yitirdiği görülmektedir. Motiflerin formlarında belirgin bozulmalar, tohumların gelişigüzel uygulanması ya da hiç uygulanmaması söz konusudur. Dalların kalınlaşması, gövdelerin sadeleşmesi ve kıvrımların kaybedilmesi sonucunda, rûmî kompozisyonlar daha tekdüze ve yüzeysel bir görünüme bürünmüştür. (Bkz: Şekil :84,85,86,87)

Çalışmamızda yer alan islimî-i rûmî motifi tipoljisi incelenirken önce ayırma rumiler tablo halinde verilmiştir ve ayırma rumilerden dışa doğru açılanlar ile içe doğru açılanlar ayrı tablolarda sunulmuştur. Sonrasında ortabağ rumiler tipojileri benzeyenlere göre sıralanmıştır. Ortabağlardan sonra tepelikler ve sonrasında islimî- i rûmi olarak adlandırdığımız tek dal üzere olan rumiler sıralanmıştır. Son olarak su bezemelerinde kullanılan rumilerin tipolojisine yer verilmiştir. (Şekil111,112)

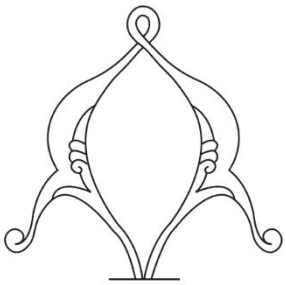
(1) Ayırma Rûmi

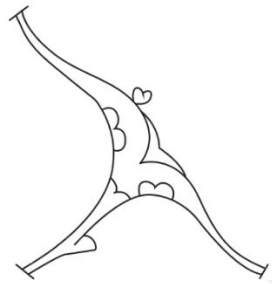
Şekil 70: YZ1745

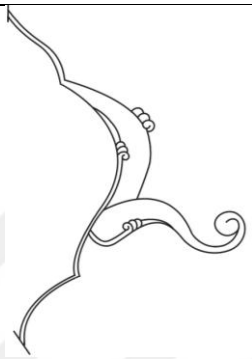
Şekil 71:YZ1745

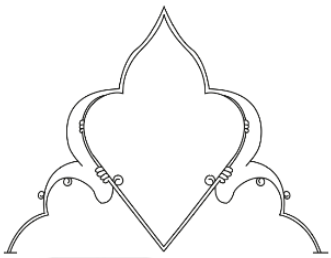
Şekil 72: YZ1745

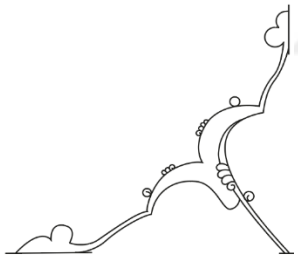
Şekil 73:YZ0971

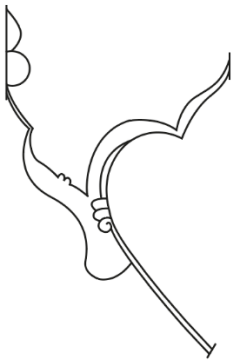
Şekil 74:YZ0007

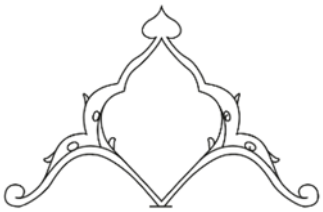
Şekil 75:SS0039

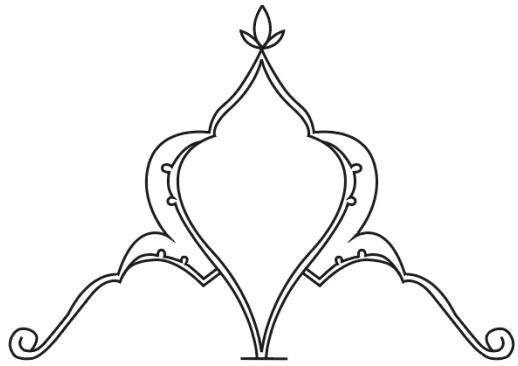
Şekil 76:10346

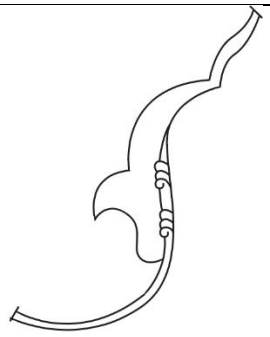
Şekil 77:YZ0639

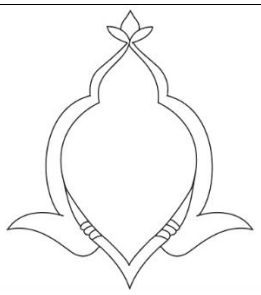
Şekil 78: YZ0142

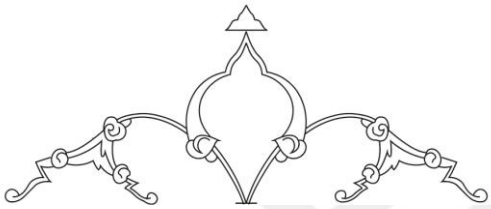
Şekil 79:YZ0976

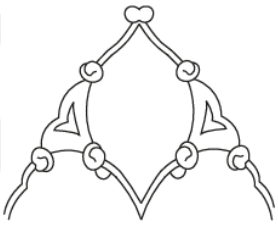
Şekil 80:YZ0287

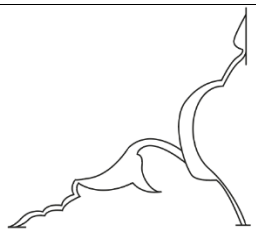
Şekil 81:YZ1121

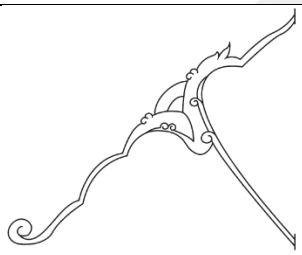
Şekil 82:US0086

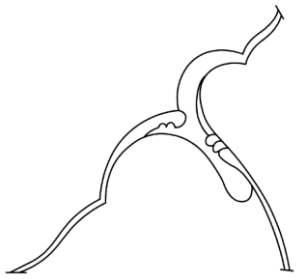
Şekil 83:US0086

Şekil 84:US0025

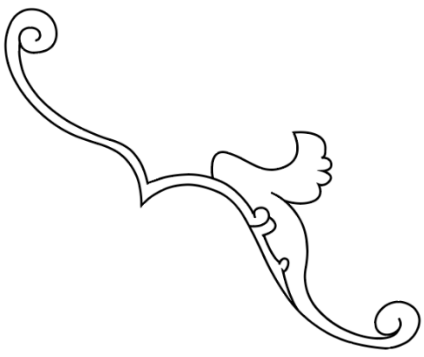
Şekil 85: YZ1721

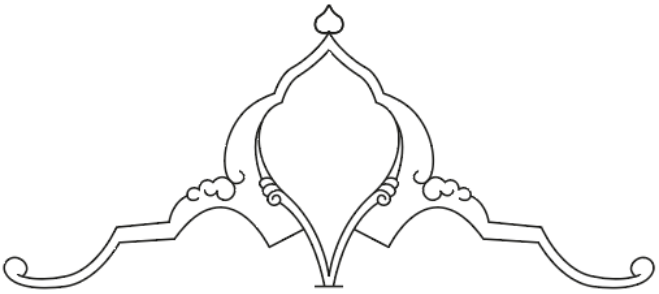
Şekil 86: YZ0629

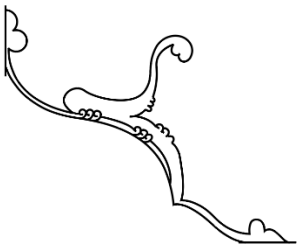
Şekil 87: HS0633

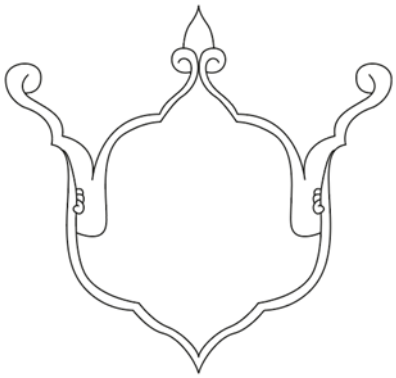
Şekil 88: YZ0188

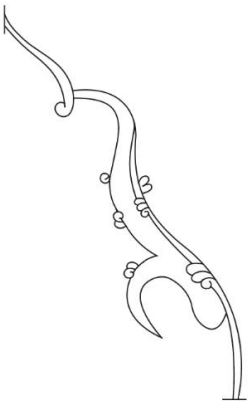
Şekil 89: OG1233

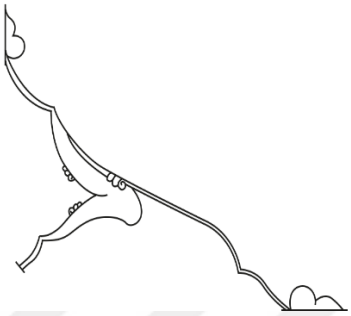
Şekil 90:YZ0699

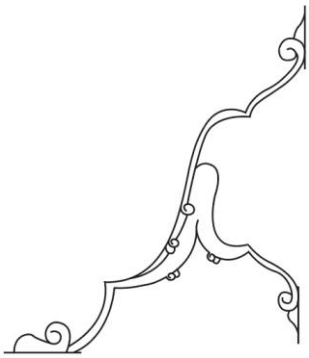
Şekil 91:YZ01732

Şekil 92:SS0039

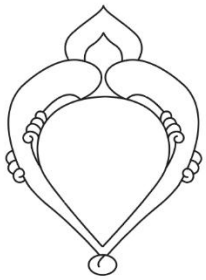

Şekil 93: YZ0639

Şekil 94::YZ0816

(2) Ortabağ Rûmi

Şekil 95: YZ0007

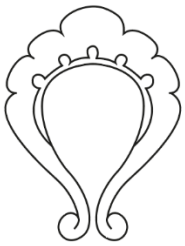

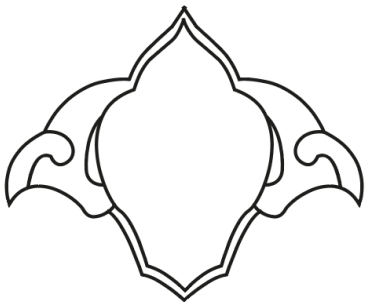
Şekil 96:SS0039

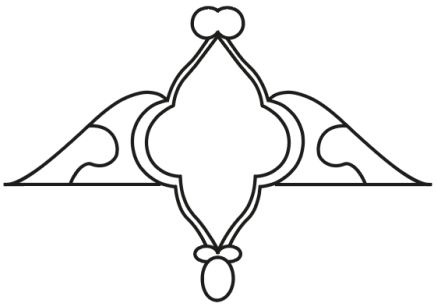
Şekil 97:YZ0006

Şekil 98:YZ0976

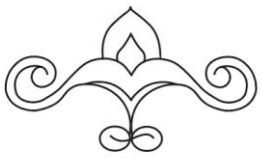

Şekil 99:SS0668

Şekil 100:SS0668

(3) Tepelik

Şekil 101: YZ1745

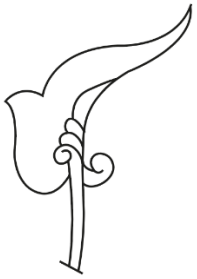

Şekil 102:YZ0287

Şekil 103:YZ0287

(4) İslimî-i Rûmî

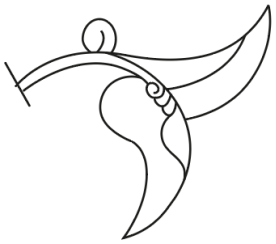
Şekil 104: YZ1745

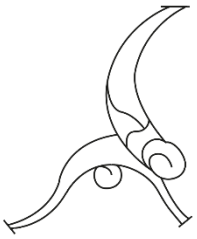
Şekil 105: YZ1745

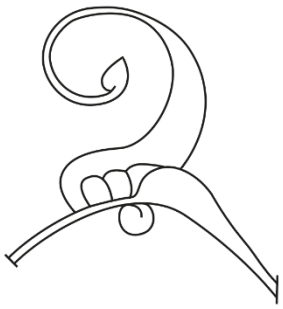
Şekil 106: YZ1745

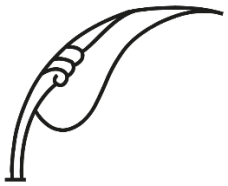
Şekil 107: YZ1745

Şekil 108:YZ0971

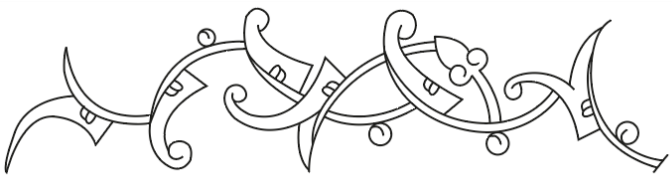
Şekil 109:YZ0971

Şekil 110:YZ0287

Şekil 111:US0025

Şekil 112: YZ01732

b) Gonca

Tezhipli yazma eserlerde gonca motifi yaygın biçimde kullanılmıştır. Bununla birlikte örneklerin büyük bir bölümü basit formda olup; iri çanak yapıları, küçük yaprakları ve kalın dallarıyla belirgin bir çizgisel nitelik taşımadıklarından, daha nitelikli örnekler aşağıda şekilleriyle ve goncanın doğadaki gelişim sürecini yansıtacak biçimde, açılış evrelerini takip edecek şekilde sıralandırılmıştır.

Şekil 113:YZ0142

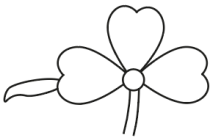
Şekil 114:10346

Şekil 115:US0086

Şekil 116:YZ0007

Şekil 117:10346

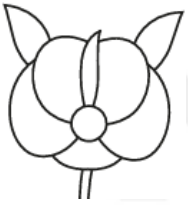
Şekil 118:US0086

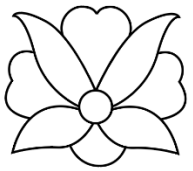
Şekil 119:US0086

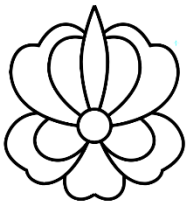
Şekil 120:10346

Şekil 121:YZ0639

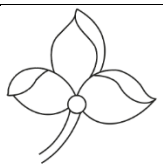
Şekil 122:YZ0572

Şekil 123:YZ0629

Şekil 124:YZ0520

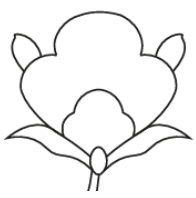

Şekil 125:YZ0520

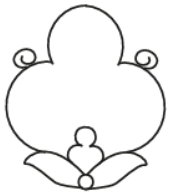

Şekil 126:US0086

c) Pahta Gül

Şekil 127:SS0039

Şekil 128:SS0039

Şekil 129:YZ0639

d) Gül

Çalışmamızda incelenen eserlerin büyük çoğunluğunun tezhiplerinde gül motifi yer almaktadır. Bu motifin en nitelikli örnekleri aşağıda sunulmuştur. İncelenen örneklerin önemli bir kısmı dört ya da beş yapraklı, sade ve çizgileri belli olmayan formda olduklarından burada ayrıntılı biçimde ele alınmamıştır. YZ0520 envanter numaralı eserde yer alan gül motifi, klasik üslûptaki örneklerden biçimsel açıdan ayrılmakta; ancak aynı yüzyılda İran coğrafyasında görülen benzer uygulamalarla paralellik göstermektedir (Fot.183). SS0124 envanter numaralı eserdeki gül motifi, rokoko üslubunun etkilerini yansıtan bir örnek olup SS0039 envanter numaralı eserde yer alan güller ise, pahta gül olarak tanımlanan tipolojiye dâhildir[104].(Şekil 127,128)

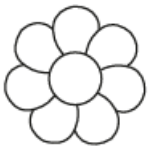
Şekil 130:SS0039

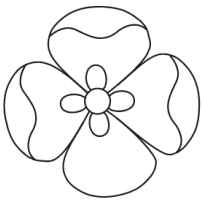
Şekil 131: YZ0639

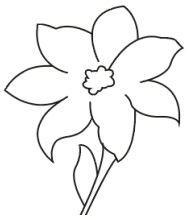
Şekil 132:US0086

Şekil 133:US0086

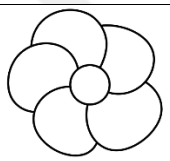
Şekil 134:YZ0520

Şekil 135:YZ0520

Şekil 136:SS0124

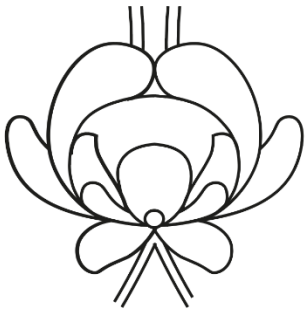

Şekil 137*:* YZ0572

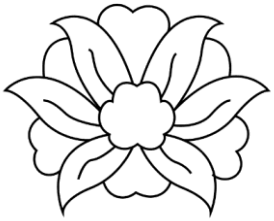
[104] Aziz Doğanay, Merve Akyüz, "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırma Dergisi*, c. III: 1, 2024, s.63.

e) Gül-i Hatâyî

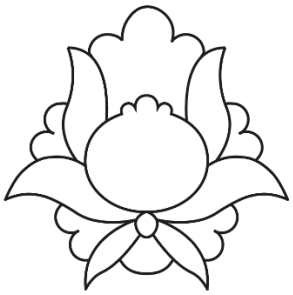
Söz konusu kütüphanenin koleksiyonlarında yer alan müzehhep eserlerin yalnızca bir kısmında gül-i hatayî motifine rastlanmaktadır. Bu motifin var olan örnekleri klasik tipolojidedir ve örnekler aşağıda sunulmuştur. YZ0520 envanter numaralı eserde görülen gül-i hatayî motifleri, biçimsel olarak bilinen tipik formdan bir miktar farklılık göstermektedir. Motifin tohum kesesi geleneksel formda olmadığı gibi, gonca olarak nitelendirilebilecek kadar küçük de değildir; zira aynı eserde yer alan gonca motifleriyle karşılaştırıldığında, söz konusu hatâyîler ölçek ve tipoloji bakımından goncadan ayrılmaktadır. (Şekil: 142–143).

Şekil 138:YZ0142

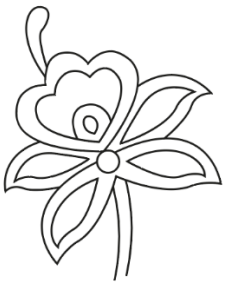
Şekil 139:YZ0572

Şekil 140:YZ0007

Şekil 141: US0086

Şekil 142:YZ0520

Şekil 143: YZ0520

B. Değerlendirme ve Sonuç

Kökleri 1883 Hamidiye Mektebi'me dayanan değerli bir arşiv olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi koleksiyonlarındaki tespit edilen tezhipli 70 adet eserin tamamı çalışma kapsamına alınmıştır.

Eserlerin istinsah tarihlerinin zaman aralığı genel olarak XVIII. ve XIX. yüzyıl arasıdır. Katalog içinde istinsah tarihi belli olan eserlerden biri YZ0642 envanter numaralı eser, XV. yüzyıla aittir. SS0039, YZ0007, YZ0971 envanter numaralı eserler, XVI. yüzyıl; YZ1710, YZ0976, YZ0639 YZ0697, HS0788 envanter numaralı eserler, XVII. yüzyıl; YZ0086, US0025, US0086, YZ0749, YZ0717, YZ0629, YZ0572, YZ0004, YZ0689, YZ0234, YZ0097, YZ1708, YZ0606 envanter numaralı eserler, XVIII. yüzyıl; geri kalan tarihli 19 eser de XIX. yüzyıl tarihlidir.

İstinsah tarihi belirlenemeyen 27 yazma eser, tarihleri bilinen benzer örneklerle karşılaştırmalı üslûp analizi yoluyla yaklaşık olarak tarihlendirilebilmiştir. Bu değerlendirmede motif, desen, renk gibi süsleme unsurları esas alınmıştır.

YZ1745 envanter numaralı eser, süsleme özellikleri bakımından Fatih dönemi üslûbuyla benzerlik göstermektedir. YZ0142 numaralı eser ise, hattatının kimliğinin bilinmesi ve hocasının vefat tarihinin tespit edilebilmesi sayesinde XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş; ayrıca tezhip özelliklerinin XVI. yüzyıl Safevî üslûbuyla paralellik göstermesi bu değerlendirmeyi desteklemiştir. YZ0976 envanter numaralı eser, 1647 istinsah tarihini taşımakla birlikte, tezhibinde dönemine göre yenilikler görülmektedir. YZ0188 numaralı eserin hattatın vefat tarihinin bilinmesi ve üslûpsal benzerlikler dikkate alınmasıyla XVIII. yüzyıla ait olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, YZ0006 ve YZ0699 envanter numaralı istinsah tarihi olmayan eserler, süsleme özellikleri bakımından XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu'nu yansıtmaktadır. İstinsah tarihi bulunmayan geri kalan eserler, genel kompozisyon düzeni, motif işçiliği ve renk tercihleri bakımından XVIII–XIX. yüzyıl tezhip sanatının karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde incelenen toplam 70 eserin 44'u Arapça, 19'u Türkçe, 6'sı Farsça, 1'i ise Türkçe-Arapça-Farsça dillerini içeren bir sözlüktür. Bu koleksiyon içerisinde 9 adet Kur'ân-ı Kerîm nüshasının yanı sıra, *Mesnevî*, *Muhammediyye*, 5 adet *Delâilü'l-Hayrât*, *Gülistân*, *Miftâhu'l-ʿUlûm*, *Şifâ-i Şerîf*, *Maʿrifetnâme*, *Hadîkatü's-Süedâ*, *Risâle-i Birgivî (Vasiyetnâme)*, *Kasîdetü'l-Bürde* ve *el-Keşşâf* gibi tanınmış eserlerin çeşitli nüshaları da yer almaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerden beşinin *zahriye sayfası* tezhiplidir. Bu eserler, YZ0642, YZ1745, YZ0520, YZ0816 ve YZ0243 envanter numaralı eserlerdir. Çalışmamızda yer alan 14 eserde *serlevhâ* tezhibi vardır. SS0668, SS0124, YZ0606, YZ0717, YZ0933, YZ0520, YZ0816, YZ0606, HS0369, H0633, YZ0054 envanter numaralı 11 eserin *hatime sayfasında* tezhip vardır. HS0633, YZ0054, YZ0234, YZ0976, SS0668, YZ1121, YZ0816, YZ0520, US0086, YZ0717, YZ0824 envanter numaralı 11 eserde *sûre başı/ fasıl başı* tezhibi vardır. HS0633, YZ0054, SS0668, YZ1121, YZ0976, YZ0693 envanter numaralı 6 eserde *cüz gülü* süslemesi bulunurken, sadece YZ0142 envanter numaralı eserde *koltuk tezhibi* vardır. 53 eserde ise *unvân* sayfası tezhibi vardır.

YZ0142, YZ1710, HS0788, YZ0711, HS0684, YZ0535, YZ0067 envanter numaralı 7 eserde hurdekârî tekniği uygulanmıştır. Halkârî tekniği sadece YZ0103 envanter numaralı eserde vardır. Geri kalan eserler zemin boyama tekniğiyle yapılmıştır. Bu durum, üslûp ve yüzyıl farkı gözetilmeksizin, tezhip sanatında en yaygın biçimde tercih edilen uygulamanın zemin boyama tekniği olduğunu ortaya koymaktadır.

YZ0141, YZ0826 ve YZ0245 envanter numaralı eserlerin dışında incelenen eserlerin tamamında altın kullanımı vardır. Erken devirlerde altın lacivert kullanımında denge varken XVIII. yy. ile altın kullanımı artmıştır. Onu lacivert, beyaz, kırmızı, is mürekkebi, mavi ve pembe, sülyen takip etmektedir. Yine az sayıda mor, yeşil, sarı, bordo rengi kullanımı tespit edilmiştir. Motiflerde daha canlı renkler ve inceliksiz gölgelendirmeler mevcuttur. XVII. yüzyıl özelliği gösteren bütün eserlerde altın ve lacivert ile iki renk kullanımı hakimdir. Unvân sayfalarında metnin üstündeki dikdörtgen başlık bölümünün ortasında şemseli pafta ve köşelerde ayırma rûmilerle paftalar oluşturulmuştur. Bu şemse formundaki paftanın zemini altında kalan kısımların zeminine lacivert renk uygulanmıştır. Dikdörtgen başlığın üzerindeki taç kısımda ise ortaya ayırma rûmîlerden üçgen bir pafta uygulanmış ve alt bölümün tersi olarak iç paftaya lacivert rengi dış kısma altın uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda motif grubundan çoğunlukla yaprak, gül ve gonca motiflerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, eserlerdeki süslemelerin büyük çoğunluğunun yaprak motifine dayanması, tezhip sanatında yaprağın temel süsleme unsurlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, gül ve gonca motiflerinin de en sık kullanılan öğeler arasında yer aldığı görülmektedir. Söz konusu motiflerin, erken dönemlerden itibaren son dönemlere kadar süsleme anlayışında yoğun biçimde tercih edildiği anlaşılmaktadır. İslimî-i rumînin tespit edildiği 43 eserin büyük çoğunluğunda, özellikle unvân tezhibinin taç kısmında pafta oluşturmak amacıyla çift yol (ayırma) rumî motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu rumîlerin kullanımı, sayfa zemin renginde ikili bir düzenlemeye imkân tanımış; altın ve lacivert renklerin birlikte uygulanmasına olanak sağlamıştır.

Çalışmamızdaki eserlerde sadece YZ0068, YZ0572, YZ1721, OG1189, OG1233, US0086, YZ0007, YZ0142, YZ0520, YZ0479 envanter numaralı 10 eserde gül-i hatâyî motifi; YZ0826 envanter numaralı tek eserde ise bulut motifi kullanılmıştır. SS0039, YZ0699, YZ0639, YZ1745, YZ0006, YZ0007, YZ0142, 010346 envanter numaralı eserler motiflerin anatomilerinin yapısı üslûplarını yansıtan en iyi örneklerdir.

Cetvel ve tığ uygulamalarına tüm yüzyıllarda rastlanmakla birlikte, SS0124, OG1189, SS1106, YZ0036, YZ0416, YZ0479 envanter numaralı eserlerde tığ süslemesi kullanılmamıştır. Tığ bezemeleri, XVI. ve XVII. yüzyıllarda daha özenli bir işçilikle ve kompozisyonu tamamlayan yardımcı bir unsur olarak uygulanırken; XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ince işçilik anlayışı büyük ölçüde terk edilmiş, tığlar biçimsel olarak irileşmiş ve estetik açıdan tamamlayıcı niteliklerini yitirmiştir.

YZ0642 envanter numaralı 1426 tarihli eser, kütüphanedeki en eski eserdir ve Memlük dönemi tezhip özellikleri göstermektedir. YZ1745 envanter numaralı eserin istinsah tarihi bilinmemekle birlikte Fatih Dönemi tezhip üslûbundadır. YZ0971 envanter numaralı 1568 tarihli eser ve YZ0142 envanter numaralı eser 1550 tarihli kıt'alar halinde yazılmış eser de Safevî dönemine ait tezhipli eserlerdir. SS0039 envanter numaralı 1587 tarihli Kur'ân-ı Kerîm koleksiyondaki en belirgin İstanbul Üslûbu örneğidir. YZ0976 envanter numaralı 1647 tarihli Kur'ân-ı Kerîm'in tezhibi dönemi için yenilikleri barındıran bir eserdir. YZ1121 envanter numaralı 1768 tarihli Kur'ân- Kerîm ve SS0668 envanter numaralı 1868 tarihli Kur'ân-ı Kerîmler döneminin tezhip özelliklerini yansıtmaktadırlar. Yukarıda zikrettiklerimizin dışında kalan US0025, HS0385, YZ0287, YZ0693 envanter numaralı serlevhaların tezhip özellikleri XIX. yüzyıl dönemi eserlerle paralellik göstermektedir.

Unvân sayfalarının en eski örneği YZ0007 envanter numaralı 1533 tarihli eserdir. Döneminin tezhip özelliklerini yansıtmaktadır, XVI. yüzyıl İstanbul Üslûbu özelliklerindedir. YZ0006, YZ00639, YZ0697, YZ0699 envanter numaralı eserler XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu özelliğindedir. 010346 ve US0086 envanter numaralı eserler daha sonraki yıllarda istinsah edilmiş olsalar da XVII. yüzyıl İstanbul Üslûbu özelliklerindedir. YZ0816, YZ0068, YZ0717 envanter numaralı eserler istinsah tarihleri olan XVIII. Ve XIX. yüzyıl tezhibinde olan hem klasik öğeler hem barok-rokoko öğelerini bir arada barındırırlar.

Motif tipolojileri incelendiğinde, koleksiyonda yer alan rûmî motiflerin XV., XVI. ve XVII. yüzyıllara ait örneklerinin, ait oldukları dönemlerin üslûp özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Koleksiyonun büyük bir kısmını oluşturan XVIII. ve XIX. yüzyıl örneklerinde ise rûmî motiflerin önceki yüzyıllardaki zarafet ve inceliğini kaybederek daha iri oranlarda, biçimsel olarak dengesiz ve sadeleşmiş bir görünüm kazandığı tespit edilmiştir. Hatayî motifleri, sayıca az olmakla birlikte, XVI. ve XVII. yüzyıllara tarihlenen örneklerde görülmekte ve bu örnekler dönemin karakteristik ince işçiliğini

yansıtmaktadır. Daha geç dönemlere ait eserlerde ise hatayî motifinin kullanım sıklığının belirgin biçimde azaldığı anlaşılmaktadır. Gül ve gonca motifleri ise XVIII. ve XIX. yüzyıllarda detaydan uzak, daha yalın ve tekrarlayıcı bir tasarım anlayışıyla uygulanmıştır.

Tezhip sanatının geniş kitleler tarafından tanınması, geçmiş dönem sanat anlayışının estetik değerlerinin ve inceliklerinin idrak edilmesi ve bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması bakımından yapılan akademik araştırmalar mühim bir yere sahiptir. Tezhip eserlerinin üretilmesi, sergilenmesi ve tanıtılması ise bu sanatın tanınırlığının artırılması ve sürekliliğinin sağlanması açısından temel bir işlev üstlenmektedir. Bu çalışma, söz konusu bağlamda tezhip sanatının teknik, üslûp gibi yönlerinin bilimsel bir zeminde değerlendirilmesine katkı sağlamayı amaçlamakta; ayrıca Tarih ve İlahiyat alanlarında yapılan araştırmalara kaynaklık edebilecek veriler sunarak ilgili disiplinlere destek olmayı hedeflemektedir. Neticede, araştırmanın tezhip sanatının sürekliliğine dair farkındalığı artırması ve alana yönelik yeni akademik çalışmalara zemin hazırlaması beklenmektedir.

Tablo 1. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Yazma Eserlerde Tezhip Sanatı Çeşitleri

Katalog No	Envanter No	Zahriye	Serlevhâ	Unvân Sayfası	Sure Başı/Fasıl B.	Koltuk Tezhibi	Beyne's-sutûr	Hatime, Ferağ	Cüz ve Hizb Gülü	Minyatür R.
1	YZ0642	x								
2	YZ1745	x		x						
3	YZ0007			x						
4	YZ0971			x						
5	SS0039		x				x			
6	YZ0142		x			x	x			
7	YZ1710			x						
8	YZ0639			x						
9	YZ0697			x						
10	YZ0699			x						
11	YZ0006			x						
12	YZ0976		x		x				x	
13	HS0788			x						
14	YZ1708			x						
15	YZ0004			x						
16	YZ0479			x						x
17	YZ0234			x	x					
18	YZ0689			x						
19	US0086			x						
20	YZ1121		x		x		x		x	
21	YZ0629			x						
22	YZ0572			x						
23	US0025		x							
24	YZ0717			x	x			x		
25	YZ0606			x			x	x		
26	YZ1601			x						
27	YZ0592			x						
28	OG1233			x						
29	OG0574			x						
30	YZ0068			x						
31	SS0124			x				x		
32	HS0369			x				x		
33	YZ0097			x						
34	YZ0923			x						
35	YZ1721			x						
36	YZ0134		x							
37	YZ0933			x				x		x
38	YZ0054		x		x			x	x	
39	SS0668		x		x		x	x	x	
40	010346			x						
41	YZ0036			x						
42	YZ0520	x			x		x	x		
43	YZ0103		x					x		
44	YZ1746		x							
45	YZ0693		x		x				x	
46	YZ0287		x							
47	YZ0824			x	x					
48	YZ0188			x						
49	YZ0846			x						
50	HS0633		x	x	x			x	x	
51	OG1189			x						
52	YZ0646			x						

53	YZ0711			x						
54	HS0684			x						
55	YZ0535			x						
56	YZ0200			x						
57	HS0155			x						
58	YZ0245			x			x			
59	YZ0826			x			x			
60	US0021			x						
61	YZ1128			x						x
62	YZ0029			x						
63	YZ0141			x						
64	HS0385		x				x			x
65	YZ1732			x						
66	YZ0067			x			x			
67	SS1106			x						
68	YZ0416									x
69	YZ0243	x								
70	YZ0816	x		x	x			x		

Tablo 2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Tezhipli Yazma Eserlerin Konuları

Örnek No	Envanter No	Kur'an-ı Kerim	Akaid	Delaili'l-Hayrat	Dil Bilimi-Belağat	Edebiyat	Evrad	Fıkıh	Hadis	İcazetname	İlm-i Kıraat	Sözlük	Şemail	Tarih	Tasavvuf	Tefsir	Vakfiye
1	YZ0642															x	
2	YZ1745							x									
3	YZ0007					x											
4	YZ0971					x											
5	SS0039	x															
6	YZ0142					x											
7	YZ1710					x											
8	YZ0639															x	
9	YZ0697															x	
10	YZ0699				x												
11	YZ0006												x				
12	YZ0976	x															
13	HS0788				x												
14	YZ1708													x			
15	YZ0004				x												
16	YZ0479			x													
17	YZ0234					x											
18	YZ0689				x												
19	US0086										x						
20	YZ1121	x															
21	YZ0629				x												
22	YZ0572								x								
23	US0025										x						
24	YZ0717			x													
25	YZ0606								X								
26	YZ1601						x										
27	YZ0592		x														
28	OG1233														x		
29	OG0574												x				
30	YZ0068													x			
31	SS0124							x									
32	HS0369				x												
33	YZ0097		x														
34	YZ0923							x									
35	YZ1721											x					
36	YZ0134	x															
37	YZ0933			x											x		
38	YZ0054	x															
39	SS0668	x															
40	010346					x											
41	YZ0036												x				
42	YZ0520		x														
43	YZ0103	x															
44	YZ1746	x															
45	YZ0693	x															
46	YZ0287						x										
47	YZ0824			x													
48	YZ0188													x			
49	YZ0846														x		
50	HS0633						x										
51	OG1189				x												
52	YZ0646							x									

53	YZ0711							x									
54	HS0684							x									
55	YZ0535							x									
56	YZ0200													x			
57	HS0155		x														
58	YZ0245														x		
59	YZ0826														x		
60	US0021										x						
61	YZ1128			x													
62	YZ0029						x										
63	YZ0141					x											
64	HS0385					x											
65	YZ1732									x							
66	YZ0067									x							
67	SS1106									x							
68	YZ0416									x							
69	YZ0243																x
70	YZ0816																x

Tablo 3. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Tezhipli Yazma Eserlerin Diğer Benzerlikleri

		Yüzyıl					Renk										Teknik			Motif					
Örnek No	Envanter No	XV. yy.	XVI. yy.	XVII. yy.	XVIII. yy.	XIX. yy.	Altın	Lacivert	Beyaz	Siyah	Kırmızı	Sülven	Pembe	Mavi	Mor	Sarı	Yeşil	Zemin Boyalı	Halkari	Hurdekari	Hatayi	Gül	Gonca	İslimi Rumi	Bulut	Barok-Rokoko
1	YZ0642	X					x	x	x								x	x				x	x			
2	YZ1745	X					x	x									x	x				x	x	x		
3	YZ0007		X				x	x	x				x	x			x	x			x	x	x	x		
4	YZ0971		X				x	x	x		x						x	x				x	x	x		
5	SS0039		X				x	x	x		x		x	x			x	x				x	x	x		
6	YZ0142		X				x	x	x		x	x	x	x			x	x		x	x	x	x	x		
7	YZ1710			X			x	x	x		x		x	x				x		x		x	x			
8	YZ0639			X			x		x		x		x	x			x	x				x	x	x		
9	YZ0697			X			x	x	x		x		x	x			x	x				x	x	x		
10	YZ0699			X			x	x					x	x	x		x	x				x	x	x		
11	YZ0006			X			x	x	x				x	x			x	x				x	x	x		
12	YZ0976			X			x		x				x	x		x	x	x				x	x	x		
13	HS0788			x			x	x				x								x			x			
14	YZ1708				X		x					x		x				x					x	x		
15	YZ0004				x		x	x	x		x		x	x				x					x	x		
16	YZ0479				X		x								x			x			x		x			
17	YZ0234				x		x		x			x	x	x				x				x	x	x		
18	YZ0689				x		x	x			x						x	x				x	x			
19	US0086				x		x	x	x		x		x	x				x			x	x	x	x		
20	YZ1121				x		x		x		x		x				x	x				x	x	x		
21	YZ0629				x		x	x	x		x							x				x	x	x		
22	YZ0572				x		x	x	x		x		x					x			x	x	x			
23	US0025				X		x	x	x		x							x				x		x		
24	YZ0717				X		x	x			x	x	x	x			x	x								
25	YZ0606				X		x	x			x		x	x				x				x	x	x		
26	YZ1601				X		x		x		x		x	x				x				x	x			
27	YZ0592				X		x	x	x		x	x					x	x				x	x	x		
28	OG1233					X	x	x			x		x	x			x	x			x	x	x	x		
29	OG0574					X	x					x	x	x				x				x	x	x		
30	YZ0068					X	x	x	x		x		x					x			x	x				
31	SS0124					X	x	x			x		x	x			x	x				x	x			X
32	HS0369					X	x	x	x		x		x	x			x	x				x	x			
33	YZ0097					X	x	x			x		x		x	x		x				x	x			
34	YZ0923					X	x						x	x		x	x	x								
35	YZ1721					X	x		x		x					x		x			x	x		x		
36	YZ0134					X	x		x				x	x	x			x				x	x			
37	YZ0933					X	x	x			x				x			x				x	x			
38	YZ0054					X	x		x	x	x						x	x				x	x			
39	SS0668					X	x	x	x		x		x	x			x	x				x	x	x		
40	010346					X	x	x			x				x			x				x	x	x		
41	YZ0036					X	x		x						x		x	x								x
42	YZ0520					X	x	x	x								x	x			x	x	x			
43	YZ0103					X	x	x							x			x	x			x	x	x		
44	YZ1746					X	x				x			x		x	x					x				
45	YZ0693					X	x				x		x	x			x									
46	YZ0287					X	x						x	x	x			x				x	x	x		
47	YZ0824					X	x	x		x	x			x				x				x	x			
48	YZ0188					X	x	x			x		x		x	x		x				x	x	x		

49	YZ0846					X	x	x			x		x	x	x			x				x	x	x		
50	HS0633					X	x	x			x		x	x		x						x				
51	OG1189					X	x				x							x			x	x	x	x		
52	YZ0646					X	x	x	x		x		x	x				x				x	x	x		
53	YZ0711					X	x	x			x							x		x		x	x			
54	HS0684					X	x	x			x						x			x		x	x	x		
55	YZ0535					X	x	x	x											x			x	x		
56	YZ0200					X	x										x	x				x	x	x		
57	HS0155					X	x	x			x		x					x					x	x		
58	YZ0245					X		x	x	x	x					x		x								
59	YZ0826					X			x		x					x		x				x	x		x	
60	US0021					X	x	x	x		x		x	x				x					x	x		
61	YZ1128					X	x						x	x		x		x				x		x		
62	YZ0029					X	x		x		x						x	x					x	x		
63	YZ0141					X			x	x	x						x	x				x	x	x		
64	HS0385					X	x				x						x	x				x		x		
65	YZ1732					X	x	x							x			x				x	x	x		
66	YZ0067					X	x	x	x		x									x						
67	SS1106					X	x						x	x	x		x	x								x
68	YZ0416					X	x			x								x								x
69	YZ0243					X	x	x			x		x	x				x				x	x	x		
70	YZ0816					X	x	x	x		x	x	x	x				x				x	x	x		

KAYNAKÇA

Akbaş, M., V. Öztekin, Ü. Tansı ve M. Taşkapılıoğlu. (1991), *Tezhip Sanatında Tığ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aksu, H. (2008) "Rokoko", *DİA*, 2008, c.XXXV.

Arısal, M.,Bayır, Ö. (2023), *Marmara Üniversitesi'nin Kurucu Okulu Hamidiye Ticaret Mektebi*,İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi

Ayan Birol, İ. (2002), "Koltuk Tezhibi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul.

Ayan Birol, İ. (2012), "Tezhip", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, c.XLI

Ayan Birol, İ. (2009), *Türk Tezyînî Sanatlarda Desen Tasarımı*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Arıtan, A. S. (1993), "Ciltçilik", *DİA*, İstanbul: TDV, C.VII

Bilgin, O. (2011), "Temellük ve Tehasüb Kaydı", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, c.XLI

Büyükada, M., Telli, Ş. B. (2025), *Hıfzî Dîvânçesi*, İksad

Ceyhan A., (2020), Şair İsmâil'in Hz. Ali'ye Ait Yüz Söz Tercümesi, *Kalemname,* c.V

Çakmak, Y. (2021), "Türk Cilt Sanatında 'Yazma' Kavramı", *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 13, 226.

Devellioğlu, F. (1998) "Zahriye", *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat*,

Develioğlu, F. (1998), *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat*

Derman, F.Ç. (2012), "Tezhip", *TDV DİA*, c.XLI

Derman, F. Ç. (1997), "Halkârî", *TDV DİA*, c.XV

Derman, F. Ç. (2010), "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", *Diyanet İlmi Dergi*, 46, 4.

Derman F. Ç. (2012), *Hat ve Tezhip*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,

Derman, F.Ç. (2012), "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 527.

Doğanay, A. (2012), "Tezyinat", *DİA*, 41: 82.

Doğanay, A. (2013), "İslâm Sanatının Teşekkülü", *Diyanet Dergi*, 275.

Doğanay, A. (2009), *Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, İstanbul: Klasik Yayınları.

Doğanay, A. (2024), Geleneğin İzinde, Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüç'e Armağan Kitabı Kitabı, Konya: Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

Doğanay, A. ve Merve Akyüz. (2024), "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü", *Türklük Araştırma Dergisi*, c. III: 1.

Donuk, S. (2025), , Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin Silsile-İ Hattâtîn Adlı Silsilenâmesi, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* c.VIII, sy.3

Duran, G. (1990), Süleymaniye Kütüphanesindeki Türk Mushaflarında 16. yy. Serlevha Tezhipleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duran, G. (2009). "Serlevha", *DİA*, c XXXVI

Duran G. (2012), "Tezhip", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 41: 64.

Duran, G. (2018), "Örnekleriyle XVII. Yüzyıl Osmanlı Tezhip Sanatına Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 75, 336.

Ersoy, A. (1988), *Türk Tezhip Sanatı*, İstanbul: Akbank Yayınları.

Güney, G. (2013), "Memlük Dönemi Müzehhibi Ebu Bekir'e Atfedilen Tezyinat Üslubuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6: 28.

Hoyladı, A. (2010) *Mevlevî Hafız Abdülcemîl Efendi'nin Ez Zaferü'l-Hamidiyye Risalesi ve İslâm Kamu Hukukunda Hilâfetin Kureyşîliği Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kandemir, M.Y. (2010), eş-Şifâ, *DİA,* c.XXXIX

Kayapınar, H. (2006) "Münyetü'l-Musallî", *DİA,* c. XXXII.

Kazancıoğlu, H. "Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa'nın Vakıfları". *Uludağ İlahiyat Dergisi*, sy:34/1.

Konak, R. (2015), "Minyatür Sanatı Bağlamında Minyatür ve Nakış Kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*

Mahir, F. B. (2020), "Minyatür", *DİA*, c.XXX

Müstakimzâde, (2011), Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul: Klasik.

Okuyan, M. (2006), "Necmeddîn-i Dâye", *DİA*, c.XXXII

Özcan, A. (1989), Ahmed Paşa, *DİA*, c.II,

Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci, Ş. B. (2007). *Türk Sanatında Tezhip*. İstanbul: Yazıgen Yayınevi.

Öztürk, M. (2003), "Medârikü't-Tenzîl ve Hakāiku't-Te'vîl", *DİA*, c.XXVII

Pakalın, M. Z. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri*, MEB, II:536.

Serin, M. (2003), *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.

Serin, M. (2019), *Hat Sanatı Tarihi 2*, İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.

Sezer, B. (2009), "Erzurum'da Ahmet Vefik Efendi'ye Verilen Hat İcâzetnâmesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, sy:16.

Süreyya, M. (1996) *Sicill-i Osmanî 2,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tanındı, Z. (1999). "Osmanlı Sanatında Tezhip", Osmanlı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,11: 124.

Tanındı, Z. (2012), "Başlangıçtan Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Tanman, M. B. (2020), Murad Molla Külliyesi, *DİA*, c.XXXI.

Taşkale, F., (2009), "20. Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Temiz, M. (2021), "Tezhip Sanatındaki Üslupları İncelerken Kullanılması Gereken Metodlar ve Tasnifler", *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, Temmuz- Aralık, 30.

Toksöz, H., Özgür Ü. "Hüseyin b. Hasan el-Hüseynî elHalhâlî'nin Risâle fî İsbâti'l-Vâcib Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*

Tüfekçi, S. K. (2020) "Türk Tezhip Sanatında Rokoko Etkisi", *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi,* Temmuz-Eylül.

Uluç, L. (2006), *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar – XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uzun, M. İ. (2020), "Muhammediyye", *DİA*, c.XXX

Ünal, M. (2015), Ali Geylânî'nin "Kitâb-I Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî Vü Mecnûn" Adlı Eserinin Tahlili ve Tercümesi Isparta.

https://collections.agakhanmuseum.org/collection/index.html, (Erişim Tarihi:09.10.2025)

https://hattatlarsofasi.wordpress.com/ (Erişim Tarihi:01.09.2025)

https://portal.yek.gov.tr/works/detail/143193 , (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

https://www.ketebe.org/sanatkar/seyyid-ali-vasfi-efendi-327 , (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

https://kutuphane.marmara.edu.tr/hizmetler/nadir-eserler-kutuphanesi, (Erişim Tarihi: 05.05.2025).

https://tarajm.com/people/28099, (Erişim Tarihi: 08.09.2025)

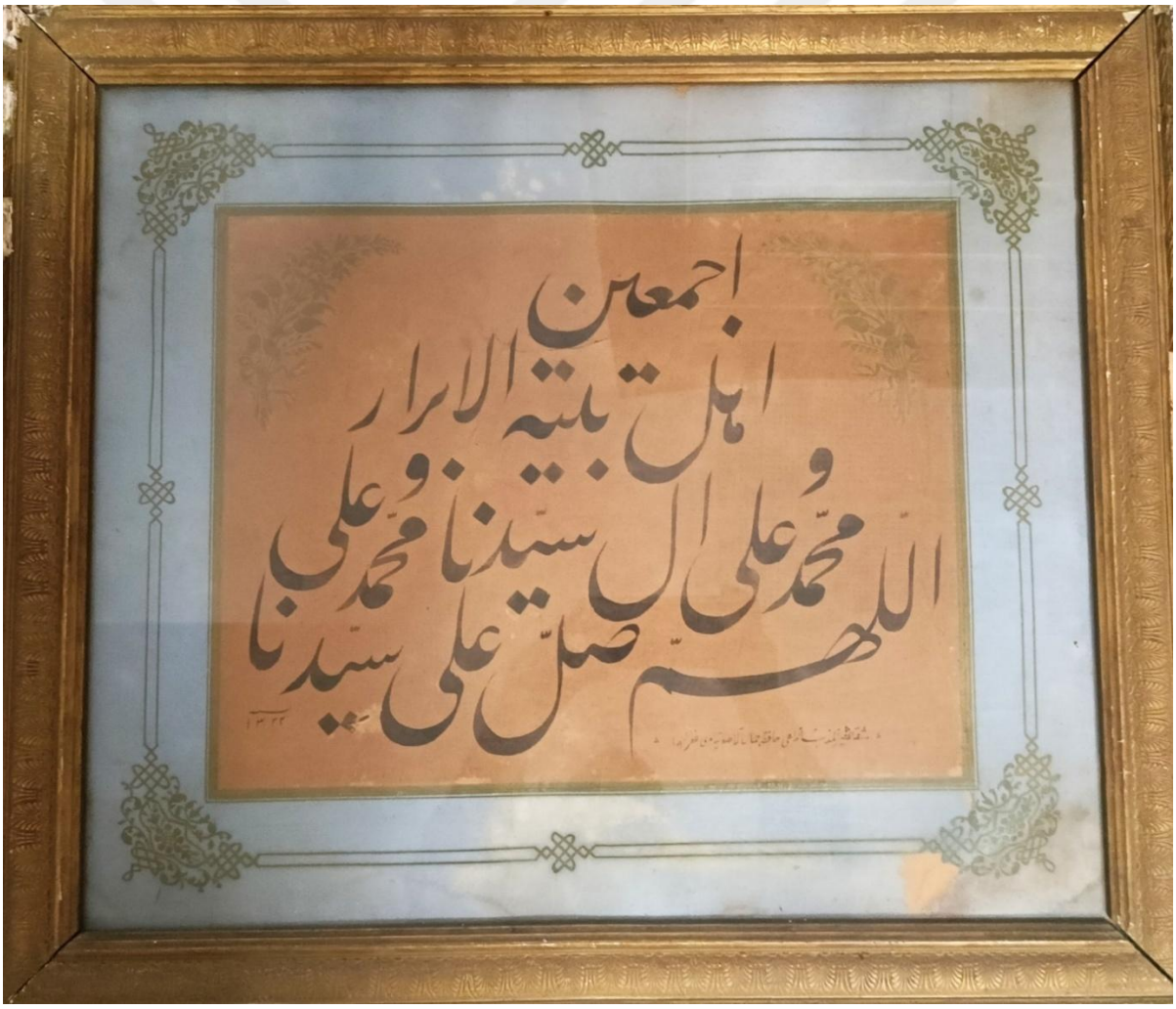
EKLER

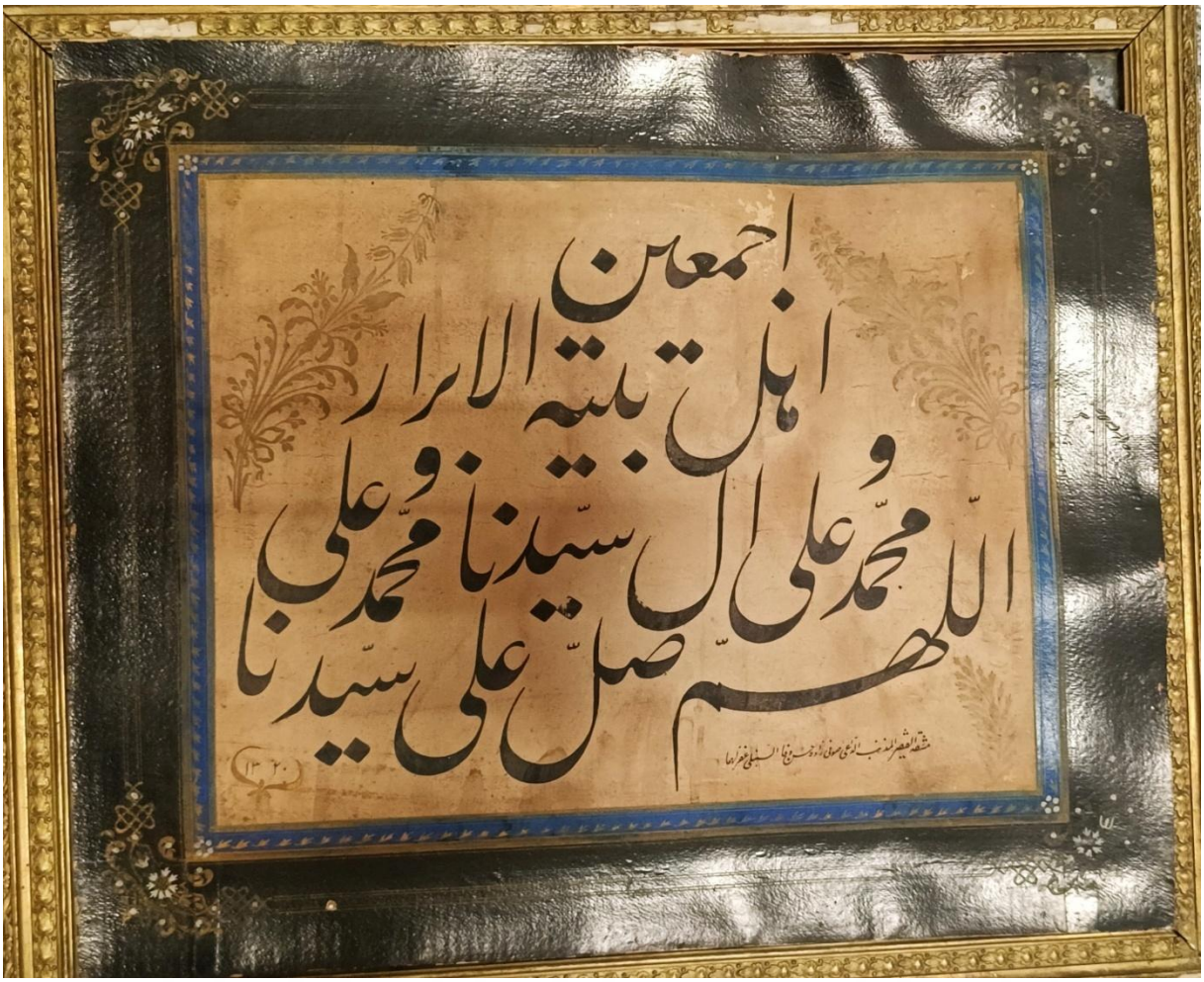
EK 1: 00122 / Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

EK 2: اسد الله ولي يعني علي, Yesârizâde Mustafa İzzet

EK 3: اللهم صل على سيدنا محمد وعلى ال سيدنا محمد وعلى اهل بيته الابرار اجمعين, ed- Dâî Hafız Cemal Alasonevî (Hacı Cemal Öğüt)

EK 4: اللهم صل على سيدنا محمد وعلى ال سيدنا محمد وعلى اهل بيته الابرار اجمعين, ed- Dâî Sûfîzâde Hasan Vefa es-Sünbülî